This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

A 1,046,559

Music
ML
410
.L758
K96
1904

Digitized by Google

THE UNIVERSITY OF MICHIGAN · LIBRARIES · 1817

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

VATROSLAV LISINSKI

I NJEGOVO DOBA.

PRILOG ZA POVIEST HRVATSKOGA PREPORODA.

NAPISAO

FRANJO KS. KUHAČ.

Drugo popunjeno izdanje.

Sa slikom Vatroslava Lisinskoga.

U ZAGREBU.
IZDALA „MATICA HRVATSKA“.
1904.

Digitized by Google

Music
ML
410
.L758
K96
1904

Digitized by Google

C946861-230

VATROSLAV LISINSKI.

Digitized by Google

Digitized by Google

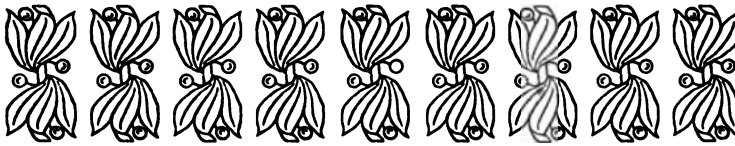

Prvo izdanje ove knjige (god. 1887.) popratila je „M. H.“ ovim riečima:

„U sjednici književnoga odbora „Matice Ilirske“ od 26. rujna 1851., u kojem bijahu pod predsjedanjem g. Ivana Kukuljevića prisutni gg. odbornici: Mirko Bogović, Stjepan Ilijašević, Ivan Mažuranić, Petar Preradović, Bogoslav Šulek, Franjo Žužel i tajnik Andrija Torkvat Brlić, „pretresana bi molba g. Vatroslava Lisinskoga, umjetnika u glazbi, gdje moli od družtva „Matice“ podporu pri izdavanju svojih glazbenih djela, — te bješe jednoglasno odlučeno: „budući da je §. 2. pravila opredieljenju takove podpore ili izdanju glazbenih umotvora na troškove družtva protivan, to se ne može molba izpuniti. No povodom ovim odluči se, da se pripravi predlog za veliku skupštinu „Matice“ od strane ravnateljstva, po kom bi u krug predmeta troškom „Matice“ izdavat se imajućih, i glazbeni umotvori spadali. — Osim tog će se od strane ravnateljstva velikoj skupštini „Matice“ predložiti osnova, koju g. Mirko Bogović sastaviti obeća, za utemeljenje „družtva za podupiranje umjetnosti“, ne bi li se tako inicijativa k utemeljenju tog družtva od članova „Matice“ učinila.“

Ono, što je odbor „Matice Ilirske“ god. 1851., još za života Vatroslava Lisinskoga, žalibože bez uspjeha, želio i nastojao, da se naime pronadje način, kako da se ponajglavnije Lisinskove glazbene radnje tiskom izdadu, to želi i nastoji odbor „Matice Hrvatske“ i danas, kad evo podaje svojim članovom na ruke knjigu, koja sadržaje obširni životopis, ocjenu glazbenoga rada i potanki pregled glazbenih djela prvoga „ilirskoga“ nam glazbenika. „Matica Hrvatska“ vanredno je zahvalna svomu odborniku i glazbenom piscu g. Fr. Ks. Kuhaču, što je on

Digitized by Google

toliko truda u sastavak ovoga životopisa uložio, te nam podao ne samo jasnu sliku života i glazbenoga rada Lisinskoga i glazbenih prilika onoga doba, nego ujedno obogatio hrvatsku knjigu i preliepim prilogom za poviest hrvatskoga preporoda. Gosp. Kuhač je dugo vremena sabirao gradju za ovaj životopis, te od jednoga do drugoga još živućega Lisinskova suvremenika hodao, da mu kazuju razne onodobne sgode; i pošto je on razne ove sgode našega ilirskoga pokreta doslovno u dialogu, kako je čuo o njima pripoviedati, zabilježio, to je i sadržaj ove knjige postao tim zanimiviji i za nas potomke vanredno poučan, te nam sad pruža živu i vjernu sliku i onoga vremena i onodobnih u narodnom pokretu sudjelujućih osoba.

Pošto su danas svakako bolje prilike, nego što su bile prije trideset i šest godina, to ima opravdane nade, da će se sad uz složno nastojanje, rad i sudjelovanje ponajpače naših glazbenih i pjevačkih krugova i družtava glede izdanja Lisinskovih glazbenih djela bolji uspjeh polučiti moći, nego god. 1851., i napose, kad iz ove knjige saznamo, tko i što je bio Hrvatskoj Vatroslav Lisinski, da ćemo se odužiti staromu dugu, koji dugujemo na žalost prerano umrlomu našemu glazbenomu velikanu! Od strane „Matice Hrvatske“ bit će i danas u ovom poslu sva moguća podpora kao i god. 1851. od strane „Matice Ilirske“, a sad je ponajprije do hrvatskih glazbenih krugova, da iznadju način, kako da se ovaj liepi naum što prije izvede!“

Drugo ovo popunjeno izdanje dala je „M. H.“ prirediti u spomen petdesete obljetnice Lisinskove smrti. A učinila je to na ponuku svoga odbornika i glazbenoga pisca g. Fr. Ks. Kuhača, koji je uzprkos svojoj dobi od punih 70 godina, što mu „M. H.“ ovom zgodom čestita, svim mogućim marom i ovo drugo izdanje priredio i popunio.

Sliku Lisinskoga, što je pred ovom knjigom, naslikao je po predjašnjoj slici (o kojoj je govor na str. 136.) i po opisu Aug. Šenoe, kako je priobćen na str. 137. ove knjige, g. Oton Iveković.

M. H.

Digitized by Google

Vatroslav Lisinski i njegovo doba.

I.

Glazbena umjetnost u Hrvatskoj na početku XIX. stoljeća. — Francezi u Hrvatskoj. — Biskup Vrhovac. — Hrvatski velikaši. — Filharmonijsko društvo. — Ljudevit Gaj i narodna pjesma. — Prvi hrvatski koncerti.

Stara je rieč, gdje bojna trublja trubi i zveket oružja ozvanja, tu nema stana vilama-umjetnicama! Gdje ima i pojedinac i sav narod da brane mačem u ruci svoje ognjište od neprijatelja, tu nema vremena ni mirnu udruživanju ni onomu slatkomu duševnomu plandovanju, koje naš duh uzvisuje a naše srce kriepi, te nas božanskom vatrom užiže i sili, da i znanju i umienju žrtve doprinosimo. U Hrvatskoj, gdje se tečajem čitavih viekova nije čulo drugo do biesnoga ratnoga vapaja, ne bijaše osim nekoliko naših dalmatinskih gradova sve do početka ovoga vieka ni traga tome, da bi se tko napose za umjetnost ma koliko ozbiljno starao i njome se bavio. Gradjanskoga života ne bijaše; udruzi, zavodu kakvu za širenje umjetnosti, kazinu, ili kazalištu ni traga, a mogućnici, koji su zemljom upravljali, nastojali su samo o tom, da dade Hrvatska što više vojnikâ.

Istom kad su Francezi pod Napoleonom I. koncem god. 1805. Dalmaciju posjeli bili, a god. 1810. i jedan dio naše uže Hrvatske, te se nije bilo bojati turskih navala, svanuo je i po našim gradovima novi život: franceska uljudba dojmila se i našega gradjanskoga stališa, te se malo po malo razvi i u nas gradjanski život, koji je sve više i više prigrljivao običaje naprednoga zapada. Francezi držeći, da nauka i umjetnost čovjeka diči i uzvisuje, netom zaposjedoše neki dio naše zemlje,

Digitized by Google

osnovaše tu i pučkih škola i gimnazija, i školâ za obrt i umjetnost, a ne zaboraviše ni na proučavanje same zemlje i naroda, da tako uzmognu upravljati tim vještije novom zemljom. Uslied ovoga franceskoga nastojanja, da našu zemlju, koju su zaposjeli, što bolje prouče, potječe iz ovoga vremena i više opisa naše zemlje, u kojima se izmedju ostaloga hvali i rietki dar našega puka za pjesmu i glazbu, no ujedno i žali, što se neizmjerno ovo blago na vidik ne iznosi, i što se ovaj daroviti narod ne bavi i umjetničkom glazbom. Iz ovoga vremena nalazimo u franceskom listu „Telégraphe“, koji je u Ljubljani izilazio, i raspravu o hrvatskim narodnim pjesmama!

Iskra, koju su Francezi u naš narod ovako bacili, kao da je i zagrebačkoga biskupa i ujedno banskoga namjestnika Maksimilijana Vrhovca potaknula, da god. 1813., — kad su još Francezi s one strane Save gospodovali, — izdade poziv na svećenstvo, da sakuplja pučke pjesme i popievke, i da mu ih šalje. Kao da su počeli Hrvati uvidjati, da bi upravo više umjetničko nastojanje moglo biti najbolji društveni vez, najbolje sredstvo, da spoji neskladne duhove, te da im dade neki pravac. U tu svrhu sabrao bi biskup Vrhovac često društvo u svom dvoru te nastojao, da se takvim zgodama pjeva i muzicira. A kada je godine 1818. car Franjo I. i carica Karolina Augusta posjetila glavni grad Zagreb, spjevao i uglazbio je biskup sam „Pleszopiszen“: „Kolo, kolo na okolo“ (po pučkoj melodiji pjesme: „Zaspal Janko“), koju je plemićka mladež obojega spola otpjevala pred prejasnim gostima.[1]

U primjer patriotičkoga i glazbu ljubećega biskupa ugledali su se naskoro i hrvatski velikaši, priredjujući u svojim dvorovima glazbene produkcije; a da ove što sjajnije budu, pozivali bi i na glasu tudje umjetnike, da sudjeluju. Neki su pak velikaši, kao što grofovi Erdödy, grofovi Pejačevići, baruni Prandavci i drugi stalno namjestili u svojim dvorovima

[1] Vidi u Kuhačevoj zbirci: „Južnoslov. narod. popievaka“ III. br. 1031.

Digitized by Google

po kojega znamenitijega glazbenoga umjetnika, da mogu češće koncerte priredjivati. Kašnje bi se ovi umjetnici uz dozvolu svojih gospodara i po gradovima javno producirali, a nastojali su, da i vanjski umjetnici amo dodju koncertovati, kojemu se pozivu odazvao i sam Paganini i mnogo glasovitih pjevača i pjevačica.

Nekoliko godina iza toga pokreta bio je glazbeni život u Zagrebu već tako razvijen, da je tajnik i virtuoz grofa Erdödya: Gjuro Drag. Wiesner pl. Morgenstern (kasnije koralista stolne crkve u Zagrebu) predložio biskupu Vrhovcu, prepoštu Alagoviću i kanoniku grofu Sermageu ustrojenje filharmonijskoga društva u Zagrebu. Biskupu se svidjala ta namisao vrlo zgodnom, te ju je toplo preporučio prepoštu Alagoviću.

To je bilo god. 1826., a 5. svibnja 1827. bijaše Wiesnerov statut za zagrebačko filharmonijsko društvo od ugarskoga namjestničtva već i potvrdjen, a do malo društvo organizovano. Razumije se, da tada nije nikomu na um palo govoriti o kakvoj hrvatskoj narodnoj glazbi, kako se tada nije ni mislilo na posebnu hrvatsku literaturu, već samo, da se u glavnom gradu i u drugim gradovima zadružni život razvije pomoću umjetnosti. Uslied ovih novih naših glazbenih prilika našlo se i dosta glazbotvoraca, koji su se umah latili posla i hrabro komponali, dakako po njemačkoj školi i samo njemačke i latinske pjesme. A da ih je u tako kratko vrieme i dosta liep broj bio, neka svjedoče ova imena: Ferdo Livadić, Ivan Padovec, Turanyi, Wiesner von Morgenstern, Karlo barun Prandau, Fortunat Pintarić, Zaharij Zellner, Karlo grof Keglević, a da ne spominjem onih u Dalmaciji i u Slovenskoj.

Kada je poslie god. 1830. počeo dr. Ljudevit Gaj svojim ilirskim književnim jezikom buditi i narodni hrvatski duh, porodi se u literarnim krugovima i ta želja, da se u javnim glazbenim produkcijama pjevaju barem neke pjesme hrvatskim jezikom. Prvi, koji se je odvažio bio uglazbiti hrvatske pjesme, bio je naš dični Ferdo Livadić Samoborski. „Ovi moji prvi

Digitized by Google

pokušaji“ — pripoviedao mi je starac godine 1863. — „nisu imali nikakva uspjeha, jer niti je glazba bila hrvatska, niti je tekst u sebi imao provokatornu silu; uz to se nije nitko usudio ove moje pokušaje javno pjevati, bojeći se, da ne bude ismjehivan, ili čak isfućkan. Zato sam kasnije, to jest kad me je Gaj podučavao, kako treba hrvatski komponovati, prve one svoje pjesme uništio“.

Pa zar je Gaj i u glazbi podučavao?... Nije, ali je bio duhovita glava, koja je znala, kako treba u žice dirati, da narodu u srce pogodiš. Prva pjesma, koju je Gaj spjevao, a Livadić uglazbio, da Hrvate uzbudi iz driemeža, bila je popievka: „Još Hrvatska nij' propala“, spjevana po uzoru poljske pjesme: „Jeszcze Polska nie zginęla, poki my žijemy“. Postanak te pjesme pripoviedao mi je sam Gaj na sliedeći slikoviti način:

„Zimi god. 1833. provezoh se jedne večeri u Samobor k svomu prijatelju Livadiću. Snieg zagruvao do koljena, zrak bijaše veoma mrzao, a moje se saone sklizahu poput ruske trojke. Bajna tišina otajstvene, mjesečinom rasvietljene noći, krasni pogled u sjaju titrajuće okolice, te nada, da će nam tadanjim rodoljubima ipak jednom za rukom poći, da Hrvate trgnemo iz njihova sna, sve to usplamti mi dušu na višak čuvstva. U takvu zanosu rekoh sam sebi: „Još Hrvatska nî propala, dok mi živimo“. Te rieči ne bijahu baš najčednije, kad bi tko htio misliti na mene, Spohra, Vukotinovića, Livadića i druge, koji tada najviše nastojasmo o narodnoj ideji; no bilo, kako mu drago, ja znadem, da će potomci naš rad ipak kako valja cieniti i priznavati. Jednom riečju, ja odlučih prvom prilikom spjevati pjesmu, koja će počimati ovim riečima. U te misli zaduben vozim se dalje, kad u to začujem iz daleka glazbu i tim nekako izgubim nît svoga zamišljaja. Spoznam medjutim skoro, da je to glazba naših seljaka (poznati tercet od dvie gusle i bajs), koji su ju valjda gudili na svadbi za ples; no uza sav napor svoga sluha ništa ne razabirah točno do mumljanja bajsa. Ritam te pratnje zabuši me tim većma, što se je s mje-

Digitized by Google

rilom moje pjesme, koja mi već od pol ure po glavi idjaše, krasno sudarao, te ja jošte na saonama spjevah prvu kiticu pjesme, koja kasnije narodu toli omili. — Koliko godj su mi saone brzo jurile, ipak sam dovikivao svomu vojkašu, neka bolje tjera konje, bojeći se, da ne bi do Samobora zaboravio pjesme i napjeva. Napokon stigosmo pred kuću moga prijana. Ja odletim poput ptice preko stubâ, te i ne pozdravljajući dugo svoga pobratima, zaištem pero i papir i rečem Livadiću, neka me pusti, da napišem pjesmu, što mi putem na um pade. Dok ja tu pjesmu pisah mrmljajući napjev, ili bolje rekuć ritam bajsa, zavuče se Livadić do glasovira, nasliedi moje brundanje, te ti se u tinji čas stvori pjesma i glazba toj popievci. Livadić napisa još iste noći kajde, te smo tu popievku pjevali toli često, da smo svu okolicu pobunili. Poslie sam ja još više kitica toj popievci dodao, a Livadić ju udesi za glasovir, Wiesner pl. Morgenstern pak za zbor i orkestar".[1] Napjev te pjesme potječe od puka, po svoj prilici od naših krajišnika, jer ovi pjevahu godine 1813. poslie odlaska Franceza iz naših krajeva na ovu melodiju pjesmu: „Zora biela, sunce jasno trake nam daje". Moguće je medjutim, da je melodija franceskoga porietla, jer kroj melodije pokazuje zaista na francesku glazbenu tradiciju, te da su ju naši krajišnici od franceskih vojnika naučili.[2] Melodija ova tako je u puk prodrla, da su ju seoski naši mužikaši upotrebili i za „tanac", gudeći bajs melodiju, a prve gusle figuraciju.

Popievku: „Još Hrvatska" pjevali su prvi put uz pratnju orkestra u zagrebačkom glumištu 7. siečnja 1835. prigodom predstave Schweigertova njemačkoga igrokaza: „Die Magdalenen-Grotte bei Ogulin". Utisak te popievke bio je vanredan i nečuven, općinstvo je pljeskalo kao pomamno, želeći, da se popievka opetuje, tako da su ju morali desetputa opetovati. Zanos, što ga pobudiše kitice:

---

[1] „Vienac" br. 34. 1874.

[2] Vidi zbirku: „Južnoslov. narod. popievaka" IV. br. 1551.

Digitized by Google

„Još Hrvatska nî propala, dok mi živimo,
Visoko se bude stala, kad ju zbudimo,
Ak' je dugo tvrdo spala, jača hoće bit,
Ak' je sada u snu mala, hoće s' prostranit.

Nij' li skoro skrajnje vrieme, da ju zvisimo,
Ter da tudje težko breme od nas bacimo?
Stari smo i mi Hrvati, nismo zabili,
Da su naši pravi brati zlo probavili.

Jednoć čuje svoje sine glasno pjevati,
Složno glase u visine tako dizati:
Braćo, danas kolo vodi, danak svetkuje,
Hrvatska se preporodi, sin se raduje".

ne da se nikako opisati, a posljedice ove budnice osjećaju se još i danas. — Za nekoliko dana pjevao je: „Još Hrvatska nî propala" cieli Zagreb, a za dva tri mjeseca ciela Hrvatska, pa i Slavonija, Dalmacija i Kranjska. Za koju godinu prihvatiše taj napjev čak i Magjari, Poljaci, pak i... Niemci, pjevajući na nj razne tekstove. Ako se tvrdi, da su Francezi više u ratu pobiedili marseljezom, nego li oružjem, to možemo mi reći, da je popievka: „Još Hrvatska nî propala" Hrvate probudila kao jednim udarcem.

Za Vukotinovićevu davoriju „Nek se hrusti šaka mala" ishitrio je melodiju takodjer dr. Ljud. Gaj. Tu je pjesmu spjevao Vukotinović početkom god. 1835., a ne god. 1837., kako je bilo u prvom izdanju te knjige pogrešno napisano.[1] Kada je Gaj tadašnjim ilirskim prvacima donio tu pjesmu u rukopisu, reče im: „Ta se pjesma mora pjevati, i to na takav napjev, koji će narod lako shvatiti i primiti; no pošto unapried znadem, da naši na njemačku odgojeni glazbenici ne će pogoditi hrvatsku

[1] Isto je tako bilo pogrešno označeno, da su tu popievku pjevali dne 22. listopada 1835. u glumi „Das schwarze Kreuz." Imalo bi biti, da su ju pjevali dne 10. travnja 1835. u glumi „Die Magdalenen-Grotte", kako je to ispravio prof. Vlad. Gudel u Viencu od god. 1894. na str. 222.

Digitized by Google

žicu, to ćemo sami napjev izmisliti". — „Da, da" — odvrati Vukotinović, — „lako bi to bilo, da se razumijemo u note i u generalbas, ali kako ćemo mi naturalistički pjevači melodiju komponovati?" — „E, pa kako radi narod", odvrati Gaj, „zar se on razumije u generalbas, ili sam ga ja umio, kada sam komponovao (!) „Još Hrvatsku?" Mi ćemo se napojiti iz nepresušiva vrela naše pučke glazbe, pa će odmah biti napjeva." I dižući prst kao na opomenu, reče posvema zaduben u misli: „Mir, mir! čekajte, braćo! — evo! — imam ju već! — slušajte!" — te zapjeva: „Nek se hrusti šaka mala" po pučkom napjevu „Smilj — Smilj — Smiljaniću", koji je napjev već i Čevapović upotrebio bio. „Živio, čarobnjače!" zaviknu prisutni, te stadoše umah Gaja u pjevanju sliediti. „Braćo!" uze Gaj, „sada još nije stvar gotova; kitice: „Nek se hrusti" duže su od našega napjeva, treba zato melodiju jošte nastaviti i malo preraditi, neka ju dakle svaki od nas po svom načinu iscifra, a sutra ćemo izreći sud, čiji je domišljaj najbolji, te napjev definitivno ustanoviti.

Kad su se sutradan prijatelji Vukotinović, Rakovac, Vakanović, Trnski i drugi kod Gaja opet sastali, bude napjev zbilja ustanovljen, no nisam mogao doznati, po čijoj redakciji. Pregledav nedavno one melodije, koje je Lisinski ukajdio, rekao bih, da je redakcija i te melodije potekla od dra. Gaja. To sudim po tom, što je Lisinski ukajdio medju drugim melodijama i melodiju pjesme „Nek se hrusti", te iza oznake tempa „Marziale" napisao u zaporci: „Napěv od dra. Gaja".[1] Prigodom tom reče Gaj znamenite ove rieči: „Time smo, braćo i domorodci, temelj udarili hrvatskoj glazbi i pravac joj naznačili: neka se crpe iz naroda, ili neka se ono, što se nova stvori, stvori u duhu našega puka, ali ne tako prosto i naivno kao što puk, već gospodski, fino i po pravilima umjetnosti i

[1] Rukopis Lisinskoga nalazi se sada u Arkivu „Kola", pisan na kajdnom arku uz naslov „Napěvi".

Digitized by Google

estetike; tada ćemo doći do onoga, što drugi narodi ne imaju: do prave narodne muzike".[1]

Pošto je pjesma: „Nek se hrusti šaka mala" duhove skoro još više usplamtila, nego li Gajeva himna, uvidio je svatko, da treba tim putem ići, hoće li se na Hrvate djelovati. Svatko, tko je ikoliko bio obdaren pjesničkim darom, spjevao je po koju budnicu. U prvom tečaju „Danice Ilirske" od god. 1835. nalazimo pjesmu: „Tam, gde hladna Szava zvira" od Pavla Stoosa; „Josh Horvatzka ni propala", od Lj. G.; „Lepa naša domovino", od Mihanovića; „Nek se hrusti šaka mala", od Lj. V.; „Ah slučaju gvozdeni", od M. Topalovića; „Oj! hrvatske krasne gore", od Pavla Stoosa; „Kolo igra vu Horvatskom", od kneza J. D(rašković)ća; „Tebi, domovino, darujem", od kneza J. D . . . ća; napitnica ilirskoga domorodca: „Bežte, skerbi, beži, černa žalost", od kneza I. D . . . ća; „Daj, da kolo poigramo", od barona Peharnika; „Mio ti je kraj", od A. Mihanovića; „Tužno speva vitez na planini", „Doletiše ptice kukavice", „Hajde, braćo, hajd, junaci", od Lj. Gaja; Domorodac „Tebe, koi, višnji, ljudih iz kupa", od T. Blažeka; Ilir: „O glej onoga ptića ljubeznoga", od Ivana Mažuranića; „Puna srca, pune čaše", od Aleks. Zdenčaja, i jošte ove lirske: „Hoćeš, dievo stan moj znati", „Aj ti crnooko" i „Okićke vrane". Od ovih pjesama bile su uglazbljene: „Liepa naša domovino" od kadeta Franje Runjanina; „Kolo igra u Horvatskom" od nepoznatoga, i to po pučkoj jednoj poskočnici; „Mio ti je kraj" od Livadića; „Tužno speva vitez na planini" i „Hajde, braćo, hajd, junaci" po Gajevoj namisli od kapelnika Turanya;[2] „Doletiše ptice kukavice" spjevao dr. Ljud. Gaj, a

---

[1] Vidi: Kuhač: „Glazbeno nastojanje Gajevih Ilira". U spomen proslave petdesetgodišnjice hrvatskoga književnoga preporoda. U Zagrebu 1885.

[2] U 41. broju „Danice" (od god. 1835.) zabilježeno je ovo: „Dana 22. listopada spelivat će se u ovdešjem kr. varoškom kazališću na korist g. Švaigerta: „Das schwarze Kreuz auf Medvedgrad" novi, iz domaće

Digitized by Google

uglazbio (ili ishitrio) Budicki. To posvjedočuje rukopis Lisinskoga, koji je melodiju te pjesme ukajdio, te iza oznake tempa: „Andante sostenuto“ napisao u zaporci: „Napěv od Budickoga“.[1] „Puna srca, pune čaše“ ishitrena je po njemačkoj melodiji od pjesnika; „Hoćeš, dievo, stan moj znati“ uglazbljena od Livadića, „Aj ti crnooko“ od Livadića, „Okićke vrane“ od Livadića.

„Golema ti je bila“ — piše Perkovac — „zadaća hrvatskih rodoljuba u ono doba! Narod oduševiti i uznieti za narodnost hrvatsku, pokazujuć mu pogibelj, koja mu prieti, razdruženu braću složiti, buditi ljubav k narodnoj knjizi, svladati stare predsude i oprieti se sebičnosti. U tom im je poslu bila u pomoć vila pjevačica. Prvi naši književnici bili su gotovo sve sami pjesnici; pisalo se koješta, ali je i mnogo krasnih i uznesenih pjesama ugledalo bieloga danka. Mrtvo bo slovo i prosta rieč ne djeluje nikada tako kao pjevana pjesma, koja prodire u sve živce, koja može ogrijati i ledena srca, uzbuditi i hladne duhove.“

Nije tajiti, da je političko oživljenje Hrvata u velike zahvaliti pjesmi i pjesnicima. „Ledena srca“ ugrijale su davorije i popievke upletene u njemačke glumačke predstave, predobile dakle ulicu i parter; sada je bilo jošte o tom nastojati, da hrvatska pjesma predobije i „hladne duhove“. Gaj i drugovi, sami vješti organizatori, trsili su se od sada, što su godj bolje mogli, da uturaju hrvatsku pjesmu i u koncertnu dvo-

---

dogodovščine stoletja 13. izvadjeni igrokaz s narodnim pevanjem i sa starinskim plesom negdašnjih kosencev i strelcev, na četiri spelivanja razdeljen, od Josipa Švaigerta. Mužika je po domorodnom naputjenju složena od kplm. Turanya. — — U ovom velikom domorodnom igrokazu će odzgora postavljenu pesmu („Tužno spěva“) popěvati g. Leser u nazočnosti puka kakti narodni pěvač polag starinskoga ilirskoga napěva; sledeće pako dve davorije („Doletiše ptice kukavice“ i „Hajda braćo, hajd junaci“) pěvati će uz cělu mužiku isti puk s narodnimi vojaci (strelci i kosenci) proti domovine neprijatelju u velikom saboru svetčano sdružen i sjedinjen“.

[1] Rukopis Lisinskoga nalazi se sada u arkivu „Kola“ pisan na kajdnom arku uz naslov „Napěvi“.

Digitized by Google

ranu. Da im bude i tu uspjeh osiguran, i da šareno društvo koncertnoga općinstva ne insultira pjevača ili pjevačicu, koja bi se usudila hrvatskim jezikom pjevati, zamoliše grofa Dragutina Erdödya, da bi kćerci svojoj Sidoniji dozvolio pjevati u koncertu hrvatsku popievku, što ju je uglazbio Livadić. Grof privoli na to, a grofinja Sidonija uvježba tu popievku — uz pomoć svoje učiteljice gospodje Karlitzkove, altistice kod njemačke opere u Zagrebu, — te ju otpjeva god. 1835. mjeseca ožujka na javnom koncertu u streljani. Jednomu dielu koncertnoga općinstva nije doduše hrvatski duševni napredak vrlo ugodan bio, ali se ipak nije usudio demonstrirati proti kćeri hrvatskoga velikaša, te je zato aplaus bio tako gromovit, da je mlada pjevačica prinudjena bila, popievku još jedanput pjevati. Pa kad i tada nije prestalo povladjivanje, dodala je ona još jednu hrvatsku, i to pjesmu: „Još Hrvatska nî propala". Tomu se nisu naši dobri prijatelji nadali, te se čak kajali, da su i oni „napried" vikali, budući da je pjesma ova beskonačni i frenetički aplaus izazvala u prisutnih rodoljuba. Grofinji Sidoniji i njezinoj majci, rodjenoj grofici Harbuval i Chamaré, poljube redom Gaj i drugi rodoljubi ruku, a tudjinska inteligencija mrmljaše, da ih je Gaj prevario, da je sada led hrvatskoj pjesmi probit, i da im je gojenče, „njemačka pjesma", u velikoj pogibelji.

Gaj i drugovi mu nisu puno marili za taj prigovor i bojazan, već su nastojali, da se od sada u svakom koncertu pjeva po koja hrvatska pjesma, Livadić je pak marljivo pripomagao, da se to omogući, jer je uglazbio liepe hrvatske pjesme. Krasnu njegovu popievku: „Mio ti je kraj" pjevala je god. 1836. gospodja Karlitzkova, a u jednom koncertu god. 1837. pjevali su njegovu popievku: „Stanak sam ti napravio", i tako redom i druge.

No kako su tadanji naši vodje oprezni bili i metodički radili, viećali bi medju sobom, kako bi protivnicima hrvatske ideje dokazali, da ne namjeravaju tudju glazbu iz naših koncerta posvema isključiti, već da im je samo do toga, da se u svakom koncertu čuje i hrvatska rieč. Da to postignu, naime

Digitized by Google

da ljudima dokažu, da Iliri zaista tako misle, priredili su oni god. 1838. veliki koncert, u kojem su se pjevale same popievke iz talijanskih i njemačkih opera ali . . . u hrvatskom jeziku.

O tom koncertu pisala je „Danica Ilirska“ u 16. br. od 21. travnja 1838. sliedeće: „Ovaj prvi po visokoplemenitih gospojah u duhu ilirske narodnosti uredjeni koncert bijaše od sve nazočne gospode radi dvostruke već u naslovu napomenute svrhe, koliko radi ovdje još nikada nečuvene slasti narodnoga jezika u višjoj muzici, s neizmjernim uznešenjem primljen, i probudio je u mnogih sasvim nove pomisli o vriednosti čistoga ilirskoga narječja i nove domorodne želje“.

Godine 1839. priredi grof Drašković slični koncert, „prvu ilirsku muzikalnu zabavu“, iduć jedan korak dalje, jer kako nam program koncerta kaže, nisu se tada samo sve popievke pjevale hrvatskim jezikom („Hoćeš, dievo, stan moj znati“, „Gdje je stanak moj“), već je bio uvršten i po koji hrvatski glazbeni komad za glasovir, naime: Livadićeva „Ilirska davorija“ i kolo: „Ilirique“. Pjevale su Vilhelmina Minsinger, Ljubica Švabelj i barunica Condé, glasovirala je Paulina Zernčić.

Godine 1840. pjevala je pjevačica Frisch varijacije na melodiju pjesme: „Nek se hrusti“, glazbotvorene od ravnatelja glazbenoga zavoda Kirschhofera, i varijacije na pučku melodiju: „S Bogom ostaj, Zagreb varoš“ od F. Müllera. — Ivan Padovec, kitarista, dao je dva koncerta, u kojima su se pjevale i njegove popievke: „Moje jutro“ i „Poziv“. U glumištu predstavljali su dramu: „Juran i Sofija“ od Iv. Kukuljevića, a glazba je bila od Livadića.

Iz toga je lako razabrati, da je hrvatska ideja i u glazbi počela korien hvatati, te da su u pogledu narodne glazbe Hrvati dalje bili nego ostali Slaveni. Ni Rusi, ni Česi, ni Poljaci nisu tada jošte mislili o kakvoj slavenskoj umjetničkoj glazbi, premda su Hrvati držali, da su ta naša braća mnogo dalje od nas, te ovim čak i vodstvo nudili. Stoos je pjevao:

Digitized by Google

„Prvo kolo Ruska ima,
Drugo Poljska, Česka treće,
A četvrto nek uzima
Duh ilirski uviek veće.
Na tih kolih nek se stara
Naša majka napried vozi,
Da nam k sreći put otvara;
U to ime Bog pomozi!“[1]

Takvo je bilo glazbeno stanje Hrvata, kad su se dva nova borioca — Vatroslav Lisinski i Albert Štriga — pojavili, da započeto djelo sretno i uspješno nastave.

---

[1] Pokojni je Alberto Štriga tvrdio, da je Lisinski i tu pjesmu uglazbio, ali da je nekomu posudio svoju skicu, a ovaj da mu je nije vratio, pa se tako izgubila. Još je tvrdio Štriga, da je tu pjesmu uglazbio i klerik Mijo Hajko, pa da se popievka sigurno negdje čuva.

Kada je ta knjiga prvi put štampom izašla (god. 1887.), pročitao ju je sad već pokojni gosp. Alberto Štriga, te je napisao u samoj knjizi ili na posebnim karticama neke opaske i meni ih uručio. Rekao mi je: „U slučaju, da se ta knjiga na novo štampa, upotrebite te moje primjedbe“.

Ja sam to u ovom drugom izdanju i učinio, ali sam upotrebio samo njegove stvarne ispravke i dometke. Onih izljeva ogorčene njegove duše na neke osobe one dobe nisam mogao uvažiti, budući da ti nasrtaji ne bi karakterizovali ono doba, nego samo njega.

Digitized by Google

II.

Vatroslav Lisinski. — Alberto Štriga. — Glazbeni pokret. — Glazbeni talenti: Ferdo Rusan, pjevačica Tomekovićeva, Sidonija grofinja Erdödy, Ivan Padovec i drugi. — Prva hrvatska opera: „Ljubav i zloba“. — Uspjeh prve predstave. — Kazinaši pozivlju Liszta. — Dr. Demeter piše „Porina“. — Lisinski sa družbom koncertuje u Biogradu, Pančevu i u Novom Sadu. — Glazbeni pokret na slavenskom jugu.

Vatroslav Lisinski rodio se u Zagrebu dne 8. srpnja 1819. od otca Andrije Fuchsa i od majke Anke rodj. Kovačićeve, kćeri zagrebačkoga gradjanina i trgovca, a udove nekoga Varaždinca Pečnika. Otac našega Vatroslava bio je porietlom Slovenac, doselivši se početkom prošloga stoljeća iz Novoga Mjesta (u Kranjskoj) u Zagreb, gdje se je bavio mesarskim zanatom, trgovinom blagom i gospodarstvom. Bio je čovjek budna duha, ozbiljan i značajan. Kuća, koju si je stekao i u kojoj se je i Vatroslav rodio, stajaše u Ilici napram Mesničkoj ulici, te je obuhvatala sve zemljište, na kojem sada stoje kuće pod br. 33. i 35.

S prvom ženom imao je Fuchs sina Josipa, koji je kasnije postao mesarom, a s drugom, Ankom, sina Vatroslava i kćer Mariju. Majka Anka bila je žena blaga srca, te od naravi obdarena neobičnim umom, a uz to domorotkinja, da joj nije bilo premice medju gradjanskim gospodjama. Djecu je odgajala gradjanski, držeći se strogo katoličke vjere, a vriedno je, da se zabilježi, i hrvatskih običaja. Blagdane, osobito Božić i Novo ljeto, uzveličavala je pjesmama: „Narodil se kralj nebeski“, „U to vrieme godišća“, „O djetešce

Digitized by Google

mê predrago“ i drugim popievkama, koje se protežu na dotični blagdan.[1]

Vatroslav bijaše po porodu čil i zdrav, no kao maljušno diete pade sa škrinje, na koju ga je pjestinja njegova metnula. U padu pograbi ga pjestinja za nožicu, te mu ju tako ozliedi, da je na nozi ranu zadobio. Za neko vrieme počne se noga sušiti, a mali bi Vatroslav bio ovu bolest valjda i životom platio, da ga nije izliečio neki ladanjski župnik. Uza sve to morao je mali dječko hodati na dvie štake, kojih nije htio s početka primiti, veleć, da ne će batinom po svietu kao prosjak. No malo po malo priuči se na svoje štake tako, da ga nisu mogli sudruzi njegovi ni stići, kad bi se dao u bieg. Vatroslav je bio vrlo živahan: sve je lako shvatao, te rado i marljivo učio. Normalku je svršio u Zagrebu, a tako i gimnaziju, filozofijske i juridičke nauke.

U gimnaziju došao je god. 1831., te je bio koncem školske godine osmi odlikaš izmedju 72 učenika. U prvom gimnazijskom razredu bili su mu suučenici izmedju ostalih i ovi: Trnski Ivan, Gašparić Franjo, Vardian Janko i Felbinger Adolfo. Šesti i posljednji razred gimnazije svršio je god. 1837., bivši petnaesti odlikaš. Tadanji mu drugovi bijahu: Trnski Ivan, Gašparić Franjo, Fabković Škender, Muhić Josip i Supanchich Bartolomeo.

Nastavljajući nauke stupi početkom listopada god. 1837. u filozofiju, gdje je prvi tečaj opetovao, a drugi svršio s dobrim uspjehom god. 1840. Suučenici bijahu mu izmedju ostalih: Badovinac Mihajlo, Cuculić Tomo, Hržić Fridrik, Kavić Aleksa, Ottinger Ferdo, Štriga Albert i Vardian Janko. — U pravničku akademiju od dva tečaja dodje god. 1840., te ju svrši s vrlo dobrim uspjehom god. 1842. Sudruzi mu bijahu: Cu-

[1] Tako piše Alberto Štriga u onim biografskim crticama, koje je god. 1855. poslao u Prag gosp. Josipu Vranyczanu-Dobrinoviću, da od njih sastavi životopis Lisinskoga za album: „Perly České“. Taj Štrigin rukopis nadjoh u Lisinskovoj literarnoj ostavštini.

Digitized by Google

culić Tomo, Kavić Aleksa, Pihler Ljudevit, Somogyi Pavao (Magjar), Štriga Albert i Vardian Janko.

Bivši Lisinski u trećem, ili četvrtom razredu gimnazije počeo je učiti i glazbu, ponajprije od nekoga Rešla, a zatim od učitelja zagrebačke preparandije M. Sojke. Roditelji Lisinskoga nisu se nadali, da će tjelesne sile njihova ljubimca dostati, da gimnaziju svrši, pa su ga zato dali za vrieme podučavati u glazbi, ne bi li mogao Vatroslav danas sutra postati pučkim učiteljem i orguljašem. Ljudi, koji su učitelja Sojku poznavali i s njim općili, pripoviedaju, da je Sojka svoga učenika Lisinskoga u velike hvalio i njim se ponosio, predstavljajuć ga svakomu kao neobičan glazbeni talenat. U ostalom je Lisinski bio i inače vrlo obdaren, te su ga suučenici njegovi jako štovali. Bivši mu suučenik Ivan Trnski pripoviedao mi je s ushitom o Lisinskovu daru.

Polazeći gimnaziju ojača Lisinski tjelesno toliko, da je mogao štake izmieniti batinom-potporačom, koja mu je bila mal ne jedini naslon za života. Kad je god. 1837. svršio gimnaziju, umre mu otac, što je za njega bio dosta veliki udarac, jer su se uslied otčeve smrti obiteljski odnošaji zamrsili. U otca Fuchsa bilo je doduše imetka, ali je imao i dugova, a budući da je Fuchs sve, što je imao, privriedio s drugom si ženom, to je imao nju i njezine dvoje djece zapasti veći dio imetka, nego li sina Josipa od prve žene. S druge strane nije opet probitačno bilo kuću i zemljište prodati, da se dugovi namire i da se Josip isplati. Zamršaj ovaj bio je najneugodniji za našega Vatroslava, koji je bio u svojim naucima istom do pol puta došao. Nakon dugoga savjetovanja i pogadjanja složi se obitelj u tom, da stariji sin Josip preuzme otčev zanat i gospodarstvo, te da za to uzdržaje do smrti majku, a sestru Mariju i brata Vatroslava dotle, dok se ona uda, a ovaj sebi sam uzmogne kruh zaslužiti. Čuvši Vatroslav za tu odluku, reče: „Ja pristajem na majčin predlog, ali tada ne ću moći niti prava niti glazbe izučiti, već ću morati tražiti, da me prime

Digitized by Google

u preparandiju, ne bi li brže do kruha došao". — „Nemoj tako, Vatroslave", reče brat Josip, „već ti uči, što hoćeš i dokle hoćeš, da se bar ti dovineš nečemu višemu, kad već ja nisam mogao postati što drugo nego mesar". Vatroslav ganut pruži bratu ruku, a majka blagoslovi bratinsku tu slogu. I tako nastavi Vatroslav nauke svoje uz materijalnu pripomoć svoga brata Josipa.

Od tada se je Lisinski ozbiljno latio glazbene nauke učeći sazvučje (harmoniju) i glazbotvorstvo (kompoziciju) kod koraliste stolne crkve i ravnajućega učitelja glazbenoga zavoda Gjure Karla Wiesnera pl. Morgensterna, vješta kontrapunktiste. Učio je po Wiesneru sastavljeni: „Elementar-Theorie der Musik", koji se rukopis nalazi u piščevoj zbirci, zatim: „Versuch einer geordneten Theorie der Tonkust" od Gottfrieda Webera, nadalje: „Anleitung zum Generalbass" od Emanuela Alojza Foerstera i: „Bezifferte Bässe in zwei Noten-Systemen" od C. F. Pitscha. Bilješke, što ih je iz ovih djela pravio, nalaze se u Lisinskovoj literarnoj ostavštini, koju je čuvao gospodin Alberto Štriga.

Lisinski je u ovim naucima napredovao tako brzo i sjajno, da mu je Wiesner proricao veliku budućnost. Koliko se je ovo proročanstvo ispunilo, čut ćemo kasnije, no prije nego pripoviedanje nastavimo, spomenut nam je i Lisinskova druga Alberta Štrigu, s kojim se je Lisinski upoznao u filozofiji, te koji je djelovao na Lisinskoga za svega njegova života.

Alberto (Ognjan) pl. Štriga, rodom iz Križevaca (rodio se je 30. travnja god. 1821.), bio je pristao mladić, visoka uzrasta, bistra uma i žarka rodoljublja. Imao je vrlo milozvučno bariton-grlo, te je umio pjevati mnogo pučkih popievaka, naučenih jošte u roditeljskoj kući, i sve one nove, koje su u ono doba postale: „Još Hrvatska", „Nek se hrusti", „Zaspal Janko", Doletiše kukavice" i druge. Nova ideja o narodnosti zasjekla mu se u glavu, te u mladenačkom zanosu nije mirovao, već neprestano snovao, kako da opću narodnu stvar

Digitized by Google

unapriedi. Da odoli želji srca svoga, sazvao je jednom svu akademičku mladež na Grič (sada Strossmayerovo šetalište), da u zboru od stotine grla izvodi popievke stare i nove.[1] „Oduševljenje — piše Perkovac u „Obzoru“ od 23. i 24. veljače 1874. — bilo je ovom prilikom toliko, da je vas Zagreb bio kao uzbunjen; djaci su hodali pjevajući od ulice do ulice pod prozore odlične gospode. Ovako su za tinji čas nove ideje zaniele mladež i pobudile ostalo žiteljstvo na otpor proti nastojanju Magjarâ; svatko je pjevao, svatko se hrabrio. Kolovodje hrvatske narodne stranke lako su radili uz ovakovu pomoć. Srca su bila razgrijana, volja oduševljena; trebalo je tek posao dalje tjerati i piriti vatru užeženu“.

Lisinski, koji je isto tako prianjao uz Ilirstvo kao što Striga, reče jednom ovomu: „Ti bi, brate, morao učiti po kajdama pjevati, jer ti je grlo krasno, a sluh ti je dobar.“ — „Nitko ne bi to radje od mene,“ odvrati Štriga, „ali gdje i kod koga da učim, kad su na zagrebačkom glazbenom zavodu sami Niemci namješteni, a ovi zaziru od hrvatske pjesme; ja bih pako htio same hrvatske popievke učiti.“ — „Pravo veliš,“ uze Lisinski, „a pošto bih i ja želio, da svoje unapriedimo, to ti se evo ja nudjam za učitelja uz uvjet, da nadješ više mladih ljudi zvonka grla, koji bi voljni bili s tobom zajednički učiti kajde i umjetničko pjevanje.“ — Štriga odgovori s nekom muževnom ozbiljnošću: „Rekô, ne porekô ni ti ni ja!“

Štriga rodjen za agitatora i organizatora sabere u nekoliko dana mlade rodoljube, same djake, te hajd uči ih kod Lisinskoga pjevati po nepoznatima im dosada kvakama. Napredak tih mladih vatrenjaka bio je tako izvanredan, da su već za dva mjeseca stvorili pjevačko, a za mjesec kasnije i glazbeno društvo, a Lisinskoga imenovali za: „Musikdirektora“.

Prvo ovo hrvatsko pjevačko i glazbeno društvo (utemeljeno god. 1840.) nije imalo nikakovih pravila, premda je

[1] Vidi „Vienac“ br. 43. i 44. od god. 1885.

Digitized by Google

bilo u društvu osim izvršujućih i podupirućih članova sa članarinom od desetaka (po sadašnjem novcu 34 filira) na mjesec; ali to nije smetalo ni pjevačâ ni glazbarâ, da dužnost svoju što točnije vrše. Kadagodj i gdjegodj se je pojavio i javno pjevao mali taj zbor, hrlili bi ljudi za njim jatomice, hvaleći pjevače i gospodina „Musikdirektora“, koji je pjevače tako dobro „izmuštrao“. A kakve su popievke pjevali? — Pjevali su pučke, ili takove, što bi ih koji rodoljub ishitrio, a Lisinski ukajdio i za muški zbor udesio. Koje su popievke pjevali na postanku društva, a koje kasnije, toga se Štriga nije sjećao. No mislim, da je dovoljno, ako ovdje nabrojim pučke i slične melodije, koje je Lisinski u ono vrieme ukajdio ili udesio: „Narodil se kralj nebeski“; „Jen starac u štalici (božićna)“; „Dikice“; „Jeste li vidjeli moga sinka Janka“; „Ja sam mlada kô zelena trava!“ — „Oj ti seko“; „Doletiše ptice kukavice“; „Popuhnul je tihi vjetar“; „Rado ide Srbin u vojnike“; „Zločesti su ljudi“; „Ajde braćo, ajd junaci“; „Ja sam Srbin srbski sin“; „Kol'ko ti“; „Savila se biela loza vinova“; „Vidiš, diko, tu zelenu travu“; „Da je kome pogledati bilo“; „Mlado pastirče vmiljeno“; „Liepa Maca cvieće brala“; „Pjesma, koja se pjeva u kolu u Završju (u karlovačkoj okolici) bez teksta“; „Zaspal Janko pod jablankom“; „O mladenci! vrt zeleni“; „O divojko! cviet rumeni“; „Na lievoj strani kraj srca“; „U Omera više Sarajeva“; „Siva magla“; „Bratci veseli svi“;[1] — i uz to još 77 velikoruskih, mnoge poljske i slovenske popievke, za koje je Lisinski pisao glasovirsku pratnju. Nadalje je ukajdio melodije za pjesme: „Dika plava na srcu mi spava“; „More diko, gdje si za toliko“;

[1] Ove se popievke nalaze u Alb. Štrige, pisane rukom Lisinskoga, u jednu svesku. Da li je Lisinski sve te melodije ukajdio u prvim godinama, što je opstojalo prvo ilirsko pjevačko društvo, teško je sada ustanoviti. Ja mislim, da je Lisinski neke melodije svakako onda ukajdio, neke pak istom kasnije. To sudim po tome, što se u toj svesci nalazi i popievka: „Rado ide Srbin u vojnike“, koja je nastala istom god. 1847. ili 1848., kako sam to spomenuo u IV. knjizi svoje zbirke „Južnoslov. popievaka“ na str. 394—395.

Digitized by Google

„Dievo mila, dievo krasna“; „Što po vilajetu veliki premeću“; „Ah, što sam ti učinio“; „Ajdemo kući, zora je“; „Ja sam mlada Ilirka“; „Puna srca, pune čaše“; „Slogu rodi Slovinkinja mati“ (polag pučkog napjeva); „Tko je rodjen Slavjan“ (slovački napjev); „Gdje ptičice miloglasnim glasom pjevaju“ (varoška).[1]

Iz toga je razabrati, da je početak ovoga našega prvoga hrvatskoga pjevačkoga društva bio vrlo čedan, ali osnovano je bilo na zdravom temelju. Uz uzornu revnost i uz patriotsko nastojanje Lisinskoga, Štrige i ostalih pjevača ono je sve više raslo ugledom i brojem članova. Zadaću svoju: buditi i hrabriti narod i širiti ljubav za hrvatsku popievku vršilo je ovo društvo s velikim uspjehom. Dobrovoljački instrumentalni sekstet (glazbeno društvo), skopčan s pjevačkim društvom, u kojem su najvrstniji članovi bili: Makso Šmidt (frulaš), Silvije Medunić (prvi violinista; kasnije veliki župan) i Josip Vraniczany-Dobrinović, nije istinabog toliko pomagao narodnoj ideji i narodnoj glazbi, koliko pjevačko društvo, ali i ovo je društvance budilo ćut za umjetnost i plemenitu zabavu, a odvraćalo mladež od pijančevanja, skitanja i drugih nepodopština i izgreda. Članovi pjevačkoga društva bijahu: Albert Štriga, Ljudevit Pihler, Kamilo Livadić, Zazanić, Milošević, Pajanović, Krugoljević (Kugelmeier), Stanko Vraz, Dietrich (Slovenac), Felbinger, Vrvić, Kavić Aleksa i još nekoliko, kojim imena ne znamo.

Do godine 1841. nije Lisinski ništa samostalna komponovao, premda je često drugovima svojim glasovirao po koju improvizaciju te im tumačio, da bi se hrvatski glazbotvorac imao što više držati pučke melodije, jer samo tako da bi moguće bilo stvoriti hrvatsku umjetničku glazbu. „Pa ded komponiraj ti „nekaj“, — primetne nekoga dana Štriga, „dosta si već kod Wiesnera „vučil“. — „Nesmijem još sada“, odvrati Lisinski“, „dok nisam blaženi svoj „generalbass“ posvema izučio.“ — „Ala je veliki pedant taj tvoj meštar“, uze Štriga,

[1] Ove se popievke nalaze u mene, takodjer pisane rukom Lisinskoga.

Digitized by Google

„da ja samo polovicu toga znadem, što ti u muzici znadeš, ne bih ja čekao, dok u basu „generalom“ postanem, već bi još kao „feldbaba“ počeo komponirati.“ — Svi su se smijali Štriginoj dosjetki, samo ne Lisinski, jer je nekako slutio, da Štriga nešto namjerava. Pa tako je i bilo. Sutradan donese Štriga Stoosovu pjesmu: „Iz Zagorja“, koju je Stoos spjevao za doček dra. Ljudevita Gaja, kad se je ovaj imao vratiti početkom srpnja g. 1841. sa svoga književnoga puta iz Dalmacije, te reče Lisinskomu: „Čuješ li, Naco, zlato, čuješ li? — Stavi ovu pjesmu u muziku i učini rodu glas, a mi ćemo ju popievati, da će ti srce od veselja skakati.“ Lisinski se ispričavao kojekako, ali Štriga mu odgovori: „Samo ti kušaj, vidjet ćeš, da ide, a napokon što je to: pjesmu komponirati? Ta da se ja malo upnem, mogao bih i ja napjev izmisliti, a kamo li ne bi ti! Unapried ti kažem, da mirovati ne ću, dok se ti pera ne latiš.“ — „Kad je tomu tako“, reče Lisinski, „tada znaj: što mora biti, bit će, i to do sutra na večer.“ — „Živio „musikdirektore!“ — Momci, sutra ćemo čuti novu popievku, pa zato hajde, da ga sad pustimo na miru, vile bi se možda od nas plašile.“ Štriga nije medjutim čekao do sutra na večer, nego je došao već poslije objeda k Lisinskomu na crnu kavu, da čuje, hoće li zadanu rieč održati. Kada je Štriga u sobu stupio, reče Lisinski posve veselo: „Pjesma je gotova“. Štriga ga ogrli stotinu puta veleć: „Nisam li ti rekao, dragi Naco, da će ići! Ali sada daj, da čujem novi tvoj proizvod, jer ako i vidim i poznam note, to ipak ne znam, kako napjev zvoni.“ Lisinski sjedne glasoviru, počne pjevati i pratiti popievku. Štriga hoće da se rastopi od veselja: „Brate, osvjetlao si sebi lice, tvoj ti je prvenac ljepši, nego svi Mozartovi napjevi.“ „Nemoj buncati“, reče Lisinski smiešeć se, „gdje sam ja, a gdje je Mozart?“ — „Za Mozarta ne znam, gdje je“ — nastavi Štriga — „ali za te znam, da si u Zagrebu, a to je naša sreća. — No molim te, pjevaj mi nekoliko puta taj napjev, da ga uhvatim, te da ti pomognem na večer pjevati.“ Lisinski mu

Digitized by Google

ispuni volju, Štriga pako čim je melodiju usvojio, letio je od druga do druga, te pjevaj svakomu, razlažuć, koliko je junaštva u napjevu, kako zvoni čisto hrvatski, križevački, ruski, srpski i poljski, usplamćujući sebe i drugove svoje za Lisinskov proizvod.

Autograf ove popievke nalazi se u piščevoj zbirci, te mislim, da ću čitatelju ugoditi, ako ju ovdje onako priopćim, kako ju je Lisinski s prvine napisao.

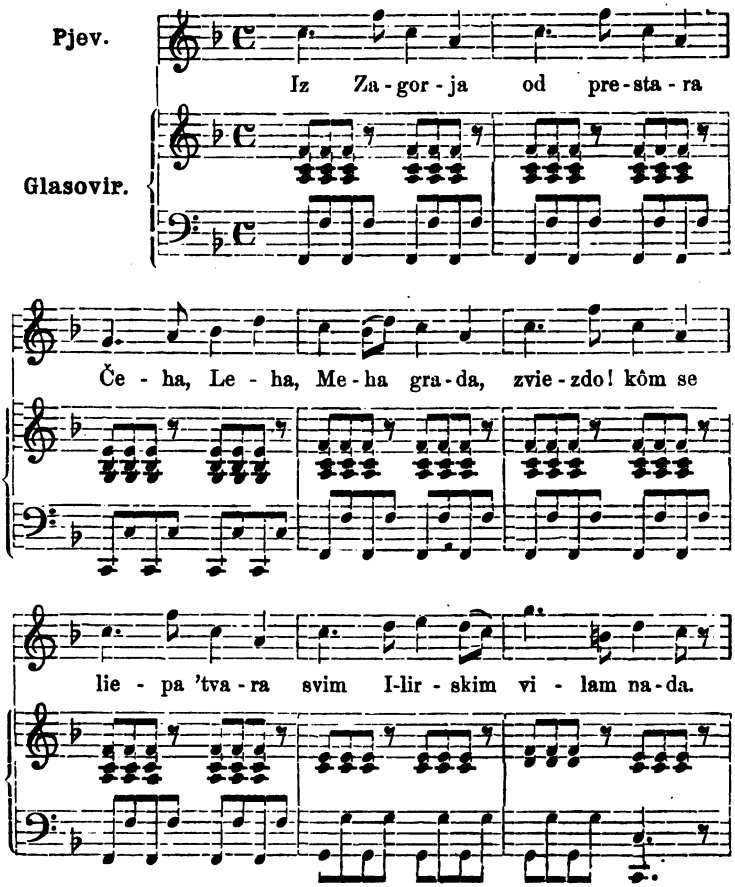

Digitized by Google

Sret - no do - šla s pu - ta Tvo - ga Dal - ma - tin-skih

od pla-ni - na, gdje I - li - ra sta - rih slo - ga

bja - še sla - va svih Slo - vi - na.

Jer je ovaj tekst samo prigodan bio, a ipak se željelo, da napjev u narodu ostane, spjevao je kasnije dr. Demeter pjesmu: „Prosto zrakom ptica leti“, a Lisinski preradi prvotnu glasovirsku pratnju, a poneštо i sam napjev, kako je iz sliedećega razabrati:

Digitized by Google

Andante con moto.

Pjev.

Pro - sto zra - kom pti - ca le - ti,

Glasovir.

p

pro - sto go - rom zvier pro - la - zi;

p a ja da se lan - ci spe - ti

p

cres. dam tu - djin - cu *f* da me ga - zi?

cres. *f*

Digitized by Google

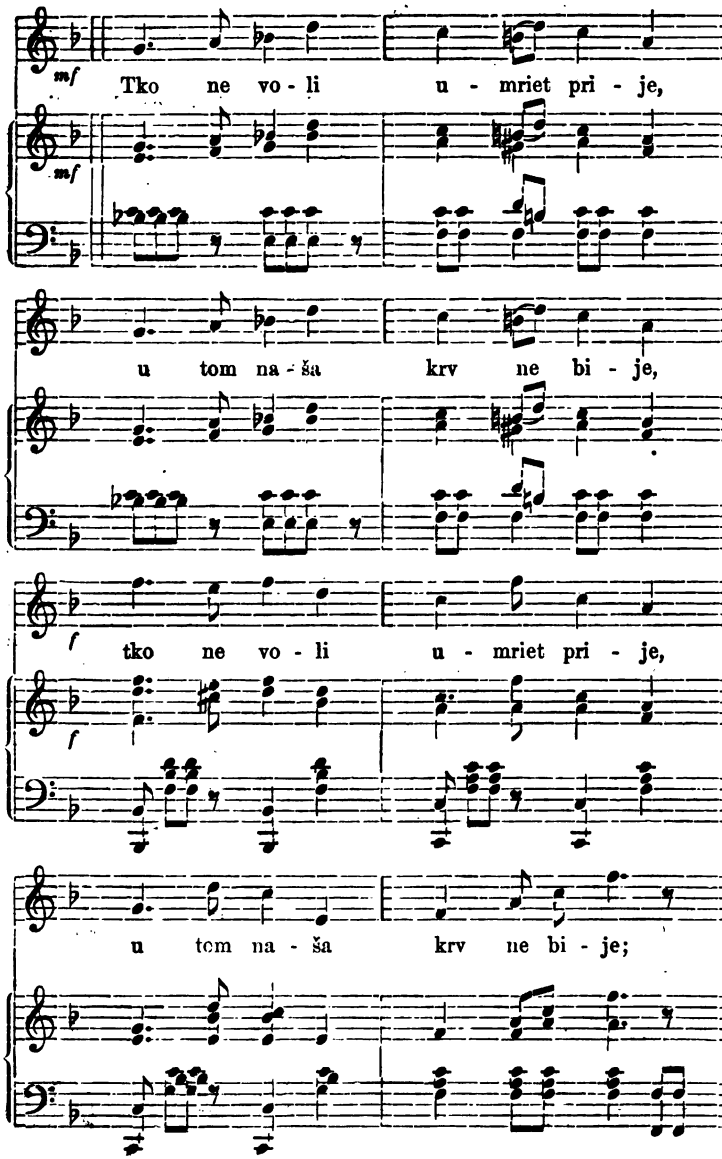

Digitized by Google

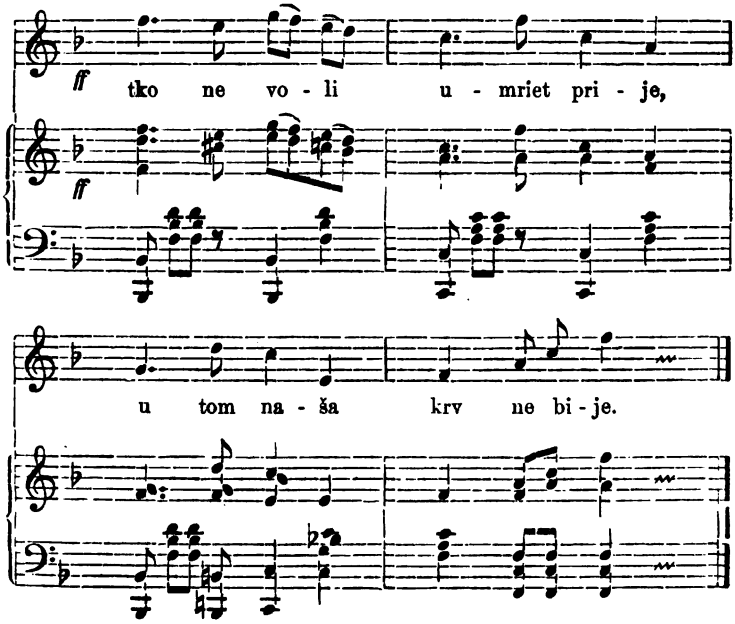

Popievku: „Iz Zagorja“ uvježba Lisinski i Štriga s drugovima svojima za nekoliko dana, ali budući da su domorodci željeli, da kod Gajeva dočeka ne pjeva tu popievku samo nekolicina pjevača, već sva zagrebačka mladež, to je trebalo popievku i s njom uvježbati. U tu svrhu pozove Štriga „ilirsku“ mladež u šumu Tuškanac (tada još nije bio park), da s njom tamo popievku uvježba, jer nije bilo u Zagrebu tako velike dvorane, u koju bi moglo stati sto i više pjevača. Na ove vježbe došlo bi svakiput na stotine pjevača i na stotine slušatelja. Kad je mladež napokon novi napjev shvatila i jednogrlice (unisono) pjevala, orila se je ciela šuma, a ljudi su od silnoga toga utiska tako zaneseni bili, da su mislili, pa i govorili: nije moguće, da je koja sila — ni sama ruska — veća i jača od ilirske!

Digitized by Google

Sada je još trebalo da pjevači pjevaju novu popievku uz glazbu, jer je ustanovljeno bilo, da kod Gajeva dočeka i banda sudjeluje. Pokus s glazbom obdržavao se je u streljani. Što je moglo pjevača u dvoranu stati, unišlo je, ostali pak pjevači pjevali su pred kućom. Bilo je to mjeseca lipnja. Glazba stane svirati, pa i pjevači zapjevaju, no za čudo, nisu se mogli nikako složiti, ma kušali i po više puta. Štriga hoće da očaja: „Što vraga svirate vi tamo?“ upita ljutito glazbare. „Mi sviramo, kako u notama stoji“, odgovoriše mu. „To je moguće“, zaori Štriga, „ali mi pjevamo, kako znamo, a to je sigurno bolje. Hajde, da još jedanput kušamo!“ Opet kušaju, opet ne ide. — „Molim te liepo, Vatroslave“, reče Štriga Lisinskomu, „udaraj ti u klavir, a mi ćemo uz tvoju pratnju pjevati. Tà ne smijemo se za Boga osramotiti pred ovim Švabama“. Mužikašima pak dovikne: „Vi šutite, pa pazite, kako mi pjevamo po ilirski!“ — Pjevaju uz glasovir, — ide kao na žici. — „No jeste li čuli? — Sad hajde da opet s vami kušamo!“ — Kušaju na novo, ali opet darmar. — „Znate što“, reče Štriga glazbarima: „vi svirajte na tiho, te sliedite pjevače“; pjevačima pak prišaptne: „Junaci, vičite, štogodj bolje možete, ne pazite ni malo na bandu“. — Jedni i drugi slušahu Štrigu, a napokon su se pjevači i glazba tako liepo složili, da ne možeš ljepše.

Osam dana prije Gajeva dočeka umio je ne samo svaki pjevač, već i svaki slušalac pjevati pjesmu: „Iz Zagorja“, a kad je Gaj dospio, a mladež mu priredila serenadu, pjevao je cieli Zagreb svu noć tu popievku. Stanko Vraz piše Čehu Erbenu mjeseca srpnja god. 1841.: „Gospodin Gaj vratio se ovih dana iz Dalmacije u Zagreb. Počitatelji njegovi slavno su ga dočekali. Došlo je onu večer 200 mladića s bakljama pred njegov konak provadjanjem svirajuće bande i pjevajući različite pjesme, izmedju ovih: „Iz Zagorja“, „Još Hrvatska“ i razvikanu: „Nek se hrusti“.[1]

[1] Tomu je Štriga ovo dodao: „Došlo je onu večer ne samo mladića iz Zagreba, nego iz ciele zemlje, a bilo je i najodličnije go-

Digitized by Google

Početak bijaše dakle učinjen, i to toliko sretan početak, što se napjev pjesme: „Iz Zagorja“ svakoga dojmio, i što je Gaj mladomu glazbotvorcu čestitao na liepom mu uspjehu, bodreći ga, da junački dalje radi, te da više ne pusti vile umjetnice, koja ga je toli ljupko za ruku primila. Izreku, koju je Gaj tom prilikom izustio: „U kolebajućoj se ladji padne samo onaj, koji mirno stoji, a ne onaj, koji se giblje (radi)“, usadi si Lisinski duboko u srce, te se je od onoga vremena odlučno dao na glazbotvorenje.

Mało zatim, t. j. početkom mjeseca kolovoza god. 1841., uglazbi Lisinski Trnskovu pjesmu: „Oj talasi mili, ajte“, te ju je pomoću Wiesnera i orkestrirao. Kada je popievka gotova bila, pisao je Štrigi, koji je boravio kod kuće u Križevcima na praznicima, da bude spreman novu popievku učiti i u kazalištu pjevati. Štriga, pun veselja, što je Lisinski opet nešto nova stvorio, nije čekao konca praznikâ, već odjuri odmah u Zagreb, da novu popievku čuje i uči. Štriga ushićen ovom popievkom još više, nego prvom, pripoviedao je čudesa o toj melodiji koliko u Zagrebu, toliko u Križevcima, kamo se je opet vratio. Teško mu je bilo čekati žudjeni dan, kad će popievku javno pjevati, te bi bio volio, što je rietko u djaka, da praznici što brže minu. Napokon početkom listopada pjevao je popievku: „Oj talasi“ u kazalištu, i to u brodarskom kostumu prigodom benefica: „za narodna predstavljanja“. Perkovac piše: „Tko je u ono doba u Zagrebu živio, sjećat će se, dok bude živ, ushićenja, koje je Štrigu pratilo, kad je u kazalištu prvi put zapjevao pjesmu: „Oj talasi mili, ajte“. Barkarola ova išla je od usta do usta, te su ju i drugi pjevači i pjevačice pjevali i u privatnim krugovima“.

Godinu dana kasnije pjevahu istu popievku u četveropjevnoj udezbi gospoda: Rubido, Štriga, Milošević, Krugljević, Pajanović, Zazanić, Šneidinger, Boš, Broja, Zelner i Draxler u

spode ilirske: varmedjijaša i vlastele. Bilo je tuj više hiljada ljudi; pravo narodno hodočašće.

Digitized by Google

koncertu, što ga je priredio urednik u Zagrebu izlazećega njemačkoga lista „Croatia“ A. F. Draxler (koji je nekoč bio operni pjevač), s istim uspjehom. „Danica Ilirska“ pisala je u br. 11. od 12. ožujka 1842.: „Brodarsku pjesmu: „Oj talasi“ od gospodina V. Lisinskoga obljubi naša općina od prvoga njezinoga ukazanja, to jest od onda, kada bi na kazalištu po gospodinu Štrigi prvi put pjevana. Onda bi rečeni pjevalac od ushićene množine više puta izazvan, da zasluženu primi pohvalu; na toliko se karakteristički milozvučan napjev te pjesme i ćućenja puno izvedenje s umiljatim glasom pjevaoca dopade. Toga radi s veseljem opet je primila naša općina tu pjesmu kao kakvog milog starog poznanca, koja se sada pod obličjem čitavoga kora ukaza i neprestanim pleskanjem želju izjasni, da se po drugi put ispjeva, što i izvršeno bijaše. Gospoda koja su ju izvela, obvezala su time sve domorodce i mi im ovdje obće priznanje iskazujemo, nadajući se, da se i u buduće ustezali ne budu svojim silama k razvitku domorodne umjetnosti pripomagati“.

Vriedno je, da ovdje spomenem, kako se je Lisinskova popievka: „Oj talasi“ (kojoj je Srbin Kornel Stanković u svojoj zbirci opasku dodao, da nije čisto narodna) dojmila srpskoga kneza Miloša Obrenovića. Dogadjaj pak ovaj pripoviedao mi je Srbin Nikola Gjurković, tada agenat parobrodarskoga društva u Osieku. „Kada se je knez Miloš Obrenović vratio početkom godine 1859. parobrodom u Biograd, da zauzme opet priestolje svoje, s kojega je bio protjeran, pade mu putem na um, da tadanje stanje svoje pjesmom izrazi. U tu svrhu zapjeva pjesmu: „Oj talasi“, koja je situaciju i raspoložaj duše njegove zaista dobro označila. Ljudi bivši u blizini kneza tvrdjahu, da je knez tu popievku tolikim žarom i na takav u srce dirajući način pjevao, da je ciela njegova okolica upravo začarana bila. No knez nije pjesmu isto onako pjevao, kako ju je Lisinski uglazbio, već više na srpski, to jest po vlastitom shvaćanju i ukusu. Slušaoci pjevahu pjesmu tiho za knezom, a budući da je knez

Digitized by Google

popievku više puta pjevao i zaželio, da njegovi ljudi s njim pjevaju, naučiše ju posvema točno. Čim se je parobrod u Zemunu iskrcao, pohrliše prijatelji srpske muzike k meni (t. j. Gjurkoviću), koji sam tada u Zemunu agentom bio, te mi pjevahu melodiju, ja ju pak brže bolje ukajdih".

Knez nije si medjutim zapamtio cielu Lisinskovu melodiju, već samo neke fraze, kako to dokazuje kneževa redakcija melodije, koju evo na vječni spomen preštampavam po Gjurkovićevoj ukajdbi, koju sam od njega samoga dobio.

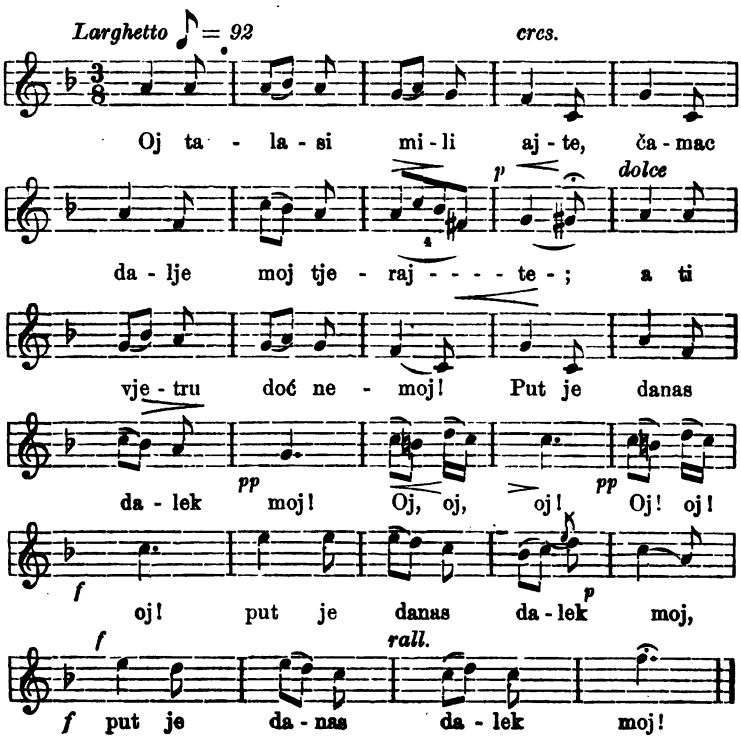

U jeseni god. 1841. dodje natporučnik krajiške brodske pukovnije Marko Bogunović s mnogim drugim častnicima iste

Digitized by Google

pukovnije u Zagreb u ime komisije za reguliranje rieke Save i donese sa sobom novi ples: „dvoransko kolo u dva lika“, sastavljeno po Bogunoviću. Pokazav Bogunović i drugovi mu, kako se to kolo pleše, zamoliše ga zagrebački mladi „Iliri“ i „Ilirkinje“, da im ovo kolo uvježba, što Bogunović i drug mu Hreljanović rado i učine. A kada je Bogunović čuo, da naši Iliri žele imati i: „Hrvatsko kolo“, jer je on kolo svoje nazvao: „kolo slavonsko“, to izmisli i sastavi i hrvatsko kolo. Svako kolo (jedno u dvočetvrtinskoj, a drugo u tročetvrtinskoj mjeri) imalo je samo dva lika, dvie figure, a svaki je lik sastojao od Adagia i Allegra. Glazbu prvoga lika „slavonskoga kola“

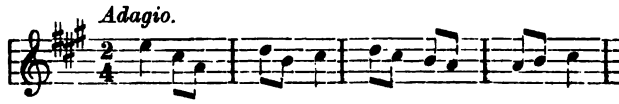

predao je Bogunović Lisinskomu u kajdama, kako to tvrdi gosp. Gavro Jakopović, a ukajdio ga je upravitelj brodske vojničke svirke po pjevanju i fućkanju Bogunovićevu. Za „hrvatsko kolo“ komponovao je Lisinski prvu glazbu, i to za onda samo jedan lik, jer ako je svako kolo imalo dva plesovna lika, to su se ipak oba lika plesala na jednu te istu glazbu. Slavonsko i hrvatsko kolo izvadjalo se prvi put na „narodnoj zabavi“ u streljani dne 27. siečnja 1842., te je jedno i drugo kolo po svoj prilici za orkestar udesio kapelnik Kirschhofer, budući da je on i one valcere instrumentirao, koje je Lisinski za ovu zabavu glazbotvorio.

„Danica Ilirska“ piše u br. 6. od god. 1842.: „Valceri, koje je Lisinski za tu zabavu načinio i u ime domorodaca poklonio visokorodj. gospoji generalici Šimunić, jako su liepi bili; svi gostovi bijahu njimi oveseljeni i uzhićeni. Sačinitelj bijaše po narodnom običaju više puta uzdignut i obćom pohvalom naplaćen. G. Kirschhofer je te iste valcere veoma umjetno instrumentirao i proizveo. Ples i muzika jednog i drugog kola

Digitized by Google

našla je onu večer veliku pohvalu, te se je moralo uslied neprestanog gromovitog pljeskanja i po drugi put igrati."[1]

Godine 1842. i 1843. uglazbio je Lisinski nekoliko pjesama i sastavio nekoliko valcera, jednu polku i glazbu za popravljeno i raširenо slavonsko i hrvatsko kolo. (Vidi u „Popisu I. br. 3—24.) Povod, da se jedno i drugo „kolo" glede plesa i glede glazbe bolje usavrši, dao je Ljud. Vukotinović. Pisao je naime u Danici sliedeće: „U obće što se našeg „kola" tiče, mislim, da je ples ovaj, kako su ga na zabavi, priredjenoj 23. veljače 1843. igrali, premalo vatren, i da mu manjka nota, njeka characteristica, koja bi ga sasvim narodnim učinila. Dobro bi bilo, da se domorodci, koji će ovu godinu, ili u granicu hrvatsku ili u Slavoniju ili u Dalmaciju putovati, o tom predmetu malko pobrinu, i da nas poduče, kako se originarie ovaj drugojačije jako originalni i zanimivi tanac pleše. Ovako ne može ostati, jer to ne će nitko misliti, da je to non plus ultra. Ovo je liep, hvale i nasljedovanja vriedan početak, ovo je predmet, koji bolje promotriti i tada razprostraniti moramo".

Uslied ovog posvema temeljitog prigovora složiše se Bogunović, Hreljanović i Gavro Jakopović, te izmisliše — po na-

---

[1] Za ovu „narodnu zabavu" spjevao je Stanko Vraz proslov „Domorodkam":

1. Poznata je vaša mladost
I ljepota, o gospoje!
Da junaku svakom to je
Dvorit slava, gledat radost.

2. Dostojna je vaša dika,
Da ju pjeva glasom slave —
Kano tice hlad dubrave —
Glas gospodskih svih jezika.

3. Mi podani viernoj službi
Brinimo se (poznato je),
Da svi danas, o gospoje,
Ugodimo vašoj družbi.

4. Pa vas riečju pozdravljamo,
Koe gospoda ne govore,
Nego oni, što ju dvore,
I svedj vierno služe samo.

5. Nemojte se dakle tužit,
Nit zamjerit toj prostoti:
Sluge jesmo mi, ljepoti
Vašoj spravni uviek služit.

Digitized by Google

činu drugih konverzacionalnih plesova — za slavonsko kolo sedam, a za hrvatsko kolo šest plesovnih likova, Lisinski pak sastavi za svaki lik posebnu glazbu. O toj glazbi pisao je Vukotinović u 10 broju „Ilirske Danice“ od god. 1843.: „G. Lisinski složio je za svaku figuru u „kolu“ novu muziku, koja nam je opet dokazom, da je mladi naš domorodni compositeur pun talenta, i što najvećma vriedi, nationalisma u muziki imade. Njegovi su napjevi dobri; i pravo je, da g. Lisinski ne ostavlja čarobnu prostotu svoju, i da se ne upušća u talijansko coloriranje, ili u težku njemačku muziku, koja se s našimi narodnimi pjesmami ni malo ne slaže.“

Lisinskove popievke: „Iz Zagorja“, „Oj talasi“, „Dusi, koji rod svoj ljube“, „Sat udara, braćo mila“, „Ja sam momče Radivoj“ i „Il je možno, il ne možno“, prodrle su u kratko vrieme u sve slojeve naroda. Osim Vukotinovića potvrdio je popularnost Lisinskovih napjeva i Vraz u listu upravljenu dne 2. travnja 1845. na Erbena: „Livadićeve pjesme — piše Vraz — nisu tako pučne kao one od Lisinskoga, koje se i po ulicah pjevaju, a ono ponajviše porad toga, jer su vrlo umjetno složene, te ne udaraju onako lako u sluh kao tvori rečenog Lisinskog. Nu umjetniku od zanata ugodit će sasvim, jerbo Livadić je slagalac od škole, najpače je sprovadjanje njegovo puno, te će se u tom težko moći natjecati š njime Lisinski.“

Uspjeh Lisinskova početnoga glazbenoga rada bio je u istinu toliko povoljan, da bi on bio imao uzroka glazbi se posvema posvetiti, ali uza sve to nije se htio na to pravo odlučiti, kao da je slutio, da mu umjetnost ne će u Hrvatskoj život osigurati. Zato položi 29. kolovoza god. 1842. prisegu bilježnika banskoga stola te služaše besplatno od god. 1842. sve do godine 1847. Predstojnik njegov Vjekoslav Lipovčić izdao mu je o tom službovanju svjedočbu, u kojoj je osobito spomenuo: „njegovu hvale vriednu revnost i točno i pravedno uporavljanje zakona“. U Lisinskovoj literarnoj ostavštini ima množina koncepata onih akata, koje je izraditi imao, a u toj

Digitized by Google

ostavštini nalazi se i mnogo pravničkih knjiga i spisa, koje je čitao i ekscerpirao. Mora se reći, da se je Lisinski u opće mnogo brinuo za svoju naobrazbu. Osim hrvatskoga jezika znao je izvrstno njemački, u kojem je jeziku i nekoliko pjesama spjevao, zatim vrlo dobro latinski, u kojem je jeziku mnogo sastavaka pisao; franceski govorio i pisao je dosta okretno i čitao mnogo franceskih djela u originalu. Znao je nešto ruski, a kasnije nauči češki jezik potpunoma. Štriga piše u svojim crticama: „Kad je Lisinskoga volja bila govoriti o franceskoj, ili poljskoj revoluciji, milina je bilo slušati, kako je on to znao sve liepo razlagati.“

Lisinski nije dakle bio obični fabrikant glazbenih komada, već skroz naobražen čovjek, koji se je mogao u svakom pogledu mjeriti sa svojim drugovima. Pomislimo li pak, da su se glazbenici one dobe (u ma kojega naroda) rietko bavili i drugim znanostima, već samo glazbovali, to se možemo i u tom pogledu ponositi našim Lisinskim.

U ostalom priznati je, da se je svakolika tadanja hrvatska omladina starala pribaviti si što opširnijega znanja. ne bi li prosvjetom unapriedila zaostali naš narod i domovini koristila ne samo šakama, već i umom. U tom se je pak nastojanju osobito izkazala zagrebačka „ilirska“ mladež, a može se reći i zagrebačko gradjanstvo. Zagreb je tada veoma dobro shvatio svoju zadaću kao glavni grad zemlje, kao srce Hrvatske, a ujedno i prvi grad na slavenskom jugu, ne pokazujući nigdje i ni u čem sebičnosti, već čisto domoljublje, te nastojeći narod uzbuditi na zajednički rad, na bratinsku ljubav i bodriti ga na požrtvovanje za otačbinu i njezin napredak.

I glazbeni pokret, što ga je izazvao Livadić, Lisinski i Štriga, podupro je najprije grad Zagreb, a istom kasnije uzbudiše se duhovi i u ostalim gradovima naše otačbine. U razmjerno kratko vrieme pojavili su se sad tu, sad tamo glazbeni talenti, o kojima prije nitko ni sanjao nije. Najvrstniji izmedju ovih bijaše krajiški poručnik Ferdo Rusan, čovjek,

Digitized by Google

koji ne poznavaše ni kajdâ niti je umio ino glazbalo van tanburicu, dakle puki naturalista, pa ipak je divne popievke ishitrio, ushitne po tekstu i po napjevu. Lisinski nije ružnom umjetničkom ohološću odbijao naturalističke ove proizvode, već ih je prigrlio, kao da su najbolji umotvori, te udesi mnoge Rusanove popievke za četiri muška grla uz glasovirsku, ili orkestralnu pratnju. A nije samo nastojao, da se Rusanove popievke pjevaju u koncertima i da postanu popularnima, već ih je i sam proučavao, nazirući u njima pravu žicu narodnoga duha.

Od drugih mnogih glazbenih talenata spomenut mi je pjevačicu Tomekovićevu, koja je god. 1842. pjevala hrvatske popievke u koncertima, zatim slavnu prvu našu primadonu grofinju Sidoniju Erdödy, koja je, bivši zaručnicom, komponovala valcer pod imenom: „Tanburice“ (god. 1843.); Ivana Padovca, koji je sada takodjer počeo hrvatske pjesme uglazbavati, a tako i Fortunata Pintarića. — Klerici zagreb. sjemeništa počeli su pod ravnanjem I. Juratovića pjevati hrvatske svjetske popievke, a klerik Vatroslav Vernak uglazbi (od godine 1843—1847.) nekoliko liepih pjesama, a isto tako i M. Hajka, Franjo Runjanin i Pajo Kolarić. — Starina Fr. Čačković sastavi razne potpurije od narodnih napjeva, a mladić Franjo Pokorny (rodom Zagrepčanin i učenik Wiesnerov) komponovao je glazbu za igrokaz: „Jelva, ruska sirota“, pa za igrokaz „Graničari“ i dvie slovjenske ouverture za orkestar (god. 1845.), a Franjo Gašparić uglazbi (1845.) Trnskovu pjesmu: „Prognanik“.

Čeh Vaclav Brečak, kapelnik pješačke pukovnije baruna Bakonya, sastavi god. 1841. od ilirskih narodnih melodija potpuri i jednu koračnicu, te ih dade u Milanu često javno svirati, jer je općinstvo oba komada vrlo rado slušalo. Što više, princu bavarskomu Luitpoldu omili ta glazba toliko, da si ju dade prepisati, te ju odnese u Bavarsku. Neke melodije iz istoga potpurija svirala je rečena banda više puta u „Teatro della scala“ na opće zadovoljstvo slušalaca.

Digitized by Google

Stanko Vraz ukajdio je slovenske pučke melodije. Već godine 1844. imao je njih do 300 na broju, kako je to javio u listu od 16. travnja iste godine češkomu spisatelju Erbenu. Vraz, svestrano naobražen muž, pjesnik i duhovit kritik, mnogo je općio s Lisinskim, koji mu je razlagao vriednost pučke glazbe. Rieči, što ih je Vrazu napisao u I. svezku časopisa „Kola“ (godine 1842.) na 134. strani: „Kao što treba da iz rieči pučkih pjesama naši umjetni pjesnici crplju duh narodni, tako će i napjevi pučki vremenom postati voda života, iz koje će negda naši slagaoci (kompoziteri) napajati svoje umotvore duhom narodnim“ — nisu drugo van odjeka Lisinskovih nazora o pučkoj glazbi.

Nijedan od ovih nije dakako bio ono, što Lisinski, jer kako Vraz jako dobro kaže: „nije svaka iskra sunca žar veseli, nije svaka svjetlost već i danak bieli“ (Djulabije III. br. 132), ali ipak je znak velike duševne snage, kad maleni narod umah dobije tvornih sila, čim se porodi koji novi pojam ili novi predmet u umjetnostima ili znanostima.

U tom kolu hrvatske glazbene umjetnosti bio je Lisinski vodja, Štriga prvi mu pobočnik, a Ferdo Livadić (otac hrvatske umjetničke glazbe) mecen, koji je glazbenim svojim blagom pomagao najvećom prijaznošću i pripravnošću, gdje je samo mogao. Ciela zemlja priznala je ovaj naš trifolium ravnajućom vladom hrvatske glazbe i radi toga, što je Lisinski i Štriga umio sve sile oko sebe sakupiti, svakoga na rad pobuditi, svaki dobar savjet poslušati i nikomu zasluženo priznanje uskratiti ili zavidjeti. Od nikoga nisu tražili, da se odreče muževnoga svoga ponosa i njima se sliepo pokori, niti su u preuveličenom i nesnosnom slavohleplju željeli i nastojali, da općinstvo čuje samo Livadićeve i Lisinskove glazbotvore i samo pjevanje Štrigino, već i druge pjevače i proizvode drugih ma i naturalističkih glazbenih sila. S toga je bilo sloge izmedju glazbenika hrvatskoga čuvstva, a svaki koncert, u kojem se je pjevala hrvatska popievka, bijaše pun puncat. „Štriga je bio takav

*

Digitized by Google

magnet za općinstvo, da su ga glumci njemačkoga teatra u Zagrebu molili, kad su htjeli za svoj prijam namamiti općinstvo, da im pjeva među činima koju hrvatsku popievku, jer onda su sigurni bili, da će gledalište dupkom puno biti.“ (Vienac br. 43. od god. 1885.) A Alberto Štriga, kako je bio uvidjavan i nesebičan, zadovoljio je svakoj takvoj molbi, nadajući se, da će takva produkcija opet nešto malo dići hrvatsku sviest i probuditi ljubav za hrvatsku glazbu.

Još godine 1841. i 1842. mnogo se je pisalo i u našim novinama o glazbenom napretku Rusije, osobito o predstavama Glinkinih opera: „Život za cara“ i „Ruslan i Ljudmila“. Ove viesti i sretan uspjeh, što ga je Lisinski postigao svojim glazbotvorima, probudi u njegovim prijateljima i štovateljima želju, da im takodjer stvori hrvatsku operu.[1] Pri tom nisu mislili na veliku operu, koja bi se imala pjevati u kazalištu, već na pomanju uz pratnju glasovira, ili šesterogudja, a izvadjali bi kod biskupskoga dvorskoga župana („comes episcopalis“) gosp. Zengevala. velikoga ljubitelja hrvatske glazbe i iskrenoga štovatelja Lisinskoga. Pomisao ovu najprvi je uhvatio godine 1843. naš Štriga misleći, da vještaku Lisinskomu ne može biti teško komponovati nekoliko arija, recitativa i zborova. „Ta mi imademo dobro izvježbane pjevače, imademo guslača, frulaša i drugih glazbara, pa ćemo naći jošte jednu „donnu“, jednoga tenora i jednoga basa, a partiju baritona pjevat ću ja.“

Saznavši Lisinski tu nakanu, smijao se bujnoj fantaziji i naivnosti svojih prijatelja, a kad je vidio, da oni od njega to ozbiljno zahtievaju, opirao se, što je godj bolje znao, te govorio: „Opera uz glasovir ne ima svrhe, komponovati ju pak za orkestar, tomu nisam jošte dorasao, a napokon nemamo nikoga, koji bi umio za narodnu operu valjan tekst napisati, itd.“ — Na to će Štriga: „Aj, molim te, što ti ne bi

[1] Česi su istom poslije Hrvata došli do narodne opere. Prva izvorna opera u češkom jeziku: „Žižkov dub“ od Jurja Macourke bila je prvi put pjevana u Pragu dne 31. siečnja 1847.

Digitized by Google

znao? Isto si tako govorio, kad sam te „natental“, da uglazbiš pjesmu: „Iz Zagorja“, pa ipak si uspio; uspjet ćeš i opet, samo se ti odluči na rad. Što se instrumentacije tiče, to će ti pomoći Wiesner, a mi ćemo ga platiti i jošte „vinom“ opskrbiti. Kako rado pije, on će nam instrumentirati sve, što uzhtijemo, ako mu pošaljemo na mjesec po dva tri vedra vina u kuću. Ti imaš samo komponirati operu za pjevanje i glasovir, sve ostalo: libreto, pjevači, Wiesner, vino, itd. bit će moja skrb. Govori, hoćeš li? — Molim te kaži, da hoćeš!“ — „Za sada“ — odgovori Lisinski — „ne mogu ništa obećati, prije ću stvar dobro promisliti.“ — „Ne marim,“ — reče Štriga — „promisli, ali nemoj samo dugo mozgati.“

Prodje mjesec dana, a nitko ni rieči o operi, premda su se članovi pjevačkoga i glazbenoga društva mal ne svaki dan sastajali. Lisinski bijaše tvrdo uvjeren, da je to bila jedna od onih prelaznih iluzija, kojima su mladi Iliri obilovali, a da je Štriga na operu srećom zaboravio. Ali Štriga ne samo da nije zaboravio, već je medjutim i pisca za libreto našao. Jednoga dana pograbi naime Štriga svoga prijatelja Janka Cara, te mu otkrije svoju želju, oslikav mu u najljepšim bojama patriotičnu tu misao i zamašaj hrvatske opere. Car će mu na to: „Ja se do sada nisam ni malo vježbao u toj grani literature, ali bi si nabavio dva, tri libreta, te bi pripravan bio po njima izraditi sličnu hrvatsku knjigu, da znam prikladan predmet.“ — „Ako je samo to,“ — uzvrati Štriga veselo — „tada ćemo se brzo pogoditi!“ — Stane mu s mjesta pripoviedati, kako se je neki „juratuš“ zaljubio u liepu djevojku, kako su mu drugovi za krasoticu zavidni bili, te kakve su zlobe izmislili, da zaljubljeni par rastave. Pri tom nije samo ono pripoviedao, što se je u istinu zbilo, već i ono, što bi se po njegovoj mašti moglo dogoditi, i što bi efektnije bilo, kad bi se čin na glumištu prikazao. Caru se svidi Štrigina pripovietka dosta prikladnom, te mu obeća, da će željeni operni tekst čim prije izraditi. Nije dugo trajalo, a Štriga odjuri s libretom na pje-

Digitized by Google

vački pokus k Lisinskomu. „Dragi Naco! — jesi li danas dobre volje?“ zapita Štriga Lisinskoga. — „Jesam,“ — odvrati ovaj — „danas me noga ne boli, a tad sam uviek dobre volje.“ — „E, pa živio! Sad pak slušaj malo, što ću ti reći, a slušajte i vi, prisutna braćo!“ — Poput vojskovodje, koji podastire izvješće svoje o dobivenoj bitci, izvadi Štriga iz džepa Carev rukopis, te reče: „Evo vam teksta za narodnu operu pod naslovom: „Ljubav i zloba“! — „Juriš! Živio Lisinski! Živio Štriga! Alaj je vrag! Je li original? Tko je libreto napisao?“ viču svi kao na sajmu. — „To vam za sada ne smijem reći,“ odvrati Štriga, „već vas pozivljem, da rukopis redom čitate, pa da se onda izjavite, je li tekst vriedan, da ga naš „musikdirektor“ u glazbu stavi“.

Lisinski je bio tako zapanjen, da nije mogao ni rieči progovoriti, već je nekako žalostno preda se gledao, kao da će mu se sada teška osuda izreći. Rukopis libreta letio je iz jedne ruke u drugu; u čas bio je svaki osvjedočen, da je sadržaj i izradba vrlo dobra (a kako ne bi, kad je libreto pisan bio u hrvatskom jeziku!). — Pjevači se slože, da s mjesta navale na Lisinskoga, moleći ga jednoglasno, da im tu operu uglazbi. Siromašnomu Lisinskomu nije bilo više ni kud ni kamo, te im zato obeća, da će se dati na rad. — Mora se reći, da je to od njega bila dosta smiona odluka, jer ako je s Wiesnerom već i prošao bio nauku o glazbotvorstvu, te ponešto i instrumentaciju pojmio, ipak nije bio ni u čem posvema siguran, te se je morao više oslanjati na prirodjeni svoj dar, nego li na svoje glazbeno znanje. „Ali tko je za što,“ — piše Perkovac — „on se i rodio za to; Bog je Lisinskomu dao, pa je u ime onoga i rad započeo.“ A naš puk veli: „Tko se s perjem rodi, prije vremena leti.“

Za nekoliko mjeseci bio je jedan dio opere već i gotov. Da Lisinski i prijatelji njegovi vide, kako će se ta njegova radnja dojmiti općinstva, zamole gosp. Frasinellia, tada prvoga tenora talijanske opere u Zagrebu, da pjeva jedan odlomak iz

Digitized by Google

„Ljubavi i zlobe“ u kazalištu. Frasinelli se odazva drage volje toj molbi, te otpjeva dne 12. ožujka 1844. popievku: „Ali ona opet moja mora biti“. (Popievku ovu morao je Lisinski kod preradjivanja opere izostaviti.) Tom zgodom pisala je „Danica Ilirska“ (u 11. broju od god. 1844.): „Svi su željno očekivali taj dan, nu kad se večer približi, počela je strahovita oluja bjesniti. Kiša i tuča, gromovi i munje udarahu kao u prkos domorodcem. Ništa ne manje hrlilo je sve u teatar. Najprije su igrali jedan njemački komad: „Sieben Uhr“, i zaista nam se činjaše, kao da sedam sati traje, toli su nam duše hleptile za narodnimi glasovi. Napokon digne se zastor, i na pozorište stupi g. Frasinelli, te odpjeva poznatom vještinom pjesmu jednu iz prve narodne opere: „Ljubav i zloba“, koju je g. V. Lisinski sastavio, i morade pjesmu po općenitoj želji opetovati.“

Drugu neku popievku iz nove opere, naime pjesmu: „Da me mila bi ljubila“ (koja bješe kasnije takodjer iz opere izbačena), pjevao je g. Štriga dne 25. srpnja iste godine, i to u medjučinu opere: „Don Juan“, koju je izvadjalo njemačko operno društvo.

Poznato nam je već od prije, kako su mladi naši Iliri smjeli bili u svojim umjetničkim poduzećima; ali da će oni općinstvu priliku pružiti, ili bolje rekav, općinstvo izazvati, da prispodobi glazbu slavljenoga Mozarta s glazbom početnika Lisinskoga, to je bilo više nego smjelo: besprimjerno i nečuveno! No Štriga, najsmjeliji od svih smjelih, reče Lisinskomu: „Sad ćemo tjerati mak na konac: održi li se tvoja glazba uz Mozartovu, i ne budem li ja izžviždan, to smo igru dobili.“ — Lisinski mu odvrati snuždeno: „Meni je svejedno; što Bog dade i sreća junačka.“ Ipak se nije Lisinski usudio onu večer na pozornici pokazati, već je sjedio na galeriji u kutu i hrabro — drhtao, s prvine od straha, a kasnije od veselja. Gledalište je bilo dupkom puno, premda je i onu večer takvo strahovito nevrieme bilo, kao da bi imao Mojsija narodu na novo proglasiti deset zapoviedi božjih. Štriga bio je sedamnaest puta (!!) izazvan!

Digitized by Google

O ovoj predstavi pisala je „Danica Ilirska“ (u br. 31): „Naš domorodni glasbeni umjetnik — g. Vatroslav Lisinski — kojemu je ta sreća u dio pala, što se više liepih u narodnom duhu po njem sastavljenih napjeva sad po domovini ori, sastavio je čitavu operu, koju naši domorodni dobrovoljci namjeravaju javno predstavljati, čim to povoljnije okolnosti dopuste. Od ove opere pjevao je njeki gospodin (Štriga), revni prijatelj narodne glasbe, na 25. srpnja prigodom predstavljanja na korist Freibergera, pjesmu jednu u narodnom jeziku. Uzprkos kiši i nepogodi sakupilo se je u kazalištu radi ove pjesmice množina svieta, hleptećeg za narodnimi glasovi. Gospodin pjevalac, nadaren od naravi bistrim, kriepkim, milozvučnim glasom, koji on po pravilih umjetnosti izobraziti nije propustio, i sada vrhu toga prekrasnom našom narodnom odjećom nakićen, tako je slušaoce uzhitio, da je na svestrano zahtievanje pjesmu tu opetovati morao.“

Mjesec dana kasnije t. j. 8. rujna god. 1844. priredišе naši dobrovoljci samostalan koncert u streljani, gdje su pjevali medju ostalim i jedan samopjev i dva dvopjeva iz narodne opere. Izvjestitelj „Danice Ilirske“ piše u br. 37. o ovom koncertu sliedeće: „U nedjelju 8. o. m. imadosmo sreću dionici biti zabave, kakove žalibože već odviše dugo nije bilo. Jedno domorodno družtvo uglednih prijatelja i prijateljica umjetnosti dade nam spomenutog dana u dvorani zagreb. gradjanske streljane muzikalno-deklamatornu zabavu posve u narodnom jeziku i duhu. — — — Medju inimi prekrasnimi napjevi napomenuti moramo najprije ono, što nam je već od davna pri srcu i što nam se kod iste zabave najdublje u dušu zadubi i utisne, t. j. novosastavljenu narodnu operu od V. Lisinskoga. Dva napjeva iz rečene opere pjevala je prevrla domorodka gospoja S. R. (Sidonija Rubido), rodjena grofinja E. (Erdödy). tako milo, tako umjetno, da nam se ne može na ino nego priznati, da je svojim prekrasnim pievom cielu zabavu okrunila, zašto joj uzhićeni slušaoci gromovitim pljeskanjem i pohvalnim: „živila“

Digitized by Google

najsrdačniju zahvalnost i zasluženu slavu izraziše. Pljeskanju i klicanju ne bijaše kraja ni konca, dok se ista gospoja grofica ne udostoji posljednji dvopjev s gospodinom A. Š—om (Albertom Štrigom) ponovit i nas uzhićene opet u raj od slasti premjestiti. Oj, da bi se htjela prevriedna ova domorodka zauzeti za predstavljenje ove opere i sudjelovati, tad bi se za cielo još ove zime predstavljala! Zahvalni domorodci kovali bi onda njezino ime i njezino rodoljublje u zviezde. — Blagorodnim gospodičnam E. Š. (Emiliji Švabelovoj) i P. Z. (Paulini Zerndčićevoj) vrlo smo takodjer obvezani i veliku zahvalnost izjaviti moramo, jer nam svakom takovom prigodom pokazati hrle, koliko narodnoga ponosa imadu, čim nijedne muzikalne zabave milim i ugodnim svojim pievom uresiti ne propuste. Gčna. E. Š. pjevala je s gosp. Lj. P—om (Ljudevitom Pichlerom) dvopjev: „S Bogom, Milko!“, koji se tako dopade, da su ga na dugotrajnu molbu ponoviti morali. Gčna. P. Z. (u „Danici“ stoji pogrješno M. Z.) pjevala je dva napjeva, jedan iz opere od Bellinia: „Ako si me ikad ljubila“ i pjesmu g. Vukotinovića s muzikom od gosp. F. Livadića: „Aj ti crnooko“ veoma nježno, zato je dugotrajnim pljeskanjem pozdravljena bila.“

Radeći Lisinski na prvom činu ove svoje opere, uvidio je sve bolje i bolje, da tekst opere ne valja i da svrsi ne odgovara, a kad je to tumačio i razlagao Štrigi i ostalim prijateljima, upoznali su i ovi nedostatke libreta. Štrigu je to upravo u srce kosnulo, jer se je pobojao, da se ideal njegov oživotvoriti ne će; ali kako je ustrajan i domišljat bio, ode čuvenomu dramatiku dru. Dimitriji Demetru, moleći ga, da bi libreto iste opere preradio. Pošto je Demeter u koncertima slušao nekoliko arija iz: „Ljubavi i zlobe“, a ove mu osobito omiljele, odazva se ljubeznom pripravnošću Štriginoj molbi, te preradi uz pomoć Lisinskoga u kratko vrieme cieli prvi čin, obećav, da će i drugi čin preraditi, čim Lisinski s prvim činom bude gotov. Demetrov ispravak zadade našemu glazbotvorcu silna jada i posla, budući da je morao prvi čin mal ne s nova

Digitized by Google

komponovati. Ali sada si je i Lisinski već u glavu upilio, da hrvatska opera biti mora, te je zato radio i preinačivao s veseljem i ustrpljenjem, što je prijatelje njegove gotovo usrećilo.

U to vrieme — bilo je nekako u mjesecu listopadu god. 1844. — dovede učitelj glazbe u Belovaru Fleišer-Mesarić mladoga čovjeka, rodom iz Budima, po imenu Franju Stazića, ljekarskog pomoćnika, ravno k Štrigi i Lisinskomu, ne bi li ga ovi htjeli namjestiti kod nove opere za prvoga tenora, misleći, da je opera već gotova i da u Zagrebu postoji privatno operno društvo, kojemu je na čelu Lisinskí i Štriga. „Zlo su Vas, gospodine Staziću, uputili,“ — reče Štriga — „jer ni Lisinski ni ja nismo kod kazališta namješteni ili čak ravnatelji toga zavoda, pa zato i ne možemo Vas angažovati. Medjutim ako imadete zbilja takav liep tenor, kako Mesarić tvrdi, tada bi nam jako drago bilo, da pjevate za prve predstave opere partiju tenora. Mi Vam gotove plaće ne bismo mogli dakako ni onda dati, ali dali bismo Vam dio od čistoga prihoda, i to razmjerno veći dio, nego što bi dobili drugi pjevači. No najprije treba da Lisinskomu nješto pjevate, da on prosudi grlo i sposobnosti Vaše.“

Oba odoše k Lisinskomu. Stazić mu otpjeva jednu ariju iz opere „Roberta“, a Lisinski ga poprati glasovirom. Tada reče Lisinski Staziću: „Vi imate zaista liep tenor, no grlo Vaše nije jošte ni posvema razvijeno, kamo li izvježbano; Vaš glas nije glas, već glasić, a mogao bi biti glasonja; uz to je sigurnost Vaša u intonaciji i u taktu dosta slaba, no ipak Vam proričem, da biste mogli postati znamenitim pjevačem, kada biste htjeli ozbiljno se učiti.“ — „Vrlo sam Vam zahvalan,“ — odvrati Stazić — na iskrenoj i dobrohotnoj Vašoj rieči; ja sam znadem, da mi još puno nedostaje do pravoga pjevača, te bih se od srca rado učio i posvema umjetnosti posvetio, da imam sredstava nauk platiti i u vrieme nauka sebe sama uzdržavati.“

Digitized by Google

„Znate li što?“ — uze Lisinski. — „Ja sam pripravan, da Vas besplatno podučavam u početnoj glazbenoj teoriji i u pjevanju, ako se obvežete, da ćete u mojoj operi pjevati, i to onu partiju, koju Vam ja odredim.“ — „Ja pak — upadne Štriga — „pripravan sam Vas, gospodine Staziću, nekoliko mjeseci u svojoj kući uzdržavati, da Vas stan i hrana ni krajcara stajati ne će, a izim toga s Vami se jošte i u pjevanju vježbati, ako mi obećate, da ćete marljivo učiti i uviek uz nas Ilire biti, te — ako gospodin Lisinski obreče, da će cielu operu do početka buduće godine zgotoviti.“

Stazić će na to: „Gospodo, srdačna vam hvala na vašoj ponudi; ja vam tvrdo obećajem, da ću iz svih sila učiti i uviek uz vas biti, samo bih molio gospodina Lisinskoga, da mi dade pjevati partiju prvoga tenora.“

„Dobro, dat ću Vam ju,“ reče Lisinski, „ako se budete za nju usposobili; tebi pako, prijatelju Štriga, imam primietiti, da ću preinačeni prvi čin: „Ljubavi i zlobe“ svršiti za mjesec dana, cieli pak drugi čin za tri mjeseca, ako Demeter tekst drugoga čina odmah preradi, na koji evo već godinu dana čekam.“

Dakle uvjet na uvjet, a za ispunjenje ovih uvjeta imao je Štriga jamčiti, te nastojati, da jedan prama drugomu obećanje svoje ispuni. Doista velika zadaća, ali u onim oduševljenim vremenima ne tako mučna, kako se čini, jer tada se je znala cieniti zadana hrvatska rieč, poštenje i hrvatski ponos. I u ovom je slučaju tako bilo, svatko je obećanje svoje pošteno i junački održao: Demeter je drugi čin izradio, Lisinski je komponovao, Stazić je marljivo učio i napredovao, a Štriga se je za sve i svakoga skrbio. Uslied takoga rada vidjelo se, tko je za što, te je zato naše dobrovoljno društvo povjerilo Alb. Štrigi posao svoga „impresarija“.

Kao takav odlučio je Štriga, da se ima prvi čin opere: „Ljubav i zloba“ u kazalištu pjevati u kostumu, no prije toga da ima biti u streljani koncert, da općinstvo čuje novoga te-

Digitized by Google

nora Stazića, te da se ovaj malo priuči na općinstvo. O tom koncertu[1] obdržavanom 21. veljače 1845. čitamo u „Danici Ilirskoj“ u br. 9. sliedeće: „Od kako se sjećam, da su se slične zabave u zdanju streljačkom davale, ne pamtim, da se je ikada tolikim brojem obćinstvo zagrebačko sakupilo, kao što sada. Osobito nam je drago bilo gledati naše domorodke, koje su u velikom broju došle bile, te si mislio, da je to čaroban djulistan od ruža, kamelija i jurjica. Dočim su se tako oči naše po divnom ovom perivoju pasle, zamni uvertura i bude s obćom pohvalom primljena. Glasba umukne, i u uši nam dopre miloglasni žubor, kao udaljenog slavulja nazdravljajućega ranom zorom drugi svojoj: a ja se sjetim ruskog kaludjera i rajske ptice, što ga je bila zatravila (vidi Vrazove „Djulabije“ Djela I. na str. 142). Pjesma ova (br. 2) s velikom pohvalom primljena pokazala je, koliko ima miline i nježnosti naš jezik, — nu da je on prikladan i za očitovanje junačkih i muževnih misli; da se njime meže srce na junačtvo i hrabrost podpaliti, posvjedočila je pjesma pod br. 4., koja se na toliko dopade, da su ju morali triputa izastopce ponoviti. — Ostali svi ko-

[1] Program. Razdiel I. — 1. Uvertura iz „Semiramide“ opere od Rossinia priredjena na 4 fortepiana za 16 ruku po V. Lisinskom. 2. „Što sam tužna sagriešila“. Napjev za sopran iz novosastavljene opere od V. Lisinskoga. 3. Promjene preporne (Variations concertantes) za gusle i fortepiano. 4. „Hod'mo dakle s mirnom sviesti“. Dvopjev za tenor i bariton iz rečene opere od V. Lisinskoga 5. „Nosim zdravu mišicu“. Pjesma sačinjena i u muziku stavljena od Rusana, a za zbor sa provadjanjem fortepiana priredjena po V. Lisinskomu. — Razdiel II. — 1. Poputnica na 4 fortepiana za 16 ruku od V. Lisinskoga. 2. Promjene za novoiznadjeni nastroj piston nazvani sa sprovadjanjem fortepiana. 3. „Tražit ću ja zemlju stranu“. Napjev iz opere „Don Pasquale“ od Donizettia. 4. „Nit u danu nit u noći“. Napjev za sopran i „Za vieke me zarobi“; dvopjev za sopran i bariton iz gore navedene opere od V. Lisinskoga. 5. „Brod nek ćuti udarca“. Pjesan sačinjena i u muziku stavljena od Rusana, a za zbor sa provadjanjem fortepiana priredjena po V. Lisinskom.

Digitized by Google

madi (od II. razdiela) kao što su narodnim svojim duhom — osobito poputnica — isto tako su nas i svojom milinom i sladkošću uzhitili, imenito pjesma 3. i 4.; nu najveću hvalu steče pjesma pod brojem 5. radi svoga sasvim narodnoga značaja, i ta se je morala na obću želju opetovati. — Da su promjene na novo iznadjeni nastroj (pod br. 2. II.) umjetno i krasno izvedene bile, o tom nitko sumnjati neće, koji je gosp. Vhita jedanput čuo. Hvala mu, što si je trud uzeo te je sa svojim vidovitim osmogodišnjim sinčićem, koji ga je na fortepianu sprovadjao, narodnu nam zabavu svojom umjetnošću ukrasio. — U nekom smislu može se zabava ova smatrati kao kušnja ili ogled gori spomenute narodne opere i budući da je pokus ovaj toli liepo za rukom pošao, i toli jasne talente i vještinu mladih naših umjetnika posvjedočio, nimalo ne sumnjamo o sjajnom uspjehu iste opere, i zato već sada pozorne činimo sve rodoljube na ovu prvu u svojoj vrsti narodnu nasladu. Bože daj, da nam brzo doleti!"

Zaključne rieči te recenzije dobro shvatamo i mi: posvema je naravno bilo, da su Hrvati onog oduševljenoga doba živo željeli, da bude opera „Ljubav i zloba" čim prije predstavljana, ali puke želje kojega naroda nikada se ne ispunjuju, ako se ne nastoji oko onoga, što se želi. Time ne ćemo reći, da su Iliri-Hrvati samo željkovali, a ništa ne radili poput onoga čovjeka, koji je u vodu pao, te — kako Vraz pripovieda — uskliknuo: „Sveti Nikola, pomozi mi!", a svetac mu odvratio: „Deder i ti kreni malo rukama!"; oni su upravo muževno nastojali, da k cilju dodju, kako ćemo dalje vidjeti. Zaprekâ je dakako bilo i tada dosta; ta čim je koja stvar uzvišenija, svetija i pravednija, tim više zapreka nalazi, ili kako Vraz u jednom listu (Djela. V. str. 345) piše: „Bog hoće, da ne padne ono, što je pravo i zdravo, zato otvara oči narodu, da vidi u kakvom se stanju nalazi, tko ga vodi i kako"; — u drugom pak listu (na str. 312) piše: „Već davno se ne pouzdajem u mudrost mudraca, nego u milost i pravednost Boga, koji nosi

Digitized by Google

sreću narodâ u ruci, i koji ne da propasti narod dobar i nedužan, makar njegove vodje od mahnitosti i oholosti po glavi hodili. I naš je najveći domorodac, mecen, vodja itd. Bog, jer da njega nema, već davno bi bili nagazili i propali".

Da i ne znamo za dalnju sudbinu prve opere Lisinskoga, ipak bismo bili osvjedočeni, da pasti ne će, jer nastojanje Lisinskoga i njegovih drugova bilo je plemenito, pošteno i nesebično. Koncem veljače god. 1845. dopre glas u Zagreb, da narod slovački, naročito onaj u Oravskoj županiji, od glada umire, te da od Hrvata i od ostalih Slovjena pomoć traži i očekuje. Štriga će drugovima svojim: „Na noge junačke! dat ćemo koncert na korist onih stradalaca, te ćemo pozvati i glazbeni zavod i vojničku bandu, sve glazbenike i pjevače Zagreba, poete i deklamatore, da bude produkcija čim sjajnija. Moramo Slovacima dokazati, da brat brata u nevolji ne ostavlja." Svi su prisutni odmah pristali na Štrigin priedlog, a svatko je toliko pripomagao, da se je mogao taj monstre-koncert već 7. ožujka upriličiti. Prolog je sastavio Mirko Bogović, a slovila ga je Elisa Tkalčeva, i to tolikim žarom, da je slušateljstvo bilo do suzâ ganuto, kada je stihove izustila: „Kod ubogog prem Hrvata naći će ipak bolju sgodu, Nego drugdje, ak' se uteče, Gdje mu tudjin pomoć neće." — I o tom koncertu pisao je Vraz Erbenu, što treba, da ovdje spomenem: „Odposle smo čuli nekoje komade iz Lisinskove opere na javnih mjestih, i to u dvorani grad. strielarne i u ovdješnjem kazalištu, a umjetnostan naš sviet s velikom ih je pohvalom dočekao. Nu o urednom učenju djela toga nema još govora, budući da se dosad još nije pronašao umjetnik, koji bi ga za orkestar bio složio kako valja. Sad se posla tog latio isti slagalac (compositeur), proučivši barem za nevolju generalbass. Nekoje komade s podpunom instrumentacijom mladog tog umjetnika čuli smo nedavno u koncertu danom na korist stradajuće braće u Oravskoj županiji. I doduše čudili smo se, s kakvom vještinom se gosp. Lisinski okreće i u teoriji (!) glazbe. Pje-

Digitized by Google

valo se je samo u čistom narodnom jeziku. S najvećim uzhićenjem primili su se komadi iz iste opere i zbori Rusanovi, posljednji s gromovitom pohvalom i s pravim junačkim uzhićenjem. Svieta je bilo puno. Najviše odlikovaše se gospodična Elisa Tkalčeva kao izvrstna deklamatorka od krasnog progovora (prologa), sastavljena od Mirka Bogovića. Kao pjevačica uzhitila je slušajući sviet kontessa Sidonija Erdeljićeva (Erdödy) s napjevi iz narodne opere. Izmedju mužkaraca odlikovaše se liepim zvučnim glasovi gg. Stazić (tenor, mladić od 20 godina), Štriga (bariton), Livadić (basso) i Pihler (tenor II.). Medjutim čuli smo u kazalištu i na posljednjem sastanku u strielarni prolazeću umjetnu tičicu gospodičnu Anettu Ambrosićevu, rodjenu Ilirku iz Trsta."

Da orkestralni dio opere čim prije gotov bude, zamolili su Wiesner pl. Morgensterna, da Lisinskomu u pomoć bude, jer ako i jest Lisinski one popievke, koje su se do sada u raznim koncertima pjevale uz orkestar, sam instrumentirao, ipak nije bio u toj grani umjetnosti još toli okretan, da bi mu posao brzo od ruke išao, htjelo se pak, da bar prvi čin opere bude na skoro u cielosti predstavljan. Wiesneru bješe nagrada obećana, pa zato se je i odmah posla latio. Kad bi Wiesner na koju pogrešku došao, te ju znao valjano obrazložiti, to ju je Lisinski ispravio, ali kad se je radilo samo o ukusu, nije Lisinski popuštao, govoreći, da njemu ovako bolje zvuči. „Ako tebi, sinko," — znao je Wiesner odvratiti — „ovako bolje zvuči, to ostavimo stvar, kako jest, jer ti ćeš rodjeni Hrvat i inače učen čovjek bolje znati i ćutiti, što je po hrvatski a što ne, nego li ja Niemac."

Nakon mjesec dana bude prvi čin posvema gotov i od pjevača i glazbenika i naučen, pa i honorar za Wiesnera namaknut, koji nije partiture htio prije dati iz ruke, dok ne bude isplaćen; riečju, sve su poteškoće svladane bile i predstava prvoga čina „Ljubavi i zlobe" već urečena, kad evo nenadani i zlokobni 29. srpanj (1845.) cieli Zagreb zavi u crno. Pod

Digitized by Google

Hallerom banom bude iza županijske skupštine do dvadeset domorodaca na Markovu trgu od vojnika postrieljano, a množina ranjena. I tenorista Stazić bio je dopao rane na nozi, te je morao dulje vremena ležati i ranu liečiti. Time je bio prikaz prvoga čina opere osujećen, ali zato je Lisinski iz svih sila radio, da svrši drugi čin opere, ne bi li se tada mogla ciela opera izvadjati. Do konca god. 1845. napokon bila je opera posvema gotova i partije razdieljene i uvježbane.

Pri skupnim pokusima bio je uzorni red. Grofica Drašković (grofa Janka supruga) i grofica Oršić (grofa Gjure supruga) bijahu kod svakoga pokusa prisutne kao: „garde des dames.“ Prva hrvatska izvorna opera: „Ljubav i zloba“ u dva čina bila je prvi put pjevana 4. travnja 1846. u zagreb. glumištu pod upravom A. Štrige. Kao samopjevačice i samopjevači sudjelovali su: gospodja Sidonija Rubido, rodj. grofinja Erdödy, I. sopran; gospodjica Emilija pl. Švabelova, drugarica primadone, koja se na pozornici samo pokazuje, a da ne pjeva;[1] gosp. Franjo Stazić (poznat kasnije u Beču i Pešti pod imenom Steger i Stöger) I. tenor; gosp. Ljudevit Pihler (posjednik iz Zamršja) II. tenor; gosp. Alberto Štriga I. bariton; gosp. Franjo Wiesner-Morgenstern (sin učitelja Lisinskova) basso buffo i gosp. Kamilo Wiesner-Livadić (sin glazbotvorca Ferde Livadića) bas. U zboru pjevali su sami dobrovoljci, sinovi i kćeri odličnih gradjana. Uspjeh prve hrvatske opere bio je sjajan, te se je morala pet puta izasebice, a kasnije (23. i 24. listopada 1847.) još dva puta pjevati.

O tim predstavama doniela je „Danica Ilirska“ u br. 14. i 15. (od 4. i 11. travnja 1846.) takvu opširnu recenziju, — mislim iz pera Stanka Vraza — da smo se samo teško odlučili, da cielu tu ocjenu ovdje preštampamo. Ali kako je u inte-

[1] Gospodjica Švabelova bila je francezkoga plemenitaškoga porietla. Otac joj je došao s Napoleonom u Hrvatsku, te je tada i ovdje ostao kupivši imanje Botinec. Emilija imala je savršenu pjevačku naobrazbu, pjevala je i najteže popievke prima vista.

Digitized by Google

resu naše umjetnosti, da sve potankosti o prvim predstavama: „Ljubavi i zlobe“ znademo, te da vidimo, kakve smo tada imali vješte i naobražene kritičare, neka bude ovdje uvrštena ciela ocjena, kakva jest:

„Prva izvorna ilirska opera: „Ljubav i zloba“ od Vatroslava Lisinskoga 28. ožujka t. g. po jednom družtvu odličnih prijatelja i prijateljica narodne umjetnosti u zagrebačkom gradskom kazalištu prvi put predstavljena.

Neima ugodnijega i veličanstvenijega prizora na svietu, nego što je duhovno razviće jednoga naroda. Takov pogled pruža od nekog vremena Hrvatska. Junakinja ova, umorna od preljute borbe, trajuće više stoljeća proti golemomu neprijatelju kršćanstva, zaspa napokon s krvavim mačem u ruci. Dubok bijaše san, u kojem počivaše, jedva dizahu joj se jošte junačke grudi, nekoč bedemi Europe. — Mnogi klikovahu jurve od veselja, misleći, da se nikada više probuditi neće, da je za uviek svršila. Tada zaori glasna trublja duha vieka našega, vieka narodnosti, i eto na začudjenje susjednih naroda stanu se gibati i njezini udi. Hiljadu očiju bijaše nanju uprto i hiljadu ustna skrivljaše se jurve na porugu, kako će nespretna i divlja ratnica stupiti medju okretne i pitome svoje sestre i susjede. Probudjena baci naokolo svoj pogled i začudi se nad novim svietom, koji ju okružavaše, nad svietom neizmjernih dražesti, stvorova izobraženosti. Posvud izmjeniše oružje knjige, bedeme hrami umjetnosti i znanosti, oskudne kućice i tamne kule urešeni stani i veleliepni gradovi, bojno polje cvatuće livade i perivoji, strme ceste ravni drumi i željeznice, bojnu trublju umiljata svirala i uzhićujuća lira. Prene se zatočnica i metnuvši u tok ubojiti mač, kojim nekad toliku slavu steče, ali koji joj se sada učini nekoristno orudje i oduševljenim glasom zazove si djecu. Krepki joj porod tronut sladkim zvukom majčine rieči nagrnu sa svih strana, da čuje, što mu zahtieva poštovana tolikim brazgotinama pokrita rodi-

Digitized by Google

teljica. Oko joj nesievaše više porazivom vatrom od boja, nego svetijaše se nekim ljepšim žarom, koji ju sasvim preobrazivaše. Jednom rukom kazaše na gole podrtinami napunjene stiene svoje, drugom na lovorike svojih susjeda. Djeca ju razumješe, s lica joj želju pročitaše i nasrnuše na trudno djelo duhovnoga izobrazivanja onom istom vatrom, kojom su nekada njihovi praotci na poziv iste matere nasrtali u smrtni boj. Ova sveta vatra, koja često učini, da šaka junaka pobjedu obdrži nad deset puta većim brojem neprijatelja, kojoj ništa nemoguće nije, ova sveta vatra i sada čudesa proizvede. Zdravi mozag, krepko srce poda nam blaga narav, a uzhit, koji nepokvarene narode dvostruko oduševljuje, nadoknadi pomanjkanje dubokih nauka. Tako nasta na udivljenje izobraženoga svieta naše novo književnstvo, koje ako i nije mnogobrojno i nesravnjivo, krepko je, istinito, puno smjeloga uzleta i teženja k pravoj svrsi.

Naši spisatelji netrude se za svoje vlastito proslavljenje i za svoju kesu, kao u zapadnoj Europi, koja si je već odavna slavu utemeljila, nego za diku i uzvišenje svoje po nesakrivljenih okolnostih zaostavše domovine. O koliko je ta svrha veličanstvenija! Koga ona da neupali, koga da neokriepi? To teženje poglavito učini, da i inostranci prisiljeni bijahu djela naših boljih književnika odobriti; to teženje mora zasluženi lovor pružiti i našoj višoj muzici i umjetnosti pjevanja, koja se sada prvi put po izvornoj operi: „Ljubav i zloba“ od našega vriednoga mladjahnoga domorodca Vatroslava Lisinskoga na pozorište uvede. Mi smo već prije imali priliku neka manja muzikalna sačinjenja toga duha punoga i svetom vatrom prema domovini plamtećega mladića čuti i njihovom neobičnom milinom nasladjivati se; ali nikada ni pomislili nismo, da bi on pri svoj svojoj vještini kadar bio izvesti tako izvrstno muzikalno djelo, kao što je rečena opera po sudu svih u Zagrebu nalazećih se domaćih i inostranih znalaca muzike i umjetnosti. Koji iole zna, što će reći opera, koliko je treba, za sačiniti ju, prirodjenoga uobraženja, poetičkoga duha, bo-

Digitized by Google

gatstva melodija, umjetničkoga užhita, muzikalne vještine, teatralnoga izkustva i dramatičkoga zvanja: taj se neće čuditi, da smo se gotovo upropastili, kada smo začuli, da si je vriedni taj mladić preduzeo sastaviti cielu operu, premda smo njegov neobični dar u ovoj struci umjetnosti uviek visoko cienili.

Medju spjevom i operom ista je razlika, kao medju ličkom kakovom pjesmicom i dramom, a tko nezna, koji je iole u estetiku povirio, da je drama cviet svega pjesničtva i onda stopram počela cvasti, kada su se sve njegove nebrojene struke već u najljepšem cvietu razvile bile. Tko nezna, da su se često najglasovitiji skladaoci pjesama, usudivši se na široko polje opere stupiti, prikorom pokrili. U najnovije vrieme imali smo u Beču priliku to opaziti kod jednoga od najglasovitijih sadanjih njemačkih skladalaca pjesama gospodina Proha, komu je sastavljenje opere tako zlo za rukom pošlo, da već kod drugoga predstavljanja kazalište sasvim prazno bijaše, i svi znaoci muzike, premda njegovi prijatelji, stadoše ga svjetovati, da se za uviek sličnog posla okani. Nije bio dakle prazan i odlišan strah, koji nam je srce napunio, kad je do nas rečena inače vesela viest doprla. Da je stvar zlo za rukom pošla, koliko bi to štete našoj domorodnoj stvari prinielo bilo! Naša vila sviračica i pjevačica izgubila bi srce na više godina, da pred sviet stupi; veliki troškovi, koji su s predstavljanjem takovoga djela skopčani, bili bi banbadava izbačeni, kojimi bi se bilo mnogo koristna za domovinu pribaviti moglo; trud tolikih domorodaca i domorodkinja, žrtvovavših se predstavljanju toga djela, bio bi zahman; naši protivnici bi nam se smijali i pretjerane viesti po novinam svih jezika o zlom uspjehu našega poduzeća rasprostirali, a mi, kao što smo ljubitelji istine, nebi ni oprovrći mogli ta klevetanja. To bi bila jedna duboka boleća rana, koju bi si bili sami zadali! Inače se dogodi. I to pokušenje kao tolika druga, sjajnim uspjehom podje nam za rukom, i mi se opet za korak približismo k izobraženim narodom!

*

Digitized by Google

Već overtura pobudi svojim milim narodnim melodijami i uprav majstorskom harmonijom pozornost prevelikim brojem sakupljene obćine. Overtura nije ništa drugo, nego pokraćeni muzikalni sadržaj cieloga djela; u njoj moraju svi glavni momenti opere u kratkom navedeni i skladno skopčani biti. Ona nam mora podati površan pojam od onoga, što ćemo čuti, i tako nas k boljemu porazumljenju cieloga djela pripraviti. Ovu svrhu sasvim dokučio je gospodin Lisinski. U njoj čujemo tužeće zvuke, kao da golubi guču, prekinute krikom jastreba, koji njih razdieliti i uništiti namjerava, čujemo bjesniti nemilu bitku, čujemo zloradno klicati, čujemo jaukati i bezufati; čini nam se kao da vidimo, kako se vedro nebo oblači, bura diže, gromovi ore; zatim opet kao da sunce prodire i zahvalna srca svoga stvoritelja hvale! Sve se to jedno u drugo čudnovato prelieva i izraženo je tako zanimivimi glasovi, da uho očarano ostaje. Sada sliedi uvod, jedan od najljepših brojeva ciele opere. Ja ga osobito zato tako izvisujem, budući da mi se sasvim slavjanski vidi. To su sasvim novi glasovi, pa ipak poznati, kao da ih je čovjek od djetinjstva čuo. To je najbolji znak, da je skladatelj dokučio duh naše narodnosti. Slava mu! Isto tako izvrstan je zbor žetelaca i žetelica u prvom činu. Glas za glasom slavjanski, seoski, pa ipak sve umjetno, strogo po pravilih kontrapunkta izradjeno. U obće svi su zbori skladaocu prekrasno za rukom pošli; osobitu pozornost zaslužuju zbori hajduka u drugom činu, koji su sasvim karakteristički i od neodoljivoga utiska. Veoma u srce dira takodjer svršetni zbor, molitvu oslobodjenika poslie smrtne pogibelji izražujući, kojemu i najstroži kritik pravom ništa predbaciti nemože, nego da je nješto previsoko stavljen i iz tog uzroka težko se točno i čisto izvesti dade. U prkos svih tih potežkoća bio je od gg. izvodivših ga (osobito drugi put) veoma liepo izpjevan i učini duboki utisak na slušaoce. Zbor seljaka i seljanka u prvom činu dopao se je prilikom drugoga, trećega i četvrtoga predstavljanja neizrečeno; pljeskanju i klikovanju nebijaše ni konca

Digitized by Google

ni kraja; uslied toga bijahu vriedni njegovi izvoditelji i prekrasne izvoditeljice tako dobri, da ga još po drugi put na obće uzhićenje izpjevaju. Hvala im, iskrena hvala u ime svih domorodaca na tolikoj udvornosti, kao takodjer u obće na njihovom neumornom trudu, koji su si dali, da prvo naše muzikalno djelo vriedno u sviet uvedu, i koji najbolje dokazuje, koliku ljubav prema domovini goje!

Skoro svi napjevi glavnih osoba od velike su muzikalne ljepote i ciene, a mnogi su slušaoce do uzhićenja razpalili. Medju ovimi bili su sliedeći: Dvopjev u prvom činu medju I. tenorom i baritonom, šesteropjev i svršetak prvoga čina, napjev pjevačice u drugom činu, odmah sliedeći dvopjev medju pjevačicom i baritonom, osvetni napjev tenora i peteropjev u drugom činu. Osobiti dokaz umjetničke vriednosti toga muzikalnoga djela sastoji u tom, da se svaki sliedeći večer više dopada i da su treći i četvrti večer obćinstvu mnogi napjevi sasvim omiljeli, koje kod prvoga predstavljanja jedva opazi. To biva kod svih muzika, koje su dublje i strožije pisane, jer samo površne stvari mogu se u prvi mah razumjeti; nu neka nitko zato nemisli, da je to djelo možebiti samo za učene skladoznance proračunano, i da neima one slasti u sebi, koja i onoga očaruje, koji nepozna otajstvenost umjetnosti; ne, svaki sliednji, koji ima samo ćuti za estetičku ljepotu, naći će u toj operi mnoge stvari, koje će ga za cielo razveseliti, da, razblažiti. Kao što je klima naše zemlje nješto posrednjega medju talijanskom i njemačkom, isto tako je i u ovom djelu talijanska slast i vatra s njemačkom silom i učenošću, nu na slavjanski način zajedno slivena.

Instrumentacija je učena, po najboljih njemačkih primjerih izradjena, karakteristička, puna sile, jednom riečju majstorska, — nu ona nije djelo našega mladjanoga skladaoca, nego gospodina Gjurgja Wiesnera od Morgensterna, bez dvojbe jednoga od prvih kontrapunktista našega vremena, koji, da si nije naš maleni Zagreb za prebivalište i drugu domovinu

Digitized by Google

odabrao, nego se je u svojoj mladosti u koji drugi glavni grad naselio, sjao bi za cielo medju prvimi glasovitostmi našega vieka; nu hvala budi providnosti, da mu je naš Zagreb tako omilio; njegovom primjeru i nastojanju osobito zahvaliti imamo to malo bolje ćuti za pravu muziku, koja se još u Zagrebu nalazi. Po njegovom podučanju i savjetu izobrazio se je mnogi umjetnosti posvetivši se mladić i na pravi put stupio. Gospodin Lisinski nije mogo bolje veliko poštovanje, koje prema tomu izvanrednomu učitelju muzike goji, i svoju čednost kao mladi umjetnik svietu očitovati, nego što je svoju prekrasnu muzikalnu tvorbu, koju on samo za fortepiano stavi, tomu majstoru na cieli orkestar prevesti dao. To uzvisuje toga talenta punoga mladića dvostruko u našim očima, a pripravnost, kojom je rečeni visokoštovani starac taj težki posao na se uzeo, i ljubav, kojom ga je izveo, nemogu se dosta nahvaliti. Slava, vječna slava budi obadvojici! Uzhićeno obćinstvo svaki ih je večer obćim klicanjem i pljeskanjem na pozorište pozvalo, da prime iskrenu hvalu za slast, koju su mu svojim talentom i trudom pripravili. Lisinski bijaše izvan toga prilikom trećega predstavljenja pod obćim klicanjem po visokoštovanoj domorodkinji gospoji Sidoniji Rubido, rodjenoj grofici Erdödy, na pozorištu lovorikom ovjenčan. Da Bog dao, podbolo ga ovo izvanredno i preveliko proslavljenje k novoj radinosti, da nam njegov genius na skoro opet slični umotvor proizvede!

Isto udivljenje, koje je Lisinskovo veleumno djelo prouzročilo, pobudi i predstavljanje. To je bilo tako što se pjevanja, kao kretanja tiče, na toliko točno ugladjeno, okretno i pravom umjetničkom vatrom oduševljeno, da bi reko, da je od izkusnih umjetnika, koji vas svoj život kazalištu posvetiše, izvedeno: dà današnji dan malo ima pjevačkih družtvah i na većih kazalištih, nego što je zagrebačko, koja bi bila u stališu tako težku operu tolikom vještinom i tako sretnim uspjehom predstaviti. Nada svimi sjaše u tom obziru ponos našeg roda, veleumna domorodkinja, visokorodjena gospoja Sidonija Rubido

Digitized by Google

rodj. grofica Erdödy, koja osobito tom prigodom jasno pokaza, da je vriedna unuka one slavne i sjajne hrvatske obitelji, kojoj nikakva žrtva za domovinu prevelika nebijaše. Bez njezinoga sudjelovanja nebi se rečeno djelo podnipošto bilo predstaviti moglo, i eto veledušna gospoja odvaži se, metnuvši na stran svekolike obzire, podvrći se tolikom trudu i naporu, samo da se neprepriječi domorodno to poduzeće. Gdje da uzmognemo rieči za izraziti joj našu hvalu na tolikoj žrtvi? U spomenicih naše umjetnosti svietiti će se vjekovito u nepotamnjenoj sjajnosti njezino ime, kao što se sviete imena njezinih neumrlih praotaca u dogodovštini našega naroda! Tronuti tolikim izvanrednim domorodstvom zaniemismo od udivljenja jurve, a koliko bi imali jošte reći o umjetničkom zaisto izvedenju njezine pretežke zadaće! Samo neobičnoj visini i krepkosti njezinoga jasnoga i sladkozvučnoga, riedkom umjetnošću izobraženoga glasa mogućno je ove tolikom vještinom zapletene, uviek na izvanrednoj visini trepteće napjeve, kakovi se malo u kojoj operi nalaze, takovim uspjehom izvesti. Kakova plemenita vatra, kakovo duboko čustvo prolievaše se kroz te čarobne glasove! Kolikim dostojanstvom i oduševljenjem kretaše se ova dražestna i veleliepna slika, uzor hrvatske krasote i miline! U znak pohvale i zahvalnosti daždjahu proslavljenoj umjetnici i domorodki iz najotmjenijih loža nebrojeno cvieće i vienci na susret, — nu ljepše jošte cvieće cvate joj u uzhićenih srcih svih domorodaca, — cvieće vječne uspomene!

Poslije nje zaslužuje da bude s pohvalom i iskrenom zahvalnošću napomenjen blagorodni gospodin Alberto Štriga, jedan od najvatrenijih naših mladih domorodaca, koji plamti uprav svetom vatrom prema domorodnoj umjetnosti, koja njegovoj neumornoj gorljivosti već toliko slavodobića zahvaliti ima. Njegov bariton jest osobito u višjih zvucih od neobične jakosti i ljubkosti, a on ga umije mnogom vještinom upotrebljavati. Intonacija mu je zaiste čudo čista, a izgovor tako razgovietan, da možeš razumijeti svaku sliednju slovku, koju pjeva;

Digitized by Google

dvie zaisto hvale vriedne vlastitosti pjevanja, koje često i glasovitim pjevačem manjkaju. Njegova plemenita kretanja poduprta vitkim junačkim stasom i zanimivim upravo jugoslavenskim obličjem učiniše tim veći utisak na obćinstvo, čim mu je pjevanje dubokim čustvom oduševljeno bilo; nu ne samo radi njegovoga umjetnoga i umilnoga pjevanja zaslužuje taj vriedni domorodac obću hvalu i zahvalnost, nego osobito i zato, što jedino njegovom neumornom nastojanju zahvaliti imamo, što nam jedared u dio pade slast čuti domorodnu operu. On je tako rekuć uprav izprosjačio družtvo pjevača i tekst opere, a skladaoca prošnjami i nagovori podžigao, da neklone u svojem težkom poduzeću. On ni troškova ni muke štedio nije, da svomu rodu, prema komu tolikom žestinom plamti, jedared i to neobično veselje pripravi. Bila mu dvostruka slava! Uzhit, kojim su ga slušaoci na kazalištu primili i kroz cielo predstavljanje pratili, bio je podpuno zaslužen.

Gospodin Stazić pjevao je prvoga tenora neobičnom, slušaoce uzhićujućom vatrom, i jasnim, što se krepkosti, friškoće i visine tiče, zaisto riedkim glasom i kretao se je kao izkusni predstavljalac. Malo će se naći tenora i u glavnih gradovih, koji bi bili kadri tolikim uspjehom ovu težku zadaću izvesti. Za podati ponjaće o visini ovoga cvatućeg neobičnog tenornoga glasa onim, koji muziku razumiju, navodim, da je u svojoj osvetnoj ariji u drugom činu visoki cis iz punih prsa najvećom silom i lakoćom izrinuo, što se u sadašnje doba, gdje tako malo dobrih tenora na svietu ima, upravo medju muzikalna čudesa brojiti može. I on je bio uznešenim pljeskanjem i uzklikom za svoje prekrasno pjevanje od strane obćinstva naknadjen. Prigodom trećega predstavljanja padnu njemu i gospodinu Štrigi, kada su bojni dvopjev u prvom činu zajedno pjevali, dva vienca iz jedne lože pred noge, na što cielo obćinstvo u obće klicanje udari, čim je htjelo pokazati, da obadva zaslužuju kao umjetnici ovjenčani biti.

Digitized by Google

Gospodin Livadić (duboki bas) ima takodjer krepak i zvučan glas i pjeva uredno i liepim čustvom. Njegov napjev u prvom činu bio je takodjer obćom pohvalom primljen. Osobito krepko sudjelovao je u ukupnih komadih. U drugom činu povuko je na se pozornost i kao predstavljač. Hvala mu na trudu i pomnji, kojom je svoju zadaću izveo. Gosp. Pihler (drugi tenor) i gosp. Franjo Wiesner (drugi bariton) izveli su takodjer tako što se pjevanja kao predstavljanja tiče, svoje dosta težke zadaće na obću zadovoljnost i bili su uzklikom i pleskanjem za svoj nemali trud naknadjeni. Hvala i njima od strane domorodaca.

Najstariji pohadjaoci zagrebačkoga teatra nemogu se sjetiti, da su na njemu ikada dramatičko kakovo sačinjenje tolikom sjajnošću i tolikim ukusom u obziru pozorišnjega urešenja, razredjenja i odiela predstavljajućih osoba prikazano vidili, kao što je bila na kazalište stavljena naša prva izvorna ilirska opera; mi pako, koji smo imali priliku više tako njemačkih kao talijanskih teatra od prvoga reda viditi, moramo iskreno izpovjediti, da smo riedko kad i na njih što sjajnijega opazili. Odmah, kako se zastor dignu, zaori sva kuća obćim pljeskanjem; tako ugodno djelovao je prekrasni prizor, koji se množini ukaza. Predstavljaše ljetnu dvoranu, podbočenu na veleliepih doričkih stupovih, koji zauzimahu mjesto stražnje gledaocem okrenute strane dvorane; kroz njihove otvorene i prostrane medjuprostore pako viditi je bilo veleliepno pravimi narančami i isto takovim cviećem nakićenu bašču. U dnu kazališta dizaše se brdo, uz koje se protezaše obćinska staza. Unutrnje od dvorane bijaše dragocjenim pokućtvom, šarenim prekrasnim cviećem, golemimi pozlaćenimi sviećnjaci i ogledali urešeno. Množina tako na sviećnjacih, kao na veleliepnom starinskom staklenom lusteru gorećih svieća, kojih plameni odsivom od zrcalâ još umnoženi bijahu, učini na gledaoce uprav čarobni utisak. Požar grada Velimirova u drugomu činu zaslužuje takodjer, da bude pohvalom napomenjen, i ako je pozo-

Digitized by Google

rište prvoga čina svojom sjajnošću i veleliepnošću ugodno zateklo gledaoce, tako ih je morao nemili pogled rečenoga prizora u drugom činu svojim neobičnim užasom zanieti.

Odielo je bilo po slikah narodne nošnje točno načinjeno, veleliepno, sjajno. Svaki, koji je imao priliku viditi dalmatinske poluiztočne nošnje, može si misliti, kakov su utisak učiniti morale umjetno poljepšane i iz finog sukna priredjene. Živahne boje ovih šareno urešenih oprava, koje tako dobro liče ljudstvu i nespretno prikrojene i izlizane, kako ih često nosi prosti siromaštvom obtršeni narod u onih pokrajinah, moraju pri svieći svakoga uzhititi u oplemenjenoj slici, kako što smo ih na našem kazalištu vidili. Prava milina i krasota bila je motriti mnogocienjenu našu prvu pjevačicu u svojem narodnom bogato izvezenom odielu od svile i kadife, kojoj crvena kapica i pojas pravim dragim kamenjem i biserom urešen i u vriednosti od više hiljada forinti bijaše.[1] Oprave glavnih mužkih osoba, ako i nisu tako dragocjene bile, ipak bijahu svekolike uresne, prekrasne, majstorski skrojene, kao da su na tielu slivene i dirahu u oko gledaoca neobičnom milinom. Tako ove kao i ostale haljine mužkoga zbora iznadjene i sačinjene su gosp. C. Miloševićem, gradjanskim krojačem u Zagrebu, i svim pravom stekoše podpunu pohvalu gledalaca. Ovaj vriedni zanatlija zaslužuje uslied toga, da bude preporučen svoj rodoljubivoj gospodi, koja si žele pribaviti ukusnu narodnu odjeću. Ako je već pogled žetelačkog odiela na se povuko pozornost gledalaca, tako gotovo uzhitiše ih odore vojnika i hajduka, od kojih prvi nosijahu dugačke šerežanske crvene kape, ječerme iste boje sa svietlimi dugmeti, kojimi su sasvim posi-

---

[1] „Kostimi, koje je dao gosp. Štriga napraviti, oružje, posoblje i t. d., što je po gradu pobrao, bilo je vanredno krasno. Neki gospodin, koji je tada u zboru pjevao, pripoviedao nam je, da je on kao prosti zboraš imao kuburu, koju je dru. Gaju darovao crnogorski knez. Diadem primadonne vriedio je svojih 40.000 for., a ostali njezin nakit jedno 60.000 for.“ („Vienac“ br. 8. od god. 1882.)

Digitized by Google

jane bile, uzke gajtanom urešene hlače stranom biele, stranom pako modre boje, bogato urešene mestve ili kopice, fino spletene crvene opanke i surine od ugašene boje, srebrnimi vrpcami urešene; posljednji pako malene crvene kape, toke i crvene kabanice; u ostaloj odjeći slagahu se s vojnici tom jedinom razlikom, da su se bez surina u širokih košuljnih rukavih ukazali. Oružje, koje nosijahu oba ta zbora, a osobito glavne osobe stranom za dragocjenimi pojasi utaknuto, stranom pako opasano, bilo je većim djelom sjajno, prekrasno i od velike ciene. Svaki si predstaviti može, koj iole fantazije ima, kako je odlikovala opisana slikovna odjeća krepke slike naših čilih mladića. Ako su već gledaoca uzhitile ove junačkim prilikam sasvim odgovarajuće haljine, tako ga je gotovo očarala bogatija jošte i umiljatije u oko dirajuća nošnja ženskih zborova. Samo onaj, koji pozna vitki vilinski stas i oble umiljate slike naših zagrebačkih ljepotica, može si predstaviti, kako ih čarobno odievahu nabrane, stranom biele, stranom pako svietlomodre seoske suknje i crveni, busom cvatućega cvieća nakićeni, prsluci, koji virahu izpod kratkih tiesnih tamnomodrih korzeta od kadife, koji bijahu zlatnimi pervazi prošiveni i urešeni; osobitu dražest pako davahu njihovim milim punim licem crvene krzne kapice. Na koliko je ta nošnja ukusnija od sakatih proizvoda parižkih i bečkih krojača, koje današnji dan u prkos zdravomu razumu obožava tako nazvani izobraženi sviet!

Tako prekrasno dakle odjevene bijahu osobe prvi naš muzikalni umotvor na kazalištu predstavljajuće, a bilo ih je po svoj prilici do 60 svih skupa. Uslied rečenoga možeš si misliti, kako ih je bilo veličanstveno viditi, kada se svi ukupno ili u različnih umjetno razredjenih hrpah stadoše na pozorištu kretati, ili kada u zanimivih položajih počivahu. Ljepših slika i kipova jedva si čovjek zaželiti može! U tom obziru, i što je cielo predstavljanje bez svake i najmanje smetnje i u najboljem redu već prilikom prvoga prikazivanja teklo, zaslužuje veliku pohvalu g. Hörenstein, član njemačkoga zagrebačkoga teatral-

Digitized by Google

noga družtva, komu je izbor gospode domorodnu našu operu izvodivše, kao u teatralnih poslovih izkusnom čovjeku, ravnanje svojih predstavljanja izručio, i koji je ovaj težki posao velikom vještinom i pomnjom izvršio. Sve po njemu izmišljene grupe bile su krasne i točno izvedene. Osobitu pozornost pobudi onaj trenutak, kad su se po brežuljku hajduci razdielili, da počinu, i posljednji prizor, gdje poslije bitke ženski zbor sa užeženimi mašalami s brda silazi. To je bila osobito mudra misao od njega, i zaslužuje od gledalaca dvostruku pohvalu, jer po tom dodjosmo u stališ bolje promotriti crte dražesnih lica naših milih ljepotica, koje su iz rodoljublja toliki trud na se uzele i u svakom obziru tolikom vještinom i okretnošću svoje zadaće izvele. Mi nemožemo na ino, nego da ih opet i opet pohvalimo, i da im neugasivu zahvalnost svih domorodaca za njihove umjetnosti i domovini prinesene žrtve i tom prilikom opet izjavimo. Živile mnoga i mnoga ljeta na čast i slavu našega naroda, kojemu su one ponos i dika! — Tako ovi dražestni stvori kao i mužki zbor, koji je istim sretnim uspjehom sudjelovao, bijahu takodjer po svršetku skoro svakoga predstavljanja od uzhićenoga obćinstva na pozorište veselim klicanjem izazvani, da prime zasluženu pohvalu.

Isto odlikovanje u dio pade i gospodinu Angelu, vještomu meštru od kapele, komu je velikim trudom i osobitim nastojanjem za rukom pošlo rečeno muzikalnimi težkoćami vrveće sačinjenje našega mladjahnoga skladaoca riedkom točnošću izvesti, koji je orkestru uprav majstorskom obazrivošću ravnao. — Orkestra, umnožena umjetničkim i domorodnim plamenom gorućimi diletanti, držaše se takodjer neobično dobro, i kriepošću i finoćom izvede svoju zaista ne laku zadaću. Radošću opazismo medju muzicima poglavitoga gospodina Franju Čačkovića i gosp. Medunića, koji su kao domorodci i umjetnici jednako štovani. Jedan veoma liepi nu težak solo izsvira na flauti medju prvim i drugim činom gosp. Čačković riedkom vještinom i lakoćom i bio je zato obćim uzklikom i pljeskanjem odlikovan;

Digitized by Google

gospodina Medunića kriepki potez na violini bio je čuti kroz svu orkestru, kojoj on u obće jedan od najčvršćih stupova bijaše. Hvala i slava obojici kao i svima drugima, koji su bezkoristno sudjelovali k liepoj ovoj svrsi!

To je sve, što smo imali primietiti o predstavljanju naše prve izvorne opere i o njezinoj umjetničkoj vriednosti tako u muzikalnom kao i teatralnom obziru, a izpoviedamo, da smo se starali izraziti naše mnienje po najboljem našem znanju iskreno i bezpristrano, na koliko je to moguće domorodcu, od koga se nemože podnipošto zahtievati, da u početku razvitka domaće umjetnosti zadrži posve sudačku hladnokrvnost pri sretnom uspjehu jednoga domorodnoga umotvora, gdje cielo obćinstvo kliče od veselja i uzhićenja. Jedino jošte, što se prisiljeni ćutimo napomenuti o dostatno jurve opisanoj muzici, to je, da nam se učini, slušajući njezine očarajuće glasove, kao da nam dirahu u uho odzivi narodnih napjeva svih ilirskih pokrajina. Sada zamniše glasovi, kao što smo ih u hrvatskih, sada kao u srbskih, a sada opet kao u kranjskih i štajerskih umiljatih pjesmah više puta čuti priliku imali, i to daje, po našemu mnienju, osobitu slast i vriednost rečenomu muzikalnomu djelu, koje se svim pravom ilirsko nazvati može, budući da sjedinjuje u sebi muzikalni značaj svih ilirskih pokrajina!

Sada nješto o knjižici, koja je muzici povod dala, to jest o tekstu opere; nu prije nego o tom sud izrečemo, trsit ćemo se razložiti, što triezna i praktička kritika od ove skoro sasvim zanemarene struke poezije zahtieva, a zatim učiniti aplikaciju.

Budući da je operi glavna svrha muzika, a ova uslied svoga posebnoga bića ljubi opetovanje glasova i dugačke periode, naravna je stvar, da poeziji pokraj nje ostati mora uzko i maleno zemljište, na kojem se ima kretati. Tekst opere mora dakle biti sasvim kratak, i već uslied toga nemože se zahtjevati od pjesnika, da potanko izvede i izslika značaje djelujućih osoba kao u drugoj kakovoj drami. On mora narisati samo glavne poteze značaja osoba u njegovom djelu nalazećih se, sve

Digitized by Google

ostalo pako ostaviti muzici i fantaziji gledalaca i slušalaca. Iz toga sliedi nadalje, da ovi potezi, ako želimo da učine željni utisak na množinu, moraju izraženi biti ponješto krepčije i odličnije, nego što to biva u većih dramatičkih sačinjenjih, jer bi se inače sasvim izgubila potrebita medjusobna različnost tih slika, budući da nisu potanko izradjene, i budući da slušaocu zbog preimućtva muzike nerazumiva ostaje dobra polovina rieči. U kratko, poezija nemože ništa drugo biti u operi, nego skelet muzike, ova pako zahtieva, budući da je nadilazeći granice naravnoga jezika, izraz raznih ćuti, da bude i on polag većih neobičnih razmjera složen, jer je glavno teženje svih krasnih umjetnosti skladnost, a kako bi se ta u operi dokučiti mogla, da ne bi i poetičko muzici za temelj služeće djelo osnovano bilo polag mjerila, koje je izvadjeno iz naravi muzike? Kako god neugodno u oko diraju prekomjerno obilje i prepune slike tiela, koje nestoje u razmjerju s njihovom kostnom podlogom, isto tako bi bio od prevelike štete operi tekst, u kojem bi bili slabimi bojami naslikovani obični svakdašnji dogadjaji. K tomu je dakle potreban živahan, bogat čin, koji u oči dira, uviek se mienja i pobudjuje velike neobične strasti i različne medjusobno protivne ćuti. jer jednosličnost prizora i u njih izraženih misli i ćuti, moraju monotoniju u muzici proizvesti, što je njezina najveća falinga. Nam se čini, da je sačinitelj teksta naše opere ovom zahtievanju sasvim odgovorio, jer čin njegova djela pun je živahnih, krepkih, neobičnih prizora, zanimivih spletaka, zatočnih, nenadanih razrješenja u promjenah, strasti i ćuti. Da se čitatelj o istini te izriečbe osvjedoči, navodimo ovdje sadržaj toga čina:

„Vukoslav i Obren, dva dalmatinska plemića, zaljube se u Ljubicu, kćer kneza Velimira, bivšega vojvode spljetskoga. Sastavši se jednom u Velimirovom gradu posvade se i stanu se biti na sablje. Na štropot od oružja dotrči Ljubica i stavi se medju nje, da obustavi borbu, ali razjareni nemare za njezine prošnje. Na to dodje knez sa svojim slugami i zapovjedi im, da se razstave, a zatim razsrdjen nad tolikim smionstvom

Digitized by Google

ljubovnika, koji malo da neoskvrnuše čovječanskom krvlju njegov mirni stan, naviesti im, da se nijedan od njih već nikada ne usudi prekoračiti prag njegove kuće. To razljuti ponositoga i mogućega Vukoslava na toliko, da se zakune krvavo osvetit se knezu i njegovoj obitelji, i izruči osvetu svomu lukavomu slugi Branku. Tomu podje za rukom, podmitivši njeke Velimirove sluge, posakriti u njegovom gradu četu razbojnika, kojim naloži, da na dogovoreni znak iz svojih skrovišta izidu, stražu posjeku, Velimira s njegovom kćerju uhvate i grad upale. Nu budući da se Vukosav i svojemu nuzljubu osvetiti želi, zato nakani i toga u svoje zanjke dovabiti. Ali, prije nego ga uhvati, preduzeo si je, saznavši da Ljubica Obrena voli, prevarom obaviestiti ga, da ga ona nikada nije ljubila. Uslied toga uvuče se licumjerstvom opet u milost staroga kneza i nagovori ga, da kćer prisili list na Obrena napisati, u kojem mu nestašnim uvredivimi izrazi očituje, da se je samo šalila, kada je s njim o ljubavi govorila. Ovo pismo mora nesretna ljubeznica sama kroz prozor baciti svomu ljubezniku, kada po prije učinjenom s njom dogovoru u Velimirov vrt dodje, da se s njom za uviek oprosti. Obren prečitavši rečeno pismo, sdvoji i u bezufanju trgne nož, da se sam ubije; ali medjutim poda Vukosav posakrivenim razbojnikom znak, da navale, uslied čega velika buka nastane u gradu. To začuvši Obren, zaželi se bitke i samoubojstvo učini mu se prema vojničkoj smrti tako ružno, da nož odbaci, sablju povuče i u grad nasrne, gdje već bjesni bitka. Nu nepodje mu za rukom steći smrt, za kojom je čeznuo. Rane ga u desnicu, razoružaju i uhvate zajedno s Velimirom i njegovom kćerju. Osveta je izvršena, i već kani zlotvor sa svojim plienom vratiti se kući, kad ga sa svih strana obkole oboružani seljaci pod čelovodstvom Ljudevita, Obrenovog pobratima, koj je već odavna pazio na svaki korak Vukosava i jednoč, sakrit za grmom u Velimirovom vrtu, čuo, kako se je taj sa svojim slugom o osveti dogovarao. To saznavši otrči u selo, sakupi narod i tako izbavi svekolike nedužne žrtve. Kada Vukosav opazi, da mora

Digitized by Google

propasti, povuče nož i navali na Ljubicu, da ju ubije, ali prije nego to izvrši, opali na njega Ljudevit pušku i obali ga. Nastane borba, Branko pade, a razbojnici udare u bieg. Obren sazna, da je Ljubica bila prisiljena onaj kobni list napisati i da ga vatreno ljubi, a Velimir blagoslovi tu ljubav. Jednom zahvalnom molitvom zaključi se čin."

„Jedno od glavnih prvenstva knjigâ za opere sastoji takodjer u blagozvučnosti, pjevanosti, različnosti metra i osobito liričkom uzletu stihova, jer je pjevanje duša opere, kojoj se instrumentalna muzika uviek podvrći mora, a kao takvo više liričkoj nego dramatičkoj struci pjesničtva prinadleži. I ta strana pjesnikove zadaće podje našemu pjesniku za rukom, jer se njegovi stihovi isto tako pjevati daju, kao da su talijanski, čemu mnogo prinosi, da se je svagdi po primjeru talijanskih u tom obziru bez svakoga pretjeranja od pjesnika nijednoga drugoga naroda jošte nedostignutih stihotvoraca, tako nazvate cezure i elizije točno držao. Za dokaz navodimo dva mala odlomka iz rečenoga poetičkoga djelca:

Čin II. prizor VII. Vukosav.

Dà, osvetit, osvetit se treba,
Koji ima poštenje u grudi,
Sve će smrvit, sve ih gnjev moj hudi,
Strahoviti kano grom sa neba.

Dodji, dodji, o sladka osveto!
Ah za tobom samo gorim ja;
Dok ne smrvim ono gniezdo kleto,
Moje srce imat neće pokoja.

Da iz grudi protivnika
Srce izčupa moja ruka,
Mnogo više to me nuka,
Neg sve blago svieta tog.

Već sdvo,enja čujem, viku,
Nad gradom se plamen vije,
Sablja sieče, krv se lije, —
To su slasti srca mog!

Digitized by Google

Čin II. prizor VII. Obren.

Evo me opet posred raja moga,
Ah, posljednji možebiti krat!
O, tako mi milostiva Boga,
To je gore nego smrtni sat!

Ne, nesretan onaj nije,
Hladna zemlja koga krije;
Tog života opačine
Ne dopiru tja u grob.

Oplakujte sudbu stvora,
Tužan gledat koji mora
Svoje sreće podrtine,
Svog udesa jadni rob.

Jedino, što bi se pravom želiti moglo, da je u tekstu promienjeno, to bi bilo, da ne dolazi u njemu samo jedna glavna ženska osoba, i osobito da se pozorište više puta mienja, jer to je stari teatralni zakon, da se pjesnik i za razveseljenje oka u operi postarati ima; nu znano nam je, da je naš pjesnik u prvom obziru od okolnostî k tomu prisiljen bio, a drugo pomanjkanje nadomjestio je time, da je gledao svakom prilikom dati povod k veleliepnim grupam, po kojih zaista i oku dosta nasladjenja u dio pade.

Konačno imamo jošte opisati posljednje predstavljanje opere, koje se izvede 4. travnja. To bijaše prava svetkovina. Sva odlikovanja, kojimi uzhićena množina u predjašnja četiri predstavljanja mnogoštovane izvoditelje opere i njezinoga sačinitelja proslaví, padoše im u dio i ovaj večer, ne samo u većoj mjeri i s tim dodatkom, da je jedna u mnogobrojnih iztiscih utištena pjesma na slavu proslavljene naše pjevačice, visokorodjene gospoje grofice Sidonije Rubido, medju kličuću množinu razdieljena, a poslie dovršenoga predstavljanja istoj prevriednoj domorodkinji pod prozorom njezinoga stana veleliepna večernja muzika (serenada) od domorodaca i uznesenika umjetnosti sa podpunom teatralnom orkestrom prinesena bila. Tom

Digitized by Google

prilikom izvedena bijahu tri muzikalna komada: 1. Overtura Lisinskove opere. 2. Overtura k „Jelvi“, koju sastavi g. Pokorni, takodjer rodjeni Zagrebčanin i izvrstni skladalac. 3. Jedan prekrasni tako nazvani potpouri iz samih narodnih napjeva, složen po istom vriednom i nade punom mladiću. Opisati se ne može uzhićenje i klikovanje mnogobrojnih tom prilikom na ulici sakupljenih slušalaca, kojim pozdravljena bijaše mnogoštovana proslavljenica, kada se na prozoru pokaza. Opera bijaše, kako smo već napomenuli, pet puta i to 28., 29. i 31. ožujka, zatim 2. i 4. travnja predstavljena. Akoprem je obična ulazna ciena podvostručena bila, ipak je kazalište uviek puno, a osobito prvi, treći i posljednji put tako nakrcano bilo, da su se mnogi, ne dobivši mjesta, kući vratiti morali“.

* * *

Pjesma (bit će od St. Vraza) razdieljena medju općinstvo i spjevana u slavu prve hrvatske primadonne, glasila je s posvetnim naslovom ovako:

Visokorodnoj gospoji

Sidoniji Rubido, rodjenoj grofici **Erdödy,**

kano Ljubici u prvoj ilirskoj operi u znak zahvalnosti za njezinu domovini i umjetnosti prinešenu izvanrednu žrtvu u ime svih domorodaca.

„Zar si, dušo, u raj se zaniela,
Gdje se Bogu viečna slava spieva,
Te glas slušaš nebeskieh angjela
Sve u slici od zemaljskieh dieva'?“

„Srce tuče, — lica su vesela,
Svim iz očiju divna vatra sieva, —
Zašto, odkud sva ta radost vela?“
„„Šuti, slušaj, — Sidonija pieva!““

Oj slavulju, nježne piesni tvoje
Mlado srce vrlo dirnut mogu
I pozvat ga na ljubovne boje;

Digitized by Google

Al ak' hoćeš uzhitit pokušat
I zajedno dignut dušu k Bogu,
Dodji amo Sidoniju slušat.

Glązbeni talenat Lisinskoga, patriotski mar i zanos Štrigin i ostalih sudjelovača slavili su s operom „Ljubav i zloba“ zasluženu slavu. Dvojitelji, rugači i neprijatelji hrvatske umjetničke glazbe bili su hametom potučeni, osobito pak članovi „magjaronske“ kazine, kako su Iliri ovo društvo obično nazivali, te koji se čvrsto nadahu, da će se Iliri s ovom operom osramotiti. Neki gospodin Haf. (A. Ferić), koji je glavom prisustvovao prvim predstavama opere „Ljubav i zloba“ i dobro znao za ljubav domorodaca prema Lisinskovu umotvoru, ali isto tako dobro i za zlobu kazinašâ, pripovieda u „Viencu“ u 50. i 51. broju od g. 1884. sliedeće: „Glavni pokusi opere bivahu na pozorištu samom. Obćinstvo ih nije smjelo polaziti osim nekoliko osoba, koje su savjetom i inače pomagale, ili su s pjevači stajali u uzkom savezu prijateljstva. Uza sve to domisli se jedan muzikalni vještak (Aleksa Kovácsics) načinu — spadao je u ostalom medju najrevnije članove magjaronskoga kazina, te je bio ujedno i tajnik družtva, — da se uvuče potajno u jednu ložu i da prisustvuje tim pokusom incognito. Znaličnost i ljubopitnost njegova, a i znatnoga diela članova kazina, namami ga na to, da uhodi, što li Ilirci tu snuju i kako im napreduje posao, za koji se je u obće sudilo, da ne može imati druge posljedice, nego golemi — fiasco.

Izprva ne htjede izreći nikakova suda; no iza trećega, četvrtoga li pokusa odvrati posve ozbiljno nekim interpelantom, koji su ga molili, da im odkrije tajne te ilirske „katzenmuzike“: „Ne imate, gospodo, duše mi, ničemu se rugati niti smijati. Skladba je melodiozna, a instrumentacija izvedena je dobro po svih pravilih, od diletanta doduše, ali takova, komu ne treba odviše truda i napora, da bude vrstnim skladateljem. Pjevači svi do jednoga imaju jake, zvonke, ugodne glasove, vježbaju se revno i pravilno, premda su dosele već bolje uvježbani, nego

Digitized by Google

li bjehu mnogi pjevači, koji su nam odpjevali uloge svoje na obće zadovoljstvo. Kažem vam jednostavno, da će predstava biti onakova, kako težko da smo slušali pjevati dosele ikoju operu u Zagrebu". „Ovaj sud iz usta vještaka, koji je bio sve ino više nego prijatelj budi ma kojemu podhvatu Ilirâ, veoma iznenadi interpelante; mnogi ga držahu ipak samo za — mistifikaciju.

Danas još sjećam se predstave, kano da sam joj prisustvovao jučer. Neoborivim uvjerenjem opojeni, da se u Hrvatskoj ništa valjana i vriedna hrvatski stvoriti ne može, a da bi to uradili Hrvati svojom snagom i svojim trudom — jer slična tome još nikad nisu doživjeli — došli su kazinaši ovaj put u kazalište, kao što su dolazili i pred 6—7 godina, samo da se narugaju neuspjehu umjetnika i nasmiju neosnovanomu oduševljenju Ilira. Smatrali su bo povladjujući sud vještaka iz svoga kola pukom mistifikacijom, i sudili su ne bez razloga, da se toli smiono poduzeće, kao što bješe u istinu ovo, ne može svršiti van bezkrajnom svestranom blamažom.

Overtura bi izvrstno odigrana uz pomoć mnogobrojnih glazbenih diletanata, koji su ove večeri zauzeli mjesta u orkestru. Zastor se digne. Slušateljstvo je gledalo i slušalo uz sve burnije pljeskanje cielu predstavu, i ona se svrši uz sveobće zadovoljstvo i povladjivanje bez i najmanje pogrješke, bez ijednoga smiešnoga ili smetajućega intermezza. A nije to bila mala stvar. Tu bijaše mnogobrojnih zborova: vrtlara, seljaka i seljakinja, vojnika i hajduka; dielio se mejdan na pozorištu, bila se bitka i gorio grad; finale su pjevali uz sudjelovanje svih pjevača i zborova, a sve se to razvijalo na pozorištu toli precizno, toli spretno i ukusno, da ni najstrožiji kritik ne bi mogao da prigovori redateljem. Glasovi pjevača orili se po kazalištu toli zvonko i slobodno, a ujedno skladno i pravilno, kretnje im bijahu toli naravne i smjele, da i danas još taj svestrano sjajni uspjeh ne mogu pripisati jedino valjanoj vježbi, nego mnogo više svetomu oduševljenju, koje je vodilo i pomagalo pjevače i predstavljače. I tako su ove večeri Hrvati slavili slavu, prvu

Digitized by Google

za svoga vjekovanja, kakova se ne slavi van kod narodâ, dospjelih posve blizu vrška kulture. Bijaše to slavodobiće na polju dramatičke glazbe.

Promatram li sredstva, kojimi se je, pravo rekući, to čudo u nas stvorilo, ne mogu na ino, nego da uztvrdim, da se taj uspjeh nikad u nas ni dovoljno uvažavao nije. Pomislite, da se podhvat, kao što je prva narodna opera, nikad i nigdje nije mogao izvesti bez pripomoći bogata mecene; a u nas su oni, koji bi taku ulogu mogli preuzeti, slegli rameni, smiešili se, gotovo se rugajući zanesenim podhvatnikom. Ta bili bi se izderali na one, koji bi bili u njih potražili zaštite ili znatnije novčane podpore. Ma da i nisi vještak, treba da priznaš, da ukusno, pače i bogato odielo za kakovih šestdeset i više osoba, koje su budi u glavnih ulogah, budi u zborovih sudjelovale, nije trošak, koji se smaže tek mimogredce i bez napora; da za pokuse treba vremena i troška, a za predstavu samu, ukusno, pristojno i valjano uredjenu, da se opet hoće novaca i to mnogo novaca, koji se, ako se i ne poklone, a to bar u gotovu predujmiti moraju za poduzeće, kojega se uspjeh, gledeći na ogromnost i smionost njegovu, kraj tadanjih okolnosti prikazivaše više no dvojbenim.

Ne obazirući se na trajne i znamenite posljedice toga podhvata, djelomice i po dramatičnu glazbu čitave Evrope, jer bez njega ne bi se nikad kroz toliko godina u Parizu, Londonu i drugih velegradovih evropskih toli rado čuveni tenorista Stöger-Stazić bio posvetio dramatičnoj glazbi, ne možemo se dovoljno nadiviti postojanoj uztrajnosti dvaju skromnih mladića, koji se dosele ničim nisu odlikovali van vatrenim domoljubljem. Oni poduzeše, da se sklada glazba, da se saberu i skupe pjevači i glazbenici, da se namakne trošak i sve ostale potreboće. Još se više divimo okretnosti njihovoj, kojom se domože poduzeće sjajnoga uspjeha, koji iznenadi protivnike kao i prijatelje u vanrednoj mjeri. Bude li se kad u nas gradilo novo kazalište, te resilo poprsji dra. Demetra, Freudenreicha i

Digitized by Google

Lisinskoga, ne bi se smjelo nikako izpustiti ni poprsje Alberta Štrige, koji je kao glavni začetnik čitavoga podhvata čeličnom voljom nagnao Lisinskoga na skladanje opere, skupio dobrovoljce i namaknuo sav trošak. On je takodjer uz pripomoć, koju je svojim trudom privriedio, uz dra. Demetra i ine domoljube rukovodio cielo poduzeće, on je sam odpjevao glavnu ulogu, a ujedno je poklonio Evropi čuvena tenorista! Bila bi to mala, ali ipak dostojna nagrada za njegov golemi trud i još veće zasluge njegove po narodni pokret.

Naravno, da je prvomu prikazivanju opere: „Ljubav i zloba“ prisustvovalo u pretežnoj većini domoljubno obćinstvo, koje je dohrlilo s tvrdom nakanom, da obezbiedi predstavu na svaki način. Oni, koji su prisustvovali pokusom, pratili su prikazivanje s veselim i pobjedonosnim osmjehom na licu; ostale bješe obuzeo strah, da ne bude onoga, što su kazinaši izčekivali kao neizbježivo. Uspjeh je bio sve veći. Opera: „Ljubav i zloba“ opetovala se je po više puta, te je vazda izazivala sve veću buru oduševljenja i odobravanja, a tome je bila najozbiljnija posljedica, da su odsele narodnjaci s većim naporom svojski i dosljedno nastojali o tom, da privedu u život stalno hrvatsko kazalište. Jer ako li je možno u nas stvoriti s domaćimi silami liepu operu, kako da se ne bi dalo sastaviti družtvo glumaca, koji bi mogli pristojno zabavljati obćinstvo? To se nije dalo više oprovrgavati, niti se je moglo o tom sumnjati. Opoziciji proti hrvatskomu kazalištu izmače se tlo pod nogama. Uslied toga pomnožaše se sporadične predstave hrvatske, a povećao se i broj dobrovoljnih glumaca, a što je najvažnije, poraslo je povjerenje u moralnu domaću snagu, i to za čudo, a da se ta snaga i najmanje nije precjenjivala.

S druge strane nestalo je skoro posve onoga naziva: „hajdučka ilirska četa“ medju kazinaši. Nije se naime činio više prikladnim, odkad se je znatan dio ove čete pretvorio iznebuha u družtvo glazbenih umjetnika, kojim se nije moglo mnogo prigovarati. Bilo je doduše i takovih zlobnika, koji su u prkos

Digitized by Google

sjajnomu uspjehu nastojali slavlje Iliraca u privatnih družtvih da poruže, ali oni umukoše brzo, kad vidješe, da se sviet ne smije onomu, što govore, već ludomu im bezobrazluku. Mogu vas uvjeriti, da je bilo dosta muževa u kolu kazinaša, koji su se tim uspjehom upravo ponosili, premda nisu pri tom stekli drugih zasluga, nego što bjehu došli, da se nasladjuju neuspjehom podhvata ilirskoga."

Tako je pisao očevidac gosp. A. Ferić.

* * *

Ovo svjedočanstvo i o tadanjim namjerama kazinaša dobro ubavieštenoga pisca najbolje nam svjedoči, koliko je ilirskoj stvari pomogao ovaj prvi pojav ilirske opere. Uspjeh je bio neočekivan; sve je bilo u redu, samo materijalni uspjeh predstavâ nije bio takav, kakovu su se nadali Lisinski, Stazić i Štriga. Troškovi insceniranja opere bili su golemi, a nitko nije ništa nadoplatio. Lisinski je dobio 300 for., Stazić 313 for., Štriga i svi ostali sudjelovatelji pako ni novčića; da, Štriga imao je jošte i dugove platiti. Ali to nije Štrigu smetalo, niti mu je volju za stvar ubilo; presretan je bio, što je nakanu svoju tako sjajno izveo, te imao priliku, da svoga ljubljenoga prijatelja Lisinskoga usadi u srce hrvatskomu narodu. Ne tako Lisinski. On je nezadovoljan bio novčanim uspjehom, a donekle i uvriedjen, budući da je općinstvo više odlikovalo pjevače i pjevačice nego glazbotvorca opere, što će čitatelj u istinu razabrati i iz Vrazove recenzije.[1]

I sami članovi magjaronske kazine priznavali su, da im je predstava opere „Ljubav i zloba" zadala teški udarac, jer Iliri ne samo da nisu doživjeli fiasco, već ugled i simpatije za njih i za njihove težnje rasle su u općinstvu od dana do

[1] Kako sam već prije spomenuo, pjevali su operu „Ljubav i zloba" mjeseca travnja 1846. pet puta zasebice, god. 1847. mjeseca listopada dva puta. Tada god. 1871, god. 1874, god. 1877. i god. 1895. Vidi u ovoj knjizi I. Popis Lisinskovih glazbotvora.

Digitized by Google

dana. Trebalo je dakle da kazinaši po mogućnosti oslabe taj uspjeh. „Mi moramo iz svih sila nastojati, — govorili su — da priredimo nešto sjajnijega i veličajnijega, nego što je bila predstava Lisinskove opere. Znademo doduše, da u našem kolu nema takvih pjevača i pjevačica, kakve su smogli Iliri, ali zato će nam pomoći svi u Zagrebu živući mužikaši, koji ipak više umiju nego četa Ilira.“ — „Da ovi muzikaši više umiju nego Štriga, Stazić, pa i sam Lisinski — reče spomenuti već tajnik kazine — „i da će nam oni biti na uslugu, nema sumnje, ali koliko ih ja poznam, nije nijedan Bog zna kakav vještak, niti imadu svi skupa energiju Štriginu, a niti su kao tudjinci u obćinstvu obljubljeni.“[1]

„To je žalibože istina, — uze drugi neki kazinaš — pa zato mislim, da bi najbolje bilo, kad bismo pozvali izvrstno talijansko, ili njemačko operno društvo u Zagreb na nekoliko predstava. Samo bi to moralo biti takvo izvrstno društvo, kakvoga Zagreb još nikada čuo nije. Mi ćemo to društvo uzeti u svoju zaštitu, te mu jamčiti, da ćemo mi eventualno platiti, što traži.“ — „To bi se moglo, — opet će tajnik — samo ne znam, od kuda ćemo novce namaknuti, a tada valja i to na um uzeti, da takvo društvo ne će moći u ilirskom jeziku pjevati; ako pak to ne umije, propast će opera kod današnjega duha našega obćinstva, pa sudjelovali u njoj sami umjetnici prvoga reda.“

„Jest, jest, — primieti najugledniji član društva — jedna i druga je primjedba sasma temeljita, ali budući da u toj stvari nešto učiniti moramo, to izvolite, gospodo, šta drugo izmisliti, jer mi ne smijemo nipošto dopustiti, da Iliri bilo u čem gospoduju, ni u muzici ni u čem drugom.“

---

[1] Gosp. Aleksa Kovácsics bio je i sam komponista i vrstni glasovirač. U koncertu, što ga je 20. kolovoza 1841. priredio glazbeni zavod, izveli su medju ostalim komadima i ove: 2) Rhapsodie pour le Pianoforte, složeno i predstavljeno po gosp. Aleksandru Kovácsicsu: 5) Impromptu pour le Pianoforte „sur les Puritain's de Bellini“ složeno i predstavljeno od gosp. A. Kovácsicsa.

Digitized by Google

„Da, da, izmislite, gospodo! — reče na pol srdito, a na pol porugljivo neki mali i krupni plemić — jer ako se dademo pobiediti, reći će sviet, da smo bedaci, ili bar, da nismo dorasli ni nekolicini usijanih glava. Kako bi dakle bilo, da arangiramo onakvu produkciju, kod koje ne bi jezik imao posla, već gdje bi se samo muziciralo, te da pozovemo za tu produkciju najprvoga umjetnika svieta u Zagreb?“

„Bravo, bravissivimo! — usklikne predpredjašnji govornik — misao je krasna, nje se treba i držati. Znajte, da baš sada koncertuje u Požunu i u Pešti slavni i slavljeni virtuoz na klaviru Franjo Liszt, koji je istom nedavno dobio ugarsko plemstvo. Toga ćemo liepo moliti, pa ako treba, i gospodski platiti, neka dodje u Zagreb koncertovati na naš poziv.“

„Tako valja, — zaori naš plemić — to je pravi put i pravo sredstvo. Već unapried vidim, kako će se naši pretjerani Iliri sakriti kao sliepi miši pred suncem, kad se plemenitaš Liszt klavira samo dotakne.“

Zaključak se ovaj kazinaški točno izvede. Liszt dodje u Zagreb, a pratio ga barun Lanoy, dne 25. kolovoza 1846., pa je 27. koncertovao u teatru. Do Rogatca mu se vozio u susret gospodin Werklein, grofica Sermagova, tajnik kazine Kovácsics i još neki ljudi. Glazbeni zavod imao je Liszta dočekati i serenadu mu prirediti pred svratištem „K caru austrijanskomu“, gdje je Liszt otsio. Serenadom je ravnao Wiesner v. Morgenstern, od koga su ovom zgodom i jedan komad izvadjali. Drugi dan prije podne predao je Lisztu odbor glazbenoga zavoda začastnu diplomu. Kazinaši su bili cieli dan oko Liszta, a privatne kočije i privatni „lakeji“ stajali su do Lisztova odlaska iz Zagreba pred hotelom. „Danica Ilirska“ piše u 32. broju od god. 1846.: „Na večer bio je u ovdašnjem svečano razsvietljenom i urešenom varoškom kazalištu tolikom pohlepom očekivani koncert, koji u prkos trostručno podignute ulazne ciene sakupi znatno množtvo slušalaca. Taj neobični pohod novi je dokaz, da naša domorodna obćina imade ćut za

Digitized by Google

umjetnost, a izvanredno pljeskanje i klikovanje: „živio“, kojim primi i po cielom koncertu sprovadjaše nesravnjivoga koncertanta, da znade cieniti umjetnika.“

Iliri su se, kako se vidi, od toga slavlja uzdržali, no nisu demonstrirali, ali niti se ugrijali, već su mirno pustili, da i protivnici njihovi svoje svrše na čast grada Zagreba. To proviruje iz početka rečene recenzije u „Danici“, koja glasi: „Budući da smo privikli svako izvanredno pojavljenje u znanosti i umjetnosti, koje se ikoliko naše domovine tiče, priobćivati našim čitateljem, ne možemo propustiti, da ne zametnemo rieč i o ovom glasovitom umjetniku na fortepianu.“ — Isto to svjedoči i odsutnost Lisinskoga od Zagreba, jer da je htio koncertu doći, lako bi mogao iz Bistrice u Zagreb skočiti. Uz to je i partituru opere „Ljubav i zloba“ bio sobom ponesao, da ne bi možda neprijatelji ilirske stvari pokazali partituru Lisztu i ovomu izmamili koju nepovoljnu primjedbu. Tako je bar tvrdio stari prijatelj Lisinskoga, savjetnik V. suprot „Danici“, koja je to ovako tumačila: „Ravnateljstvo glazbenoga zavoda želilo je ovom prigodom (prigodom serenade) izvesti i izvrstnu overturu naše, svim pravom tolikom pohvalom primljene, narodne opere g. Lisinskoga, ali gospodin sastavitelj nije bio u Zagrebu i ponio je sobom rečeno djelo, zato ne mogaše izpuniti svoju želju.“

Ne ćemo rieči trošiti o umjetničkom uspjehu toga koncerta, tä svatko znade, da Liszta nitko natkrilio nije u glasoviranju; nego spomenuti je nam, da kazinaši nisu Lisztom postigli ono, čemu su se nadali, jer koncert ovaj nije ni malo oslabio oduševljenje za hrvatsku narodnu glazbu. „Tudje slobodno štuj, ali svoje ljubi!“

* * *

Prekomjerni napor, koji je Lisinski morao razviti, da operu „Ljubav i zloba“ svrši, te da ju s pjevačima i glazbenicima uvježba, neobično mu uzruja živce. U to se zaljubi jošte strastveno u liepu djevojku gospodjicu Hedvigu Banovu,

Digitized by Google

želeći ju uzeti za ženu. No videći, da kao hrvatski glazbotvorac ne će moći žene uzdržavati, mislio je sve na to, da se odrekne glazbe i podje u činovnike. Ali budući da mu je teško bilo na to se odlučiti, postane melankoličnim, a napokon oboli ozbiljno. Prijatelji, opazivši, kako mu je, savjetovahu ga, da ide na selo, ne bi li se tjelesno i duševno oporavio.

Lisinski ode u Zagorje, da tamo u samoći dobro promozga, što mu je činiti, i da izlječi rane srca svoga. Marijabistrički župnik i opat, velevriedni starac Ivan Krizmanić (umro je god. 1852. u 87. godini svoga života), primi našega bolestnika hrvatskim gostoljubljem, te je sve moguće činio, da Lisinskoga duševno i tjelesno podigne. Uredan život, odmor i prijazno društvo bističko bijaše Lisinskomu pravi melem. On se vrati iza dva mjeseca kao preporodjen u Zagreb i donese sa sobom jednu slovačku i nekoliko hrvatskih i njemačkih popievaka, koje je uglazbio u ovo vrieme, što je bio u Bistrici.

„Medjutim skrbio se je prijatelj Štriga," — tako piše Ivan Kukuljević[1] — „da Lisinski opet dobije novu radnju. Vidjevši sjajni uspjeh prve opere, nakani on, da bi Lisinski drugu operu složio, te umoli s toga dra. Demetra, da mu napiše tekst. Ovaj odabra historijski predmet iz najsjajnijega doba stare hrvatske poviesti, kad su naime Hrvati iza sedmogodišnjega rata proti Francima svoju narodnu slobodu stekli, te napisa zanimivi tekst za novu operu pod imenom: „Porin".

Kad se je Lisinski iz Bistrice vratio, zapita ga Štriga: „Dragi Naco, a što si glede svoje budućnosti odlučio?" — „Što drugo," — odgovori Lisinski — „nego da se glazbi posve posvetim, jer moraš znati, brate, da onaj, koji je jednom počeo živjeti za gudbu,[2] taj je ostaviti više ne može."

Lako je pogoditi, da je ovaj odgovor bio voda na Štrigin mlin, zato i jest umah dalje pitao: „A bi li ti išao na konser-

---

[1] Vidi „Slovnik umjetnika jugoslavenskih" na str. 224.

[2] Rieč gudba (po češkom izrazu „hudba") upotrebljavali su Iliri kadikad za „muziku" ili „glazbu".

Digitized by Google

vatorij u Prag, da se tamo sasma usavršiš?“ — „Bih, brate, jako rado, ali bez četiri stotine forinta na godinu nikako ne ide.“ — „Dobro, — nastavi Štriga — ja ću ti priskrbiti mjesto četiri sta godišnjih šest stotina forinti, ako se obvežeš ostati tri godine u Pragu, dobru svjedočbu od konservatorija kući donieti i u to vrieme sastaviti novu operu, za koju je Demeter već tekst napisao, i ovu operu — „Porin“ joj je ime — sam samcat instrumentirati.“ — „Obvezujem se“ — odvrati Lisinski te pruži Štrigi desnicu, što je još tada više vriedilo nego vlastiti potpis na utanačenoj nagodbi.

Čim je Štriga imao rieč od Lisinskoga, kušao je kod tadašnje vlade, kod grada Zagreba, a napokon i kod glazbenoga zavoda, ne bi li za Lisinskoga ishodio stipendij. Trud mu ne bijaše od uspjeha, jer je svagdje i svagdje naišao na same gluhe ljude. Zato se obrati na imućnije domorodce s molbom, da prinesu za Lisinskoga po koju forintu na mjesec, i to na tri godine; načini prinosne arke, te ih porazdieli medju prijatelje u Zagrebu i izvan Zagreba. Ova Štrigina molba nadje takav patriotski odziv, da se je Lisinskomu pripomoć zajamčila, ali dok su svi povjerenici prinosne arke Štrigi priposlali, prošlo je skoro godinu dana. Medjutim je Lisinski marljivo radio; proučio je potanje pučku našu glazbu i uglazbio prekrasne pjesme.

Jednom reče Lisinski Štrigi: „Ti si se, brate, za me upravo otčinski brinuo, pa ću ti za tu ljubav biti do vieka zahvalan; ali ja vidim, da bi i tebi trebalo pomoći, budući da znadem, da si se s našim predstavama znatno zadužio; reci dakle, što da ja učinim, da te pomognem iz škripca izvući!“ — „To je vrlo liepo od tebe, dragi Lisinski,“ odvrati Štriga, „da se ti za me brineš, jer mi to svjedoči, da nisi samo najpametniji od svih naših prijatelja, već i najuvidjavniji i najplemenitiji. Ako mi dakle hoćeš da budeš u pomoć, to bih te molio, da putuješ sa mnom, Stazićem, Pihlerom i Livadićem u Biograd, da tamo koncertujemo, jer mislim, da bi prihod tih koncerta mene mogao riešiti dugova.“

Digitized by Google

„Ja sam pripravan," reče Lisinski, „s tobom putovati, kamo hoćeš, ali ti si nešto govorio i o Staziću, a koliko mi je poznato, sad je Stazić u Beču, gdje se u pjevanju naobrazuje." — „Jest. u Beču je, — odgovori Štriga — ali pisao mi je, da je bolestan, jer mu bečki zrak ne prija, te da bi rado u Zagreb došao, kad bi imao novaca za put. Ja sam mu putni trošak već i poslao, te se nadam, da će na skoro doći." — „Ako je tomu tako, — reče Lisinski — to ću brže bolje komade za taj srpski koncert pripravljati, da ne morate na me čekati."[1]

---

[1] Kad je Stazić u Beču učio i tamo prvi put javno pjevao, doniela je „Danica Ilirska" u 49. broju od 28. studenoga 1846. poduži članak s naslovom: „Gosp. Stazić u Beču". U tom se članku napominje, da je Stazić punih osamnaest mjeseci u Zagrebu čekao na predstavu opere „Ljubav i zloba", da ga je u ovo vrieme Lisinski podučavao, a Štriga uzdržavao, te da su ga domorodci savjetovali, neka ide u Beč na daljnje nauke, a da su mu i putni trošak priskrbili. „Čuvši ravnatelj bečkoga teatra „An der Wieden" Stazićevo pjevanje, primi ga odmah u svoje družtvo i pribavi mu na svoje troškove učitelja pjevanja, da se sasvim naobrazi u toj umjetnosti." — „U koncertu glasovitoga violinista Ernsta (5. studenoga) pjevao je Stazić prvi put javno u Beču, i to romancu iz opere „Ciganke" ilirskim prevodom dra. Demetra uz veliko povladjivanje obćinstva. Nekoliko dana kašnje oboli prvi tenorista Ditt, koji je imao pjevati part tenorista u „Ciganki", te je zato preuzeo Stazić njegovu zadaću. „Ovu je po svjedočanstvu svih bečkih listova tako vješto izveo, da nije bio samo obćim pljeskanjem i čestim izazvanjem od uzhićene množine odlikovan, nego da je morao tri komada na obće zahtievanje opetovati. Ovu večer dopade se osobito njegov liepi način pjevanja i njegova neobična vatra i odvaženost, koja bi, kao što bečki časopisi napominju, i najglasovitijemu pjevaču na slavu služila. Još većma dopade se u Granfeldovoj operi „Duh u vodenici", koja je dne 11. studenoga na istom kazalištu na Wiednu bila privi put predstavljena Obodren dobrohotnošću, kojom ga Bečani prva dva puta primiše, razvio je smjelo u podpunoj krieposti i sjajnosti svoj visok i blagozvučan glas, i po tom slušatelje na toliko uzhitio, da su sve njegove pjesme pratili s uznesenim klikom pravoga veselja, a najstroži kritici onoga velikoga i umjetoljubivoga grada jednoglasno priznali, da imade neobičnih sposobnosti za umjetnost, kojoj se je posvetio." — „Mi smo

Digitized by Google

Pok. Alb. Štriga otkrio je jednom piscu ove knjige tadašnju nakanu svoju ovim riečima: „Nemojte misliti, Kuhaču, da sam ja zbilja za tim išao, da ovim koncertima dugove namirim. Tä ja sam unapried znao, da tu ne će biti dobitka, pa bili koncerti i tako puni puncati, da bi ljudi morali nama na glavu sjesti. Pomislite samo na to, da sam ja imao cieli putni trošak za pet osoba iz svoga podmirivati, pa ćete umah uvidjeti, da tuj ne može biti govora o profitu. Još prije, nego što mi je Lisinski ponudio svoju pomoć, mislio sam i radio o takvom koncertnom putovanju, a kad mi je Lisinski ono govorio, primio sam ponudu njegovu zato, jer sam iz svega razabrao, da bi on samo tada htio sa mnom po Srbiji i Šriemu putovati, kad bi znao, da će to biti meni u korist. Moja je glavna namjera s tim koncertima bila ta, da u Srbiji i u Bačkoj predobijemo ljude za ilirsko glazbeno naše nastojanje, da tamo uzbudimo glazbene i patriotske talente na sličan rad, te da hrvatski narod i hrvatsku prosvjetu proslavimo, pa ako je moguće, da u Srba probudimo i širimo bratinsku ljubav za Hrvate.“

Oko polovice mjeseca kolovoza god. 1847. odputovalo je društvo naše od pet osoba preko Siska ravno u Biograd. Srbi primiše braću Hrvate vele srdačno i prijazno, te su im svu svoju pozornost posvetili, premda se je baš tada u zemlji neki nemir i metež dogodio. Jedan od naših pjevača (Ljudevit Pihler) objelodanio je u 40. i 41. broju „Danice Ilirske“ od god. 1847. članak pod naslovom: „Misli o putovanju našem“, u kojem piše medju ostalim i ovo: „U Beogradu nisu nas od sebe puštali, i mnogo su se o tom starali, da se muzikalnoj zabavi, što smo je spremali, uklone sve zapreke. Za cielo vrieme, koje smo

(t. j. Lisinski) prvi njegov talent spoznali, mi smo ga prvi njegovali, po našoj mogućnosti riečju i činom podupirali (t. j. Štriga), i napokon u hram umjetnosti uveli. Imamo dakle pravo držati ga za svoga i ponositi se njime, ako ikada slavu kao umjetnik steče, a mi se nadamo od njegove mladosti i gorljivosti za umjetnost, da će mu to zacielo za rukom poći.“

Digitized by Google

ondje proveli, trsili bi se na vlastiti njima način, da nam ugode, do posljednjega dana opredieljenoga za muzikalnu zabavu. I tako nam se sedam dana, što smo u Beogradu bili, učinilo kao jedan dan i jedna noć.“ Nastavljajuć veli: „Mi vam, braćo Srblji, blagodarimo za ukazano nam bratoljublje, za vašu pravu slavjansku gostoljubivost, za plemenite rieči vašega čestitoga kneza: „Drago mi je, da su nas braća Hrvati posjetili.“ Vjerujte, da se vaskoliki utisak, koji smo medju vama oćutjeli, ne će nigda iz naših srdaca izgladiti. Kakvi bijaše to izraz vaših junačkih pogleda, kakva uslužnost vaših žena u domaćem dočekivanju!“ .... „Zabava muzikalna naznačena je bila jedno veče. Na jedan put zgrnu se u salu mnogobrojni slušaoci, medju kojimi nas je knez s cielom svojom porodicom pribitnošću svojom razveselio. Kakav su utisak na vas učinile naše narodne pjesme, izpovjedite sami, draga braćo Srblji!“[1]

Iza ovoga koncerta otputovalo je naše društvance u Pančevo, gdje je kao i u Biogradu otpjevalo odlomke iz opere „Ljubav i zloba“, nekoliko popievaka od Lisinskoga, Livadića i Rusana i još nekoliko pučkih srpskih melodija, udešenih od Lisinskoga za četveropjev uz glasovirsku pratnju, koju je pratnju sam Lisinski izveo. Iz Pančeva išli su hrvatski pjevači u Novi Sad, gdje su tri koncerta dali, i to 9., 11. i 12. rujna. O njihovu boravku u Novom Sadu pisao je Marko Popović u 41. broju „Danice Ilirske“ ovo: „Ovih smo dana liepa, svakome Srbinu mila uveselenja učastnici bili. Jednoplemena braća naša Hrvati, Zagrebčani, i položenjem gradjanskim i izobraženjem odlična gospoda: Franjo Stazić, Ljudevit Pihler, Bjelan Štriga, Kamilo Livadić i Vatroslav Lisinski, iz usrdja i goreće ljubavi k narodnosti našoj u povratku svome iz Beograda, tri su nas večera pjevanjem svojim

[1] Tomu je Štriga dodao još ovo: „God. 1847. bio je u Biogradu vladajući knez Kara Gjorgjević, koji je nas jako prijazno primio, sve naše koncerte pohadjao i svaki put platio za ulazninu deset carskih, sasma novih dukata.

Digitized by Google

nasladjivali: i to 28., 30. i 31. kolovoza (po starom koledaru), kad su nam u dvorini kod „Ugarske kraljice“ tri iz dvadeset i pet komada sastojeće se muzikalne zabave dali, ali sbog uzhita, u koji je pjevanje naših milih gostiju slušaoce dovelo, opetovane su mnoge pjesme, te je tako i trideset i pet spjevâ moglo biti. Svi smo se oduševljenja puni kući vratili, po uživanju tako sladkoga, čisto duševnoga veselja. Uvjerili smo se, da bratstvo nam jošt gdje kriepko ukorenjeno živi, zeleni se, i nadamo se, da će obilno i procvjetati, pa i rod prineti, jer nemoguće je, da pri ovakovoj vatri i prosvjeti ugine. Vidili smo, koliko nama — nedostaje, da se revnostni i djestvujući narodnosti srbske prijatelji i pobornici nareći možemo. Oduševljenju ovome, koje su mili nam zagrebački pjevači u nama pobudili, odgovarajući i ljubav ljubavlju vraćajući, nekoliko se njihovih i Srbstva prijateljâ složilo, te su ih ovdje bratski ugostili, a 2. (14.) rujna na put u Zagreb izpratili. Nikoga nema u Novom Sadu, koji je priliku imao čuti milu braću, da ne želi, da nas i opet skoro pohode, oživotvore, razvesele i obodre.“

Kod trećega koncerta u Novom Sadu dobili su pjevači naši pjesmu spjevanu im na čast od pseudonima Bratoljuba. Pjesma je tiskana na posebnom listu uz ovu posvetu:

ODJEK

DRAGOJ BRAĆI HRVATSKOJ

kao vještim pjevačem u znak slave i blagodarnosti prilikom njihovog pjevanja u Novom Sadu 31. aug. 1847.

Čujte pjesmu, braćo mila,
Što odječe k tihoj Savi,
A srca nam kako sila
K Vama trese iz ljubavi!
Viek će vaša sila zvuka
Srbma mile sladit čase, —
I kad smrtna stre nas ruka,
Slušat ćemo jošt te glase.

Digitized by Google

Živili nam u toj cieli!
Vječna slava, čest vam budi!
Prim'te k srcu, što vam s' želi,
Zašt' iz bratskih, znajte, 'e grudi!!!

Ne čudim se ni malo uspjehu, što su ga postigli naši pjevači u Biogradu, Pančevu i Novom-Sadu, jer su popievke, koje su izveli, bile udešene umjetnički, a otpjevali su ih liepi ljudi prekrasna grla elegantno i vatreno. Sitni *ha*, što ga je pjevao Stazić u popievci: „Ja sam Srbin srpski sin“ umiljatim i srebrnim glasom, začarao bi i danas slušatelje, jer se takvi tenori ne rode svaki dan, kakav je bio Stazić, a ni takvi baritoni, kakav je bio Štriga. Štriga se poslie više nije sjećao točno cieloga tadanjega njihova repertoira, ali i ovi zborovi: „Brod nek ćuti udarca“, „Nosim zdravu mišicu“, „Ja sam Srbin srpski sin“, „Liepa maca“, „Rado ide Srbin u vojnike“, „Bubanj silno budi“, „Dika plava lane moje“, „More, diko, di si za toliko“, „Nek se hrusti“, „Oj talasi“, „Mi smo braćo ilirskog“, „Složno, složno, braćo mila“, „Il je možno, il nemožno“; dvopjevi iz opere „Ljubav i zloba“ (Stazić i Štriga, i opet Štriga i Pihler); samopjevi: „Mio ti je kraj“ (od Livadića), „Kamena dieva“ (od Livadića), i „U daljini“ (od Lisinskoga) svjedoče nam, da je tu i moralo biti oduševljenja u slušateljâ.

Putem u Zagreb skrenulo je naše društvo u Mitrovicu, da održi obećanje zadano Mitrovčanima, kad se je tamo na kratko vrieme izkrcalo idući u Biograd. Mitrovčani primiše naše junake s neizrecivim veseljem, častili su ih, slavili i grlili. Na koncert su došli ne samo svi inteligentniji Mitrovčani, već i ljudi iz bliže okolice. Naši su pjevači poslie koncerta još nekoliko dana u Mitrovici ostali, a tada kući krenuli, jer je nadošlo vrieme, da Lisinski podje u Prag.

Pošto ovim prestaje prva perioda hrvatskoga glazbotvorca Lisinskoga, osvrnut ću se jošte u kratko na glazbeni hrvatski umjetnički razvitak ovoga doba, kojemu je Lisinski bio središte.

Digitized by Google

Počet ću sa samim Lisinskim, razmatrajući, što je u posljednje tri godine do svoga polaska u Prag valjana stvorio, i da li je bar donekle proniknuo u duh naše pučke glazbe. Ljudi, koji nisu glazbotvorâ Lisinskoga pobliže proučili, i koji zaboravljaju, da se je Lisinski rodio već godine 1819., misle i drže, da je Lisinski još i u ovo vrieme bio nezreo mladić, te mu poriču sposobnost, da je mogao proučiti i spoznati duh hrvatske glazbe. No ja sam tvrdo osvjedočen, da je Lisinski i teoretički razglabao osebine hrvatske, pa i osebine njemačke pučke glazbe, i to tako oštroumno i temeljito, kako ni jedan njemački, kamo li hrvatski glazbotvorac onoga doba. Da toga nije činio, već da je samo slučajno i rek bi instinktivno pogodio osebine jedne i druge glazbe, lako bi mu se dogodilo, da bi mu melodija na njemačku pjesmu izašla po hrvatski, a melodija na hrvatsku pjesmu po njemački. Ali to se nije zbilo. U svakoj njegovoj hrvatskoj popievci naći je glazbenu tradiciju hrvatskoga puka, a u svakoj njemačkoj tradiciji njemačkoga puka. Analizujući potanko popievke Lisinskoga i poznavajući temeljito glazbenu tradiciju pojedinih naroda čudio sam se često oštroumlju i tankoj ćuti njegovoj tako, da sam više no jedanput rekao: pravi je veleum! No ujedno sam i duboko žalio, što Lisinski nije ni jedno takvo glazbeno tradicionalno pravilo bud hrvatske, bud njemačke glazbe riečima zabilježio. Bilo bi to za muzikologiju od neizmjerne vriednosti, te bi nepobitno dokazalo, da je Lisinski bio tada jedini (izuzevši talijanske i franceske glazbetvorce), koji je pozitivno znao, u čem stoji narodni elemenat koje glazbe. Ni Niemci, ni Česi, ni Rusi, ni Poljaci, a dakako ni Hrvati, ni Srbi, ni Magjari nisu tada toga znali, a ne znadu sa stalnošću još ni dan danas. Ovo njegovo teoretičko razglabanje stavljam u vrieme, kad je svršio operu „Ljubav i zloba“, a to je bilo god. 1845.

Iz I. popisa glazbotvorâ Lisinskoga (gl. dodatak ove knjižice) vidi se njegova produktivnost, a iz dodanih, što manjih, što većih recenzija vrstnoća pojedinih glazbotvora. Od svih

Digitized by Google

popievaka u ovo vrieme stvorenih u hrvatskom duhu odlikuju se osobito: „Sladko snij“, „Tam', gdje stoji“, „Predivo je prela“, „Momak od oka“, „Prosjak“, „Sonet“, „Tanburaška“ i „Miruj, miruj, srce moje.“

Ponukani primjerom Lisinskoga i Livadića (koji je neprestano komponovao), dali su se tada stranom domaći, stranom tudji glazbenici na hrvatsku glazbu, kušajući, da Lisinskoga dostignu u glazbenoj hrvaštini. Tako je pisao Wiesner v. Morgenstern glazbu za melodram „Viola“ (1846.), Franjo Pokorny glazbu za igrokaz „Hrvatska svatba“, „Slavensku overturu“, „Slaven-Quadrille“ i popievku „Na jugu“, zbor uz pratnju orkestra (1846—1847), Bečanin Strauss Ivan mladji: „Serben-Quadrille“ za treći „slavjanski bal u Beču“ (1846), Fortunat Pintarić tri popievke: „Prvenac“, „Muž“ i „Stanak“, Zavrtal, kapelnik 53. c. k. pješačke pukovnije, ilirsku operu: „Gorski pastiri“ (pjevana prvi put u Temišvaru mjeseca kolovoza god. 1847.), Vilim Müller, kapelnik u Zagrebu: „Koračnicu Jelačića Bana“, popievku: „Zakliknite, bratci slave“, glazbu za igrokaz: „Bela IV. u Hrvatskoj“, a Antun Schwarz, profesor na glazbenom zavodu u Zagrebu, a negdanji pitomac toga zavoda (god. 1838. položio je ispit u „Violin-Ausbildungs-Schule“), glazbotvorio je u godinama 1845—1847. više koncertnih varijacija za violinu na hrvatske napjeve. K. Katinelli ukajdio je mjeseca kolovoza 1847. u Požegi 25 pučkih napjeva, koje je g. 1849. objelodanio pod naslovom: „Južnoslavjanske pučke pjesme.“ — Osim ovih radnika kušali su još mnogi diletanti i naturalisti, da hrvatsku glazbu obogate, tako Eerdo Rusan, Pajo Kolarić, Nikola Gjurković, Vasil Živković, Spiridion Jović, Mita Orešković i drugi.[1]

Najvažnije bilo je medjutim to, da je glazbeni pokret u Hrvatâ potaknuo na rad i braću Srbe. O Stankoviću, Kalauzu i inim srpskim umjetnicima nije tu govoriti, jer su se ovi

[1] Vidi: Kuhač „Glazbeno nastojanje Gajevih Ilira“, pag. 41—47. U Zagrebu 1885.

Digitized by Google

istom poslie smrti Lisinskoga javno istaknuli: ali spomenuti mi je ovdje kapelnika kneževske svirke u Biogradu: Josipa Šlesingera, koji si je liepe zasluge stekao za srpsku glazbu, premda je bio čovjek vrlo nedostatne glazbene naobrazbe. Još god. 1841. uglazbio je Šlesinger nekoliko srpskih pjesama, pjevanih u Kragujevcu prilikom predstava srpskih gluma. A kad je glas iz Zagreba dopro u Biograd, da se tamo hrvatske opere sastavljaju i pjevaju, i kad je Šlesinger čuo pjevanje našega četveropjevnoga zbora u Biogradu, trsio se je i on, da nešto slično (ma i dosta nesavršeno) pruži srpskomu narodu. I njegov sin Gjuro Milanović ukajdio je srpske pučke plesovne napjeve, te ih izda uz vrlo primitivnu glasovirsku udezbu. A i braća Slovenci u Koruškoj, Štajerskoj i Kranjskoj latiše se posla te sliedjahu Hrvate; tako Matija Majer, J. Fleišman, Kamilo Mašek, G. Riharja, Miroslav Vilhar, Benjamin Ipavec i drugi.

Ilirski glazbeni pokret uhvati donekle korien i u Beču. Izvjestitelj „Danice Ilirske“ grof Sig. Vojkffy piše u br. 48. (od god. 1847.) o koncertu izvedenom prije početka plesovne zabave „Slavjanskoga bala“ 6. studenoga 1847., da su se na tom koncertu pjevale ilirske popievke: „Brod nek ćuti udarca“ po Lisinskovoj udezbi i: „Hoćeš, djevo, stan moj znati“ od Livadića: nadalje, da se je ples otvorio igrom: „Liepa Maca“ (po Lisinskovoj četveropjevnoj udezbi), a da su plesali „Kolo hrvatsko“ i „Kolo slavonsko“. Na koncertu dielili su arangeuri plesa gospodjama plesovni red u obliku male knjižice vezane u crvenoj svili te glaseći na osobu (n. p. Spomena S. B. [slavjanski bal] 1847. za presvietlu gospodju Iv. Ožegović rodj. groficu Sermage), u kojem je bilo štampano devet pučkih pjesama s napjevima, i to: „Zelená se louka“ (češka), „Proč stružinko“ (moravska), „Išlo djevča cez horu“ (slovačka), „Siva maglo, ti ne padaj na me“ (hrvatska), „Тавна ноћи, пуна ти си мрака“ (srpska), „Момиче младо хубаво“ (blgarska), „Една гора высокая“ (ruska), „Uciekła mi przepiorecka“ (poljska), „Kje so moje rožice“ (slovenska). — Poslie ovakovih

Digitized by Google

i drugih slavenskih zabava u Beču išli bi mladi ljudi do Grlovićeve „slavjanske kavane“ pjevajući složno razne slavjanske pjesme, medju kojima zaori mnogo puta iz stotine grla i „Nek se hrusti“, „Prosto zrakom“ i „Nosim zdravu mišicu“.

Iz svega se toga može razabrati, da i Srbi i Slovenci imadu isto toliko razloga štovati Lisinskoga, koliko Hrvati, dapače da mu cieli slavenski sviet mora priznati, da je on bió prvi, koji je na temelju pučke glazbe zamislio slavensku umjetničku glazbu, i to ne pukom imitacijom pučke glazbe, već putem znanstvene analize.

Digitized by Google

III.

Lisinski u Pragu (1847.) u višoj orguljaškoj školi. — Štriga se za njega brine pritječući mu materijalno i moralno u pomoć. — Koncem srpnja god. 1849. vraća se Lisinski u Zagreb; nalazi nepovoljne prilike u domovini: nemar i mrtvilo. — Lisinski se vraća u Prag; oboli i oko božića god. 1849. dolazi na oporavak u Zagreb. Koncem svibnja god. 1850. ide opet u Prag. — Jelačić ban obraća se pismeno na pokrovitelja pražkoga konservatorija, Kamila kneza Rohana, neka izposluje, da se Lisinskomu dopusti javno polaganje ispita na konservatoriju; sve uzalud. — Lisinski se za uviek vraća u Hrvatsku.

Kad je Lisinski mjeseca listopada god. 1847. došao u Prag, ne htjede ga ravnateljstvo konservatorija upisati u redovite slušatelje, jer da je već prekoračio propisanu dobu, u kojoj se pitomci primaju. Lisinskomu je tada bilo 28 godina. Nije dakle bilo druge, nego da se upiše u višu orguljašku školu, kojoj je ravnateljem bio K. Pič, da tamo uči harmoniju. U glazbotvorstvu i u instrumentaciji podučavao ga je privatno ravnatelj konservatorija I. F. Kittl uz mjesečnu plaću od 10 for.

Pošto je Lisinski još u Wiesner-Morgensterna učio harmoniju, nije mu bio taj predmet nov, pa se zato umah na to dao, da sastavi učevnu knjigu po predavanju Pičevu. Obuka se ova nalazila u rukopisu kod Alb. Štrige, a naslov joj je: „Theorie der Tonsetzkunst, nach den Vorträgen des Direktors K. Pič.“ Rukopis Lisinskoga tako je čisto i korektno pisan, da bi se mogao s mjesta dati u tisak. A to je Lisinski po svoj prilici i namjerao, ali ne u njemačkom, već u hrvatskom jeziku, što sudim po onim malim knjizi priloženim ceduljicama, na kojima su njemački glazbeni nazivi zabilježeni u hrvatskom prievodu.

Digitized by Google

Prvi glazbotvor, što ga je Lisinski sastavio u Pragu (23. listopada 1847.), bio je: „Novo hrvatsko kolo“, koje je kolo u Zagreb poslao i ponudio društvu „Dvorani“ za 50 for. Odbor rečenoga društva poruči Lisinskomu, da je voljan dati ovo kolo u tisak, ali da mu može dopitati samo 20 for. nagrade. Lisinski uvriedjen tom cincarijom, opunovlasti prijatelja Štrigu, da pošalje „hrvatsko kolo“ besplatno odboru „Slavjanske besede“ u Beč. Glazbotvor taj toliko se je dojmio u Beču, da je odbor Lisinskomu poslao velekrasni list i počastni honorar od sto forinti.

Premda se je Lisinski sretnim scienio, što je mogao boraviti u Pragu, ipak je dobio ljutu nostalgiju čeznući neprestano za domovinom. „Kući ter kući“ vapio je u jutro, po danu i po noći, te bi bio rado iz Praga pobjegao, da se nije sramio svojih zagrebačkih prijatelja.

Htijući se toga duševnoga stanja nekako riešiti i bar donekle zaboraviti zavičaj, priključi se nekomu užemu djačkomu društvu, u kojem je toliko trošio, da mu mjesečni prihod od 50 for. u srebru, što mu je slao Štriga, — nije dostajao, pa je pao u dugove. A kako je i onako bio slaba zdravlja, nije mu to skitanje ni tjelesno prudilo, te je tako bio u Pragu više bolestan, nego zdrav. Uza sve to učio je i radio marljivo, a praški glazbeni krugovi štovali su ga kao neobičan glazbeni talenat, ali ujedno i žalili, što je u sebi gojio smiešnu (!) misao, da postane slavenskim glazbotvorcem. Profesori njegovi odvratili bi ga bili možda umah s početka od te tobože lude nakane, da nije u tom poslu posredovao slavni naš pjesnik i pisac Stanko Vraz, koji je dalje vidio, nego svi tadašnji praški glazbenici, odgojeni po komandi i u duhu njemačkom. Vraz je naime pisao Erbenu (1. studenoga 1847.) preporučujući Lisinskoga njegovoj zaštiti i zaklinjući ga, neka ne dopusti, da se naš umjetnik odvrati od slavenskoga svoga glazbenoga nastojanja. Vraz piše: „Ovih dana odputovao je mladi jedan naš slagalac (compositeur) u Zlatni Prag, u grad

Digitized by Google

slavan u umjetnosti glazbenoj, da ondje u krilu srodne po duhu i krvi braće slovjenske prirodni svoj dar i umjetno podkriepi i usavrši. U tu svrhu naši su ga domorodci iz svojih džepova providjeli novčanim sredstvima, da dvie godine ondje ostane i tako svrhu svoju postigne. Nu bojeći se, da iz zla ne zagazi na gore, t. j. u teorizam i u pedantički skepticizam, koji ubija krasotu naravsku, koji pedantizam glede na glazbu u Njemačkoj se izlego, te mu pilići već i po Českoj koracaju i šeću se —, a najslobodnije po Zlatnom Pragu i u glavama najglasovitijih njegovih ondješnjih glazbenih čelovodja, opominjem na Tomaška i Jelena —, molim Vas kao brat brata, kao prijatelj narodne glazbe slavenske jednakog njezinog prijatelja i uznešenca, pružite tomu mladiću, našemu Lisinskomu, prijateljsku ruku, i molim Vas, da to isto metnete na srce i g. Ritteru. Budite mu vi angjeli stražari, da ne dopadne u umjetne čeljusti Tomaška, Jelena i ostalih vaših klanjalaca pedantizma glazbenog, tobožnje škole njemačke. Lisinski istinabog nije čovjek, qui jurat in verba magistri, nu sasvim tim ostavljen u družtvu pedanta samih, mogao bi, ako ne izopačiti um svoj, a to barem ili okameniti, ili sdvojiti. A i jedno i drugo bila bi nesreća za mladu umjetnost našu. Ja sam mu kazivao, da Vas potraži, nu u tolikom gradu težko da će Vas naći. Zato Vas molim, izvolite popitati za njega u dr-a Stanka, na kojeg je odnio preporuku.“[1]

Osim Vraza sjetiše se i drugi umnici i domorodci našega glazbotvorca. Tako mu je poslao još iste god. 1847. Drag. Rakovac svoju pjesmu: „Pušku na klin, mač u tok“, kojom je htio da primiri uzbudjene duhove Hrvatâ, osobito pak književ-

[1] Vidi „Djela Stanka Vraza“ (izd. „Matice Hrvatske“, god. 1877.) sv. V. str. 399. — Još god. 1844. izrekao je Vraz u listu Erbenu svoj sud o umjetničkoj češkoj glazbi veleć: „Vi Česi najviše trebate sbirku pučkih melodija, da možete uliti narodnu krv u žile umjetne glazbe, koja se možebiti u nijednoj slavjanskoj strani nije onako izrodila u tudji, njemački živalj, kao baš kod vas.“

Digitized by Google

nike. Lisinski uglazbi tu pjesmu u smislu teksta. Nadalje poslao mu je slavni naš Preradović (16. srpnja 1848.) pjesmu „Ribice lude“, kojom se je alegorijom rugao slatkim obećanjima, što su se Hrvatima davala iz Beča. I ovu pjesmu uglazbi Lisinski na divni način. — Treći neki prijatelj, Josip Czucy, izviestio je Lisinskoga o svem, što se je tada u domovini zbivalo, i to u krajiškoj njemštini. Evo jedan takav list od 28. kolovoza god. 1848. u hrvatskom prievodu:

„Ne možeš ni pomisliti, kako je sad u tvojoj domovini. Čudim se samo, da ljudi još imaju novaca. Treba da znaš, da zemlja ratnu momčad iz svoga džepa hrani i odieva, a to stoji na mjesec 230.000 for. Vojske ima — ne računajući topničtva, serežana i dobrovoljnoga konjaničtva (slobodnjaka) — samo kod Drave 16—18.000 momaka. Vrlo je malo novca, a za banke ne možeš ništa dobiti, te bi pored svih banaka mogao skapati. U nas se sprema na boj tako, te bi se ti čudio, da to sve možeš vidjeti iz Praga. U zagrebačkoj, varaždinskoj i križevačkoj županiji vježba se marljivo na oružju do 30.000 seljaka. Mislim, da bismo mogli odoljeti, ma da je dušmanin dva puta tolik brojem i silom, kolik je u istinu. Našega dobrovoljnoga konjaničtva ima do 3.500 momaka, nijednomu momku nema više od 24 godine; dobro su oružani i svi su srčani. Topničtvo sastoji od dobro uvježbanih krajišnika, ne računajući amo krajiškoga topničtva, kojega ima kod svake pukovnije 50 momaka, a ni onih, koji su došli iz Karlovca. Imamo u svem do sto topova, s kojima će se učiniti, što se bude igda dalo. Osim spomenutih 16.—18.000 krajiških pješaka imamo još 21.000 krajiških ustaša, bez četvrtih bataljuna i pučanstva, što ostaje kod kuće, da čuva Krajinu od Turaka. Ustaše imaju svaki svoje oružje, a čim ih ustreba, doći će na svoj trošak u Zagreb. Obećana novčana dotacija iz Beča već je izostala tri mjeseca. Zato su nam pak Tršćani za rat poslali 35.000 for. i četiri topa. U nas ima mnogo Čehâ, Slovakâ i drugih Slavena, koji su se prijavili kao dobrovoljci na Magjare. Srbi ljudski biju Magjare. Što novine katšto pišu o porazu Srba, sve je to priesna laž.“

Od svih prijatelja ipak je najčešće pisao Lisinskomu Štriga, a borme i Lisinski njemu, jer je uviek ter uviek trebao i tražio novaca. Nadamo se, da čitaoci ne će zamjeriti, ako ovdje priopćim nekoliko Štriginih listova, koje sam našao (kao i druge) u književnoj ostavštini Lisinskoga.

Digitized by Google

U Zagrebu, 1. rujna 1848.

Dragi brate! Žao mi je, što si tako nesretan, a ja sažaljujem i premišljavam, kako je to, da nikada ne mogu postići nikakve radosti onako, kako bi valjalo, veće uviek dodje nekakav vrag pakleni, koji mi sve uzme, ma vodio koju stvar i najrevnije. Ali tako jeste: mnogi primi komad blata u ruke, pa postane zlato, a ja zlato, pa postane blato. Ja bi se bio već odavna upustio s tobom u velika muzikalna poduzeća, ali badava, kad se sada drugčije ne može, nego s mačem u ruci. Budi s tvojih 50 for. na mjesec zadovoljan, jer ako se ne zadovoljiš, tada znadem, da bi ti htio kući doći, kod kuće je pako sve naopako. Izdrži zato, molim te, bar do ono doba, dok opet budu dobri Hrvati s novci nam u pomoć. Ja sam sve poslove glede tebe predao gospodinu Hacu, pa te preporučio kako moga brata. Došlo je naime do istine. Bio sam kod bana Jelačića (koji je prošle zime za te davao 100 for.), te ga umolio, neka me milostivo pridieli u koju hoće regimentu za prostoga šicara (strielca). On se je prietio i htio me postaviti oficirom, nu ja mu odgovorih, da se ne dam ubiti za nikakovu čast, ma da me majorom postavi, već da vidim domovinu u pogibelji, te hoću ju braniti kao muž. I tako, brate, možebiti, da se mi dva i ne vidimo više. — Tvoje sam poslove sve u red stavio, ti se ne plaši, dobit ćeš tvoje, te ako se sretno povratim, poslat ću ti koju forintu i više, ako me Bog ne ostavi, kao što su me do sada svi moji mili domorodci ostavili. Bilo je tu služba stotinu svakojakih, protjerali arkivara i sve, a ja — — ništa. Prisiljen sam dakle u vojnike, da banu i domorodcem pokažem, da sam svagda muževno postupao; može biti, da će mi onda štogodj podieliti, da se ne ću vazda morat boriti s trbuhom za kruhom. Bio sam i kod tvoje majke, koja te ljubi, i pripoviedao sam joj za njezinu utjehu poradi tvojih stvari. Ako ratni poslovi dobro za rukom podju, bit ćemo za mjesec dana gotovi, jer nas imade protiv Magjara 130 do 160.000, medju kojimi blizu 100.000 samih graničara.

Tvoj Štriga.

Zwölf-Axing, dne 21. listopada 1848.

Dragi Naco! Meni se o tebi sanja skoro svaku noć i vidim te i razgovaram se s tobom. Ja sam evo kod Beča; do sada bila nam je pošta zatvorena, te zato nisam dobio nikakova glasa iz naše domovine glede tebe. Ostavio sam doduše sve u redu, te Haca i Cucia molio, da se za te brinu, ma sada opet ne znam, kako je. Ako su možda — što ne bih vjerovao — na tebe zaboravili, piši mi, brate! Valjda bih mogao gdje na putu toliko novaca dobiti, što bi ti za put u Zagreb trebao.

Digitized by Google

Po svoj prilici bit ću na skoro u Beču, ako me prije ne ubiju. Mi smo ti svi siromaci. Moraš znati, da nitko živ nije mislio, da će takova burna vremena nastati. Brate dragi, s Bogom!

Tvoj Štriga,

Freiwilliger beim k. k. Gradiskaner Reg. 2. Feldbataillon zu Zwölf-Axing.

U Zagrebu, dne 17. prosinca 1848.

Moj Lisinski! Ja sam iz rata krenuo kući samo radi tvoga žalostnoga stanja, u kojem se nalaziš. (Lisinski naime je obolio na žutici.) Iz Beča ti nisam mogao odgovoriti, jerbo niti sam mogao kući, niti sam znao, hoćemo li na Magjare; nu kad vidih, da kroz četiri nedjelje dana nikuda se ne krećemo, odvažio sam se dopust moliti, znajući, da su već dva mjeseca prošla, odkad sam Hacu poslove tebe se tičuće predao, on pako da mi je rekao, da dulje od dva mjeseca voditi je ne može i ne će, jerbo nerado hoda za sakupljivanjem novaca. Ali kad doma dodjoh, vidjeh, da ti je Hac poslao svaki mjesec po 50 for., dapače za mjesec prosinac čak i u napried, buduć si se njemu tužio i novaca želio. — Mili brate! naša je domovina tako osirotila, da sada jedan forint valja za tri, a ti grdiš i mene i sve tvoje druge dobre prijatelje, što ti ne šaljemo više novca, koga ti nikada dosta nemaš. Ti koriš Haca i u to ime i mene, ali kako ćemo ti poslati, kad nemamo? — Da bi svi podpisnici uviek živili, tada bi valjda moguće bilo, ali svi ne živu više. Tako su pomrli u Zagrebu: Oršić i Štajdaher, a Bog zna koji u Sisku i koji u Karlovcu? Od dva Pejačevića valjda nikad više ništa, od Szečena ništa, od Barača ni krajcara; ovi su pako najveću svotu davali. Nemoj dakle, brate, misliti, da je to samo tako: „pošljite! ako ne ćete vi, niste ljudi; vi ne dajete meni, nego za vaše dobro, za vašu korist“ i tako dalje. Ovako ne valja, dragi Naco! -- Ja živim od milosti drugih ljudi, niti košte svoje nemam, nego idem k drugim na ručak, a na večeru — u krevet, a u jutro na promenadu, a ti imaš 600 for., koje držiš za bagatellu. U kakvom si ti, brate, liepom gradu, kako si ti bez brige i bez straha, i kakvu ćeš ti danas sutra ulogu u svietu igrati, što sigurno u ni jednom drugom stališu ne bi! Ne da nisi kadar; što se tvoje pameti i znanosti tiče, tu sam ja daleko za tobom, jerbo sam ja malo čitao i učio, jedino što sam se brinuo, da mi srce svaki dan bolje bude, i njega samo izobrazivam, a znanosti daleko od mene. I moje je jedino zvanje bilo muzika, gdje bi mogao sreću postići, ali za mene je prošlo, što bi bilo doći imalo, jer se nije nitko za me brinuo, niti ja sâm. — Lisinski! Ti si svoj gospodar i zapovjednik, radi što za dobro nalaziš;

Digitized by Google

moje je mnienje, da kući ne dodješ, ako se u duge zakopao nisi, nu u slučaju da jesi, to mi piši, koliko si dužan, do krajcara, ne stidi se; nemoj kazati manje, ma bilo 200 for., kaži! Ako je moguće, izvršit ću; neka bude, kako hoće. Govori! ma bilo 300 for., govori! Ako ću kadar biti, učinit ću, ako ne, — to ćeš dobiti tvojih 50 for. za siečanj u prosincu. Ja sam iz bojnoga polja sramotom došao dva tri dana prije samo radi tebe, te ću se valjda opet povratiti, da čovjek budem svog obećanja.

Tvoj Alberto.

U Zagrebu 1. siečnja 1849.

Prijatelju! Pismo tvoje od 29., koje si mi u Beč poslao, primio sam 30. prosinca u Zagrebu, te sam se neizmjerno nad njim radovao. Ovaj put si baš zdravo pisao i odkrio, da opet volju imadeš učiti i u Pragu ostati. Ta daj, daj, uči! Nema ti boljega na svietu. Oh, da znaš, kako sam pohitrio k tvojima, te im radostnu viest donio, da si posve zdrav i da ćeš opet dalje učiti. Majka tvoja stisnula me je mjesto tebe, a tako i Weiglovka, tvoja sestra. Budućnost će prijateljstvo moje prama tebi dokazati, osobito, jer čitah, što radiš i da ćeš skoro „Porina“ svršiti. Živio! živio!! — Što se tiče tvog života danas sutra, to se ti ne boj, jer kada će se tvoje vrieme izpuniti, tada će biti možda u nas sve uredjeno. Ti ćeš onda moći — ako te je volja — i drugi život poprimiti i kakvu dobru službu dobiti, a od tvoje muzike moći ćeš šta nam na uspomenu složiti, kojemu domorodcu ili kazalištu posvetiti. Ja ću, ako načine teatralni fond od pol milijuna, direkciju primiti, a ti ćeš biti compositeur i gudbe upravitelj. Nastoj samo, da od konservatorija diplomu dobiješ! Sve kad bi drugu službu uzeo, biti će liepo, ako se bude govorilo: on je takodjer diplomirani iz Praga muziker. A što ću biti ja? — Niti pjevač, niti advokat, niti soldat; valjda vjekoviti socius doloris, pak ljudi, ako i štogod dobijem, više od mene zahtievaju, nego od drugoga, a ne znam, zašto, bar se nisam nikada hvastao, da više znadem nego drugi ljudi. Pomisli samo, koliko sam se trudio poradi tolikih poduzeća, pa šta imam od sviju mojih muka? Ništa. A slušaj! Čovjek onaj, koji je nas dvorio kod opere, i koga sam takodjer uzdržavao, založio je u mojoj odsutnosti najdraže moje stvari, kao pušku i pištolu od otca mog. I sva druga poduzeća moja na golemu su mi štetu, pa ne smijem svietu ništa ni kazivati, jer moje čine smatraju više nezaslugom nego li zaslugom. Ako nećeš ti, prijatelju, i Makovac sa mnom ljudski postupati, onda su sve moje žrtve badava bile.

Digitized by Google

Tvoj je fortepiano bio u mojoj odsutnosti kod tvoje sestre, sada ću ga opet k sebi uzeti, te dati napraviti novu kožu, nove noge i nove žice. — I tak sam sada sve napisao, što sam za tebe i za mene dobro mislio.

Štriga.

U Zagrebu dne 1. ožujka 1849.

Prijatelju! Sva tvoja pisma primio sam i ono posljednje, u kojemu mi opeta pišeš o tvojoj bolesti. Istinabog, tužno je, i ja te iskreno žalim, ali za budućnost molim te, brate, ipak, — kao što sam te jur molio — da mi ravno kažeš, kako se stvar ima. Ja sam ti bratski kazao, da ću sakupiti za tebe novaca za dug, koga ti beteg prouzroči, ali ti si mi to zabranio, veleć, da ne ćeš milosti; sada pako (kada se nikuda iz Zagreba maći ne mogu), sada iščeš novaca. Težko mi je, brate, u takvom položaju, no evo ti šaljem 30 for., t. j. polovicu moje plaće, koju sam težkom mukom dobio, jer u državnoj pjeneznici nema novaca, pošto garda stoji mjesečno do 80.000 for. u srebru. — Brate, znam, da si čovjek pametan, i zato ti kažem, da se je nesreća kod nas dogodila, koja nas sve tebi privržene u žalostno stanje metnu. Posljednjega dana prošloga mjeseca, t. j. jučer preminula je u 9 sati u večer tvoja sestra Marija u porodu. Nemoj si nesreću ovu odveć k srcu uzeti: ta mi znamo i sav sviet znade, da si ju vrlo ljubio kao iskreni brat. Okani se velike tuge i ne muči se, to te moli tvoj iskreni drug

Štriga.

U Zagrebu dne 18. svibnja 1849.

Brate! Fala Bogu, da si zdrav! Fala Bogu, da si umiren! Vrlo je za me utješljivo i veselo, što te je Kittl (ravnatelj konservatorija) pohvalio radi tvoje overture, koju su pitomci pražki svirali, i da će izhoditi, da budeš pušten javnomu izpitu, za da dobiješ diplomu. Kako je Kittl kazivao, ti si već mnogo naučio i znao prije, nego što si u Prag došao, sad uči još ono, što trebaš, da izpit dobro položiš. Taksa za diplom moja je briga, ja ću već novce „sklepati“, ako ga baš i zlatnimi slovi natišću. Hac mi je obrekao, da će u to ime dati 25 for. Ja se pako radujem na „Porina“ i na overturu, koju ćeš Hacu poslati, da čujem, kako citra škripi, kako se klarineti naganjaju, kako se trublje groze, kako rogovi sa podzemnim, šumskim glasom ječe i kako bombardoni čovjeku kožu posvema „guščiju“ naprave. Alaj, to će ti nešto biti! Ali opet to sve potamni bez diploma. Diplom je prva i posljednja rieč, i to najviše radi „musikferajna“, jer bez diploma ne možeš po-

Digitized by Google

stati direktorom, a to je najvažnije, ma tako važno, da bolje biti ne može. Izbij si iz glave, da to biti ne može; ja ti kažem, da to biti može, biti mora, samo ako ti hoćeš. Ja ću taj diplom po Zagrebu od kuće do kuće nosit i njim se dičiti. O, Bože daj, da nam ovo skoro za rukom podje, te da vrieme skoro proteče. Tada ćemo imati Naceka našega u našoj sredini, s kojim će se opet novosti poroditi i mnogo uho zabaviti.

Štriga.

U Zagrebu, dne 19. srpnja 1849.

Prijatelju! Dodji bez oklievanja, jer ako si ikada što naravnoga zahtievao, a to si sada. Zašto ne bi došao, kad su praznici, a kad je Kittl s tvojim odlazkom sporazumljen? Ja ću ti priskrbiti, da ćeš dobiti jošte prije novce za mjesec kolovoz. Nemoj zaboraviti donieti „Porina“, da si malo život nasladim. Ja sam nekakova dva tenora našao i mučim se s njima. Bog zna, hoće li šta od njih biti! Jedan je vrlo muzikalan, pjeva prima vista, a grlo mu siže do *h*, a glas je podosta jak, čist i ugodan, nego imade ružnu navadu, da usta otvara, što je od Vernaka naučio. Ovaj se zove Župčić, a drugi Pavlović, koji je samo nešto, po prilici tako muzikalan, kako je Stazić bio, kad je k nam došao. Pavlović je snažan momak, pjeva do *c*, glas mu je posvema mladenački, akoprem je 24 godine star, te pokazuje mnogo čuvstva, štò onomu prvomu fali. Izim ovih imadem jednoga basistu sa divnim glasom, zove se Josip Vranicani; mlad je, ima mu istom 18 godina, ali je muzikalan i pjeva dobro.

Tvoj Štriga.

Medju rukopisima Lisinskoga našao sam komad artije, na kojem piše, da je ovu temu

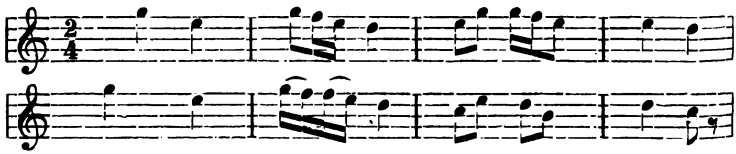

sanjao prema jutru 5. kolovoza 1849. u Pragu. Prispodobi li čovjek malu ovu melodiju s napjevom naše pučke pjesme: „Kaži, ne laži“, to će razabrati, da je u Pragu bilo samo tielo Lisinskovo,

Digitized by Google

a duša je njegova lebdjela u domovini negdje u krugu prijateljâ i prijateljicâ, gdje se je dvoransko kolo plesalo. Čovjek od čuvstva razumjet će duševnu bol našega siromaha, kad se je iz sna probudio te vidio, da nije medju svojima, već daleko od njih, gdje ga nitko ne žali, ne tješi i u bolesti njegovoj ne dvori. Prosudjujuć dakle s psihološkoga gledišta Lisinskovu osamljenost, naravno je, da je za njega noć u tudjini bila strašna; zato je i svaku noć ili radio do bieloga danka, ili se je skitao u veselu društvu od nemila do nedraga, te tako tjelesno onemogao.

Ali kad mu je prijatelj Štriga pisao (dne 19. srpnja 1849.), da kući dodje, oživi Lisinski na novo te pohrli u naručaj svojih ljubljenih. Štriga i ostali prijatelji i štovatelji Lisinskoga čekahu nestrpljivo došašće hrvatskoga Apola. Koncem srpnja dospje u Zagreb te ne odsjedne kod majke svoje, koju je jako ljubio, nego kod Štrige, gdje mu je i glasovir bio. Tuj bi ga posjećivali najotmjeniji ljudi moleći ga, da im nešto glasovira iz nove opere „Porin“, od koje je tada bio dogotovio već tri čina. Pripoviedao mi je jedan od tadašnjih slušatelja, da su svi bili ushićeni krasotom „Porina“ i divili se glazbenomu znanju, koje si je Lisinski u Pragu stekao, a veselili se vještini njegovoj u češkom jeziku. No Lisinski nije bio ni malo ushićen, kada je čuo, kako je Hrvatska u glazbenom pogledu nazadovala. Dakako: „gdjeno bojni glas zaječi trube, tamo muze mili glas svoj gube“. (Topalović.)

Nitko nije mario za umjetnost, svatko je mislio i govorio samo o nesretnoj magjarskoj revoluciji i o posljedicama njezinim. Rat se je doduše nekako svršio mjeseca kolovoza god. 1849., ali Hrvatska je strašno osiromašila; posla i prometa nikakva, pa ako je i stari funt mesao stajao samo groš (pet novčića; vidi „Nar. Nov.“ god. 1849. str. 209.), bilo je teško i taj groš smoći. Duhovi su klonuli, jer se domorodci počeše pobojavati, da ne bi domovinu stigla crna nezahvalnost za sve žrtve, koje je dopriniela za kralja i otačbinu, te da se ne

Digitized by Google

bi ispunilo ono, što je Preradović u svojoj pjesmi: „Ribice lude“ Hrvatima poručio i proricao. Lisinski, u svem idealista, nije se slagao sa mnienjem zlogukih proroka, već se je — govoreć o politici — rado pozivao na onaj sastanak u Beču, na kojem je slavni maršal Čeh Radetzky cesaru preporučio bana Jelačića za nasljednika svoga, a ovaj potonji da je muževnom i divnom rječitošću razlagao, kako je u interesu cjelokupne monarkije, da se ono ispuni, što se je obećalo pojedinim narodima. Kasnije su dakako uvidjeli naši domorodci, a tako i Lisinski, da su se u svojoj nadi prevarili, te da je interes monarkije drugi, nego što su oni mislili, no ipak se nadahu, da dugo tako trajati ne će. Osobito je Štriga u to vjerovao te si utvarao, da će mu za rukom poći pjesmom, glazbom i glumom narod osloboditi od očajnosti i opet dovesti predjašnjemu ushitu i maru za narodnu stvar. U tu svrhu izmisli nekakav sujet „Nenadani sastanak Jugoslavena“, zamoli Ivana Kukuljevića, da isti predmet izradi za glumište, a Lisinski da glazbu stvori za taj igrokaz. Ciela gluma imala je samo jedan čin, te je bila zato i brzo izradjena i o praznicima god. 1849. više puta izvedena i svaki put s veseljem primljena. U ostalom nije Štriga tom glumom postigao, što je mislio, jer narod padaše od dana do dana sve više i više u mrtvilo, ne mareći ni za kakav napredak, ni za kakvu prosvjetu, ni za kakvo književno ili umjetničko društvo.

Nemar ovaj osjetio je izmedju društava najviše zagrebački glazbeni zavod, koji se je imao zbog novčanoga nedostatka raspustiti, a glazbene se škole ukinuti. Tadašnji predsjednik zavoda, kanonik Ivan Kralj, reče u sjednici (u koju je pozvao i Lisinskoga i Štrigu), da je doduše žalostno, što je došlo do rasula, ali da nema druge, nego stari i slavni taj zavod ukinuti. Odbornici i drugi članovi društva uzdahnu duboko na žalobni ovaj govor, no ipak pristadoše, da se zapisnik sastavi, društvo ruspusti, a imetak zavoda razdieli po društvenim pravilima. Štrigu zazebe srce, kad je čuo za taj zaključak,

Digitized by Google

i to tim više, što je Lisinskomu bio toliko puta obećao, da će — svrši li nauke svoje u Pragu — postati ravnateljem ovoga zavoda. Zato se Štriga diže, te zamoli predsjednika za rieč. Kad su odbornici iz početka Štrigina govora razabrali, da je on i drug mu Lisinski voljan zavod od propasti spasiti, povuku njega i Lisinskoga iz zadnje klupe, gdje su sjedjeli, k predsjedničkomu stolu, tobože da dobro ne čuju, što Štriga govori. Ovaj se stane otimati ogrljajima te reče: „Molim vas, pustite nas tamo, gdje jesmo; mi smo puk, pa gledamo ozdo gore, a zato i vidimo sve, kako je; dok oni, koji gledaju s tornja dolje, misle, da su svi ljudi pijani, ne osjećajući, da oni sami imadu vrtoglavicu; — ako želite, govorit ću još glasnije“. No to sve nije ništa koristilo; obojica moradoše sjesti kraj predsjednika.

Tad počne Štriga na novo: „Gospodo, nemojte zavoda ukidati; ja ću se postarati, da se dohodak zavoda za toliko poveća, da će ne samo dosadašnji profesori dobiti veću plaću, već ćemo jošte moći namjestiti i novih profesora: jednoga za gusle, jednoga za violončel i na mjesto dosadanjega učitelja pjevanja ili uz njega još jednoga za pjevače-soliste, ako naime pristanete, da se vaši statuti izmiene drugima, koji će zadovoljiti narodnomu duhu i narodnoj našoj glazbi“.

„Živio Štriga! pristajemo na sve“ zaoriše svi.

„Pravo imade vriedni i zaslužni domorodac gospodin Štriga“, — uze rieč odbornik Drag. Klobučarić — „u nas mora da je sve hrvatski; statuti ne valjaju, mi smo to već davno uvidjeli, ali se nismo usudili to javno izreći. Šta će nam i najljepša kineska glasba, kad smo Iliri, recte Jugoslavjani iliti Hrvati, pa kad nam nitko novcem u pomoć ne dolazi? Treba zato da drugim putem udarimo. Neka nam Hrvati samo dadu dosta novaca, pa ćemo svietu pokazati, šta može taj zavod. Silâ imademo, hvala Bogu. Gospodin Štriga na primjer takav je krasan bariton, da nigdje i ni u koga ljepšega čuo nisam, a naš dični maestro Lisinski komponirat će nam takve

Digitized by Google

liepe stvari, da će nam drugi narodi biti zavidni za naše koncerte i kojekakve produkcije. Moramo iz svih sila nastojati, da se zavod uzdrži, jer kad bismo, recimo, pjevačku školu ukinuli, tko bi nam tada pjevao u crkvi figuralne mise, a opet tko bi nam u koncertima izvodio Maysederove, da kažem Lisinskove kompozicije i one od drugih naših domaćih umjetnika, kad ne bi uz odbornike ovoga društva gudili i svirali i profesori zavoda! Uzev to sve u obzir predložio bih ja, da se povjeri gg. Linskomu, Štrigi i Šplajtu izradba novih statuta i da ih molimo, neka saberu što više prinosnih članova".

Predlog Klobučarićev bude jednoglasno prihvaćen, a rečena trojica izabrana u odbor. Na kraju sjednice čestitahu stari odbornici predsjedniku, ovaj njima, a svi skupa novoj trojici odbornika na nenadanom uspjehu. Članovi sjednice razidjoše se s velikim zadovoljstvom, te je svaki bio ponosan, što je tako junački pripomagao, da se stari i slavni taj zavod i nadalje uzdrži i na novo uskrisi. Predsjednik namigne Štrigi, neka ga prati kući, a Lisinskomu se priključio odbornik Klobučarić, koji mu je na putu često ruke srdačno stiskao, ne bi li Lisinskoga predobio.[1]

Društvena pravila, što su ih izradili Lisinski, Štriga i Šplajt, primi ravnateljstvo do ugodnoga znanja, ali do još ugodnijega znanja primi veliki broj novih prinosnih članova, što ih ona trojica smogoše. Od sada je imao zavod mjesto mjesečnih 400 for. na raspolaganje 1200 for., te je na skoro i dva nova profesora namjestio, ali o bitnoj reformi i o preustrojstvu zavoda ni govora. Sve je ostalo pri starom; od statuta poprimio je ravnajući odbor samo prva dva paragrafa, sve ostale promienio je po svom ćefu, te je one i ove istom god. 1852. tiskom objelodanio. Prva dva paragrafa predložena od Lisinskoga i drugova mu glasila su ovako:

---

[1] Tomu je gosp. Štriga dodao ovo: „Taj gad i nečovjek (Klobučarić), imajući veliki upliv kod Švabâ, preporučio me je za ravnatelja njemačkoga kazališta, a Lisinskoga za kapelnika, ne bi li mogao on i njegovi consorti postati moj i Lisinskov gospodar".

Digitized by Google

§. 1.

„Svrha ovoga družtva jest: da se umjetnost muzike po domovini u obće razširi i razvije i da se probudi ljubav prama ovoj umjetnosti s osobitim obzirom na značaj jugoslavenske glasbe“.

§. 2.

Ovu će svrhu družtvo nastojati da postigne:

a) osnovanjem i uzdržavanjem muzikalne škole za mladež obojeg spola;

b) izvadjanjem glazbenih sastavaka za sebe i za učeću se mladež družtva, a javno u koncertih i muzikalnih akademijah uz plaćeni ulaz;

c) nabavljanjem djelâ o muzici, muzikalnih sastavaka s osobitim obzirom na slavenske proizvode, indi osnivanjem muzikalne biblioteke;

d) sabiranjem riečî za muzikalnu teknologiju na narodnom jeziku, imajući obzir na primljene već kod ostalih Slavena rieči u ovoj struci;

e) skupljanjem narodnih slavenskih napjeva, po potrebi i mogućnosti sa tekstom, osobito napjeva jugoslavenskih;

f) uzdržavanjem družtva;

g) skupljanjem glavnice za utemeljenje narodnog konservatoriuma;

h) ustrojivanjem posebnih područnih si družtva;

i) dopisivanjem i dogovaranjem sa vještimi tome poslu osobami, prijateljima muzike i sličnimi muzikalnimi družtvi“.

Preustrojstva zavoda, kako ga je ravnajući odbor obećao, nije mogao Lisinski dočekati, budući da se je imao početkom listopada (1849.) vratiti opet u Prag, no nije ni vjerovao, da će se što činiti. Zato reče jednom Štrigi: „Dragi brate, ja sam ti puno zahvalan, što sabireš prinose za moju opskrbu u Pragu, ali kad motrim sadanje siromaštvo našega naroda, to me duša boli i savjest muči, mislim li na taj svoj dohodak. Osim toga

Digitized by Google

nemam nade, da ću biti u praškom konzervatoriju pripušten javnomu ispitu, jer su statuti toga zavoda takvi, da su u prilog samo praškim pedantima, a ne napretku umjetnosti, najmanje pak slavenskoj. Ne mare ti oni za to, da li je umjetnosti, ili čak slavenskomu svietu na uštrb, ako zatvore kojemu talentu put, već im je samo do toga, da se pravila konservatorija doslovce vrše. Ali sve da me i puste k ispitu i da dobijem diplomu, za kojom ti toliko čezneš, što me čeka u domovini? Promisli zato zrelo, i savjetuj me iskreno, što da radim: da podjem opet u Prag i tamo se dam od žutice mrcvariti i uništiti, ili da ostanem u Zagrebu i tu potražim drugu kakvu službu?"

„Moj Lisinski", odvrati Štriga, „ti si se za Hrvatsku prerano rodio, jer sada imade tako malo ljudi, koji bi te znali, kako valja, cieniti; ali koliko ja prosuditi mogu naše odnošaje, ipak ne možeš ništa boljega učiniti, nego svoje nauke u Pragu nastaviti i svršiti. Ljudi, koji prinose davaju, čine to rado, a ja ih opet rado sabirem. Ono drugo pak, da te pripuste k javnomu ispitu, bit će moja briga. Ja ću bana moliti, da u tom posreduje, pa da piše list protektoru konservatorija. Rieč hrvatskoga bana, dičnoga našega junaka, znam, da će dobro djelovati. Što se pak „muzikferajna" (glazbenoga zavoda) tiče, to ću nastojati, da ga zemlja dotira i da se preustroji po statutima, što smo ih mi izradili i predložili. Na ovom novom zavodu moraju ti dati ravnateljsko mjesto uz plaću od bar hiljadu forinta. — Nemoj se smijati, ja ću odbor prisiliti na to, ako se budeš mogao izkazati diplomom, kakve ni jedan od naših „muzikera" ne ima. Znaš, brate, sada ti još sve i svatko trpi od prevrata, ali budući da su sad i Magjari mirni, to će ti se sada u nas početi sve na novo uredjivati i preustrojivati. Do godine, kada nauke posvema svršiš, bit će već sve u redu: imat ćemo stalnu narodnu operu i novi narodni glazbeni zavod. Tada ćeš ti doći s „Porinom", koji će još više djelovati nego „Ljubav i zloba", pa ćeš na glazbenom zavodu predavati

Digitized by Google

u hrvatskom jeziku generalbas i vući liepu plaću. Ne mogu te zato drugačije savjetovati, nego da ideš, kako sam već rekao, u Prag, pa da ono svršiš, što si toli častno i uspješno započeo, a svoje da zdravlje čuvaš, što bolje možeš."

Ovo Štrigino razlaganje sklone Lisinskoga, da opet podje u Prag, govoreć: „Poći ću, bilo što mu drago, ostao, propao, — samo da zadovoljim želji tvojoj i ostalim našim prijateljima."

U to doba predade Lisinski hrvatskoj vladi molbenicu, da mu vlada dozvoli prezime svoje „Fuchs" pretvoriti u „Lisinski", kojim se imenom do sada služio samo kao umjetnik. Podban mu Mirko Lentulaj odlukom od 7. siečnja 1850. to i dozvoli.

Lisinski krene dakle početkom listopada god. 1849. u Prag; no jedva što je nekoliko dana tamo bio, oboli tako, da je Škender Fabković — deseći se tada takodjer na nauku u Pragu — Štrigi javio, da je Lisinski na umoru, te da će teško sutrašnji dan doživjeti. Štriga je Lisinskomu u najvećem strahu pisao ne nadajući se, da će listić naći adresata živa, 19. listopada (1849.) ovako:

„Ljubezni Naco! Ako te ovo pismo živa nadje, prosi g. Fabkovića, neka mi odmah piše, kako se nalaziš. Čini mi se, kao da mu ugadja, ako me u dvojbu natjera i u njoj ostavi. Ta kad je već htio tako dobar biti i meni do znanja staviti tvoje žalostno i za me strahovito stanje, zašto nije pričekao bar uru, ili noć dulje, dok ne bi bio vidio, kako se je kriza svršila. U ostalom ja se čvrsto uhvam u Boga, da te ostaviti ne će. — Zborovi od „Porina" uče se marljivo.

Tvoj Štriga.

Lisinski je krizu sretno prebolio, kako Fabković kasnije piše, ali da je jako oslabio, no da i kao bolestnik sveudilj komponira. Čim je Štriga saznao, da se je Lisinski malo oporavio, pozove ga pismom od 23. studenoga kući, savjetujuć ga, da ravnatelja Kittla pita, kojega glazbenoga pisca da doma uči, jer je moguće, da će se do proljeća toliko pomoći, da uzmogne opet u Prag i tamo položi ispit. Uz to ga je zaklinjao, da sve svoje knjige i „note" sobom uzme, pa mu je kako prije, tako

Digitized by Google

i sada poslao novce za put. Liečnik Lisinskoga dr. Tichy, koji ga je besplatno liečio i vrlo ga štovao, nije ga medjutim jošte na put pustio, već istom mjesec dana kasnije. Oko božića (1849.) dodje Lisinski u Zagreb te odsjedne opet kod Štrige, gdje je sve do konca svibnja (1850.) ostao i prilično se dobro oporavio.

U to vrieme uglazbi Lisinski Preradovićevu pjesmu „Tugu“, sastavi glazbu za igrokaz „Zapisnici djavola“, prepiše prvi čin opere „Porin“ na čisto, skicira krasnu svoju orkestralnu idilu „Der Abend“, te sudjeluje u nekim koncertima.[1] Osim toga izabrao je od svojih čeških popievaka, uglazbljenih u Pragu, šest njih, dodade češkim tekstovima hrvatski prievod, te ih posveti gosp. Ambrozu Vranicanu. Popievke ove dao je kasnije u Pragu tiskati na svoj trošak pod naslovom: „Šestero českých písni“.

Koncem svibnja god. 1850. spremi se Lisinski opet na put u Prag, kamo je ovaj put rado išao, znajući, da tamo dugo ostati ne će, no ipak je rekao, da je to posljednji put i da ne će više nikamo, položio ispit, ili ne položio, dobio diplomu, ili ne dobio, jer da se je prijateljima za volju dosta već žrtvovao.

Došav u Prag pripravljao se je marljivo za ispit, a još je marljivije radio na operi „Porin“; Štriga je pak, kako je obećao, otišao banu Jelačiću i molio ga, da se zauzme za Lisinskoga, ne bi li ga u konservatoriju pustili k ispitu. U listu od 11. kolovoza 1850. javio je Štriga Lisinskomu, da je ban radi njega pisao knezu Kamilu Rohanu, tadašnjemu pokrovitelju praškoga konservatorija, te je Lisinskomu poslao prepis toga pisma, koje u hrv. prievodu ovako glasi:

---

[1] „Časopis „Slavenski Jug“ piše u 4. broju od 5. siečnja 1850. „Naš mladjahni (ta prešao je tada 30. godinu!) nade puni umjetnik Lisinski bavi se od nekog vremena ovdje medju nami, odkako se je morao nemoći i bolesti radi iz Praga vratiti, gdje mu oštri zrak nije prijao, da se malo na našem blažijem zraku okriepi i oporavi, a ovom sgodom sklonio se je ravnanje sutrašnjega koncerta na se uzeti.“

Digitized by Google

Vaša Svjetlosti! Moje nastojanje, da se umjetnički rad u mojoj domovini što više razvije, ponukalo me je, da Vašu Svjetlost ovim umolim za dobrohotno posredovanje. — Ovdješnje jedno rodoljubno društvo poslalo je prije nekoliko godina mlada čovjeka, po imenu Lisinskoga, koji je za glazbu izvanrednim svojstvima nadaren, a već se je i u Zagrebu dovoljno pripravio, u Prag, da se tamo na staleškom glazbenom konservatoriju naobrazi u višoj glazbi. Lisinski je u Pragu na početku svojih nauka prekoračio normalnu dobu, propisanu za konservatorij, te se nije mogao primiti u taj zavod, nego se je dao na glazbenu nauku u Pragu kano privatista pod vodstvom gospodina ravnatelja Kittla. Sada se njegovo naukovanje primiče kraju, te on želi na praškom konservatoriju položiti ispit, jedno, da bi posvjedočio uspjeh svojih nauka, drugo, da sebi steče umjetnički glas svjedočbom prema svome znanju od priznato vrstna učevnoga zavoda, koji je pod visokim pokroviteljstvom Vaše Svjetlosti. Kako sam pak saznao, Lisinskomu, kao privatisti, ne dopušta ravnateljstvo konservatorija, da taj ispit položi, i to me je ponukalo, da se s vrućom molbom obratim na Vašu Svjetlost, da biste blagohotno udesili, da se Lisinski, od čije nauke i sposobnosti zemlja naša mnogo očekuje, pusti k ispitu na tamošnjem glazbenom konservatoriju, te da mu se o tome dade običajna diploma. — Mislim, da će neposredno ravnateljstvo toga zavoda u to ime u najnovijim odredbama vladinim glede slobode nauke i naučanja naći dovoljnoga temelja. — S veseljem prihvatam ovu priliku, da Vašoj Svjetlosti dokažem potpunu svoju odanost i visoko počitanje, s kojim mi je čast ostati Vašoj Svjetlosti vazda odani

U Zagrebu dne 11. kolovoza 1850.

Jellačić m. p.
FZM. Ban.

Pokazav Lisinski taj list ravnatelju Kittlu reče ovaj: „Sad će Vas bez sumnje muzikalni naši purgeri, koji sjede u ravnateljskom vieću, k ispitu pripustiti.“ Tomu se je dakako i Lisinski, Štriga i sam ban Jelačić čvrsto nadao; ali za dva tjedna dobi Lisinski odluku ravnateljskoga vieća, koja je naprosto glasila, da Lisinski ne može biti pušten k ispitu. Posvema razočaran pošalje original odluke umah Štrigi, a taj ju odnese banu. Odluka glasi u hrv. prievodu (iz njemačkoga) ovako:

Digitized by Google

„Od društva za gojenje glazbe u Češkoj ovim se očituje i potvrdjuje, da se molba g. V. Lisinskoga — da se iznimno pusti na javni ispit iz nauka o harmoniji i kontrapunktu, te da po tom ispitu dobije absolutorij od zavoda, t. j. polaznu svjedočbu — po §§. 29—32. pravilâ ovoga zavoda nikako ne može uzeti u obzir, jer se to daje samo onima. koji su kano pravi pitomci zavoda primljeni i proučili sav tečaj od šest godina. Budući da je rečeni gosp. V. Lisinski normalnu dobu učenika konservatorijskih prekoračio te prema tome kao takav nije mogao biti primljen; to je on time bio prinudjen, da nauku o harmoniji i kontrapunktu itd. privatno sluša, te da se zadovolji privatnim ispitom i privatnom svjedočbom. Prag 29. kolovoza 1850.“

Ban Jelačić neizmjerno se ljutio na kneza Rohana, koji nije htio, ili nije znao, da ugled i moć svoju bolje upotrebi. Štriga pak u svom gnjevu nije ništa bolje znao, nego da Lisinskomu pošalje novaca s nalogom, neka se čim prije vrati iz nečuvenoga Praga u Zlatni Zagreb. „Daj si napisati svjedočbu od Kittla i od Piča, — piše Štriga — da naši domorodci vide, na što si prinose potrošio, te dodji kući; mi ćemo i bez praške diplome ono postići, što smo htjeli, ma se i svi češki muzikeri na glavu postavili. Tä ban je, od kada je čitao odluku natražnjačkoga praškoga onoga vieća, više uz nas, nego li prije, te je rekao, da se čudi, što Česi nisu prema tebi imali baš nikakvoga obzira, a ipak se tamo toliko govori o slavenskoj uzajamnosti. Dodji, Naco, dodji! Hrvati te željno očekuju!“

Rieči ove bijahu Lisinskomu kao nadzemaljska glazba, te je uzkliknuo: „strpljen spasen, po gotovo blažen!“ Kad je dobio svjedočbu od Piča i Kittla i prtljagu svoju uredio, oprosti se od svojih prijatelja i znanaca u Pragu te krene u Zagreb. Prijateljima, koji su ga do kolodvora pratili, reče Lisinski u šali: „Gledajte samo, kakav je danas krasan dan, doista ljepšega nisam u Pragu doživio“. Na to će neki mladi Čeh Lisinskomu: „Vi ste Hrvati kao Švicari i Tirolci: samo u otčinsku kolibicu; u tom smo pogledu mi Česi ipak veći junaci: nama je domovina cieli sviet“. — „Živio! — odvrati Lisinski — očekujem te u Zagrebu“.

Digitized by Google

Došav Lisinski kući, gdje su ga prijatelji i rodjaci s oduševljenjem pozdravili i izgrlili, pokloni se umah drugi dan banu Jelačiću, zahvali mu se na njegovoj zaštiti i pokaza mu gotovu partituru opere „Porin“ i sliedeće dvie privatne svjedočbe:

„Svjedočba, kojom se potvrdjuje, da je g. V. Lisinski iz Zagreba u kraljevini Hrvatskoj jedno polugodište na zavodu orguljaške škole slušao moja predavanja o kontrapunktu s dosljednom marljivošću, svake se zadaće latio s očitim dokazima talenta i kod ispita zasvjedočio u svakom obziru odličan uspjeh svojih nauka u strogom slogu. Zato ističući izvrstni talenat g. Lisinskoga za skladanje, o čem je za svoga boravka u Pragu pružio opće priznate dokaze, potpisanomu je osobito drago, da ga može što bolje preporučiti za širi krug glazbene djelatnosti višega stepena. Dano u Pragu 14. kolovoza 1850. K. F. Pič, m. p. ravnatelj orguljaške škole“.

Druga je svjedočba glasila:

„Svjedočba, kojom potvrdjujem, da je gosp. Vatroslav Lisinski iz Zagreba kod mene od listopada 1847. do prosinca 1849. i od lipnja do sredine kolovoza 1850. učio umjetnost čistoga sloga i instrumentaciju, i da je pokazao znamenit talenat za skladanje (osobito u orkestralnom slogu), što uz njegovu veliku marljivost i hvalevriednu uzrtajnost u potpunoj mjeri zaslužuje živo priznanje u njegovoj otačbini i osiguranje njegove budućnosti. Dokazom tomu moj potpis i pečat. Prag 17. kolovoza 1850. I. F. Kittl, ravnatelj praškoga glazbenoga konservatorija“.[1]

Ban primi Lisinskoga vrlo prijazno, izrazi mu svoje veselje zbog liepih svjedočaba i golemoga djela „Porina“, hrabreć ga, da na polju narodne glazbe dalje radi i muževno ustraje.

Ovdje mi se čini zgodno malo se osvrnuti na život i rad Lisinskoga u Pragu. Neke male crtice iz toga doba, koje su vriedne, da ih upletemo u vienac dičnih uspomena na Lisinskoga, napisao je na moju molbu velezaslužni naš pedagog Škender Fabković, bivši profesor na zagreb, učiteljištu, koji je do dvie godine s Lisinskim u Pragu neprestano drugovao.

---

[1] Obadvie svjedočbe pisane su njemački, a nalaze se u arkivu grada Zagreba, ostale pak u Štrige.

Digitized by Google

Fabković piše: „Premnoge ugledne obitelji željne su bile upoznati se s našim Vatroslavom, pak su tražile putove, kojimi bi se mogle upoznati s njim, te ga povući u krug obitelji svoje. On nije znao za oholost, al je znao za ponos: s toga bi mi ne jednom rekao: „Mili brate, da znaš, koli mi je mučno opet ići u onu kuću. Tamo će me častiti i odlikovati, to znam već unapried, ali ja ne mogu da im budem rob, komu je plesati, kako mu se svira. Oni hoće, da ih zabavljam, da im glasoviram, kad im se uzhtjedne, a toga se meni ne će“. Ali se mora reći, da je Lisinski i zaisto bio vrlo duhovit i u družtvu jako ugodan, te da je znao najodličnije družtvo zabavljati liepo i zanimivo. Dakako da nije nikada bilo razgovora bez stvarî, koje se tiču poezije, naročito pako glasbe. — Godine 1849. imao je Lisinski prikladnu, veliku sobu, u kojoj se moglo slobodno gibati i do trideset ljudi; u sobi je imao velik glasovir jaka i zvonka glasa. Pod večer znao bi najradje maštiti, a kada bi mu se znala mašta razbujati, uzeo bi prebirati po tipkah glasovira, sada silno, sada tihano, pak veselo, pak turobno, i to više od sata svom žestinom ćutljivoga srca tako, da je malo ne vazda klonuo tielom, pak se sav oznojen bacio na počivaljku gotovo u nesvjestici. Dugo i dugo nije znao, da ga na ulici (Jindrišskoj) sluša sila svieta, nasladjujući se nepoznatim skladom zvukova vile našega Vatroslava. No kad mu se jednom reklo, da ima na ulici slušateljâ, nabra čelo i ne htjede više pod večer glasovirati.

U domu ravnatelja Kittla upoznao se Lisinski s prvimi starijimi i mladjimi glasbenici, koji su kasnije rado tražili liepu priliku, gdje bi se mogli s Vatroslavom duševno zabavljati. Osobito je omilio nekomu mladjemu virtuozu, imenom Kökert, guslaču za onda prvomu u Pragu, koji je imao gusle u vriednosti od 3.000 for. Taj Kökert ponudi jednom svoju službu Vatroslavu time: „Gospodine Lisinski, želim, da bi se sastajali u Vas svakoga tjedna po dva puta. Imadem naime tri prijatelja, tri prava vještaka na guslah i cellu, te bismo, oni i ja,

Digitized by Google

gudili kvartete u Vas, a Vi biste svoje, kad bi Vas bila volja". Što je kiša proljetnica suhoj i žednoj travici, to vam je bila Vatroslavu ta nježna, pozorna i iznenadna ponuda mladoga Köckerta. Prihvatilo se, pa i gudilo horno svakoga tjedna po dva puta na godinu dana, što ja znadem, jer sam i ja bio tamo i uživao one slasti, naravski na svoju. Rekao mi je Lisinski nekoliko puta: „Brate, ovi ti ljudi gude najuzvišenije i najteže stvari, te moram priznati, da me ovo četverogudje više hrani, uzdiže i uči, nego li same opere u teatru". — Domaćini za volju došlo bi k njemu u takovih prilikah po 10, 15 i 20 prijatelja i mladjih i starijih, pak — — jer domaćina nije imao pivnice, a strune su se za vazda osušile, — znao bi često podviknuti: „Gospodo, ja sam za žban (pehar)!" I stvorilo se žbanova, koliko je bilo panova.

Jednoć se sukobismo na Vaclavskom tržištu, pak će Vatroslav meni: „Ako imaš kada, sprovedi me direktoru Kittlu, pak mi ponesi taj svežanj notâ i ovo stakleno zvono, tâ mučno nosim". Prihvatih. Kad sam predao note u konservatoriju, reče mi: „Dodji k meni po objedu, možda ćeš čuti koju milu". Čim me je spazio po objedu u svojoj sobi, priskoči k meni, zagrli me te od radosti izreče: „Brate, ovih dana, t. j. 14. lipnja (1850.), izvodit će se u kazalištu moja idila: „Der Abend"," i uze pripoviedati: „Kad sam stupio u dvoranu konservatorija, gudio je i svirao pun orkestar mladih vještaka, a ravnao ih je Kittl. Iza stanke približim se ravnatelju, a on će mi malo i osorno: „A šta ćete od mene sada, gdjeno sam u poslu?" — „Molim Vas preliepo, — rečem mu ja — dajte mi jedanput odigrati ovo nešto mojega truda; sve je priredjeno za svakoga glazbara, t. j. dionice su izpisane napose." — Na to će mi ravnatelj: „Ne mogu, mili moj, jer moram svoje konservatoriste pripraviti za izpitni koncert, što će biti 14. lipnja u stališkom teatru". A ja njemu: — „Ali, gospodine dragi, udovoljite mi želji; to će potrajati koju minutu, jer gospoda umiju prima vista guditi i svirati". U to sam čuo glasove: „Go-

Digitized by Google

spodine direktore! Dajte nam taj komad, mi ćemo ga gospodinu Lisinskomu za ljubav drage volje odigrati". Na to stade ravnatelj prevraćati partituru list po list, pak najednom reče učenikom: „Na stran s notami! Porazdielite medju se dionice kompozicije gosp. Lisinskoga! A gdje je zvono (campanella), pospodine Lisinski?" — „Imam ga, gospodine ravnatelju!" — I donesem ga od vratâ, gdje sam ga bio ostavio. Bio sam željan — nastavi Lisinski u pripoviedanju — slušati svoju mučicu, i slušao sam ju. Činila mi se stotinu puta milijom, nego li mi je zujila sama u duši mojoj, kad sam ju skladao. Čim je zazvonio posljednji akord, reče mi Kittl: „Gospodine Lisinski, tu će idilu takodjer izvoditi ova gospoda na koncertu, premda nije u programu". I bilo je tako. — Na dan koncerta dobili smo Lisinski i ja ulaznicu, te smo uzeli u teatru mjesto mahom pri ulazu u kutu. Dodje red na idilu. Savršena tadanja izvedba, pak milota onih zvukova očarala je obćinstvo toliko, da nisi čuo niti daška u kazalištu. Po svršetku orilo se je: „bravo! bravo!", a čulo se i: „Lisinski, fora, fora!" — Lisinski se sakrivao za mnom, bojeći se, da ga ne bi tko prepoznao i odvukao na pozorište. Ova čednost pak pokazuje u velikana i pravu zaslugu. Srednjim i slabim ljudem nije nikada dosta ovacijâ, nikada dosta vienaca". — Tako Fabković.

Što se tiče njegova glazbotvorskoga rada, to posvjedočuje popis njegovih glazbotvora, da je godina 1849., koju je u Pragu proživio, bila izmedju svih najplodnija. Premda je kod Kittla učio i zadaće izradjivao, uglazbio je mnogo liepih popievaka i komponirao razne glazbene komade, pa i veliku operu „Porin". Uz to je marljivo proučavao češku pučku glazbu, kako sam se osvjedočio iz zbirke čeških pučkih popievaka, tiskane god. 1825. i posvećene njeg. preuzvišenosti „Františkowi Antonjowi Hraběti z Kolowrat", u kojoj je zbirci koješta zabilježio. Iza ove studije poznavao je oseobine češke glazbe bolje, nego ma koji tadašnji češki glazbotvorac, ili teoretik. No uza sve to ipak se nije mogao posvema dovinuti do glazbene sa-

Digitized by Google

nostalnosti i slobode, a tomu je kriv bio pritisak praške glazbene škole. Često je Lisinski znao pripoviedati, da bi se rado htio n. p. u „Porinu“ tu i tamo više izrazio na slavenski, ali da se je pobojavao, da ga općinstvo ne će razumjeti i da će naići na veliki otpor svojih učitelja, pa i same kritike. Što je Vraz predmnievao, da bi Lisinski mogao u Pragu izgubiti prirodnu svoju prostotu, nije se hvala Bogu ispunilo, ali se ipak može opaziti u njegovim glazbotvorima iz praškoga doba, da je praška njemškutarska škola mnogo onoga hrvatskoga izbrisala, ili bar oslabila, što je prije u sebi imao, dok još nije okusio bio nenaravno voće njemačke glazbene mudrosti. Prava je dakle sreća bila, što se je Lisinski tih veriga riešio, te u Hrvatskoj — sada kao zrio muž i naobražen i izkusan umjetnik — opet tamo nadovezao, gdje je godine 1847. glazbenu svoju slobodu bio prekinuo.

Digitized by Google

IV.

Lisinski u otačbini prevari se u svojim nadama; poučava u glasoviru. — U Bistrici na odmoru. — Djelatnost njegova god. 1851. i 1852. — Njegov duševni raspoložaj i tadašnje glazbene prilike u Zagrebu. — Okanivši se jalova posla oko glazbe zamoli god. 1853. mjesto sudbenoga auskultanta. — Nezadovoljan svojim zvanjem zamoli u kolovozu god. 1853. mjesto kotarskoga aktuara, al ga ne dobije. — Lisinski oboli od vodene bolesti, uglazbi sam sebi opielo i umre 31. svibnja 1854. — Njegov sprovod. — Njegova glazbena ostavština. — Podignut mu grobni spomenik. — Spomen-pjesme. — Njegov glazbeni dar. — Neke se njegove kompozicije tiskom objelodanjuju. — Slave u njegovu uspomenu.

Lisinski nije u vrieme svoga naukovanja doživio mnogo ugodnosti, ali sve to nije bilo ništa prama onomu, što je u trećoj periodi svoga života iskusio u domovini. Vraćajući se god. 1850. iz Praga u Zagreb, nadao se on, Štriga, pa i ban Jelačić, da će zagrebački glazbeni zavod Lisinskoga imenovati učiteljem i ravnateljem uz primjerenu plaću. No to se nije zbilo, jer ako ga je ban i preporučio ravnateljstvu, ipak nije mogao ishoditi imenovanja; zavod je bio privatan, što je i sada, nije dakle stajao pod vlašću vlade. Ali pošto se zavod ipak nije usudio prkositi banovoj želji, to je ravnajući odbor sastojeći od ljudî, koji zazirahu od svakoga razvijanja i napretka hrvatske glazbe, zaključio (god. 1851.), da Lisinskoga imenuje nadzirateljem glazbenih škola bez plaće. U tom svojstvu upotrebio je zavod u svoju korist Lisinskoga, što je bolje mogao, naloživ mu, da sastavi školska pravila („Instruktion für die Tonschule des Agramer Musikvereines“), da škole valjano uredi i nadzire, da koncerte i mise ravna i koješta

Digitized by Google

drugo, računajuć na to, da će Lisinskomu napokon ipak dosaditi takvo službovanje, te će se sam zahvaliti. Ali videći odbornici, da Lisinski ostaje i bez plaće na svome mjestu, počeli su potajno rovati protiv njega, služeći se za plemeniti taj posan ovim ili onim zavodskim učiteljem. U Lisinskovoj ostavštini našao sam koncept lista, u kojem piše: „Bezobraznost učitelja N., koji se usudi značaj moj ne samo pred članovi (odbora) uvrieditі, nego time i čitavoj mladeži neposlušnost posredno ucjepljivati, jer ne samo da je 29. studenoga (1852.) nepozorno prama meni postupao u školi pred učenicima, već me je jošte i porugljivim usmjehom zapitao, šta da sam ja kroz godinu tako važnoga učinio . . .“

Da pak čitatelj ne misli, da je ta uvreda bila samo utvara Lisinskoga, navesti ću ovdje rieči njegova biografa Josipa Vranyczana, koji je u „České perly“ ovo pisao: „Nado, koli si okrutna, kad nas varaš! Ubogi Lisinski! Od onoga časka, kad se je povratio u domovinu, ne dočeka više srećnoga dana; sve njegove zamisli razbiše se na čvrstim zaprekama, na koje je u domovini naišao. Nekoliko je godina promienilo domovinu, promienilo je ljude, promienilo njihove misli i nakane. Nastojanje Lisinskoga o utemeljenju narodne glazbene učione i narodnoga kazališta, gdje bi on mogao živo djelovati, ostade bez odziva, bez potpore, ono ostade puki, slatki san, puka krasna zamisao! Započe koncertovati u Zagrebu, gdje se je mnogo njegovih komada izvadjalo, ali — slabo su se koncerti polazili. Zamišljao je mnogo toga, ali uspjeh bješe uvieke — nikakav“.

Štriga, koji je takodjer nekoliko crtica iz života Lisinskoga zabilježio, piše: „U Zagrebu je Lisinskoga posve i sveudilj udes progonio; postao je kod glazbenoga zavoda besplatnim inspektorom, ali i tuj su bili nezahvalni prama njemu i rovali protiv njega, što su godj bolje mogli, što ga je vrlo žalostilo. Tada je počeo poučavati na fortepianu, da time život spasi, ali to je za njega pretežko bilo, osobito po zimi, jer je uviek

Digitized by Google

bolovao.“ O tom piše Fabković u crticama meni predanim: „Mjeseca prosinca godine 1852. dodjoh iz Rieke u Zagreb, da tuj božićujem. Sutradan sukobim se s Lisinskim na uglu, kojim se zaokreće desno u Mesničku ulicu, a lievo u Ilicu. Zagrlivši se, upitam ga za zdravlje (a vidio sam ga slabušna) i kamo će sada tom poledicom. „Ah, moj dragi Škendere, pitaš me, kamo ću? Idem gore u Mesničku ulicu, da si zaslužim cvancigu.“ — „Govori jasnije, jer te ne razumijem!“ — Na to će on: „Učim ti gore djevojčicu „abc“ na klaviru; za to mi se plaća za svaku uru cvanciga; sada razumiješ.“ — „Razumijem podpunoma, ali pitam: zar ti nisu mogli domorodci naši drugo što priskrbiti, nego te pustiti, da kod svoje tjelesne slaboće tim načinom svakdanji kruh zaslužuješ? — „Znaj, dragi brate, — odvrati Lisinski — ne samo da se nitko za me ne brine, već su mi pridošlice glazbenici naši i za tu zaslužbu jalni, te tvrde, da ništa ne znam, najmanje pak koga podučavati. A kod glazbenoga zavoda voljeli bi danas, nego sutra, da odem, a ipak sam zavod na noge podigao, izradio pravila družtvena i pravila za škole te uredjujem, nadzirem i vodim škole bezplatno. Kao da su se svi u Zagrebu proti meni zakleli, a ja ti, brate, radim, radim, te ne želim ništa drugo, nego da narod naš u umjetnosti napreduje. Ali dosta o tome! Hvala ti liepa, dragi Škendere, što si me do ove kuće dopratio; na skoro ćeš od mene nešto čuti, čemu se ti valjda veseliti ne ćeš, ali za stalno će se radovati naš glazbeni zavod.“ — Tako se razstadosmo, a ja mišljih u sebi, ako taj čovjek u zdvojnosti svojoj šta počini, imat će (onodobni) mogućnici domorodci na svojoj duši krasni taj duh i plemenitu tu dušu.“

Bivši Lisinski god. 1851. na odmoru kod svoga zaštitnika župnika i opata Krizmanića u Bistrici, ishitri pri objedu slovački rodoljub Zechenter pjesmu u spomen na Bistricu: „O, Bistrica premilena“ te ju predade pisanu olovkom opatu. Pročitav ju starac Krizmanić reče prisutnomu Lisinskomu: „Umjetniče moj, napravi napjev na tu pjesmu, ali po slovačkom

Digitized by Google

tipu, jer je i tekst slovački!“ — Lisinski ustade, uze svoju findžu s crnom kafom, te ode u drugu sobu. Nakon pol, ili tri četvrta sata vrati se, te predade Krizmaniću, koji je kao i ostalo društvo jedva opazio, da se je Lisinski bio udaljio, gotovu popievku za jedno grlo uz glasovir. Kasnije pjevao je nekom zgodom Štriga tu popievku kod zagreb. naslovnoga biskupa Moysesa (po rodu Slovaka) u prisutnosti velikoga župana Pečija i drugih Slovaka i Hrvata. Biskup reče: „Kad ne bih izvjestno znao, da je tu melodiju komponovao Lisinski, okladio bih se, da potječe iz Karpatâ, te da je pučki napjev.“ Ovu pak izreku ne treba uzeti za puki komplimenat, jer je Lisinski u melodiji slovačku žicu zaisto jako dobro pogodio.

Početkom godine 1852. uglazbio je Lisinski više crkvenih pjesama za sv. misu, prodiku i druge svečanosti, te ih posveti preuzv. gosp. biskupu Jos. Jurju Strossmayeru, što se vidi iz ovoga pisma Lisinskomu (iz Djakova dne 21. ožujka 1852.):

„Štovani gospodine! Dični narodni umjetniče! Na štovani Vaš list od 26. pr. mj., koji sam biskupu proštio, imam Vam od njegove strane odgovoriti, da će mu neizmjerno milo biti, primiti posvetu napjevâ za misu, prodiku i druge svetčanosti u narodnom duhu tako, da se i crkvenost time u obzir uzme. Čim dakle budete pripravili Vaše sastavke, molit ću, da ih priobćite meni, pa ću ih ja pokazati presv. gosp. biskupu, koji u podupiranju umjetnosti, osobito gdje se ista slaže s istinami vjere, u kojoj je on biskup, najveću nasladu žitka svog nahodi. Ostajem s odličnim štovanjem Vaš iskreni dr. Brlić.“

Iza tako povoljna odgovora na upit Lisinskoga nije dvojiti, da je Lisinski crkvene svoje popievke zgotovio, prepisao i preuzv. gospodinu biskupu i poslao.

U to doba posvetio je Lisinski svoja djela raznim osobama stranom iz počitanja, ili zahvalnosti, stranom u nadi, da će time odlikovane ljude sklonuti, da za njega šta učine. Dragutina pl. Klobučarića — tada dušu glazbenoga zavoda — odlikovao je dapače čak i dva puta (vidi u pregledu br. 51. i br. 69.). Koliko je Lisinskomu ljubezna ta pažnja koristila, zabilježio je sveučilištni profesor Armin Šrabec u svojim crti-

Digitized by Google

cama za Striginu biografiju, gdje piše: „U glavnoj i javnoj jednoj sjednici rekao je Klobučarić: „Dajte mi mira s Fuksom, tà on ništa ne zna“. (Taj rukopis nalazi se u mene.) Uz takvo malo dostojno postupanje lako je tada pojmiti, zašto je Lisinski posvetu na Offertoriju (vidi br. 88.) srditom rukom izbrisao. Bolje je prošao Lisinski sa svojim mazurom za glasovir (tiskanom), koji je god. 1852. posvetio banici Sofiji Jelačićevoj. Lisinski je dobio dne 19. travnja 1852. ovo pismo, što ga je u ime baničino pisao adjutant major Kottas (u prievodu iz njem.):

„Štovani gospodine! Njezina preuzvišenost banica dala mi je nalog, da Vam za izkazanu pozornost posvetom Vaše skladbe izrazim visoku njezinu zahvalnost, te Vam ona u privitku šalje malu naknadu za troškove, što ste pri tom imali. Prihvatam ovu priliku, da se s osobitim počitanjem nazovem Vaše blagorodnosti odani sluga.“

U god. 1851. i 1852. glazbotvorio je Lisinski razmjerno mnogo, uzme li se u obzir, da je kod glazbenoga zavoda imao dosta posla i davao još privatne lekcije, a da su mu ljudi širom domovlne kojekakve komisije naprćivali, držeći, da je on kao glazbeni prvak dužan to sve obaviti. Tako mu piše dne 18. travnja 1851. Ambroz Vranyczany, neka mu napiše ili prepiše za njegovu kćerku hrvatske komade za glasovir. — Oertl ga moli u listu od 12. i 25. svibnja 1851. za preporuku, da dobije učiteljsko mjesto na glazbenom zavodu. Oertl bješe zaisto i namješten, a Lisinski — — ne. — Hauska mu piše iz Karlovca dne 26. lipnja 1851.: „In dieser von Gott Apollo verfluchten Stadt“ ne će Koekert s koncertom uspjeti, zato neka i ne dodje. — Janko Zazanić iz Rieke javlja dne 20. srpnja 1851. Lisinskomu, da je na njegovu pismenu preporuku u pomoć bio Adolfu Koekertu, te da je Koekert svojim koncertom, kod kojega je bio i ban Jelačić i banica, krasno uspio. — Župnik Vernak piše mu dne 30. rujna 1851., neka mu šalje „Novo slavonsko kolo.“ — Franjo Siegl umoli ga u listu od 4. siečnja 1852., da mu priskrbi engagement kod opere za drugoga ili trećega tenora. — Župnik Pavao Stoos zahtieva

Digitized by Google

dne 3. srpnja 1852. od njega, da mu pošalje sve njegove pjesme, koje je Lisinski, ili tko drugi uglazbio. — Drag. pl. Klobučarić poziva Lisinskoga dne 8. srpnja 1852., da se skrbi za zabavu namienjenu preuzv. banici. — Biskup Ivan Kralj (tadanji predsjednik glazbenoga zavoda) piše mu dne 23. rujna 1852., neka sazove skupnu sjednicu radi sjajnoga dočeka Njeg. Veličanstva cara i kralja Franje Josipa I. i neka za tu svečanost shodne predloge učini, itd. itd.

Za čudo je pak pri tom to, kako svi ovi ljudi nisu mogli pojmiti, da Lisinski ne može živjeti ni od samoga zraka, ni od njihovih komisija. No prava mi je zagonetka, što nisu Lisinskoga izabrali u kazališni odbor, a ipak je bilo u tom odboru nekoliko prijatelja Lisinskovih (Ambroz Vranyczany-Dobrinović, M. Prica, dr. Demeter, Ivan Kukuljević, Stjepan Firmin, N. Mallin, Pavao Hac i Vaso Mraović). Radi toga, što u odboru nije bilo nijednoga glazbenoga stručnjaka, radio je tadašnji ravnatelj talijanske opere Scalari, što mu se ushtjelo, te doveo u Zagreb operne pjevače i pjevačice, koji su pjevačku umjetnost upravo na ruglo stavljali, kako je to čitati u 20. broju „Nevena“ od god. 1852.

God. 1851. ili 1852. obratio se njeki Niemac na jednoga književnika u Zagrebu, da mu priobći podatke o Lisinskom i njegovu radu. U tu svrhu poslao je Niemac našemu književniku tiskanu skrižaljku s pitanjima, na koja je naš književnik ovako odgovorio (njemački):

„V. Lisinski, (rodjen) Zagreb 8. srpnja. — Bio je odredjen za pravne nauke, pa ih je tu i svršio god. 1842. u zagrebačkoj (pravnoj) akademiji, a za tim 5 godina sproveo u pravničkoj praksi. U to je vrieme iza mnogogodišnjega glazbenoga studija svršio svoju prvu operu u hrvatskom jeziku „Ljubav i zloba“. Kad se je ta opera prikazivala, sudjelovali su kod toga ugledni diletanti, a opera se uz burno pljeskanje davala za redom osam puta. — Osjećajući se tako pozvanim, da mu je u komponovanju prava eksistencija, nastojao je, da i drugim

Digitized by Google

narodnim radnjama udje u volju svojim zemljacima, pa je time to postigao, da su ga poslali na višu naobrazbu u Prag, gdje je za učitelje dobio g. J. Kittla, ravnatelja tamošnjega konservatorija, i g. Piča, ravnatelja praške orguljaške škole. Njihovu je očekivanju potpuno udovoljio. — Osim više manjih i većih djela svršio je god. 1851. svoju drugu hrv. operu, „Porin"; za prikazivanje ove opere zauzeli su se samo Pražani.[1]

Kakvo je bilo godine 1852. Lisinskovo duševno raspoloženje, i kakve su bile glazbene prilike u Zagrebu, razabira se iz pisma, što ga je Lisinki pisao Leopoldu Aleks. Zellneru[2] u Beču. Zellner, veliki štovatelj Lisinskoga, umolio je naime našega umjetnika, da ga izviesti o zagrebačkom glazbenom životu. Ovo Lisinskovo pismo, namienjeno Zellnerovim novinama, datovano je dne 25. svibnja 1852. te glasi u hrvatskom prievodu:

Štovani gospodine! Iz Vašega pisma, što ste ga nedavno pisali Svomu gosp. otcu, osvjedočih se na svoju radost, da se Vi još prijateljski sjećate Svoga negdašnjega školskoga druga, a to me veseli tim više,

[1] Posljednju rubriku (imena osobâ, u kojih se nalaze umjetnikove radnje) ispunio je pisac imenima ljudî one dobe (koji su se u Hrvatskoj rodili) ovako: Fr. Steger, sada prvi tenor praškoga kazališta. — P. Preradović, satnik 1. banske pukovnije i pobočnik Njeg. Preuzv. Bana (Ban Jelačić imenovao Preradovića svojim pobočnikom mjeseca veljače god. 1851. — Op. p.), jedan od najslavljenijih jugoslavenskih pjesnika. — I. pl. Kukuljević predsjednik historičkoga društva u Zagrebu. — J(ulius) Epstein, glasovirač Halmove škole. — Ludw. Ritter von Rittersberg, književnik i kontrapunktist u Pragu (ne „zu Graz"). — Leop. Zellner, glazbenik i glazbeni recensent u Beču, Jägerzeile Nr. 44. 2. St. — Guido Polz, urednik der „Agramer pol. Zeitung". — Autograf ovoga arka kupio je dr. Fran S. Gundrum Oriovčanin (sada kr. zem. zdravstveni savjetnik i gradski fizik u Križevcima) od jednoga antikvara u Kölnu ili u Bonnu, i objelodanio ga u originalu u „Prosvjeti" god. 1902. (str. 455.)

[2] Leopold Aleksa Zellner rodio se god. 1823. u Zagrebu, a bio je sin Zaharije Zellnera, koraliste stolne crkve u Zagrebu. Glazbu je učio Leopold u Zagrebu, a kašnje u Beču. Godine 1867. postao je profesorom u bečkom konservatoriju, a kašnje glavnim tajnikom toga zavoda. U ovo vriema (1852.) bio je urednik lista „Blätter für Theater und Musik", te dobio naslov „vladin savjetnik".

Digitized by Google

što je već dugo, dugo tome, odkad nas je rastavila prošlost. Nisam se nadao da ću ikada s Vama dopisivati. No dobra sreća, nije me — kako evo vidim — ostavila.

Ne ću da Vam pišem o žalostnim vremenima, koja su se izgubila u moru vječnosti. Ta mi imademo — kako ste dobro opazili u spomenutom Svojem pismu — dosta da govorimo o sadašnjosti. — Kako razabrah, želite Vi od mene pobliži izvještaj o našim glazbenim prilikama? — Ele, te prilike mogu označiti na kratko sa „miserabel".

No evo o tome i nešto pobliže.

Kako je Vama poznato, bio je naš glazbeni zavod već u posljednjim trzajima, ali mi smo toga siromaha ipak opet na noge postavili. Sada je zavod kako tako organizovan, imademo i nove statute po vis. ministarstvu potvrdjene i pohvaljene, ali ti statuti stoje na žalost samo na papiru. Da se u praksi ne vrše, tomu je kriv odbor, u koji su ljudi birani samo zato, da im se iskaže počast. Ovi ne mare, da li umjetnost ostaje umjetnost, ili ne, premda ima i medju njima izuzetaka, ali samo veoma malo.

Bila su vremena, kada je židov morao platiti stanovitu globu, ako su ga tolerirali (trpjeli). Sada je tako s ubogom muzom, koja bi u nas imala mal ne plaćati slušatelje, da joj iskažu milost, što se smije pokloniti zievajućemu općinstvu.

Za sada imademo u glazbenom zavodu 42 pitomca, koji se poučavaju u glazbenoj teoriji, u pjevanju i u gudjenju violine i violončela. Moja malenkost ima čast — ali samo čast! — biti nadzornikom škola, te je ta malenkost primorana davati privatne lekcije, da ne postane još veća malenkost. Kako to prudi mojemu zvanju, gdje sam se morao posvetiti kompoziciji, i kako to djeluje na fantaziju, koja bi trebala poticanja i njegovanja, ali koja je dobila u toj zemlji (!) strašan udarac od apatije: to prepuštam Vašemu mudromu i samosvjestnomu sudu.

Mi imademo i narodno kazalište, na kojem se od početka saisone vucare kojekakvi taljanski „Minnesängeri", povadjeni — čini mi se — većim dielom iz mletačkih laguna. Ravnatelj te čete dobiva u nas mal ne sve badava, samo da nema velikoga troška, a iz zahvalnosti nasamaruje nas svakom zgodom i u svem (što može samo takav Taljan učiniti), to jest, ne nasamaruje nas glazbenikâ, nego zagrebačko općinstvo, koje i ne opaža, kamo li da razumije postupak toga varalice. On nas muči propalim koristicama, koje bi se mogle gledom na svoju starost takmiti s Methusalemom, — s pjevačima-solisticama, koje obiluju nestašicom grla (Stimme), te se s toga samo deru na pozornici — ali zato obično ipak dobivaju lovor-vience; — basistima, od kojih je prvi niemi

Digitized by Google

Orovist,[1] a onaj, koji je kasnije mjesto njega došao, takav je glupan u pravom smislu rieči, da bi ga čovjek htio s božanskom slašću bičem otjerati s pozornice.

A što na to sudeće općinstvo?

Bože moj! što? — Šuti, što od mnogostranoga neukusa, što od straha, da ne pokaže svoju inkompetenciju, i da posrne onako, kako je posrnulo s dobacivanjem vienaca. Ravnatelj te čete Scalari (nekoć Spongia) dobro će proći materijalno. Ja mu to za pravo i ne zamjeravam, jer je u mojim očima samo onaj luda i kukavica, koji ne bi nudio nevaljalu robu za dobru, kada se zla roba uz golemo neznanje traži i kupuje na jagmu.

Kada biste htjeli nešto pisati o tim našim prilikama, to Vas molim, da to činite sub rosa zbog raznih razloga, koje ću Vam kasnije priopćiti.

Vječna je šteta, što se naš glazbeni zavod posvema ignorira, jer ako ikada, to bi sada mogao zadovoljavati svojoj svrsi. Kako bi liepo mogao uzgojiti glazbene sile za buduće kazalište! U tom slučaju ne bismo trebali namicati silâ iz tudjine.

Pa tako se ima i s mojim radnjama, kojih imam do sada kakvu 100. Niti prijatelja ne mogu naći, koji bi htio moje kompozicije preporučiti kojemu bečkomu nakladniku, da ih iznese na bieli sviet, kamo li, da bi se tko sam u mene upitao. Iskreno ispoviedam, da sam već često mislio, da biste upravo Vi mogli u toj stvari posredovati, budući da uživate veliki ugled u umjetničkom svietu. Ja ne bih iz početka tražio honorara od nakladnika, te bi mu s mjesta poslao nekoliko svojih boljih njemačkih popievaka. Znam, da ta moja molba nije za Vas malena, ali uzdajuć se u Vašu prijateljsku iskrenost, koju od vajkada poznam, molim Vas što svesrdnije, da se zauzmete za tu stvar, ako Vam je ikako moguće.

Toliko za sada. Skoro ću Vam priopćiti još neke pojedinosti o našem glazbenom mrtvilu.

Uz srdačno prijateljstvo ostajem Vaš

U Zagrebu, dne 25. maja 1852. V. Lisinski.[2]

---

[1] Orovist zove se u operi Norme (od Bellinia) basista, koji ima kano galski svećenik krasnu partiju, no za koju se partiju zahtieva pravog umjetnika. Lisinski nazvao je s toga tadašnjeg basistu zagrebačke taljanske stagione „niemim Orovistom“ pošto nije umio taj basista gotovo ništa.

[2] Ovo pismo čuva u originalu naš revni pisac, a sada knjižar u Zagrebu gosp. Mirko Breyer, koji mi je dozvolio, da to Lisinskovo pismo ovdje preštampam. — Zanimivo je znati, kako je gosp. Breyer došao

Digitized by Google

Po pismu originala, sudio bi čovjek, da je sam Lisinski ispunio onaj dio križaljke, što se njega ticalo, ali premda je ovo pismo jako slično pismu Lisinskoga, ipak bih rekao, da nije to rukopis Lisinskoga. Prvo s toga, što je vrieme, kad se Lisinski rodio, krivo ubilježeno. U arku naime stoji, da se je rodio 8. jula god. 1824.. a rodio se 8. jula 1819., što je Lisinski bez dvojbe posve točno znao. Drugo, kada bi taj arak potekao od Lisinskoga, spomenuo bi on u posljednoj rubrici svakako na prvome mjestu dra. Gaja, Vukotinovića i Ferda Livadića.

Ja mislim, da je tu križaljku ispunio Guido Polz, koji je (kako se razabire iz sačuvanih dokazala),[1] kada je ispunio

---

do Lisinskova autografa. — Kada je Leop. Zellner u Beču umro 24. stud. god. 1894., prodali su baštinici njegovi svu njegovu literarnu ostavštinu, koja je bila znatna i u mnogom interesantna, osobito onaj dio, koji je potekao iz vremena, kada je Zellner bio urednikom glazbenoga lista. Cielu tu ostavštinu knpio je neki Pozsonyi, antikvar u Beču, koji je i sakupljao autografe znamenitih ljudi. Kašnje prodao je Pozsonyi svoje autografe antikvaru Cohenu u Bonnu na Rajni. Cohen sastavi i izda tiskom katalog svojih autografa nudeći ih na prodaju komad po komad. U tom katalogu našao je gosp. Breyer oglašeno i Lisinskovo pismo, te ga brže bolje kupio za svoju zbirku.

Tom zgodom molim čitaoce naše i druge ličnosti, koje imadu kakvo Lisinskovo pismo, da ga pošalju meni, ili „Matici Hrvatskoj“, da se ne izgubi. — Štriga je imao dosta pisama od Lisinskoga, ali ih je uništio. Zašto je to učinio, nije mi poznato.

[1] Polz se rodio god. 1819. u Pragu, te došao u Zagreb početkom god. 1851., kamo ga je pozvao tadašnji vlastnik „Agramer Zeitunga“ gosp. Stauduar za suurednika. Kad je Polz bio u Zagrebu, obratila se na njega bečka knjižara Moritz Bermanna, da joj pošalje podatke o znamenitim, tada živućim Hrvatima, za „Oesterr. Universal-Lexikon“, koji je leksikon Bermann za tisak pripravio. Polz se tomu odazvao pozivu kako je znao i umio, te je o Lisinskomu i o drugim Hrvatima napisao u prije spomenutu križaljku ono, što su mu ljudi pripoviedali. No uz ove podatke poslao je Polz Bermannu i svoju biografiju, i to, kako se vidi iz štampilja zagrebačke pošte, na popratnici (Begleitbrief, 30/6. [30. lipnja] god. 1851.). Polzova autobiografija nalazi se sada u našega knjižara

Digitized by Google

rečenu skrižaljku, boravio u Zagrebu jedno šest mjeseci, te mu nije zamjeriti, što nije bio bolje upućen o našim znamenitim Hrvatima.[1]

Neka gospodja pripoviedala mi je, da je Lisinski bio vrlo miran i razborit čovjek, no jednom da ga je vidjela, i to 1. listopada 1852., tako razdražena i razljućena, te se je bojala, da mu ne bi kap pala, ili da ne bi čak poludio. Uzrok te razdraženosti bio je ovaj: Lisinskomu je naložilo predsjedničtvo glazbenoga zavoda, da sakupi veliki pjevački zbor, te da s ovim zborom uvježba carevku, koja bi se imala pjevati pod njegovim ravnanjem dne 2. listopada (1852.) prilikom sjajnoga dočeka Nj. veličanstva cara i kralja u Zagrebu. Lisinski zamoli veliki broj pjevača, da sudjeluju, te uvježba s njima carevku, a osim toga komponovao je za tu svečanost koncertnu overturu za veliki orkestar. U posljednjem trenutku odlučio je redatelj svečanosti, da ne će tim zborom ravnati Lisinski, nego Antun Schwarz, novoimenovani učitelj glazbenoga zavoda.

Nije dakle čudo, što je Lisinski uz takav mučenički život tjelesno sve više slabio i duševno očajavao. Sve njegove jadikovke, da mu narod u pomoć dodje, svaki patriotski poziv, što bi ga koji rodoljub pisao na gradjanstvo, na velikaše i bogataše, ostao je bezuspješan. Zato se je Lisinski dan i noć borio s mišlju, ne bi li se posvema odrekao hrvatske glazbe, koja je bila kriva svoj njegovoj nesreći. Borbu ovu vjerno opisati bió bi zahvalan predmet za romanopisca, jer biti prisiljen, da se rastaneš zbog materijalne oskudice s umjetnošću, za koju si

gosp. Mirka Breyera. Na ovitku biografije stoji (pisano tudjom rukom): Polz Guido Anton, renomirter Publicist, Novellist und Componist (?) aus Prag, Mitredakteur der „Agramer Zeitung“.

[1] Da li je bio Ludwig Ritter von Rittersberg, koga je on takodjer uvrstio u znamenite Hrvate, zaisto po rodu Hrvat, nisam mogao doznati, kolikogodj sam propitkivao. Za Stazića (Stegera) znam, da se je rodio nedaleko Budima na otoku Szent Endre, ali da je još u djetinjstvu umio liepo i dobro hrvatski govoriti. — Polz je umro u Zagrebu dne 15. kolovoza 1853.

Digitized by Google

živio, koja ti je jedina misao bila, te koja je zauzela sve čuvstvovanje tvoje, mnogo je veća bol, nego kad te okrutnik prisili, da ostaviš prijatelje, domovinu i narod svoj, te da podješ u sužanjstvo. To je dakako teško shvatiti onima, koji nisu nikada kušali slasti Apolonove muze, kojima u grudima nije nikada zaplamtio žar poezije, jer ovi i ne mogu pojmiti, što će to reći, htjeti za svoj narod raditi, pripravljati se za taj rad kao prorok u pustinji, dok ti sav sviet posvjedočava, da te je Bog za to stvorio, te da si vrstan za napredak svoga naroda nješto učiniti. Tako se je naš Prometej borio dugo i dugo, a čim duže, tim strašnije, dok na jednom — bilo je to baš na novo ljeto godine 1853. — ne baci s očajanom odvažnošću umjetnosti rukavicu razmirice uz zavjeru, da od sad o njoj, koju je toli ljubio, ni čuti više ne će. A to je ono bilo, što je Lisinski bio Fabkoviću natuknuo.

Iz žurbe, kojom je Lisinski sastavio molbenicu za mjesto sudbenoga auskultanta, vidi se, da se je samoga sebe bojao, da ne bi podlegao slaboći srca svoga i svojoj se konačnoj odluci iznevjerio. No on je zavjeru svoju muževno ma i teško održao, jer nije od ovoga dana napisao ni kajde više osim — — — svoje opielo.

Molbenica njegova na bana glasi evo ovako:

„Preuzvišeni Bane! Gospodine najmilostivniji! Uslied razpisanog po Vašoj Preuzvišenosti pod 12. prosincem pr. g. natječaja, kojim se četiri prazna mjesta auskultanta kod vis. c. kr. banskog stola nadopuniti imadu, pokorno podpisani, — na koliko bi sposobnosti njegove priloženimi pismi dokazane rečenoj službi odgovarale — usudjuje se time za milostivo podieljenje jednog od napomenutih u poniznosti prositi, i u tu svrhu prilaže: Pod *A* krstni list, pod *B* i *C* svjedočbe vrhu dovršenih pravoslovnih nauka, pod *D* i *E* svjedočbe vrhu sposobnosti u okrug pravničkog poslovanja zasjecajućih; — uslied kojih dokaznica, kako viditi jest, pokorno podpisani neprekinuto od davna položene bilježničke zakletve do jeseni god. 1848. polag mogućnosti nadležeće sebi dužnosti izpunjivao jest u trih jezicih, naime u hrvatskome, latinskome i njemačkome, kojih temeljito znanost si kao djak pribavi, i zajedno kadra očituje dovoljne prevode iz českog i franceskog u prijašnje jezike

Digitized by Google

obavljati moći. — Pod *F*. Visoko dozvoljenje glede promjene svog imena, pod *G* javnu svjedočbu vrhu svog moralnog ponašanja u družtvenom životu; pod *H* i *I* dokaznice vrhu svog bavljenja u Pragu od god. 1847. do 1850., — kamo njega poslaše domoljubni zaštitnici radi izobraženja na polju umjetnosti. Manjkajuće ipak vrieme u ovih trih godinah proživio jest podpisani radi slabog svog zdravlja povratkom u domovinu, kamo se na savjet ljekara vratiti morade, kano što privatno pismo pod *K* dokazuje.

Što se svjedočbe tiče, da je u broj prisežnih bilježnika vis. banske stolice god. 1842. na rok sv. Stjepana upisan, ima podpisani u poniznosti javiti, da će takovu odmah, kako ona njemu od vis. c. kr. banskog stola — kamo već toga radi molbenicu svoju podneo jest — podieljena bude, ostalim svjedočbama pridružiti.

Ostalo vrieme od god. 1850. mjeseca rujna sve dosad živi podpisani, da poštenim načinom uzdržat se može, toli skladbom, toli poučavanjem u umjetnosti glazbe. Videći ipak, da i uz najstalnije uztrajanje ni najmanjeg izgleda za osiguranje svoje budućnosti tim kruhom u domovini svojoj dočekati ne će, vrućom nadalje željom napunjen, da i u buduće ovdje ostane, sluteć zajedno, da će moći — ako mu Preuzvišenost Vaša mjesto auskultanta kod vis. c. kr. banskog stola milostivo podieli — pokorno podpisani nadležećoj sebi dužnosti svom revnošću i marljivošću iz svih sila vjerno i točno odgovarati: opetuje najpokorniju ovu svoju prošnju s tom vrućom željom, da siromašan položaj u vlastitoj domovini osamljenog milostivo pogledom Vašim usrećiti i budućnost njegovu — inače zaisto žalostnu — od nasilja tamnog udesa velikodušnom Vašom otčinskom rukom obraniti blagoizvolite. — Time ostajem s dubokim i neporušivim strahopočitanjem. — U Zagrebu dne 5. siečnja 1853. Preuzvišenosti Vaše najpokorniji sluga V. Lisinski".

Prilog pod D. glasi:

„Svjedočba. Podpisani time priznajem, da g. Vatroslav Lisinski kao prisežni bilježnik visoke banske stolice kroz cielo vrieme njegova poslovanja u toj struci, od god. 1842. do 1847., sve njemu po meni povjerene pravničke poslove što najtočnije i najbolje na moje podpuno zadovoljstvo obavljao jest, te ovom svjedočbom, na koliko ona njemu za preporuku u buduće služit bi mogla, njegovu hvale vriednu revnost, točno i pravedno uporavljenje u okrug pravosudja zasjecajućih zakona u izvršivanju povjerenih mu pravničkih poslova sa pripravnošću tvrdim i jačim. — Vjekoslav Lipovčić, mjenbenog i zemaljskog karlovačkog suda privr. predsjednik".

Digitized by Google

Prilog pod G. glasi:

„Od poglavarstva glavnog kralj. grada Zagreba s ovim službeno priznaje se, da Vatroslav Lesinsky (!), inače domaći gradjanski sin, pošto bi nauke ovdje izučio, čez cielo vrieme svog u gradu ovim od mladosti bavljenja sebe mirnog, poslušnog i čednog tako izkazao je, da glede njegove ćudorednosti ništa spolom opaziti se ne može, dapače ov u obziru svog moralnog života i zaslugâ, koje svojum redkum umjetnošću u skladnoglasu za čitavu domovinu stekao, vsaku preporuku punom mjerom zaslužio. — U Zagrebu, dne 3. siečnja 1853. — Načelnik Kamauf m. p.“[1]

Po banovoj odluci od 19. travnja 1853. postade Lisinski sudbenim privremenim auskultantom sa 300 for. godišnje plaće, kako se to može razabrati iz sliedećega:

„Visoko ministarstvo pravosudja odlukom dne 10. o. m. br. 4951 pronašlo je Vas privremenim auskultantom sa pripomoću od 300 for. u području ovoga c. kr. banskog stola pod uvjetom imenovati, da u roku od dviju godina praktični sudački izpit podnesete. Što Vam se ovim ravnanja radi na znanje daje s dodatkom, da je predsjedničtvo banskoga stola pronašlo Vas c. kr. zemaljskom sudu zagrebačkom za službovanje pridružiti, i da se uslied toga na mjesto Vašega budućeg zvanja odmah spremiti, radi položenja pako zakletve kod predsjedničtva banskoga stola javiti imate. — U Zagrebu, dne 19. travnja 1853. — Jellačić, ban m. p.“[2]

„To je dakle bila“ — primieti Aug. Šenoa pun srčbe u 35. br. „Vienca“ od god. 1879. — „ta obilna mjera sretne budućnosti!“ Ali tada je trebalo novaca za političke žandare i uhode; skladatelj hrvatskih davorija bio je eo ipso revolucionarac i pogibeljan čovjek.“

O Lisinskovom imenovanju za auskultanta izrazio se je „Neven“ u 21. br. od god. 1853. evo ovako: „Prije nekoliko nedjelja čitali smo u „Pravniku“ medju inimi sada imenovanimi auskultanti i ime našega rek bi jedinoga glazbenoga umjetnika g. V. Lisinskoga. „Pa dobro“, reći će tkogod, „tà

[1] Ova tri ovdje navedena spisa nalaze se u arkivu grada Zagreba.

[2] Ovaj se spis nalazi u Štriginoj zbirci dotično u Lisinskovoj ostavštini.

Digitized by Google

su na putu bili, odluči odbor drukčije, te javi Štrigi, neka ne dodje. Brzojavka ne nadje medjutim Štrige više u Beču. Kad Štriga dodje u Zagreb, pripoviedao mu je Lisinski, da je odbor već pozvao talijansko operno društvo, koje će onu večer pjevati operu „Lukreciju Borgiu“. Pa tako je bio Lisinski i Štriga zapostavljen u čas, kad su se nadali, da će im se sudbina na bolje okrenuti.

Štriga se vrati u Beč, a Lisinski — kako smo već istaknuli — u činovnike. U tom svom zvanju cienio se nesretnim, te je često gorke suze ronio nad nesmiljenim udesom svojim. Zavjet njegov, da ne će sve dotle ništa glazbotvoriti, dok ne bude kao glazbenik opskrbljen, poče se malo po malo na njemu samom osvećivati, uznemirujuć ga dan i noć, što je miljenicu svoju ostavio. Da taj zavjet nekako sam obori, nastojao je dobiti takvu službu, koja bi mu kakvu takvu opskrbu pružila i toliko vremena ostavila, da bi se mogao opet baciti u naručaj umjetnosti. U tu svrhu zamolio je dne 23. kolovoza 1853. za mjesto kotarskoga aktuara, u kojoj molbenici medju ostalim i ovo piše (njemački):

„U jesen g. 1847. slušajući poziv svoje plemenite domovine i u sebi osjećajući, da je — poput svakoga drugoga — po mogućnosti dužan raditi o njezinom duševnom napretku, prekinuo je potpisani svoju tadašnju stazu, te je, da postigne naobraženje u glazbi, potporom zemlje, tri godine boravio u Pragu. Poslie toga vremena vrativši se za uviek u Zagreb sproveo je molitelj vrieme ovdje sveudilj se nadajući, da će prema tomu svomu zvanju marljivim radom i ustrajnošću moći vratiti otačbini svoj veliki dug. Na taj način, da se uzmogne prehraniti, bijaše potpisani prinužden, da poučava u glazbi; i pošto je iza mnogih neprilika uvidio, da mu je sve čekanje glede osiguranja budućega života jalovo, prihvatio je u vrieme 12. prosinca prošle godine od vis. banskoga stola razpisanim natječajem pruženu priliku, i bio je tako sretan (!!), te ga je vis. c. kr. ministarstvo pravde milostivo imenovalo auskultantom. Pošto mu je na taj način bila osigurana budućnost, trsio se je, da iz svih sila zadovolji svojoj dužnosti, tim više, što se s postojanošću i srdačnom ljubavlju (?) sasvim može i hoće da posveti pravnoj struci kao svome prvoodabranomu zvanju“ itd.

Digitized by Google

Na vladinu odluku imao je Lisinski čekati do 2. travnja 1855., dakle godinu dana i osam mjeseci, a glasila je na prosto, da je traženo mjesto drugomu podieljeno. Podpisan je Benko Lentulaj. Ova molbenica leži još i sada sa svim prilozima u zagreb. gradskom arkivu, jer se nije mogla dostaviti, pošto je molitelj nepoznat. „Lisinski zagrebačkomu magistratu nepoznat?“ pita Šenoa pun srčbe u 35. br. „Vienca“ god. 1879. „Nečuvena ironija! Da su bar napisali, da je tada već davno mrtav bio, ali ne samo: „nepoznat!“

Dok je Lisinski bio još auskultantom, imao je raditi u pisarni, koje nisu dali po zimi ložiti, kako to Štriga pripovieda. Tuj je od prehlade dobio groznicu, a iz ove je pao u vodenu bolest. Čim je Lisinski tu bolest osjetio, izgubi svu nadu, da će ikada ozdraviti, jer mu je i majka u istoj bolesti umrla god. 1853., no ipak se obrati pismeno u Berlin na liečnika, tada na glasu čudotvorca, dra. Moritza Stiehrla. Po propisu liečnikovu načinio si je Lisinski križaljke ili bolje: koledar, u koji bi upisao svaki simptom, koji se na njem pojavio po danu, ili po noći; a po ovim bilješkama liečio ga je pruski taj „pustolov“ više od pol godine, ali dakako bez uspjeha. U svakom je listu Lisinskomu obećivao, da će na skoro potpuno ozdraviti, te da će mu honorar dvostruko vratiti, ako se ono ne obistini, za što on glavom jamči. Uz sve ovo jamstvo opazi ipak Lisinski, da mu bolest od dana do dana kreće na gore, te zamoli zato ovdješnjega liečnika dra. Zlatarovića, da ga lieči. Zlatarović opazi umah, da tu pomoći nema, no učinio je, što je samo mogao, da mu bar donekle ublaži boli.

Jednom reče Lisinski zaručnici svojoj, koja ga je do smrti požrtvovno dvorila, i koja je još god. 1890. živjela u sretnom braku s gosp. Strgarom: „Vidim već, da se moje tri želje ispuniti ne će. Želio sam majku svoju kod sebe imati te ju uzdržavati, tebe — milu moju — za ženu uzeti i operu „Porin“ vidjeti predstavljenu. Htio sam mnogo i liepoga stvoriti na polju hrvatske glazbe, a ćutim u sebi, da sam i sposoban za

Digitized by Google

to, ali domorodci naši ostaviše me nekako na pol puta. Poslie moje smrti možda bi mi pomogli, al će biti prekasno!“

Zaručnica njegova pripoviedala je i to, da su mu predjašnji prijatelji bili u bolesti njegovoj od veoma slabe pomoći; jedini gosp. Vrba (bivši računarski savjetnik) da je nešto doprinesao za njegovu opskrbu. Oskudica novčana bila je često takva, da nisu imali u kući ni prebijene pare. Ta nevolja natjera zaručnicu Lisinskovu, da osobno umoli banicu groficu Jelačićku za potporu. Banica se smiluje, pošalje Lisinskomu dvadeset i pet dukata, te mu dade poručiti, da može svaki dan kod njezinoga kuhara zatražiti jela, koja želi i koja mu prijaju.

Nekoliko dana prije smrti zavapio je naš bolnik: „Štriga, Štriga, gdje si? Tà ti si mi toliko puta pomogao, daj pomozi mi i sada!“ Ali Štrige nije bilo. On se je povukao u svoj posjed „Okrugljak“ baveći se vinogradarstvom, ne htijuć ništa ni da za glazbu čuje, niti da koga iz grada vidi, ili u grad dodje.

Malo zatim zaište Lisinski od svoje zaručnice sv. pismo u njemačkom jeziku. Čitao je iz njega više od pol ure, a tada reče, da želi papira za kajde i olovku. Ona mu dade, što je želio, a on uglazbi ležeći u postelji popievku za muški četveropjev[1] na tekst: „Jeder Mensch muss sterben“[2] (Svaki čovjek

[1] U bilješci k tomu opielu piše „Luna“ od 3. juna 1854.: Taj četveropjev (po tekstu i po glazbi Lisinskovo djelo) pjevali su prijatelji preminuvšega 1. t. mj. (1. srpnja) u dvostrukoj popunidbi na njegovu grobu, te su tada ispisane dionice toga četveropjeva metnuli mu na lies i spustili u grob. — Originalni rukopis nalazi se u kapelnika Vilima Müllera.

[2] Lisinski je prvotni prvi stih prve kitice „Der Staub zu Staube werden“ (kako je u „Luni“) izmienio sada stihom „Jeder Mensch muss sterben“. Evo te pjesme:

Jeder Mensch muss sterben —
Spricht Gottes Allgebot.
So reisst von uns'rem Herde
Das Liebste uns der Tod.

Verlassen liegt die Hülle
Im Grabe ohne Licht;
Es fleh'n für dich so Viele:
Schlaf sanft und leide nicht.

O Gott! lass' ein die Seele
In deines Friedens Reich;
Brich ihrer Leiden Quelle
An diesen war sie reich.

Prag, 7. November 1847. V. Lisinski.

Digitized by Google

mora umrieti). Taj tekst spjevao je Lisinski još u Pragu dne 7. studenoga 1847. Pjesmu ovu našao sam naknadno u „Luni“ (prilog „Agramer Zeitunga“) u br. 22. od 3. lipnja 1854. Svršiv popievku naloži zaručnici, da mali taj četveropjev predade g. Lichteneggeru s primjedbom, da je Lisinski želio na samrtnoj postelji, da mu se pri pogrebu otpjeva ova popievka.

Pripravljen tako na smrt i primivši sveta otajstva izdahne dušu svoju dne 31. svibnja 1854. u naručaju svoje zaručnice i u prisutnosti vjernoga prijatelja Vrbe i brižnoga liečnika dra. Zlatarovića, dokončav bezradostni svoj život u 34. godini dobe svoje.[1]

Sprovod mu bijaše vrlo jednostavan. Osam pjevača pjevalo je prije spomenuto opielo, a tadašnji učenik normalke, sadašnji vriedni naš glazbotvorac Gjuro Eisenhut, nosio je pri sprovodu mali križ. Bez ikakve svečanosti i bez žalobnoga govora bijaše sahranjen na groblju sv. Roka, gdje mu počivaju takodjer i roditelji, brat i sestra. „Narodne Novine“ od 1. lipnja (br. 125. od god. 1854.) i „Neven“ u br. 22. posvetiše mu liepi žalobni doziv s nekim biografijskim podatcima. Evo jednog i drugog članka. „Narodne Novine“ pišu:

„Jučer 31. svibnja u jutro preminuo je ovdje (u Jurjevskoj ulici) poslie dugotrajne težke bolesti jedini naš glazbeni kompozitor gosp. Vatroslav Lisinski. Šta je u njemu naša domaća glazbena umjetnost izgubila, to će svaki znati, koji se samo iole sjeti, koliko je pokojnik neumorno radio na toj kod nas zanemarenoj krčevini, kako je od prvoga početka, što se narodnost naša začela razvijati, pa sve do najnovijega vremena, gdje su sile njegove nepodnosljivom bolesti satrvene, izvanrednim doista požrtvovanjem posvetio se promicanju više muzike. Da ne navodimo nebrojenih pjesama, što ih je stranom u glazbu stavio, a ponajviše unapievio (to će valjda reći: ukajdio?), i koje se dan današnji, kao obljubljene, ore po svih veselih domorodnih družtvih, samo ćemo napomenuti, da su mu njegove opere: „Ljubav i zloba“ zatim:

[1] Kuća, u kojoj je Lisinski umro, zvala se Moj mir (Villa Mojmir). Tu kuću, bivšu u Jurjevskoj ulici u gornjem gradu, porušili su koncem travnja god. 1898., a na njezinom mjestu sagradio je gosp. Košićek krasnu kuću.

Digitized by Google

„Porin“, koji je sasvim gotov i za predstave priredjen, nezaboravno u narodu našem ime ostavile, jer je on prvi bio, koji je u toj struci narodu našem ono podao, čime drugi puci u izobilju plivaju. Za moći se još više usavršiti, boravio je pokojnik, kako je obće poznato, više godina u Zlatnom Pragu, gdje je iz dubokoga izvora crpio višu nauku muzikalnu. I kad bijaše Lisinski već sasvim narodni umjetnik, kad je najviše nastojao, da stvori novu muzikalnu školu: **školu slavjansku,** — morao je usred započeta posla stati i cilj svojih težnja do sretnijega časa odgoditi, morao je s težkim srcem razstati se sa svojom vilom umjetnicom i novomu se zvanju pokloniti, — jer je neka obćenita letargija zavladala i nazadak nastupio, — jer se nije našao medju svim našim velikašima i bogatašima ni jedan mecena, koji bi jedinoga našega umjetnika podupirao, — jer se nije našla duša, koja bi se smilovala, ne pokojnomu umjetniku, nego i samomu narodu, da mu ne bude sramota, ako mu propadne jedini glazbeni umjetnik! — Lisinski stupio je u c. kr. službu; bude imenovan auskultantom kod zem. suda ovdašnjeg, i iza kratkoga tudjer poslovanja snadje ga ljuta bolest, koju preboliti ne mogaše. Da je Lisinski svoje pjesme i opere na drugom kom jeziku, njemačkom, talijanskom itd. izdavao, njegovo bi ime danas bilo slavno i glasovito po svoj Evropi, a ovako postao je žrtvom svojega rodoljublja i nezasitnosti drugih. Vječni mu pokoj!“

A „Neven“ piše:

„Preksinoć preminuo nam je nakon dugotrajnoga težkog bolovanja vrstni naš umjetnik i vrli domorodac Vatroslav Lisinski. S njim ćemo zakopati najvruće naše nade i želje za uskrsnućem domaće glazbe na temelju i u duhu narodnom. Bog bi dao, da njegove kompozicije, naime njegove dvie opere, kojima se narod naš u umjetničkom svietu ponositi može, poslie njegove smrti zapade bolja sreća i uvaženje, nego što je nesretnom umjetniku za njegova života u dio pala. Lisinski nije još navršio 35. godinu dobe svoje, te ga potajna duševna i grda tjelesna bolest već od nekoliko godina ote višemu njegovu zvanju nasred toli krasno nastupljene umjetničke staze i u najljepšemu razvitku bogato nadarenoga i blagoga njegova duha. Laka mu zemlja!“

Poslie smrti njegove svatko je htio da ima na uspomenu koji komad Lisinskovih rukopisa, i to ljudi, koji nisu, dok je živ bio, ni najmanje za njega marili, dapače i takvi, koji su ga očito progonili. Saznavši sud, da se Lisinskove glazbotvorine i rukopisi raznose, zaplienio je, što je bilo jošte ostalo, u ime dugova, koje je Lisinski ostavio. Na svu sreću odnese

Digitized by Google

Štriga još prije zapljene partiture i glasovirsku udezbu operâ: „Ljubav i zloba“ i „Porin“, a zaručnica Lisinskoga pridržala si je jedno trideset popievaka, koje je u svom domu čuvala. Valja znati, da je Hedviga B. bila dobra pjevačica, te da je imala svaku od Lisinskoga uglazbljenu pjesmu za žensko grlo njemu pjevati, da on čuje, kako djeluje dotična popievka, i ne bi li potrebno bilo tuj tamo što promieniti. Ovih trideset popievaka posudjivali bi kasnije od Hedvige razni ljudi u nepovrat. Literarnu ostavštinu Lisinskoga odlučio je sud prodati putem javne dražbe, koja se je obdržavala. Štriga ponudi na licu mjesta četrdeset forinti za cielu ostavštinu, a pošto nitko nije htio više dati za tu „makulaturu“, kako su tu ostavštinu na dražbi nazvali, predade povjerenstvo sve glazbotvorine, knjige i rukopise Štrigi, ali podiže ujedno i parnicu protiv njega za opere, što ih je prije odnio. Parnica se svrši time, da su obje opere bile Štrigi dopitane kao njegova svojina, a opravdana je osuda time, što je Štriga za Lisinskoga mnogo učinio, i što je pokojnik operu „Porin“ Štrigi posvetio.[1]

Godinu dana poslie smrti Lisinskoga posvetili su češki domoljubi Njezinomu Veličanstvu carici i kraljici Jelisavi album: „Perly české“, za koji su album izabrali dvie od Lisinskoga uglazbljene pjesme kao najbolje izmedju svih priposlanih glazbotvora, naime popievke: „Růže“ i „Pohřeb skřivanka“. Treću popievku „Život“, koju je Lisinski uz gornje dvie još za života poslao i posvetio bio češkomu pjesniku Hanki, htio je redakcioni odbor albuma takodjer primiti, no predsjednik je odbora tomu prigovorio za to, da se ne bi mislilo, da Česi ne imadu vrstnih glazbotvoraca. Radi te primjedbe uvrstiše u album mjesto treće Lisinskove popievke jednu od Fr. Kavana, a rukopis Lisinskoga pohraniše u češkom kr. muzeju, kako to

[1] Tomu je g. Štriga dodao ovo: „Opera „Ljubav i zloba“ bila je založena još za života Lisinskoga u njegova roda, a ja sam ju iskupio za 600 for. (?), ali mi je njegov rod za taj novac ujedno odstupio i operu „Porin“.

*

Digitized by Google

svjedoči opaska od redakcije rečenoga albuma. Iz toga se razabira, da su Česi Lisinskoga smatrali za najboljega tada živućega slavenskoga glazbotvorca. Štriga je pripoviedao, da se je upravo čudio, kad je god. 1853. u Pragu gostovao u operi „Luciji“, te čuo, s kolikim počitanjem govore prvi glazbenici češki o Lisinskovu glazbotvorskom talentu. Čudom su se praški umjetnici krstili, kad im je Štriga kazao, da je Lisinski bio prisiljen radi raznih spletaka zagrebačkih glazbenika i nemara domorodaca poći u činovnike i glazbe se odreći. „Ta, za Boga“, reče ravnatelj Kittl, „zašto nije došao u Prag? Mi bismo ga bili čestito opskrbili, štovali i ljubili. Pišite mu, g. Štriga, neka čim prije ovamo dodje; ja mu jamčim za valjanu eksistenciju“. — Štriga mu je to i pisao, ali Lisinski ne htjede otići iz Hrvatske; ta čuli smo, da je u njemačkoj svojoj molbenici rekao: „Za uviek sam se povratio u Zagreb“.

No da se vratimo opet k Lisinskovoj glazbenoj ostavštini. Pošto je sud odlučio, da je partitura jedne i druge opere svojina Štrigina, počeo je ovaj obje opere, osobito pak operu „Porin“, hvaliti, jer je sada imao zgode, da ju na tanko prouči. Kad je pak neke arije iz te opere i javno pjevao, probudi se u mnogim ljubiteljima hrvatske glazbe želja, da bi obje partiture bile svojina zemlje i svakomu pristupne. Zato su Štrigu pitali, ne bi li on te opere zemlji prodao i za koliko. Štriga odgovori, da se veseli, što se ljudi za umotvore Lisinskoga zanimaju, te zatraži za obje partiture pet tisuća forinti. Da se ta svota namakne, izdade dne 8. veljače 1860. Ivan grof Erdödy, Koloman pl. Bedeković i Ambroz vitez Vranyczany poziv na rodoljube radi potpisivanja dobrovoljnih prinesaka. Poziv je dosta dobro uspio, ali ipak se nije mogla sabrati rečena svota, zato odluči sabor „trojedne kraljevine“ u svojoj sjednici od 24. kolovoza 1861., da se ostatak imade nadopuniti iz zemaljskih sredstava, i to iz regnikolarne zaklade. Zakonski predlog nar. zastupnika Josipa Žuvića glede tih opera glasio je ovako (§. 14.): „Narod želi, da se uzmogne oživo-

Digitized by Google

tvoriti narodna opera, pa budući da imamo dvie izvorne narodne opere: „Ljubav i zloba“ i „Porin“, sastavljene od slavenskoga kompozitera Vatroslava Lisinskoga, i budući da se već o tom radi, da se te opere od njihova sadanjega gospodara Alberta Štrige za narod prikupe, u koje ime već je Albertu Štrigi 3.300 for. dobrovoljnih prinesaka predano, to zaključuje narod, neka se još položi svota od 1.700 for., kako bi te opere potpunom narodnom svojinom postale“.

Kad je u saborskoj sjednici od 24. kolovoza 1861. pročitan odborov predlog, reče zastupnik Josip Vranyczany: „Ja mislim, da vis. sabor posebno zaključi, da se ove opere odkupe, koje se nalaze u privatnim rukama. Dakle kad se ono, što još fali, po vis. namjestničtvu isplati, mogu se iste opere odmah iz privatnih ruku preuzeti i predati odboru kazališnom. (Primamo!)“[1]

Pošto je kr. hrv.-slav. dvorski dikasterij opunovlastio kr. namjestničko vieće, da taj saborski zaključak izvrši, dobio je Štriga dopis, kojim bi opunovlašten dići iz zemaljske blagajne 1.700 for. s primjedbom: „da je tim kupom stečeno neomedjašno i izključivo pravo predstavljanja u svem opsegu trojedne kraljevine tako, da Vam u opsegu ovih zemalja ne ostane nikakovo drugo pravo, nego ako ushtijete izvod (Auszug, udezba) za glasovir s tekstom, ili bez teksta podpunoma, ili u ulomcih izdati. Ujedno se opažuje, da upitne opere, koje su po Vami kao privremenom ravnatelju zemaljskoga arkiva glasom reverza Vašega od 19. prosinca 1861. sahranjene u spomenutom arkivu, imadu tamo u sahrani ostati do dalje naredbe sabora ili kr. namjestničkoga vieća. U Zagrebu dne 4. ožujka 1862. Šokčević, Fml. Ban.“

Sabiranje novčanih prinosaka za nabavu Lisinskovih opera porodi u glazbenoga zavoda misao, da i on sabere prinosaka, i to za podignuće spomenika na grobu Lisinskoga. Ravnateljstvo predloži dne 25. studenoga 1860. taj naum glavnoj

[1] Vidi: „Spisi saborski“ i „Zapisnik sabora od god. 1861.“.

Digitized by Google

skupštini, a ova odobri i ovlasti ravnateljstvo, da ga izvede. U izvješću od 23. studenoga god. 1862. čita se u 17. točki: „Za spomenik narodnoga glazbenika V. Lisinskoga sakupljeno je u svemu 552 for. 44 nvč. (biskup Strossmayer darovao je u tu svrhu 100 for.). Velieliepi spomenik naručen je već, te će se bez dvojbe postaviti budućeg proljeća.“

Spomenik, načinjen od lievana željeza, nije se medjutim podigao u proljeće, već istom u jeseni god. 1863. Svakako uz veliku svečanost? — Na žalost, ne sjeti se na to nitko! Zidari su na grobu sazidali podnožje, a zagrebački trgovac željezom, g. Franjo Sollar, naručio je i otpremio spomenik na groblje, te ga postavio. Iza toga odu dvojica odbornika glazbenoga zavoda na groblje sv. Roka, da spomenik i radnju pregledaju, da se uzmognu radnici i trgovac isplatiti.

Napis na spomeniku glasi na prednjoj strani:

VATROSLAVU LISINSKOMU

prvomu hrvatskomu glazbeniku

rodjenom u Zagrebu 8. kolovoza („srpnja“ moralo bi biti) 1819.
umrvšemu u Zagrebu 31. svibnja 1854.

Ovaj spomenik stavljaju harni rodoljubi i prijatelji glazbe.

Napis na stražnjoj strani glasi:

„Liepa j' kita njegovih skladanja!
Krasan plod mu umjetničkog zvanja:
Spjevoigra: „Ljubav i zloba“ je
Prva, koje glas u rodu traje,
A kad „Porin“ sa svojimi sbori
S pozorišta umjetno zaori,[1]
Našinac tad Lisinskomu plete
Vienac slave i spomeni svete!
Al i pjesmam mnogim spjeva dade,
Koje srce domoljubno slade.

[1] Ovo je netočno, jer se opera „Porin“ ni onda jošte nije „s pozorišta umjetno zaorila.“

Digitized by Google

„Iz Zagorja od prastara“ ta si
Put do srca krči svojim' glasi, —
A kad: „Dusi, koji rod svoj ljube“
Gdje zaori, tuj se strasti gube. —
Od milinja pjevaš: „Oj talasi“,
„Odkad dušo izpred oka“ tu ti
Pjevač boli srca svoga ćuti;
A dušmanu propast prieti, kada
„Il je možno, il ne možno“ sklada.
I tog više Vatroslav sastavi,
Čim ga vila pjevačica slavi:
Pače mnogi komad on priredi,
Plesačica divna da ga sliedi.[1]
O Gospode! blago ti mu sudi,
A zemljico! daj mu laka budi. —

Osim navedenoga napisa u stihovima našao sam u spisima glazb. zavoda jošte i dvie druge pjesme bez potpisa, koje su bile ravnateljstvu zavoda priposlane za napis. Evo ih:

„Preporodna kad nam zora svanu,
Pjesmam našim napjev skladô ti si;
Nuz te glase milozvučne planu
Rodno srce, ponos da uzkrisi.
Spjevoigra pak čim zamni tvoja,
Odoljet joj ne će vlast nikoja!

Zato dok je zemlje naše mile, —
Dok se naški „Oj!“ medj nami ori; —
Krv dok slavska teče nam kroz žile,
Tvoju pjesmu nitko ne obori.
Još kad hrdja spomenik ti sbriše,
Slava Tvâ u rodnih pjesmah diše!

---

[1] Iza ovoga stiha bijahu u izvornom rukopisu pjesnikovom (nalazećem se u glazb. zavodu) još i ova četiri stiha:

„Pa dok svim On pjesmom radost budi,
Njemu nemar svojih dost nahudi;
Još se boli srca pridružiše,
Kô mučenik jadno On izdiše!“

Moguće da je redaktor napisa na spomeniku zato izostavio ta četiri stiha, što je teško bilo retke toliko stisnuti, da bi i ovi stihovi stali na ploču; no moguće je, da ih je i iz drugoga razloga izostavio.

Digitized by Google

Vile, mile pjevačice
I od skladbe umjetnice
Vienac viju duhu tvomu
U hrvatskom milom domu!
I dok nas je i dok bije
Srce rodno sve silnije,
Tvâ će spomen viekom stati,
Nam u piesni odisati.

* * *

Prilikom podignuća spomenika dade Vjekoslav Pretner sliku Lisinskoga litografirati u Lipskom kod J. G. Bacha, i to po jednoj sličici en miniature, koju je slikao god. 1850. Franjo Župan, te ju priloži prvoj knjizi: „Niz bisera“ skupa sa Lisinskovom popievkom: „Tuga“ za jedno grlo uz glasovir i s malim životopisom.[1] No ova slika nije dobro

[1] O slici čitamo u: „Nizu bisera“: „Sad smo jošte dužni kazati, kako dobismo sliku njegovu (Lisinskoga). Izdavatelj ovoga djela Vjekoslav Pretner, komu je pokojni Lisinski rodjeni ujak bio, htjede svakako, da narodu uzdrži sliku proslavljenoga umjetnika, kad se narod sâm za nju pobrinuo nije. Jedina slika Lisinskoga na svietu bijaše ocrt nacrtan krajonom u Zlatnom Pragu god. 1850., djelo prijatelja pokojnikova Franje Župana. Taj ocrt bijaše u rukama gospodje Hedvige Strgarove, rodjene Banekove, ali čini se, da ga nije najbolje čuvala, bijaše bo — kad ga je g. Pretner pod dosta težkim uvjetima i mukom dobio, tako nejasan, da su se crte od lica težko razaznati mogle. Još godina, dvie, da je prozujila preko te slike, i podoba Lisinskoga bila bi izgubljena narodu našemu za uviek, i to doista samo krivnjom naroda, koji je i skrivio — ne ću reći smrt njegovu, ona je božja, nego to, da nam Lisinski od g. 1850—1854. ništa većega napisao nije, jer je morao piskarati cieli dan u uredu za onu kukavnu koricu hljeba, što ju je trebao, da si život uzdrži... Dao Bog, te se osviestio narod naš i bolje njegovao velike umove svoje. Kad se to sbude, tad će se čisti duh Lisinskov sa nebesa smiešiti narodu svome, koga je ljubio za života uviek, koga ljubeć i umrie. Tad će zamnjeti cieli svod nebeski nad krasnom otačbinom našom onim divnim skladnoglasjem, kako ga samo Lisinski složiti mogaše, da proslavi time rodoljube i plemenite zatočnike njegove.“

Digitized by Google

pogodjena. Nekoji još živući prijatelji Lisinskoga tvrde, da je sentimentalno i tužno obličje Lisinskovo na ovoj slici još kako tako, no da je u opće premlado: Lisinski je predstavljen kao mladić od osamnaest ili dvadeset godina, dok mu je god. 1850. — kada ga je Župan slikao — bilo već tridetet i jedno ljeto. Za bolji dokaz, da je Lisinski u ono doba zaista bio starijega obličja, pozvat ću se na opis, koji je Aug. Šenoa napisao u 35. broju „Vienca“ od god. 1879. Tamo se veli: „Ja ga (Lisinskoga) nekako pamtim iz svoga djetinjstva. Bijaše čovjek omalen, na jednu nogu hrom, te je vazda morao nositi štake. Lice mu bijaše dugoljasto, žutkasto-bliedo, kosu je imao dugu, gladku, bradu je imao španjolsku. Znam, da ga jedanput vidjeh u Opatičkoj ulici. Imao je na sebi surku, cilinder i biele pantalone. Rekoše mi, da je taj čovjek sastavio hrvatsku operu.“

Bivša zaručnica našega umjetnika pripoviedala je, da su Lisinskoga dali češki mu prijatelji i štovatelji naslikati uljenim bojama, te da se ova slika nalazi ili u praškom konservatoriju, ili u češkom muzeju.[1]

U sedamdesetim godinama naslikao je Lisinskoga takodjer uljenim bojama tada u Zagrebu živući slikar Mücke, i to po Županovu nacrtu i po ustmenom tumaču Štriginu. Ljudi, koji su Lisinskoga osobno poznavali, tvrdili su, da je Mücke Lisinskoga izvrstno pogodio. Ipak nije mogao te slike u Zagrebu prodati. Kasnije, kad se je Mücke u Ugarsku preselio, nestalo mu je Lisinskova portreta. Sliku, koja na čelu ove knjige stoji, narisao je po Pretnerovoj slici i po ustmenom tumaču Štriginu pok. Kikerec.

* * *

Mislim, da ću čitaocu ugoditi, ako ovdje jošte navedem nekoje pjesme, spjevane u slavu Lisinskoga.

---

[1] Dobro bi bilo, da se koji od naših ljudi, koji borave u Pragu pobrine za tu sliku Lisinskoga.

Digitized by Google

Lisinski.

Spjevao *I. Trnski* god. 1862. Kresnice XXXIII.

„Oj Lisinski, tužni druže,
Kućanine smrtna stana,
Druže sveze ponajuže,
Spominjanje mladih dana.

I ti, brate, milovaše
Milinje si gudbe zvučno,
I list zelen gore naše
Preko reda, biesno, mučno.

Oj da si mi na tom svietu,
Ti bi znao izniet jedan
Glasom divnim tugu svetu,
Ljubavi mi vapaj biedan.

Taj bi glas joj, moj Lisinski,
Kosnuo se srca pače,
Na tvom grobu drug vilinski
Stog uz dvogub lelek plače.

Bogatašu naše gudbe!
Kukavno li jadan svrši:
Mi smo krivci težke sudbe,
Negled naš te mlada skrši!

Bilo ti se kanit drage,
Pustit divno skladbe glasje,
Puče žica, nesta snage . . .
Zla kob, druže, stigla nas je.

V. Lisinski.

(Spomen na njega)

spjevao *X. (Ivan Kukuljević)* u „Naše gore listu“ u br. 22. 1865.

„Nesta nam našeg gudbe junaka,
Izčeznu tužnim nada nam svaka.
Glasbu nam našu grozna sad tmina
Turobnim velom viek obuzima.

To nam je plata s našeg nemara,
S našeg prezrienja njegovih dara.
Sad nam se mili njegova gudba,
Sad nas se kosnu njegova sudba.

Tužna mu sudba, kojoj smo krivci,
Njegovim bolim mi uzročnici.
Sada u tuzi bolanih dana
Svud se razliežе s bliedih usana:

Gnjezdite boli svakom sred srca,
Svim se u žilah ledila krvca.
Diž'te se plami nama u srcu,
Diž'te se gore k jednomu vršcu.

Digitized by Google

Palite dušu rodu nehajnu,
Koji zapusti zviezdu tol' sjajnu.
Zato nam nesta glasbe junaka,
Izčeznu tužnim nada nam svaka.

Vatroslavu Lisinskomu

spjevao *P. Preradović* godine 1870.

Guslama si narodnim sasvime
Sprovodio pjesmu nam po domu,
Ugodio duhu narodnomu
I rodu nam omilio time.

I narodne tebe ruke prime,
I grle te u naručju svomu,
I pljeskaju k djelu ti svakomu,
Ali s tebe bremena ne snime.

Svakojaka nevolja te shara,
I prosjakom skoro ti preminu,
O moj rode, na tom vriednom sinu

Ti sagrieši s navadna nemara.
Slava njemu, uz sve jade svoje
Da ti ipak vjeran ostao je.

U „Viencu“ god. 1893. tiskana je u br. 34. duga pjesma A. Tresića Pavičića: „Na grobu Lisinskoga“, a u br. 41. pjesma: „Lisinski i Livadić“ od Vladislava Vežića.

U „Obzoru“ od 31. svibnja 1904. tiskana je pjesma:

Uspomeni slavnoga Lisinskoga na 31. svibnja 1904.

spjevao *I. T.*

Mi smo krivci tvoje sudbe
Naš te negled mlada skrši!
XXXIII. Kriesnica.

Već pola vieka od onda nam minu,
Kad mlada umieću naš Te negled ote,
Kad u grob hladni tužni spustismo Te
A u zô čas po skladbenu vještinu.

Digitized by Google

Zamnievat presta piev kroz otačbinu,
Jer nesta skladbi narodne dragote,
Te zaplakaše vile nam sirote —
I mrak nam zastro radosti vedrinu.

Al namro si nam ipak mlad „Porina“
I popievaka hrvatskome grlu,
Te ne će nikad prestat omladina

Svetkovat Tvoju slavu neumrlu . . .
Pa kako ne bi drug ti živ i davni
Podičio Te, druže jadni, al slavni!?

Prigodom svečanosti pedesetgodišnjice književnoga preporoda, slavljene u Zagrebu dne 19. listopada 1885., prenesene su kosti Lisinskoga s groblja sv. Roka na centralno groblje, te sahranjene u „hramu mira i slave“, što ga „uzkrisiteljem naroda hrvatskoga, pobornikom za književno jedinstvo plemena slavenskoga juga“, medju kojima se spominje i ime Vatroslava Lisinskoga, „podiže glavni grad Zagreb“.

Pri svečanosti ovoj govorio je sveučilištni profesor i akademik dr. Franjo Marković velekrasno nadgrobno slovo i spomenuo svakoga slavnih onih ljudj posebno na spomen-ploči istaknutih. Za Lisinskoga je rekao:

„Slava tebi, Vatroslave Lisinski, Bojane i Dalibore i Orfeju našeg roda, tebi, koji si dao našemu rodu divne harmonije, te i sada duše naše iz zemskoga nesklada i jada pozivaš na rajske užitke skladnoglasja“.

* * *

O glazbenom daru Lisinskoga izrazio se je Josip Vranyczany u albumu: „Perly české“ stranom po vlastitom sudu, stranom po izjavi praških prvih vještaka evo ovako:

„U njegovim glazbotvorinama izvanredna je originalnost, koja počiva na neizmjernom bogatstvu njegovih glazbenih misli, a znao im je podati nada sve slatki, nježni, melodiozni izražaj,

Digitized by Google

pa uza sve to nije ni najmanje pogriešio proti pravilnosti izraza. To vriedi osobito o slavenskom, naročito jugoslavenskom izražaju glazbenih misli, tako da ga u tom pogledu možemo punim pravom nazvati slavenskim glazbotvorcem, a tim se je on osobito ponosio. Uzmemo li na primjer njegove junačke mladenačke popievke, to ne ćemo u njima naći mladića, kakova imade svaki narod, nego u njima vidimo upravo Kraljevića Marka, kako crne brkove gladi, kao da svilu spliće; kako sa Šarcem povjerljivo razgovara, da ga je milina slušati; kako mračno gleda, da neprijatelj od straha drhće; kako buzdovanom maše, da se zrak titra, a kada se gane, sva se zemlja trese; kad zavikne, sva mu gora odgovara. Tako pjeva naš narod, tako je pjevao i naš Lisinski... Lisinski je dobro poznavao glazbu njemačku, talijansku i francesku; strogo ih je razlikovao, ali ih je lučio i od duha slavenske glazbe. Cieneći pravedno prednost i vriednost jedne naprama drugoj, marljivo se je čuvao njihovih pogrješaka i nesavršenosti. Njemačku temeljitost na glazbenom polju duboko je štovao, ali je i mrzio pedanteriju. U Talijanâ cienio je osobito onaj pravi prirodjeni nagon, po kojem je glazba nježni, ćutljivi cviet, koji treba nježno, oprezno, a ne sistematski gojiti, jer se i božanska iskra nadahnuća radja iz plamenoga čuvstvenoga srca, a ne iz kemijskoga razbora. Što se tiče narodnoga izražaja u glazbi, tomu je najviše pažnje posvetio u drugoj svojoj operi „Porin“, koju je sam nazvao narodnom slavenskom operom. Ipak nije bila pjevana... Bijaše bogat na mislima, a nikada mu ne bijaše od potrebe istu misao obraćati lievo i desno, gore i dolje, te ju tako razsjeckati i razvući, kako to čine mnogi kompozitori. Svaka njegova misao potpuna je i ciela, sama u sebi zdrava i jedra. U njegovim glazbotvorima ne ćemo naći nikada one smjese, što je nalazimo u ljudi, koji ne imajući sami izvornih ideja, a htijući ipak da budu originalni, napišu i pobacaju množinu kajda bez reda i sklada i nutarnje sveze“.

A sada će čitatelji ove knjige dopustiti, da i pisac ovoga vjekopisa izreče svoj sud o Lisinskom, t. j. da ovdje svede u

Digitized by Google

jedno sve ono, što je napisao u malim ocjenama, koje je dodao na kraju ove knjige u „popisu glazbotvorâ Vatroslava Lisinskoga“.

Lisinski je bio glazbeni gigant po daru svom, te bi ga i sviet, osobito pak slavenski, bio takvim priznao, da je dulje živio i da mu je hrvatski sviet omogućio, da uzmogne u svojoj umjetnosti dalje raditi. Sve, što je radio, pa nosilo to kakav biljeg genija, ipak je bilo samo početak, samo priprava za gigantska djela, koja bi imala sliediti. Da je umro u takvoj mladenačkoj dobi, recimo, Beethoven, Verdi, ili Wagner, ne bi oni došli do one slave, do koje jesu, kad su svietu predali djela, koja nisu u nikakvom razmjerju s onim djelima, što su ih stvorili u pripravnoj svojoj dobi.

U prvim Lisinskovim glazbenim pokušajima opažamo utjecaj njegovih prijatelja, koji su mu pjevali pučke napjeve iz krajeva naše domovine, gdje se je slavenska glazbena tradicija najlošije sačuvala. Iza toga se opaža njemačka struja, njemački život, njemačka naobrazba, koja je bila mah preotela u Zagrebu. Opet se dalje vidi utjecaj učitelja Wiesnera pl. Morgensterna, odgojena po njemačkoj glazbenoj školastici, pa i utjecaj talijanske u Zagrebu opstojeće opere. Ali u to doba spada i raširenje slavenskoga glazbenoga mu horizonta. Pronicavi mu duh shvatio je na skoro razliku izmedju onih pučkih popievaka, što ih je prije čuo, i izmedju popievaka iz Slavonije, Bačke, Srbije i Bosne, do kojih je kasnije došao. Ono, što je putem analize pučkih melodija razabrao, nije napisao valjda zato, da tajnu ovu drugi ne sazna. I talijanski glazbotvorci nisu pismeno odali glazbene svojine svoga naroda, već samo ustmeno, i to samo izabranim učenicima svojim. Kemijski rastvor, koji spominje Vranyczany i za koji misli, da nije nikada radjao velikih djela, tiče se samo glazbeno-gramatikalne i pravopisne spekulacije. Hrvatski pisac može stvoriti veličajna djela, pisao on „diete, dijete, dite“ ili „dete“, ali ne može nikad onaj, koji ne zna hrvatski, koji se ne drži pučkoga govora, ne upotrebljuje rečenice i poslovice hrvatskoga puka, ne pozna

Digitized by Google

života naroda svoga, već samo život tudjih naroda. Dobro je dr. Demeter opazio, da se napjevi u „Porinu“ tako čine poznati, kao da si čarobne te zvukove slušao jošte u kolievci ili na hrvatskim gorama. A to će reći, da je Lisinski pogodio hrvatsku žicu, a ne da su ovi glasovi poznate reminiscence. Ondje, gdje je Lisinski uzeo koji motiv iz naše pučke glazbe, primjerice u njegovim ouverturama ili potpurijama, istaknuo je to očito i iskreno; on bi se bio sramio kititi tudjim perjem, ili tudju koju misao tako zabašuriti i iskriviti, te bi ljudi mislili, da je to njegovo. U njegovim glazbotvorima ne ćeš naći ni jedne ukradene misli, sve je njegovo, sve je izvorno, sve je crpao iz ushićene, pučkom tradicijom napojene duše. Osobito je obilovao ritamskim kombinacijama, ali ne zamršenim, silom stvorenim, već bistrim, jednostavnim, prirodnim. A ritamsko takvo bogatstvo nesumnjiv je znak glazbena genija. (Gl. u popisu II. br. 9.) A što da istom kažem o rietkom njegovu daru za glazbeno karakterizovanje kojega predmeta? U tom je umieću pretekao svoje doba, pretekao daleko svoje učitelje, koji su obožavali samo obsolutnu glazbu, ne mareći za glazbenu slikariju. U praškom konservatoriju i u svim njemačkim školama glazbovalo se, samo da se glazbuje; tu nije bilo: „Tonmalerei“ već „Tonspielerei“, što dokazuju u ostalom i izrazi: „Musikspiel, Harfenspiel, Klavirspiel, Spielwerk, Spielleute, Spielgraf“ i dr. Ali i inače bio je on duh reformatorski, koji je tvorio nove oblike (gl. u popisu II. br. 14) i zabacivao vokalni slog njemačke škole (gl. popis II. br. 5.).

Osobine pojedinih pučkih glazba poznavao je kao nitko drugi u ono doba, pa čak i razliku izmedju glazbenih dijalekata Hrvata, Srba, Slovenaca, Slovaka i Poljaka. Teško je odlučiti, da li je bio veći hrvatski, veći češki, ili veći njemački glazbotvorac; ja mislim, da je najdublje proniknuo glazbu češkoga puka.

Narav orkestralnih glazbala i ono, što se i kako se može na njima izvadjati, poznavao je temeljito, a zato je i instru-

Digitized by Google

mentacija njegova izvrstna. Ali i kao vokalni komponista iskazao se je temeljitim znanjem pjevala ne upotrebljujući nikada pjevačevo grlo zlo ili naopako. Pjevne njegove melodije nisu tako slatke kao talijanske, ali su naravne i izrazite, te se slažu vazda i svagdje s tekstom, i to po ritmu i po naglasku. Manje vrstan, dapače slab i starinski mu je glasovirski slog. Najjači je bio u orkestralnom slogu, što je i ravnatelj Kittl posvjedočio. U glazbenom pravopisu bio je takav majstor, da mu u tom pogledu ne će moći ni najstrožiji pedant ništa prigovoriti.

Radio je — kako Štriga, Fabković, Vrba i drugi tvrde — neizmjerno lako i brzo; sve poteškoće, na koje katkada glazbotvorac naidje, svladavao je bez napora smijući se, kad je učitelj, ili koji mu prijatelj sumnjao, da li će se iz škripca izvući. Ipak nije bio tako zvani prigodni glazbotvorac, a komadi naručeni rietko su mu za rukom pošli (gl. u popisu I. br. 49., II. br. 42. i 87). To nekako pokazuje čovjeka, koji slobodu ljubi, koga smeta fantazija drugoga, već najradje sliedi vlastite intencije. A to se čini, da je svatko, koji sam obiluje mišlju, i u koga nema ropske naravi. Da li je to dobro po umjetnika i po narod, to amo ne spada.

Manira, da ne kažem manija praške škole: prelaziti neprestano iz jednoga priemeta (Tonart) u drugi poput orguljaša kad preludira, predobila je Lisinskoga više, nego što bi potrebno bilo. Dakako i modulacija može biti opravdana, osobito kad se ima prelaziti iz jednoga afekta u drugi; ali kad se takav prielaz u drugi duševni raspoložaj ne ište, tada je nemirno moduliranje smiešno i vrlo smeta. Napjevi, u kojima se malo, ili ni malo modulira u drugu skalu, obično najjače djeluju te postaju najprije popularni. Slično je i s kontrapunktskim zapletajima — vrhunac umjetnosti stare škole; i ovi mogu biti, kad se dobro i na pravom mjestu upotrebe, efektni, ali služiti se njima i tamo, gdje treba da bude tečaj melodije naravan, jasan i jednostavan, to je zloporaba. U ostalom je priznati, da se je Lisinski, premda je kontrapunkt temeljito izučio, rietko njime služio.

Digitized by Google

Uvjeren sam čvrsto, da bi se Lisinski, uživajuć u Zagrebu potpunu glazbenu slobodu, skoro otresao pedanterije i zabludâ praške stare škole, te da bi s vremenom klasičnu ljepotu slavenske pučke glazbe sve više razumio, pa tada stvorio djela, kojima bi se klanjali slavenski i neslavenski narodi.

* * *

Nekoliko godina poslie smrti Lisinskoga počeli su se u nas s pietetom sjećati našega glazbenoga velikana te tiskati neke njegove kompozicije i slaviti mu spomen i drugačije.

Tako je narodni glazbeni zavod u Zagrebu objelodanio god. 1862.: „Sbirku različitih hèrv. napjevah za jedan glas uz glasovir". U toj se svesci nalaze popievke od Lisinskoga: 1. Ruža: „Cvate ruže, cvate", od god. 1852. (Originalni je tekst češki.); 2. Ribar: „Ribice lude", od god. 1848.; 3. Tamburaška: „Neka mornar na pučini", od god. 1846.; 4. Tuga: „Od kad, dušo, ti mi ode", od god. 1851.; 5. Molba: „Ljepotom te Bog nadari", od god. 1845.; 6. Momak od oka: „Ja sam momak baš od oka", od god. 1845.; 7. Na vjetar: „Duhni vjetre!", od god. 1847.

Iste godine (1862.) izdao je glazbeni zavod jošte tri sveske: „Sbirka različitih četveropjevah mužkoga zbora". U I. svesci nalazi se od Lisinskoga: četveropjev „Pušku na klin, mač u tok!" od god. 1848., a u II. svesci četveropjev „Oj talasi mili, ajte", od god. 1841.

God. 1863. tiskalo je hrvatsko pjev. društvo „Kolo" u Zagrebu: „Milovan, sbirka hrvatskih napjeva za jedan, dva i tri glasa, za mužki četveropjev i za mješoviti sbor". U I. se svesci nalazi od Lisinskoga: „Predivo je prela" za muški četveropjev od god. 1844. i Tuga: „Od kad, dušo, ti mi ode", za jedno grlo uz glasovir, od god. 1851. U III. svesci nalazi se „Oj talasi mili, ajte", od god. 1841.; za dvopjev udesio Sl. Ložičar godine 1863.; „Nosim zdravu mišicu" ishitrio Ferdo Rusan za četveropjev udesio god. 1845. V. Lisinski.

Digitized by Google

God. 1863. izrazio je Fr. Š. Kuhač žalost svoju nad gubitkom Lisinskoga žalobnom koračnicom „Na grobu Lisinskoga“ za glasovir, koja je tiskana nakladom C. A. Spine u Beču. Kuhač prolazeći god. 1863. kroz Zagreb i posjetivši grob Lisinskoga na Rokovu groblju, komponirao je tu koračnicu još isti dan.[1]

God. 1864. transkribirao je Kuhač tri hrvatske popievke za glasovir u lakom slogu, a transkripcije je objelodanila zagrebačka knjižara Lav. Hartmana pod naslovom „Vilini glasovi“. Prva je transkripcija četveropjeva „Predivo je prela“ od Lisinskoga.

God. 1874. dne 27. travnja pjevali su članovi naše opere gdjica. Neugebauerova, gosp. Grbić i gosp. Kašman uz zbor i orkestar u koncertu „Kola“ tropjev iz opere „Porin“ s velikim uspjehom. I ouvertura „Porin“ za orkestar bila je nekoliko puta javno izvedena.

God. 1874. objelodanilo je zagrebačko sjemeništno pjev. društvo „Vienac“ zbirku popievaka za četiri muška grla pod naslovom „Bisernica“. U toj se zbirci nalaze od Lisinskoga sliedeći zborovi: 1. Brodar: „Oj talasi, mili, ajte“ od godine 1841.; 2. Lahku noć: „Sunce zadje, mrak proteže“, od god. 1850.; 3. „Plovi, plovi moja ladjo“, od god. 1850.; 4. Prelja: „Predivo je prela“, od god. 1844.; 5. „Pušku na klin!“, od god. 1848.; 6. Putnik: „Putnik stranim hoda putem“, od godine 1844.; 7. „Tam, gdje stoji gradić bieli“, od god. 1845 (?).

God. 1882. objelodanio je Kuhač u br. 31. „Vienca“: Recitativ i kavatinu: „Evo me opet“ iz Lisinskove opere „Ljubav i zloba“ (II. čin, br. 13.) za bariton i glasovir. Pratnju glasovirsku udesio je Kuhač po orkestralnoj partituri.

God. 1887. izradio je Kuhač djelo pod naslovom: „Lisinski i njegovo doba“, koje je tiskala „Matica Hrvatska“ u svojoj

---

[1] Od ove koračnice prodao je Spina više tisuća eksemplara, te su tu koračnicu i razni kapelnici udesili za tursku bandu, a kapele su ju svirale u Češkoj, Poljskoj, Ruskoj, dapače i u Njemačkoj, samo ne u — Hrvatskoj.

Digitized by Google

nakladi. — Ta se knjiga tiskala tada za nekoliko stotina eksemplara više, nego što je imala „Matica Hrvatska“ članova, no za godinu dana bila je i ta zaliha posve rasprodana. To nam dokazuje, da pojava Lisinskoga naše čitalačko općinstvo veoma zanima.

God. 1889. objelodanio je Kuhač na svoj trošak dvanaest Lisinskovih ovećih popievaka za jedno grlo uz glasovir pod naslovom „Neuvelo cvieće“. Izdavanje se nije nastavilo, jer nije bilo odziva.

God. 1890. nastojao je Alb. pl. Štriga, da ustroji privatnu hrvatsku opernu stagionu, u kojoj bi se pjevale hrvatske i talijanske opere, talijanske opere dakako u hrvatskom jeziku. Od hrvatskih opera imale bi se pjevati u prvom redu Lisinskova opera „Ljubav i zloba“ i „Porin“ pod Štriginim naputkom i upravom, a želio je, da u tim operama pjeva Milka Trnina, B. Krnicova i neki hrvatski pjevači solisti. Taj se Štrigin naum izjalovio zbog slaba odziva. Čuvši negdašnja Lisinskova zaručnica Hedviga Ban za taj Štrigin naum, a ne znajući, da je već propao, pisala je Štrigi sliedeće pismo:

„Štovani gospodine! Oprostite, što Vam dosadjujem svojim zločestim pismom, ali ne mogu drugačije, nego da Vam iskreno zahvalim za Vaš neumorni i ustrajni rad, te eneržiju i plemenitu borbu, koju ste uložili, te će se ipak „Porin“ predstavljati. Kad sam to u novinama pročitala, u svim mi žilicama zaigralo od veselja, i hvalim Boga, što imam nade, da ću „Porina“ vidjeti i čuti, a i Vama, da ste prodrli, jer da Vas nije bilo, Bog zna, kad bi se „Porin“ davao. — Odmah sam se sjetila na Vaš san. Lisinski je bolestan ležao u grčkom seminariju, ja sam sjedjela kraj njegova kreveta, a Vi na divanu, kad nam pripoviedaste, da ste snili čudnovat san. Jedna velika zgrada bila je u plamenu, a u njoj se nalazio „Porin“. Vi ste se borili s požarom, a napokon se bacili u vatru, da spasite „Porina“.[1] — Znam zaista, da ste se i sada borili, da prije nego što umrete, „Porin“ na pozorište dodje. Hvala Bogu, da Vam je to za rukom pošlo. Da nije siromah Lisinski „Po-

[1] To bi bio liep i zahvalan predmet za kojega našega slikara, a slika ne bi smjela biti ni bez zloduha Klobučarića.

*

Digitized by Google

rina“ doživio, ima najviše na duši nesretni Klobučarić, koji ga je neumorno proganjao. Ja bih radje djavola sastala, nego njega.

Reći ću Vam jednu crticu, t. j. ako ćete tako dobar biti i strpljenja imati s mojim gadnim pismom. Kad se saznalo, da će Veličanstvo naš kralj u Zagreb doći (god. 1852.), došao je Lisinski k nama vrlo veseo, te nam reče, da će se njegova opera „Ljubav i zloba“ tom prigodom pjevati. Kasnije bilo je to napušteno, pa se imala pod dirigovanjem Lisinskovim izvesti ouvertura „Porin“ i pjevati carevka. Mi smo već išle na probu. Za ovih priprema dodje jednoga dana oko šest sati po podne Lisinski k nama i stupivši na prag sobe, bio je blied kao smrt. Ja odmah skočih i upitah ga, za Boga, što mu je, a on bacivši se u fotelj za čas kaže: „To je grozni udarac; mene tako poniziti! Sve su mi uzeli, da ne dirigiram“. — Ja nisam znala, kako bih ga tješila.[1]

I danas Bogu hvalim, da nemam ništa osim njegove uspomene, kojom se ponosim. Ja sam sretna u ljubavi svoje djece i u srdačnim uspomenama. Pozdrav Juliki (gospodji Štriginoj)!

Osobitim štovanjem

Novska, 1. listopada 1890.

Hedviga Strgar rodj. Ban.[2]

God. 1891. objelodanio je Štriga na svoj trošak cielu Lisinskovu operu „Ljubav i zloba“ sa svim pjevačkim dionicama (svaka napose) i tekstom uz glasovir. Glasovirska udezba potječe od Lisinskoga, te je tako udešena, da glasovir samo prati, a da ne izvadja ujedno i melodiju pjevačevu. Izdanje ovo posvetio je Štriga „vječnoj uspomeni slavnoga Ilira Janka grofa Draškovića“, te je napisao i predgovor uz geslo: „Radite svi ovako, pak smo svoji“. Predgovor se svršava ovako:

„Svaki glasak milozvuka, koji će ozvanjat širom domovine moje iz ovoga umotvora našega najnježnijega glazbenika, neka Vam u duši tako dugo odzvanja kao glas iz nepresežnoga svemira, koji Vas zove, da ispunite želju svoga velikoga domoljuba i izvršite dužnost napram sebi samim. Slavite i štujte svoje umnike i junake, jer to je prvi korak na putu, da postanete sami umnici i junaci naroda svoga“.

---

[1] Taj dogadjaj spomenuo sam već na str. 121—122 te knjige.

[2] Ovo pismo priopćio je u „Obzoru“ od 1. listopada god. 1897. gosp. Ivo (Hergešić).

Digitized by Google

God. 1893. prodao je Štriga hrv. pjev. društvu „Kolu“ u Zagrebu sve one glazbotvore Lisinskoga, koje je imao. Za tu ostavštinu tražio je Štriga 400 for., a jer „Kolo“ nije imalo toliko novaca, a ipak je željelo imati te kompozicije, obratilo se na mecenu biskupa Strossmayera s molbom, da bi društvu priskočio u pomoć. Biskup se drage volje odazvao toj molbi, pošalje „Kolu“ 400 for. i sliedeće pismo:

„Slavnomu društvu „Kolu“. Pravo ima slavno društvo, što si nabavlja umjetničko blago pokojnoga umjetnika Lisinskoga, koji je tim blagom čuven i slavan postao tako, da svatko njegovu preranu smrt oplakuje. Još je i to u istom poslu častno i hvale vriedno, što je tim po nješto barem pomogao vriednomu i svake časti dostojnomu starini Alb. Štrigi. Ja u označenu svrhu šaljem četiri stotine forinti. — Bog blagoslovio častno društvo „Kolo“! — Pjesma je umotvor, kojim se srce i plemenita ćut služi, da više misli i divna čuvstva izriče i u dušu čovječju presadjuje. Sveta se vjera njom služi za božanstvene i neumrle svrhe svoje, a domorodstvo se njim služi, da ljude otme ovoj kori zemaljskoj i nižim interesom, da ih lieči, veseli i hrabri, da ih na put ideala božjih, pravu slobodu, pravi napredak, pravu i čistu i na svaku žrtvu za dom i rod svoj pripravnu ljubav budi i upućuje. U tome obziru liepe su zasluge slavnoga društva „Kola“. A „Kolo“ će i odsele uviek istim putem kročiti i narod nam na vjeru i istinu, na pravu slobodu i napredak buditi i kriepiti. U to ime Bog pomozi!

Preporučujem se slavnom društvu „Kolu“ na prijateljsku spomen, na bratsku ljubav i na molitvu.

U Djakovu, dne 22. kolovoza 1893.

Jos. Juraj Strossmayer
biskup.

Prije je Štriga bio doduše inače odlučio, želeći, da se to blago ima predati „Kolu“, ili glazbenomu zavodu istom poslie njegove smrti, ali osjećajući sada starost i veliku tjelesnu slaboću, nudio je cielu tu zbirku „Kolu“, da se ne bi poslie njegove smrti rastepla, ili čak izgubila. U pismu na „Kolo“ odstupio je Štriga ne samo Lisinskove rukopise, nego ujedno i sva autorska prava na te kompozicije i na opere „Ljubav i zloba“ i „Porin“. Da li je Štrigi pripadalo autorsko pravo na

Digitized by Google

Lisinskiove kompozicije, koje je kupio na dražbi za četrdeset forinti, to ne znam, ali za obje opere mislim, da nije imao autorskoga prava, kako se to vidi iz spomenutoga otpisa bana Šokčevića (gl. str. 133). Štriga je dakako drugačije mislio, što se vidi iz ovoga pisma „Kolu“:

„Ja podpisani prodao sam prema svojoj ponudi i danas predao svekolike kompozicije Vatroslava Lisinski-a ovom slavnom društvu za kupovinu od 400 for. sa svimi, naročito autorskimi pravi u njegovo neograničeno isključivo vlastničtvo. Ističem izrično, niti ja, niti tko drugi ne imade nikakova prava na ova glazbena djela, no jedino ovo slavno društvo „Kolo“. A moje pravo na ta djela sama istaknuto je jur u podnesku od 19. lipnja 1893. br. 138.

U Zagrebu 26. kolovoza 1893.

Berto Ognjan pl. Štriga; M. Mihaljinec, svjedok; J. Orešković, svjedok.“

U iskazu onih rukopisa Lisinskoga, koje je tada dobilo društvo „Kolo“ od Štrige, ima 120 komada. Taj iskaz kano i pismo biskupa Strossmayera priopćio je tadašnji tajnik „Kola“ g. Benj. Zeininger u 9. broju lista „Glazba“ od god. 1893.

Došavši „Kolo“ u posjed Lisinskovih kompozicija, koje su se nalazile u Štrige, upriličilo je dne 15. prosinca g. 1893. sjajan koncert: „Lisinskova večer“, na kojem su se izvadjala samo Lisinskova djela, i to:

1. Ouverturu „Bellona“ za veliki orkestar, izvela ju kapela 53. pukovnije pod ravnanjem kapelnika Jos. Dvoršaka; 2. Popievke: „Tko je srce u te dirno“ i „U daljini tudjeg svieta“, pjevala je gdjica. Ema Kornicerova; 3. „Otče naš“ za muški zbor, pjevao zbor Kola; 4. Večer, idila za orkestar, izvela kapela 53. pukovnije; 5. „Sunce zadje, mrak proteže“ za mješoviti peteropjev uz orkestar, pratnju orkestralnu udesio Nikola pl. Faller; 6. „Putnik hoda stranim putem“ i „Predivo je prela“ za muški četveropjev; 7. Jeka ilirskih napjeva, potpouri za orkestar, izveli Leopoldovci, t. j. kapela 53. pukovnije; 8. „Noćna tmina s neba ode“, za ženski zbor i sopran-solo, solo pjevala je gospodjica Agata Stahuljak.

Novine od 16. prosinca (Obzor, Hrvatska, Prosvjeta i Agramer Zeitung) vrlo su hvalile uspjeli taj koncert i genij Lisinskoga.

Digitized by Google

Ovaj koncert kazuje nam dvoje: 1. da imamo zaista biti zahvalni Štrigi, što je toli brižno čuvao Lisinskove glazbotvorine, a 2., da je Štriga, skrivajući Lisinskove kompozicije, mnogo štete učinio našemu glazbenomu razvitku. On nikako nije dozvolio, da one Lisinskove kompozicije, koje je on čuvao, izadju na vidjelo, te se i srdio, kada je tko drugi mimo njega dospio do koje Lisinskove radnje, ili ju čak i objelodanio ili predao javnoj porabi. Što više, Štriga nije htio ni to, da se znade, što on čuva. Jedino piscu te knjige dozvolio je godine 1886., da pregleda Lisinskovu ostavštinu, te da si pobilježi naslove pojedinih komada i datum, kada su nastali.

Da je zemlja, ili koje društvo kupilo od Štrige tu njegovu zbirku prije trideset godina, te ju pristupnom učinilo studiji i javnoj porabi, dale bi radnje Lisinskove našemu glazbenomu razvitku stanoviti hrvatski smjer. Lisinskove tvorevine ne bi se samo često javno izvadjale i tako općinstvo priučavale na taj smjer, nego bi naši domaći glazbotvorci i proučili Lisinskove kompozicije, te bi se njima još i drugačije okoristili: udesili koju popievku za koji instrumenat, ili izradili koju melodiju za koncertni komad ili za glazbenu kućnu ili instruktivnu porabu itd. Tä prije trideset godina bilo je još dosta patriotskoga zanosa i gorljive volje, te su se tada jošte i poštivale radnje starijih umjetnika. No čeznuo ti za Lisinskovim kompozicijama još tako živo, ipak nisi mogao doći do boljih i najboljih njegovih radnja, jer ih je Štriga pod ključem držao. Skrivena pak glazba ne samo da se ne poštiva: „Occultae musicae nullum esse respectum“, nego i ne djeluje na daljnji glazbeni razvitak. Velika je pogrješka, a još veća šteta za narodni napredak, kada se patriotičnim umjetničkim radnicima ne pruža prilika, da mogu iznieti, što su uradili.

God. 1894. tiskalo je hrv. pjev. društvo „Kolo“ zbirku izabranih hrvatskih i slovenskih muških zborova pod naslovom „Kolo“. Iza uvoda sliedi uznosit patriotski predgovor o moći hrvatske popievke u starim i u novim vremenima od artistič-

Digitized by Google

koga ravnatelja društva Nikole pl. Fallera, koji je taj zbornik i redigovao. U samom zborniku nalazi se od Lisinskoga samo nekoliko zborova (a moglo bi ih biti puno više), naime:

Nadgrobnica: „Šuti, šuti jadna vječna tugo“ (pod br. 84), „Otče naš“ (pod br. 85), „Nosim zdravu mišicu“ (pod br. 86); Prelja: „Predivo je prela“ (pod br. 87); „Putnik stranim hoda putem“ (pod br. 88), i „Tam, gdje stoji“ (pod br. 89).

Početkom god. 1895. potaknuo je odbor pjev. društva „Kola“ misao, izraženu još god. 1893. (u spom. broju „Glazbe“; str. 16.): da bi i Kuhač odstupio „Kolu“ sve ono, što imade od Lisinskoga bilo u autografu, bilo u originalnom priepisu. Predsjedništvo „Kola“ upravilo je na Kuhača dopis, a on je izjavio, da je pripravan toj želji zadovoljiti, ako mu „Kolo“ dade za dotične kompozicije neku odštetu. A da „Kolo“ vidi, što ne imade od Lisinskoga i što se po njegovu mnienju nije nalazilo u zbirci, koju je Štriga predao „Kolu“, poslao je predsjedništvu dne 17. siečnja 1895. četrdeset omotaka, u kojima se nalazilo 70 Lisinskovih kompozicija što u originalu, što u originalnom priepisu. „Kolo“ se u tu svrhu obratilo na vis. zem. vladu, moleći ju, da ona kupi tu Kuhačevu zbirku, te onda „Kolu“ daruje. Tako je i bilo. Vis. zem. vlada doznači Kuhaču 300 for., a ban je tu zbirku darovao „Kolu“, ali istom 5. prosinca 1899.

God. 1895. dne 19. listopada izvela se u novom zem. kazalištu prva opera Lisinskoga „Ljubav i zloba“ s dobrim uspjehom.

God. 1897. dne 2. listopada ispunila se želja čitavoga hrvatskoga naroda, osobito pak štovateljâ glazbenoga genija Lisinskoga, da se predstavi u cielosti opera „Porin“ Da je do toga došlo, ima se zahvaliti jedino tadašnjemu velezaslužnomu intendantu hrv. zem. kazališta dru. Miletiću, koji je naše kazalište uzdigao na takav stepen savršenosti, da se je moglo takmiti i s mnogim malim dvorskim kazalištima.

Možda se opera „Porin“ ne bi bila ni mogla izvadjati, da je živ bio Štriga (umro je 7. ožujka 1897.), jer se je on

Digitized by Google

vazda pobojavao, da predstava ne će uzorno uspjeti, ako ne budu pjevali pjevači i pjevačice prvoga reda. No premda nije dr. Miletić mogao engagirati takvih sila, to je ipak svladao sve poteškoće i zapreke, te je operu sam inscenirao, sam vodio i nadzirao regiju, sam se brinuo za valjane dekoracije i prikladne kostume i sve udesio finim ukusom. Općinstvo je bilo zatravljeno sjajem, elegancijom i harmonijom, koja je vladala u komplicìranoj toj cjelini.

Uvjeren sam, da bi tom izvedbom bio zadovoljan i Štriga, premda je on inscenaciju drugačije zamislio i premda nisu pjevale one pjevačice i oni pjevači, što ih je on odredio.[1] O tom sam pak s toga uvjeren, što je i gospodja Štriga, supruga Albertova, bila izvedbom gotovo ushićena, a ona je još od prije poznavala operu „Porin“ skroz i skroz, te je nekoć bila i vrstna operna pjevačica. A znam, da bi sva sretna bila i gospodja Strgarova, da je vidjela „Porina“ ovako sjajno izvedena. Ali ni Štriga ni gospodja Strgarova nisu mogli vidjeti toga slavlja, jer je nesmiljena smrt oboje pozvala prije toga k sebi.

Predstave „Porina“ dirigirao je naš Nikola pl. Faller poznatom svojom željeznom rukom i orlovim okom tako uzorno, da ga ne bi mogao ni jedan kapelnik cieloga svieta natkriliti, uzevši u obzir slabaški naš kazališnti orkestar. Još moram spomenuti, da je gosp. Faller neka mjesta u originalnoj partituri Lisinskoga skratio, a neka mjesta i posve izostavio, što je cielosti bilo samo u prilog. Katkada se naime čini pjesniku drame ili komponisti opere, da je ovo i ono svakako nuždno za motivaciju radnje ili za svezu izmedju pojedinih dielova; no kad sam gleda i čuje djelo svoje predstavljeno, uvidi namah, da je koješta posve suvišno, jer rasteže ili zaustavlja predstavu. Da je Lisinski i Štriga mogao vidjeti te Fallerove kratice, nema

[1] U prvoj predstavi pjevali su prve partije: Kocelina: gosp. Vulaković; Irmengardu: gdja. Brückl; Porina: gosp. vitez Cammarota; Sveslava: gosp. Aschenbrenner; Klodviga: gosp. Zvonimir Freudenreich; Zorku: gdjica. Matoušek; Klotildu: gdjica. Glivarec.

Digitized by Google

sumnje, da bi i oni bili zadovoljni. Ali kad nijednoga nije bilo. prisvojio si pisac ove knjige pravo, da u ime Lisinskoga podieli tu punovlast gosp. Falleru. Mislim naime, kada si je ravnatelj dvorske opere u Beču, gosp. Maller prisvojio pravo, da izostavi pojedina mjesta u češkoj operi „Dalibor“, što je djelu samo koristilo (kako je to posvjedočio dr. E. Hanslick u bečkoj „N. fr. Presse“), to ćemo valjda i mi, Lisinskovi umjetnički štovatelji i zemljaci, smjeti takvo što učiniti.

Čudo, što se je u nas dogodilo s operom „Porinom“, jest to, da se je pjevala četrnaest puta u jednoj saisoni, jer treba u obzir uzeti, da imademo uviek isto općinstvo u kazalištu. Od svih predstava „Porina“ bila je najsjajnija ona od 23. listopada, kada se je slavila u kazalištu pedesetgodišnjica uvedenja hrvatskoga službenog jezika. Svečanost je počeo orkestar hrvatskom himnom „Liepa naša domovina“. Tada je stupila na pozornicu gospodja Isaković-Šram u dražestnom narodnom odielu, te je krasnoslovila Preradovićevu pjesmu „Rodu o jeziku“. Nakon toga pjevala se opera „Porin“.

God. 1897. dne 16. listopada objelodanio je „Vienac“ u br. 42. Porinovu tužaljku „Zorko moja“ za tenor-solo i mješoviti zbor uz pratnju glasovira po Lisinskovoj udezbi.

God. 1897. pisala je dru. Miletiću neka na glasu njemačka nakladna firma, da bi voljna bila posredovati, e da se i u Njemačkoj izvadja Lisinskova opera „Porin“, budući da je čitala, da je ta opera u Zagrebu vanredno uspjela. S toga moli dra. Miletića, da joj priopći adresu komponiste, da se s njim dogovori radi uvjeta. („Agr. Zeitung“ od 6. stud. 1897.)

God. 1898. dne 11. siečnja slavila se u hrv. zem. kazalištu u Zagrebu pedesetgodišnjica postanka opere „Porina“.[1]

[1] Koliko ja znam, nije taj datum (11. siečanj 1848.) pravi, jer je Lisinski došao u Prag mjeseca listopada 1847., nije dakle mogao do 11. siečnja 1848. ni površno skicirati ciele opere „Porin“, kamo li ju izraditi. — Vrativši se Lisinski početkom rujna 1850. u Zagreb, pokazao je doduše gotovu partituru „Porina“ banu Jelačiću, ali na čisto ju je prepisao istom u Zagrebu, a svršio prepis „božjom pomoći“ dne 11. siečnja 1851.

Digitized by Google

Predstava — theatre paré uz sjajnu rasvjetu — započela je hrvatskom narodnom himnom, koju je slušalo općinstvo stojećke. Iza toga je scenski prolog od dra. Harambašića recitirao Dragutin Freudenreich (prikazujuć Lisinskoga) i gdja. Ružička-Strozzi (prikazujuć vilu glazbotvorku). Scenerija bila je ta: U sobi s priprostim pokućtvom: lievo pisaći stol, desno mali starinski glasovir, pred kojim sjedi Lisinski, a kraj njega stoji vila. Prije nego što je Lisinski počeo govoriti, udari na glasoviru nekoliko akorda, kojima se svršava opera „Porin".

Harambašićev proslov veoma je liep, te je pretiskan u cielosti u 2. broju „Prosvjete" i u 3. broju „Vienca" od godine 1898.

O toj predstavi donio je „Obzor" od 12. siečnja 1898. liepa razmatranja o zanosu i nastojanju Ilirâ i o glazbenom geniju Lisinskoga. Medju ostalim piše „Obzor":

„Porin je veliko umjetničko remek-djelo, naš ponos, te je ta opera i nakon pedeset godina mlada i svježa. Tudji velikani i njihova remek-djela ne mogu ni najmanje pomrčiti Lisinskoga sjaja. Ova predstava (pedeset godišnjica postanka „Porina") mora da svake godine predje u običaj kao i ona Gundulićeve uspomene predstavom „Dubravke".

God. 1899. pisao je g. Milan Grlović životopis Lisinskoga (sa slikom) u 6. sv. „Albuma zaslužnih Hrvata XIX. vieka" i iscrpao vrlo vješto knjigu „Lisinski i njegovo doba".

God. 1900. pisao je dr. Ivan Zahar u br. 4. „Vienca", da je Štrigino pravo na operu „Porin" prieporno.

God. 1901. izdao je g. Miladin pl. Štriga, sin Albertov, na svoj trošak glasovirsku udezbu „Porina", koju je udesio po orkestralnoj partituri naš kazališnti kapelnik g. Srećko Albini (rodj. u Slavoniji). — Ta udezba (107 str. m. folio) nije puka glasovirska pratnja, jer glasovir izvadja i melodije, koje pjevaju pjevači. U Lisinskovoj ostavštini nalazi se takodjer glasovirska udezba „Porina", ali je tako udešena, da glasovir samo oponaša orkestralnu pratnju. Takve su glasovirske partiture, u ko-

Digitized by Google

jima su ispisane sve dionice pjevačeve napose, doduše potrebne pojedinim pjevačima i korepetitorima, koji vježbaju s pjevačima cielu operu, ali nisu praktične za veliko općinstvo, koje hoće da čuje u glasovirskom partu i melodije pjevane. — Udezba Albinijeva vrlo je dobro uspjela, jer je glasovirski slog elegantan, korektan, punozvučan, a ipak ga nije teško glasovirati. U drugim sličnim udezbama slog je priprost, mršav, te zvoni kao duet od velikoga bubnja i frule.

Bez Albinijeve udezbe „Porina“ ne bi smjela biti nijedna patriotska hrvatska kuća, gdje se glasovira, i gdje se mari za hrvatsku glazbu, i to tim manje, što je Štriga prvotnu cienu znatno obalio.

God. 1904. dne 31. svibnja prošlo je pedeset godina, što je Lisinski umro. Na taj su dan zaboravila i naša pjevačka društva i drugi naši zavodi. Jedino u našim novinama sjetili su se njeki toga dana, i to najprvi „Obzor“, u kojem je dne 30. svibnja napisao g. Stanislav Stražnicky oštar članak, u kojem kori naše pjevače i pjevačice, što većom stranom goje tudju glazbu mjesto hrvatske, a kori i naše općinstvo, što se oduševljava za tudje glazbotvore, koji katkada nemaju nikakve glazbene vriednosti, a zabacuje kud i kamo vrednije kompozicije naših domaćih umjetnika itd. Stražnicky je iznio u tom članku poznate podatke o Lisinskovom radu i bezradostnom mu životu, te svršava želeći, da mladji naši glazbotvorci sliede glazbene stope Lisinskoga, ali s više sreće i s više uspjeha.

Digitized by Google

Popis glazbotvorâ Vatroslava Lisinskoga.

I.

Glazbotvori Lisinskoga od god. 1841. do listopada god. 1847. t. j. do njegova polaska u Prag.

1. **„Iz Zagorja od prastara“**; spjevao Pavao Stoos; za jedno grlo uz jednostavnu glasovirsku pratnju; u *Ef*-dur-u — Aut. u K.[1] — Od god. 1841.

U ovoj se melodiji opaža njemačka glazbena tradicija i upliv njemačke škole, i to stranom u poredjaju glasova, koji u motivu sastoji od prelomljenoga sazvuka, stranom u prelazu na dominantu na kraju prvoga diela napjeva. Inače je melodija hrvatskoga izražaja, a jezični se naglas veoma dobro slaže s glazbenim. Napjev ima ritam koračnice, te je od velikoga efekta, ako se naime onako pjeva, kako je tu pjesmu pjevao Štriga. — Sada se ova popievka rietko u nas čuje, i to ne sa Štoosovim tekstom: „Iz Zagorja“, niti s Demetrovim: „Prosto zrakom ptica leti“, ali jedno trideset godina (od 1841—1871) pjevala se je svagdje i svuda.

2. **Brodar. „Oj, talasi mili, ajte“**; spjevao Ivan Trnski (tekst tiskan prvi put u br. 11. „Danice Ilirske“ god. 1840.), za jedno grlo uz glasovir u *Ce*-dur-u. — Prepis od Stazića u K. — Od god. 1841. — Kasnije prenesao je Lisinski ovu

---

[1] Budući da se sada sve glazbotvorine Lisinskoga, koje je imao Alberto Štriga i koje sam imao ja (Kuhač), nalaze u arkivu hrv. pjev. društva „Kola“ u Zagrebu, to sam u I. i u II. Popisu samo zato ostavio predjašnje kratice „Aut. u Štr.“ (Autograf u Štrige) i „Aut. u K.“ ili „orig. prep. u K.“ (Autograf u Kuhača ili originalni prepis u Kuhača), da se zna, tko je sabrao i čuvao te glazbotvorine.

Digitized by Google

popievku u *Es*-dur, pa je u toj udezbi tiskana u „Milovanu“ u I. knj. III. svez. što ga izdalo god. 1863. hrv. pjev. društvo „Kolo“. — Još jedna druga izradba (u *Ce*-duru nalazi se u Štrige. U toj je izradbi glasovirska pratnja bolja, te ima uvod od devet taktova. Bit će iz kasnije dobe, a originalni prepis po svoj prilici od Müllera.

Ovu pjesmu uglazbio je takodjer i Ferdo Livadić za tenor-solo uz mrmljajući zbor, u De-duru. Bez sumnje je Livadiću uzorom služila Lisinskova melodija, samo što ju je Livadić više ispreo. Lisinskova melodija približuje se u poredjaju glasova više hrvatskoj tradiciji nego Livadićeva, ali zato odgovara opet ova melodija u modulaciji bolje hrvatskomu ukusu, ne prelazeći na kraju prvoga diela u dominantu. Ipak su obje melodije karakteristične i od neodoljiva efekta.

3. **„Slavonsko kolo“**, sastojeći od jednoga Adagia i jednoga Allegra u $^2/_4$ mjeri, udesio za glasovir V. L.; u *A*-duru. — Aut. u K. — Od god. 1841.

4. **„Hrvatsko kolo“**, sastojeći od jednoga Adagia i jednoga Allegra u $^3/_4$ mjeri; glazbotvorio za glasovir V. L.; u *A*-duru. — Prepis u K. — Od god. 1841.

Jedno i drugo kolo udesio je za orkestar kapelnik Kirschhofer, te se je prvi put izvadjalo u zagrebačkoj streljani dne 27. siečnja 1842. uz veliko povladjivanje općinstva.

5. **„Valceri za narodnu večernu zabavu“**, za glasovir, posvećeni gospodji Franciski pl. Šimunićévoj; op. 3.; sastoje od uvoda, pet likova i finala. — Aut. u K. — U Zagrebu dne 27. siečnja 1842.

Za uvod upotrebio je L. napjev pjesme „Oj talasi“, no niti ova melodija niti cieli uvod ne odnosi se ni na jedan lik valcera. Sveza izmedju pojedinih likova nije naravna, budući da nisu priemeti likova u bližem srodstvu. Tako se n. pr. svršava uvod četverozvukom Ce-dur-a, prvi se lik počinje neposredno Ha-molom; četvrti lik svršava Ge-dur trozvukom, a peti počinje A-dur trozvukom itd. Vidi se, da L. nije tada poznavao pravila sazvučja, ali priznati mi je ipak, da cieli valcer nosi na sebi neki moderni, tada nepoznati tip, t. j. da je originalan i napredan.

6. **„Ne dajmo se, ne bojmo se“**, spjevao Drag. Rakovac (tekst tiskan prvi put u „Danici Ilirskoj“ u br. 31. od

Digitized by Google

god. 1842.); za jedno grlo uz jednostavnu glasovirsku pratnju; u *De*-duru. — Aut. u K. — Od god. 1842.

Napjev je u ritmu koračnice, ali od slaba efekta. — Prvi put pjevana u Zagrebu dne 17. lipnja god. 1842. u koncertu glazbenoga zavoda pod naslovom: „Junački zbor od Lisinskoga". Udezba za zbor nije mi poznata.

7. **Kratka sreća. „Dieva s dragim šeta"**; spjevao Stanko Vraz (pjesma prvi put tiskana u „Danici Ilirskoj" u br. 37. god. 1841.): a) Za muško kolo uz pratnju glasovira; u *As*-duru. — Prepis u K. — b) Za muško grlo uz pratnju frule, dviju violina, viole i violončela; u *As*-duru. — Aut. u Štr. — Od god. 1841.

Vrlo sentimentalna kompozicija u smislu njemačkoga „Weltschmerza", ali od dobra efekta. Pjevao ju je prviput Bjelan Štriga, „Ilir iz Horvatske" u koncertu od 24. lipnja 1842., kako je to na pjevnoj dionici naznačeno.

8. **Annenfest-Tänze,** valceri za glasovir, posvećeni „visokorodjenoj gospodji Ani pl. Paravićevoj rodj. pl. Vojković"; op. 4.; sastoje od uvoda, četiri lika i finala. — Aut. u Štr. — U Zagrebu 26. srpnja 1842.

Nema u sebi ništa veseloga, kao što u opće ne nadjoh u ćudi Lisinskoga vesele žice. Valcer ovaj vrlo je jednostavan i starinski.

9. **„Samo napred!"** valceri za glasovir, op. 5., sastojeći od uvoda, pet likova i finala. — Aut. u K. — Od god. 1842.

Za uvod i treći lik upotrebio je L. melodiju pjesme: „Ne dajmo se, ne bojmo se". Ti valceri imadu neku glazbenu vriednost; treći, četvrti i peti lik upravo su duhoviti, te odaju bogatu glazbenu maštu mladoga glazbotvorca. Da L. na ovim valcerima nije sam naznačio, da ih je god. 1842. glazbotvorio, mogao bi čovjek misliti, da su četiri posljednja takta prvoga diela III. lika reminiscence od Ivana Straussa, ali pošto znademo, da je Ivan Strauss mladji pisao posvema slična četiri takta istom nakon 20 godina, to odpada ta sumnja. Isto je tako s prvim dielom IV. lika. U početku finala pak duva vjetar, koji za stalno nije došao iz Njemačke.

10. **Rieč domorodca. „Dusi, koji rod svoj ljube"**; spjevao Tomo Blažek; za jedno grlo uz jednostavnu glasovirsku pratnju; u *E*-duru. — Aut. u K. — Od. god. 1842.

Digitized by Google

Ushitna i marcijalna melodija, kojom je L. hrvatsku žicu vrlo dobro pogodio. Popievka se je razprostranila munjevnom hitrinom po cieloj zemlji osobito pak u dolnjim krajevima. Narod nije medjutim pridržao Blažekova teksta, već je liepomu ovomu napjevu podmetnno ljubavnu pjesmu: „Šetô sam se gore dolje“ (čini mi se, da je pjesma od Paje Kolarića), pa je i melodiju ispravio po hrv. glazbenoj tradiciji, promieniv akordne glasove 4. 10. i 11. takta glasovima, koji se u sekundama miču, kako se to vidi iz popievke tiskane u I. knjizi Kuhačevih: „Južnosl. nar. popievaka“ br. 15.

11. **Uspomena na Karlovac,** valceri za glasovir, op. 6., sastoji od pet likova i finala. — Aut. u Štr. — Od god. 1842.

Obična valcerska glazba njemačkoga izražaja. U početku finala nalazi se mala predigra u dvostručnom kontrapunktu, što nam dokazuje, da je tada L. i o kontrapunktu već nešto bio učio.

12. **Tudjinci,** valceri za glasovir, op. 7.,[1] sastoji od uvoda (u *Ge*-duru), pet likova i finala. — Aut. u Štr. — Od god. 1842.

Ovi baš pravi njemački valceri odaju, kao što i svi stariji njemački plesovi, nestašicu melodijskoga elementa. No u L-ovu se opaža znameniti ritamski talenat, jer imaju više ritamske raznolikosti, nego mnogi drugi valceri, što su ih u ono doba komponovali Niemci.

13. Napitnica: **„Sat udara, braćo mila“**, spjevao — — za jedno grlo uz glasovir; u *E*-duru. — Aut. u K. — Od god. 1842.

Liepi napjev, vesela, hrvatskoga izražaja, u ritmu posve nalik melodiji pučke pjesme: „Igra kolo u dvadeset i dva“.

U prvim njegovim melodijama djelovala je na L. mnogo magjarsko-hrvatska tradicija, koju je naći u Podravini, u Medjumurju i u onom dielu Ugarske, gdje Hrvati obitavaju. Tradicija ova zahtieva medju ostalim i to, da se prvi takt melodije doslovce opetuje, kako je n. p. u popievkama: „Iz Zagorja“, „Oj talasi“, „Ne dajmo se“ i u „Sat udara“, i da prielaz u dominantu ne sliedi na svršetku prvoga diela melodije (njemačka tradicija), već na početku drugoga diela, kako je to u popievkama: „Dusi, rod svoj ljube“ i u „Sat udara“. Iz toga pak sliedi, da je L. uzeo u početku svoga rada uzorom one pučke melodije, koje su mu pjevali prijatelji rodom iz Križevaca, Koprivnice i Medjumurja.

[1] Lisinski je naznačio u početku svoga rada samo svoje instrumentalne glazbotvore brojem opusa.

Digitized by Google

14. **Njoj. „Oj angjelu, oj djevice mila“**, spjevao M. T. (pjesma je bila prvi put tiskana u „Danici Ilirskoj“ u br. 42. god. 1838.); za jedno grlo uz jednostavnu glasovirsku pratnju; u *Ge*-molu. — Aut. u K. — Od god. 1842.

U obliku pučkih popievaka, ali od slaba efekta.

15. **Koprivice. „Ja sam momče Radivoj“**; spjevao Ognjeslav Utješenović (pjesma prvi put tiskana u „Danici Ilirskoj“ u br. 17. god. 1842.); za jedno grlo uz jednostavnu glasovirsku pratnju; u *Es*-duru. — Aut. u K. — Od god. 1842.

Vesela, hrvatskoga izražaja u ritmu slavonskoga (dvoranskoga) kola i po obliku pučkih popievaka. Prvi put javno pjevana 13. kolovoza 1842. u koncertu u Križevcima.

Do sada ovdje nabrojene popievke našao sam u jednoj kajdanci, pisanoj rukom Lisinskoga, a dobio sam ju god. 1863. od gospodje Šaufove. Ta kajdanka nosi naslov: „Sbirka ilirskih napjevâ, sakupljenih i složenih po Vatroslavu Lisinskom“, te sadržaje 23 popievke, i to: 1. Nek se hrusti šaka mala; 2. Ja sam mlada kô zelena trava; 3. Mi smo, braćo ilirskog, melodija od M. Hajke; 4. Oj Iliri, jošte živi (slovačka melodija); 5. Ja sam mlada Ilirka (pučka melodija); 6. Još Hrvatska nij' propala; 7. Iz Zagorja, gudba od V. L.; 8. Oj talasi, gudba od V. L.; 9. Dusi, koji rod svoj ljube, gudba od V. L.; 10. Sat udara, od V. L.; 11. Ne dajmo se, od V. L.; 12. Oj angjelu, od V. L.; 13. Ja sam momče Radivoj, od V. L.; 14. Puna srca, pune čaše (njemački napjev upotrebljen od pjesnika Alekse Zdenčaja); 15. Ah, što sam ti učinio (slavonska varoška); 16. Ajdemo kući, zora je (pučki napjev); 17. Hajde, braćo, hajd junaci (po pučkoj melodiji: Gaj-Turanyi); 18. Šta po vilaetu (pučki napjev); 19. Doletiše ptice kukavice (Gaj-Turanyi); 20. Koj je rodjen Slavjan (poljsko-slovački napjev); 21. Koga rodi Slovinkinja (pučki napjev iz hrv. Primorja); 22. Hajde, braćo, hajd, junaci (varoški napjev); 23. Dievo mila, dievo krasna (napjev od A. Zdenčaja).

16. **Pjesnik i Ilirče. „Čije gledim tamo vedro lice“**; spjevao I. Tordinac. — a) Za jedno grlo uz glasovir; u *Ef*-duru. — Aut. u K. — Od god. 1842. — b) Za muški četveropjev uz pratnju maloga orkestra. — Aut. u K.

Popievka je ova pjevana prvi put 13. kolovoza 1842. u Križevcima u koncertu za pogorelce Požežane, te se je vrlo dojmila.

Digitized by Google

17. **Ona i moja unutarnost**: „Pismom riečju kaže meni“ (tiskana u „Razl. děla Iv. Kukuljevića Sakcinskoga, knj. IV. pod naslovom: „Ona i moj razum“); spjevao Iv. Kukuljević. — a) Za sopran ili tenor uz glasovir; u *A*-duru op. 12. — Aut. u Štr. — (Nije predao „Kolu“.) — Od god. 1842. — b) Za tenor uz orkestralnu pratnju. — Aut. u Štr.

U ovoj se popievci dosta jasno razabire stil glazbotvorca opere „Ljubav i zloba“. Melodija je sentimentalna i tegotna za izvadjanje, ali zahvalna za pjevača, koji je siguran u intonaciji. Opća je navada mladih komponista, da često prelaze iz jednoga priemeta u drugi, te da slušatelja zavaravaju; a to se opaža i u ovoj popievci. — U Kastvu (u Istri) sam čuo pučku popievku novijega doba: „Nije meni, da ja moram odlaziti“, koja isto tako počinje, kako i ova melodija.

18. **Ilirom. „Il je možno, il nemožno“**; spjevao Antun Niemčić; za tenor solo uz muški četveropjev, bez glasovirske ili druge pratnje; u *E*-duru. — Prepis u K. — Od god. 1842.

Melodija je u slovensko-njemačkom duhu, ali umiljatost njezina ne odgovara ratobornomu tekstu. Osim toga ima četveropjevna pratnja gdjegdje vrlo neugodna nezvučja. Peteropjev taj pjevahu prvi put 13. kolovoza 1842. u Križevcima.

19. **Slavonsko kolo** u sedam likova za glasovir. — Aut. u K. — Od god. 1843.

Glazba i glasovirski slog primitivan je, ali izražaj od početka do kraja hrvatski. Ovo je kolo u opće prvi komponovani instrumentalni komad hrvatskoga karaktera. Gudilo se je jedno dvadeset i pet godina na svakomu našem plesu.

20. **Horvatsko kolo** u šest likova za glasovir (u $^3/_4$ mjeri). — Prepis u K. — Od god. 1843.

Ovo je kolo više lokalne nego li sveopće hrvatske boje. Kritik hrvatskoga i slavonskoga kola piše u „Danici Ilirskoj“ u br. 8. god. 1848.: „Ozbiljna čuvstviteljnost, plemenu hrvatskomu vlastita, prilikuje se u kolu hrvatskom; u kolu slavonskom sjedinjuje se lirika s dramatikom, t. j. čuvstvo s umjetnošću.“

21. **Tuži-teži-taži-Polka**, za glasovir; u *Hes*-duru; op. 14. — Aut. u Štr. — Stariji prepis od tudje ruke u K. — Od god. 1843.

Digitized by Google

Ova je polka, prama tadašnjim praznim i trivijalnim polkama upravo elegantna.

22. **Pobuda: „Braćo, hajd i mi napreda!“**; spjevao Drag. Rakovac (prvi put tiskana u „Danici Ilirskoj“ u br. 49. god. 1840., s početkom: „Ajdmo, braćo, i mi napreda“); za jedno grlo uz jednostavnu glasovirsku pratnju; u *Ef*-duru. — Aut. u K. — Od god. 1843.

Kratki napjev bez znatnije vriednosti. L. ju je u kavani ishitrio i olovkom napisao. Rukopis sam dobio god. 1869. od gosp. Eduarda Finka, tada župnika u Radoboju, koji mi je i postanak toga napjeva pripoviedao.

23. **Pjesma domorodna: „Vrieme je već, zadnja je već doba“**; spjevao I. Tordinac; za jedno grlo uz glasovir; u *Ef*-duru. — Aut. u K. — Od god. 1843.

L. je ovom melodijom htio oponašati način pučkoga pjeva, što mu je dobro za rukom pošlo i u poredjaju intervala, i u modulaciji. Po obliku i tempu naliči taj napjev „Allegru“ dvoranskoga kola.

24. **Putnik: „Putnik stranim hoda putem“**; spjevao — — — za muški četveropjev; u *As*-duru. — Prepis u K. — Od god. 1844. Tiskana u „Bisernici“, što ju je objelodanilo pjev. društvo zagreb. sjemeništa „Vienac“ god. 1874. Često su ju pjevala naša pjevačka društva, a tako i na svečanom koncertu „Večer Lisinskova“ dne 15. prosinca 1893.

Veleliep lirski zbor, umjetnički ispreden, karakterističan i od velikoga efekta. Ovaj četveropjev dokazuje, da je Lisinski u svojim glazbenim naukama do g. 1844. znatno napredovao, postavši od diletanta stručnjakom.

25. **Sladko snij**: „Krenu sunce s neba sinja“; spjevao Ivan Trnski; za muški četveropjev; u *Ge*-duru. — Prepis u K. — Od god. 1844.

Oveći zbor u hrvatskom duhu; veleliep i za pjevače zahvalan.

26. **„Tam gdje stoji gradić bieli“**; spjevao — — —; za muški četveropjev; u *A*-duru. — Prepis u K. — Tiskana u „Bisernici“ god. 1874.

Divan oveći zbor pun poezije i od pronicava efekta. Glazbeno-ortografske pogrješke u 6. i 29. taktu treba ispraviti; isto tako i tekst pod 28. i 29. taktom.

*

Digitized by Google

27. **„Predivo je prela“**; spjevao Ivan Kukuljević: za muški četveropjev u *Hes*-duru. — Prepis u K. — Od. god. 1844. — Tiskana u I. knjizi, 3. sv. „Milovana“, što ga je izdalo god. 1863. hr. pjev. društvo „Kolo“ u Zagrebu. — Štriga je imao prepis ove popievke pisan rukom tenoriste Stazića, koji je pogrješno zabilježio: „u muziku stavio F. Livadić, a u Quartetto V. Lisinski“. Štriga je sudio, da ova zabuna potječe odatle, što je i Livadić isti tekst uglazbio, te je Stazić mislio, da ju je Lisinski samo za četveropjev udesio. Ali Livadićeva popievka je u *A*-molu, te ima $^9/_8$ mjeru, Lisinskova pak $^4/_4$ mjeru. Taj su četveropjev veoma često pjevali naši muški zborovi, pa i na svečanom koncertu „Kola“ god. 1893.

Prekrasan zbor, u kojem je zamišljenost tužne djevojke izvrstno karakterizovana.

28. **Bjelana: „Platno si bieli za rana“**; spjevao Stanko Vraz; za sitni tenor uz glasovir; u *De*-duru; „posvećena u znak prijateljskog nagnuća gosp. Franji Staziću“. — Aut. u Štr. — U siečnju god. 1845. Tiskana god. 1889. u „Neuvelo cvieće“ pod br. 4.

Liepa i za lirskoga tenora vrlo zahvalna popievka, jer mu se tu često daje prilika, da istakne glasove svoga sitnoga grlišta (Stimmregister). Popievka nije tegotna, a glasovirska pratnja tako čedna, da slušalac može obratiti cielu svoju pozornost na pjevača.

29. **Kolo prosto:** a) Sriemsko kolo u *De*-duru, b) Banatsko kolo u *Ef*-duru; udesio za četverogudje V. L. — Aut. u Štr. — Od god. 1844.

Prvo kolo ukajdio je A. Kalauz, a drugo Josip Šlesinger (u Biogradu), te su bolje od Lisinskove ukajdbe. Po tom sudim, da je L. jedno i drugo kolo ukajdio po udaranju kojega prostoga tanburaša ili svirca, koji nije dobro umio tih plesova.

30. **Ouvertura Semiramis,** od I. Rossinia, udešena za četiri glasovira svaki po četiri ruke po V. L. — Aut. u Štr. — U Zagrebu 10. siečnja 1845.

Udezba za četiri glasovira uzorna je. Ouvertura je bila izvedena 21. veljače 1845. u zagr. gradjanskoj streljani.

Digitized by Google

31. **Strieljačka poputnica,** za četiri glasovira svaki po četiri ruke, u *Es*-duru. — Aut. u Štr. — Od 12. siečnja god. 1845.

Obični stariji marš u $^6/_8$ mjeri bez hrvatskoga izražaja, ali vrlo liepo udešen. Izveden prvi put 21. veljače 1845. u koncertu u zagr. streljani.

32. **Poputnica hrvatskog junaka: „Nosim zdravu mišicu“**; spjevao i napjev ishitrio Ferdo Rusan. Udesio za muški četveropjev uz pratnju glasovira u *A*-duru V. Lisinski. — Aut. u K. — Prvi put pjevana dne 21. veljače 1845. u zagr. streljani.

33. **Davorija: „Brod nek ćuti udarca“**; spjevao i napjev ishitrio Ferdo Rusan; udesio za muški četveropjev uz glasovir u *A*-duru V. L. — Aut. u K. — Prvi put pjevana dne 21. veljače 1845. u zagr. streljani.

Obje ove Rusanove popievke nisu samo začarale i usplamtile Hrvate i Srbe, već su djelovale i na Magjare i Ruse, kad su ih god. 1847. pjevali hrvatski jurati u Požunu prilikom zajedničkoga sabora, i kad ih je Štriga sam pjevao god. 1858. u Moskvi i u Petrogradu. Melodije ovih popievaka imadu, istina, same u sebi moćnu silu, ali nije tajiti, da je ovu silu jošte povećavala vješta L-ova udezba.

34. **Davorija: „Složno, složno, braćo mila“**; spjevao i napjev ishitrio Ferdo Rusan; udesio za muški četveropjev uz glasovir u *As*-duru V. L. — Aut. u Štr.

Prvi put pjevana dne 30. lipnja 1845. na „Narodnoj zabavi“ u Varaždinu. (Vidi „Danicu Ilirsku“ br. 28. god. 1845.)

35. **Davorija: „Hajde, braćo, hajd, junaci“** (po Gajevu pjevanju ukajdio kapelnik Turany god. 1835.); za muški četveropjev udesio V. L. — u *Hes*-duru. — Aut. u Štr. — Od god. 1845.

Ova popievka tiskana (ali mjesto u $^3/_8$ u $^3/_4$ mjeri, i to sa samovoljnom preinakom u napjevu) u „Slovenskoj Grlici“ u II. sv. god. 1850 (?), a poslie u djelu: „Sbírka písní slovanských“ I. svez. (Tiskom M. Perny v Brně, 1851.), no sasma s drugom melodijom.

36. **Momak od oka: „Ja sam momak od oka“**; spjevao Ljud. Vukotinović; za bariton uz glasovir; u *De-*

Digitized by Google

duru. — Aut. u Štr. — Od g. 1845. — Tiskana: u „Sbirci razl. hrv. napjeva“, što ju je izdao glazb. zavod u Zagrebu.

Šaljivu ovu pjesmu teško je bilo uglazbiti, jer ritam pjesme sliedi sad štokavski, sad kajkavski akcenat. U ostalom je glazba satirična, što ćeš tim bolje upoznati, kad popievku izvadjaš u vrlo brzom tempu, načiniv od jednoga $^4/_4$ takta jedan takt od $^2/_4$. U tom slučaju glasit će početak kao poznato neko pučko kolo, a drugi dio kao poznata češka polka.

37. **Molba: „Ljepotom te Bog nadari“**; spjevao Janko Car; za jedno grlo uz glasovir; u *De*-duru. — Prepis u K. — Od g. 1845.

Pjesmu ovu uglazbio je L. za samoga zaljubljenoga pobratima — pjesnika, i to strofički stegnuv glazbeni oblik tako, da je ciela popievka mogla stati na listić albuma. Melodija je nježna, a glasovirska pratnja tako laka, da nije prisilila zatravljenoga ljubovnika odvratiti oko od svoje obožavane ljepotice.

38. **Ljubav i zloba. Prva hrvatska opera u dva čina**; spjevao dr. Dim. Demeter. — Aut. partiture u zem. arkivu. — U cielosti prvi put pjevana 4. travnja 1846. u zagr. glumištu, tada g. 1847. (2 puta), g. 1871. (više puta), g. 1874. (2 puta), g. 1877. (2 puta) i g. 1895. (jedan put).

Ni jedna predstava nije tako uspjela kao prva (g. 1846.). O predstavi g. 1871. pisao je pisac ovoga vjekopisa kritiku u 43. i 44. broju „Vienca“, u kojoj je istaknuo, da tadašnje pjevačice i tadašnji pjevači (gospodjica Jankovska sopran, g. Grbić I. tenor, Raverta II. tenor, Kašman bariton i Novotny bas) nisu doduše imali takva krasna i zvonka grla, kao soliste god. 1846., ali da su operu ipak jako dobro otpjevali. — Predstava god. 1874. s Erlesbekovom, Grbićem, Ravertom, Kašmanom i Fassbenderom bila je slaba, a predstava god. 1877. posve loša. — O predstavi god. 1874. pisao je August Šenoa kratku kritiku u 17. br. „Vienca“, a god. 1877. takodjer, i to u 50. broju „Vienca“. U prvoj kritici prigovorio je slabomu insceniranju opere, a zatim osobito pjevačici Erlesbekovoj; u drugoj, da pjevači u opće nisu pogodili intencije Lisinskoga. „Ako velimo, da o uspjehu ili neuspjehu „Ljubavi i zlobe“ ne može i ne smije biti govora, jer je ta opera i 1846. i prije nekoliko godina (1781.) pobjedu održala, odgovorismo i na pitanja. Mlado ilirsko obćinstvo od 1846., reći će se, imalo je dakako više zanosa i patriotizma. Istina je. Ali obćinstvo poslie g. 1870. bilo je već blazirano. Ne ćemo reći, da su pjevači nevaljalo ili krivo pjevali, ali govo-

Digitized by Google

rimo iskreno, karaktera Lisinskove skladbe nisu pogodili i najljepša mjesta uminuše bez efekta. Pa scenerija! Prizor bitke u zadnjem činu bio je upravo smiešan. Mi smo slučajno vidjeli bojami izveden nacrt I. Lehnera, gdje je nacrtan taj prizor, kako je god. 1846. prikazan bio. Koliko plastike, kolika razlika"!

Dne 19. listopada 1895. pjevali su takodjer operu „Ljubav i zlobu", i to u novom zem. kazalištu. Prve partije pjevali su: gdjica Micika Freudenreich i gosp. Kroupa (Obrena), Hofer i Prohaska. — O toj predstavi pisao je u „Obzoru" od 21. listopada veleliepu kritiku prof. F. Dugan. Medju ostalim piše: „Ta opera ima mnogo melodija u hrvatskom duhu; arije su većinom pune čuvstva i po sadržaju posve hrvatskoga karaktera. Osobito je liepa arija Ljubice: „Što sam tužna sagriešila"; popievka: „Blago, blago ah onome", što pjeva Obren, ima takodjer hrvatskih misli, a sama je arija vrlo čuvstvena i mogla bi se pjevati na koncertu s dobrim uspjehom. Što pjeva Obren u drugom činu, tako je narodno, da bi čovjek mogao posumnjati, da li je Lisinski sam izmislio tu melodiju. Živahni zbor poljodjelaca „Sada treba zapjevati i uskliknuti — oj!" upravo je prekrasan, a napjev tako narodnoga karaktera, te rodjeni Hrvat mora misliti, e ga je čuo ili još u kolievci, ili barem gdje u narodu. — Kad slušaš cielu operu, mora se čovjek čuditi, je li moguće, da je to djelo komponirao diletant, koji je jedva svršio nauk o harmoniji". No s tadašnjom izvedbom nije kritik bio zadovoljan, jer osim gdjice Freudenreichove nisu pjevači shvatili ni smisla ni duha te opere.

U „Ljubavi i zlobi" ima mnogo toga, što pokazuje na čisto hrvatsko porietlo, ali ima i takova, što svjedoči za tudji utjecaj. Jedno i drugo lako je pojmiti. Pomislimo li na ushićeno ilirsko doba, na bogati glazbeni dar i na patriotski mar Lisinskoga, koji je za tim išao, da prouči značaj slavenske glazbe iz naših, iz ruskih, poljskih i čeških napjeva pučkih, bit će nam jasno ono prvo. Pomislimo li pak na tadanje glazbeno stanje Hrvatske, naročito na glazbenu praksu grada Zagreba, to ćemo pojmiti i ono drugo. Prije Lisinskoga i u vrieme njegove mladosti bili su glazbenici i učitelji glazbe u nas mal ne sami inostranci, koji nisu mogli, da su i htjeli, što drugo tvoriti, izvadjati i učiti, no tudje. Inspiracija, koju je dobio naš mladi glazbotvorac od Livadića i Gaja, nije mogla oboriti načela tudjih majstora, jer se ovi naši nisu mogli mjeriti u znanju i umienju s tudjim glazbenim stručnjacima, koji su živjeli u Zagrebu. Ako je usuprot tome ipak naći mnogo čisto slavenskoga i specijalno hrvatskoga u „Ljubavi i zlobi", onda je to djelo pravo čudo, a njezin tvorac veleum.

Digitized by Google

Glazba opere: „Ljubav i zloba“, skroz je dramatična i karakteristična, te obiluje originalnim mislima i krasnim melodijama. Prizvuka ili reminiscenca ne ćeš naći ni za dlaku. Instrumentacija nije medjutim ravna vokalnomu dielu opere niti u originalnosti, niti u karakteristici. Vokalni je naime dio samonikli tvor Lisinskoga, dok je orkestralni dio zadružni rad, pri kojem je prvu rieč imao učitelj mu Wiesner pl. Morgenstern, pristaša stare njemačke škole i zagovornik absolutne glazbe.

39. **„Ljubav i zloba“, opera uz glasovirsku pratnju.** — Aut. u Štr. — Prepis u glazb. zav. — Od god. 1846.

Glasovirska udezba prve hrvatske opere u pravom je smislu rieči original. L. je operu svoju s prvine tvorio i za piev uz glasovir, a tada ju istom s pomoću Wiesnerovom orkestrirao; zato i nije naći u toj udezbi stanovitih antikviranih mjesta, kako u orkestralnoj partituri. Željeti je bilo, da se ova glasovirska udezba čim prije tiskom objelodani, što se medjutim već i zbilo god. 1891., kad je Alberto pl. Štriga izdao na svoj trošak tu Lisinskovu glasovirsku partituru. Ali koliko ja znam, Štriga je original promienio (t. j. dao promieniti drugoj osobi) u koječem.

40. **Ouvertura k operi „Ljubav i zloba“** za šesterogudje; u *Es*-duru. — Or. prep. u K. — Od god. 1846.

Vrlo liepa udezba.

41. **Ista ouvertura za glasovir; četveroručke.** — Aut. u Štr. — Od god. 1846. Prvi put izvedena u jednom zagreb. koncertu dne 28. rujna 1846.

Udezba je uzorna, ali tegotna; proračunana je za koncert.

42. **Prosjak: „Kutić grada mi je mjesto“**; spjevao V. Vernak; za srednji tenor ili sitni bariton uz glasovir; u *De*-molu. — Aut. u Štr. — Od god. 1846. Tiskana god. 1889. u „Neuvelo cvieće“ pod br. 7.

Glazbotvorac vrlo je dobro karakterizovao očajnoga prosjaka i melodijom i glasovirskom pratnjom; šteta je samo, što nije poezija bolja. Ako se može ustvrditi, da su sve popievke, što ih je L. uglazbio u molu, vrlo liepe, jer je u njih mogao izliti osjećaje turobnoga svoga srca, to moram za ovu popievku reći, da je predivna.

43. **Sonet. „U dvorovih bielih“**; spjevao St. Vraz; za bariton uz glasovir; u *Hes*-duru. Posvećen „prečast. gosp. Ivanu Krizmaniću župniku i opatu M. Bistričkom na slavu go-

Digitized by Google

dovnog dana 24. lipnja". (Vraz je na svoju pjesmu ovo napisao: „Ivanu Krizmaniću opatu, župniku itd. U slavu 80. godine njegova blaga života."[1] — Aut. u Štr. — U Zagrebu dne 10. lipnja 1846.

Ova je popievka pravo remek-djelo. Glazba karakteriše tekst izvrstno; osobito je liepa glasovirska pratnja, koja vjerno predočuje pojav otajstvenih vila. U ostalom je popievka teatralna, te se čini, kao da je operni komad. Prama koncu pratio je L. tu popievku poput poznate plesovne scene u operi „Hernani". Time nije rečeno, da se je L. rečenom talijanskom operom služio kao uzorom, jer je gotovo nemoguće, da je L. već god. 1846. „Hernanija" čuo ili poznavao, budući da su ovu Verdijevu operu istom 9. ožujka 1854. prvi put pjevali u Italiji, a istom šest godina kasnije u Beču.

44. **Štajerski valceri** za glasovir, sastojeći od uvoda i šest likova. Posvećeni St. Vrazu. — Aut. u Štr. — U M. Bistrici dne 21. srpnja 1846.

Glazba je po najstarijem obliku valcera, u kojem je svakomu liku dodana izmetaljka („Kehraus") od četiri takta. Isti je valcer L. sam glasovirao u zagr. streljani u prisutnosti Vraza i inih domorodaca. Vraza je imitirana ova štajerska glazba jako ushitila, te je tvrdio, da u duhu vidi, kako stari njemački Štajerci plešu, i nazva Lisinskoga veleumom. (Po pripoviedanju pok. Štrige.)

45. **Einsame Thräne: „Einsam fliesset meine Thräne"**; spjevao G. Cerri; za sitni bariton uz glasovir; u *Es*-duru. — Aut. u Štr. — U M. Bistrici dne 28. srpnja god. 1846.

To je prva njemačka pjesma, koju je L. uglazbio. Čini se, kao da su ga na to prijatelji bistrički nagovorili, videći u štajerskim valcerima, kako on umije Niemce i njemačku glazbu oponašati. — Popievka je mala i laka, te samo donekle u njemačkom duhu, ali dosta karakteristična. I pratnjom je izrazio tiho jecanje pri plaču.

46. **Tamburaška: „Neka mornar na pučini"**; spjevao Drag. Rakovac; za sitni bariton uz glasovir; u *A*-duru. — Aut. u Štr. — Od god. 1846. — Tiskana u „Sbirci razl. hrv. napj." glazb. zavoda i u „Neuvelom cvieću" pod br. 6.

[1] „Děla Stanka Vraza, III., str. 105.

Digitized by Google

Po napjevu i po pratnji skroz i skroz u hrvatskom duhu. Pratnja je prava fotografija tanburaške glazbe, oponašajući titranje žica, jednolike sazvuke i naivni svršetak, kojim se tanburaši služe.

47. **Opet nešto Njoj: „Grličicu ljubiš tvoju“**; spjevao I. Trnski. (Tekst prvi put tiskan u „Danici Ilirskoj“ u br. 21. god. 1841.); za srednji tenor uz glasovir; u *E*-duru. — Aut. u Štr. — Od god. 1846. — Ove popievke nije Štriga predao „Kolu“; možda se je u njega izgubila.

Dražestna popievka puna mladenačke svježosti i bujnosti, u obliku polke, ali ne češke, već hrvatske. Popievka bi se ova liepo dala udesiti za dvo- ili tropjevni djevojački zbor. — I ako nemamo u našoj glazbenoj literaturi ili muzikografiji ljepše popievke takvoga sadržaja od ove, ona ipak imade jednu manu, a ta je, da se napjev mora otpjevati tako rekuć u jednom odahu. Tomu su pak krivi stihovi spjevani u jednakih osmercih, koji ne dopuštaju stanke u napjevu, ako je naime pjesma namienjena veseloj, živahnoj, ili takovoj glazbi, uz koju se ima po taktu koracati. Mladi naši pjesnici, koji žele, da im se pjesme uglazbe, neka na to paze.

48. **Miruj, miruj, srce moje: „Tko je, srce, u te dirn'o“**; spjevao P. Preradović; za sitni bariton uz glasovir; u *Hes*-molu. — Aut. u Štr. — Od god. 1846. — Pjevala ju je gdjica Emy Kornitzer dne 15. pros. 1893. na svečanom koncertu „Večer Lisinskoga“. Tiskana je god. 1889. u „Neuvelom cvieću“ pod br. 3.

Prekrasna i tankoćutna popievka s hrvatskim izražajem i puna glazbene poezije. Za pjevača je vrlo zahvalna, ali treba, da ju umije umjetnički i onako hrvatski predavati, kako je to umio Štriga. — U ovoj je popievci L. ispravio ritam pojedinih stihova teksta i time dokazao, da je naglas hrvatskoga jezika već tada dobro razumio. — Jošte mi je spomenuti, da ova popievka nije istovjetna s onom melodijom, koju je god. 1847. Pajo Kolarić u Osieku ishitrio po njemačkoj pjesmi: „Steh, ich in finstrer Nacht“. (Vidi zbirku Južnosl. nar. popiev. I., br. 1).

49. **Oproštaj: „S Bogom, Milka, ja odlazim, britkim mačem da porazim“**; spjevao — — —; dvopjev za sopran i tenor uz glasovir; u *Hes*-duru. — Posvećena: „Blagorodnomu g. Lj. Pihleru u znak prijateljstva“. — Aut. u Štr. — (Nije predao „Kolu“.) — Od g. 1846.

Digitized by Google

Veliki ovaj dvopjev prava je zagonetka za me. U njem nadjoh svašta, samo ne duh Lisinskoga. Meni se čini, kao da je L. nekako prisiljen bio, da ovu pjesmu uglazbi, i to za stanovitu svrhu ili zgodu, te da je baš onda bio bolestan, ili duševno umoran. O kakvom poletu nema u tom dvopjevu ni govora; samo se glasovi mienjaju sad gore, sad dolje, sad brže, sad polaganije, kao u današnjim popievkama.

50. **Poputnica za poljske kosonoše** od Malinovskoga; udesio za glasovir po četiri ruke V. L.; u *A*-duru. — Aut. u Štr. — U Zagrebu dne 27. rujna 1846.

Udezba je dosta dobra te odgovara fanatizmu kosonošâ. Komad taj uzeo je L. iz zbirke „Melodicon". (Izd. J. Reitmayr u Regensburgu. Nalazi se u mene).

51. **A la Favorite,** od Alex. Goria; udesio za glasovir po četiri ruke V .L. u *A*-duru. — Aut. u Štr. — Od g. 1846.

Ovaj komad, u stilu koračnice, bio je u svoje vrieme jako obljubljen. Glasovirska udezba odveć je jednostavna.

52. **Julien-Polka,** a) za glasovir, b) za mali orkestar; u *De*-duru. Posvećena gospodji Julijani Štrigovki. — Aut. u Štr. — Od g. 1846.

Mala polka od samo tri diela, na koju se dade jako dobro plesati.

53. **Abschieds-Lied: „Gönner, Freunde, traute Brüder"**; spjevao **V. Lisinski**; za srednji tenor uz glasovir; u *As*-duru. Posvećena uspomeni bističkim prijateljima („seinen Freunden in Bistrica zum Andenken gewidmet"). — Prepis u Štr. — Od g. 1846.

U ovoj popievci, a isto tako i u sliedećim popievkama, pogodio je L. njemačku glazbenu tradiciju tako dobro, da ni najkorenitiji njemački glazbotvorac ne bi bolje umio.

54. **Ihr Lächeln: „Ich sah dich weinen"**, polag Byrona; za srednje grlo (srednji tenor ili srednji sopran) uz glasovir; u *De*-duru. — Prep. u Štr. — Od g. 1846.

Liepa melodijozna popievka u njemačkom duhu.

55. **Liebe und Ferne: „Dort im Rücken jener Berge"**; spjevao O-hn; za sitni bariton uz glasovir; u *Ef*-duru. — Prep. u Štr. — Od g. 1846.

Digitized by Google

Mala interesantna popievka za učevne svrhe ili za prvu javnu produkciju mladoga pjevača.

56. **An ein Mädchen: „Oft hat dein Anblick mich entzückt“**; spjevao Philip von Körber, za srednji tenor uz glasovir; u *Ef*-duru. — Prepis u Štr. — Od g. 1846.

Liepa mala popievka za učevne svrhe.

57. **In's wärmere Land: „Vor des starren Winters Nähe“**; spjevao — — —; za srednje grlo uz glasovir; u *Ce*-duru. — Prep. u Štr. — Od g. 1846.

Liepa mala popievka, po tekstu prikladna za mladež, a uz to dobra vježba u pogadjanju intervala.

58. **Die Heimath: „Zitternd breit' ich meine Arme“**; spjevao N. N. za srednje grlo uz glasovir; u *Ef*-duru. — Prep. u Štr. — Od g. 1846.

Divna popievka, po glazbenom izražaju više slavenska, nego li njemačka i prikladna za mladež.

59. **Der blinde Fischer: „Still sitz' ich hier, das Herz voll Weh“**; spjevao — — —; za srednji tenor uz glasovir u *E*-molu. — Prep. u Štr. — Od g. 1846.

Oveća popievka; melodija je plemenita i karakteristična, ali glasovirska je pratnja ne dostiže. — God. 1883. pjevala se je ova popievka u jednom koncertu „Kola“ u hrvatskom prievodu pod naslovom „Sliepi ribar“.

60. **Die Botschaft: „Stille Wand'rer, hemmt die Schritte“**; spjevao **V. Lisinski**; za srednji tenor ili bariton uz glasovir; u *Ge*-duru. — Aut. u K. — Prep. u Štr. — U Zagrebu 26. listopada 1846. — Tiskana god. 1889. u „Neuvelom cvieću“ pod. br. 12. s hrv. tekstom.

Podulja koncertna popievka, puna bujne fantazije te gledom na napjev i pratnju vilovita izražaja. Upravo sjajno djelo.

61. **Vergessen: „Es ist wohl schwer zu ziehen“**; spjevao Hyazinth von Schulheim; za sitni tenor uz glasovir; u *Ce*-duru. — Prep. u Štr. — Od g. 1846. — Tiskana u „Neuvelom cvieću“ pod br. 10. s hrv. tekstom.

Karakteristična popievka kao iz jedne niti te posve u njemačkom duhu.

Digitized by Google

62. **An die Frühlingswinde: „Kommt, sanfte Frühlings-Winde“**; spjevao Adolf Bube; za srednji tenor uz glasovir; u *Ha*-duru. — Prep. u Štr. — Od g. 1846.

Posve u njemačkom duhu, dakle skroz protivno hrvatskomu. Za čudo je, kako je Hrvat L. tako znao njemačku žicu pogoditi.

63. **Das herbste Wort: „Das herbste Wort im ganzen Liebesbuche“**; spjevao Carl C. Langer; za srednji tenor uz glasovir; u *A*-duru. — Prep. u Štr. — Od g. 1846.

U ovoj je popievci njemački način ad absurdum doveden, prelazeći neprestano iz jednoga priemeta u drugi, tako da nije jasno, je li je popievka u duru, ili u molu.

64. **Der Zufluchtsort: „Ein armer Mann ohn' Dach und Brod“**; spjevao **V. Lisinski**; za sitni bariton uz glasovir; u *Es*-duru. — Prep. u Štr. — Od g. 1846. — Tiskana u „Neuvelom cvieću“ pod br. 11. s hrv. tekstom.

Popievka dramatskoga izražaja, dosta tegotna, ali od velikoga efekta, ako je naime predavanje pjevačevo dotjerano.

65. **Das Paradeis: „Wo ist Eden?“**; spjevao G. Millinger; za srednji tenor uz glasovir; u *Hes*-duru. — Prep. u Štr. — Od god. 1846.

I ako tekst odgovara Lisinskovoj turobnoj ćudi, te bi po tom trebao samo svoje srce slušati, da pogodi intencije pjesnikove, to ipak ne držim glazbu uzornom. Tako je na pr. gradacija pitanja: „Wo ist Eden?“ promašena, osim ako bi čovjek pomislio, da tu popievku pjeva teško bolujući pjevač, ali teško bolovati i pjevati — to je nenaravno.

Sve njemačke popievke počevši od 47. do 59. broja prepisao je pjevač Franjo Stazić, te ih dade uvezati u knjigu, koja se nalazila u Štrige. Da li je L. sve ove popievke uglazbio god. 1846., ili nekoje još i prije, nije izvjestno. Štriga je tvrdio medjutim, da je L. sve ove popievke uglazbio prije svoga polaska u Prag, a tomu će i biti tako, jer kasnije nije ni Stazić više tako dugo u Zagrebu boravio, da bi imao vremena i volje popievke prepisivati. Budući da je na popievci: „Die Botschaft“, od koje se autograf u mene nalazi, naznačen datum: 26. listopad 1846., stavio sam i ostale njemačke popievke u tu godinu.

66. **Ouvertura u Es-duru**: a) Za violinu i glasovir; posvećena: „gosp. Eduardu Finku, duhov. pomoćniku u znak bra-

Digitized by Google

tinskog nagnutja". — Aut. u K. — U Zagrebu dne 8. siečnja 1847. — b) Ista ouvertura udešena za glasovir na dvie ruke. — Aut. u Štr. (Nije predao „Kolu".) — c) Ista ouvertura udešena za glasovir po četiri ruke. — Aut. u Štr. — U Zagrebu dne 8. siečnja 1847.

U uvodu upotrebio je L. neku pučku melodiju magjarskoga kroja iz Podravine, za koju znam, da se tamo pjeva, no ne mogu teksta naznačiti. U Allegru upotrebio je napjev svatovske pjesme „Prostiri platno" (gl. u zbirci „Južnosl. nar. popievaka" br. 1264 i 1267). Ova se melodija medjutim ne slaže posve s onom iz Sriema i Bačke, pa zato mislim, da će biti po hrvatskoj redakciji, koju je melodiju čuo L. možda u Zagrebu ili u Zagorju. Ouvertura nije tegotna, ali ljupka i dosta liepo izradjena. Glasovirska četveroručna udezba liepa je.

67. **Na vjetar: „Duhni, vjetre!"**; spjevao Ivan Kukuljević; za srednji tenor uz glasovir u *Hes*-duru. — Od god. 1847. — Tiskana u „Sbirci razl. hrv. napjeva" glazb. zavoda god. 1862.

Vrlo liepa omanja popievka, ali ne po hrvatskoj glazbenoj tradiciji, budući da su u melodiji hotimice istaknute velike terce, triton, i glasoklon s predhodnicom na toniku.

68. **Tri narodna marša**: 1. „Nek se hrusti" u *De*-duru. 2. „Iz Zagorja" u *De*-duru. 3. „Dusi, koji rod svoj ljube", u *De*-duru; za glasovir po dvie ruke. Aut. u K. — Od god. 1847.

Prva koračnica sastoji od napjeva „Nek se hrusti" i „Još Hrvatska"; druga od „Iz Zagorja" i od jedne melodije iz opere „Ljubav i zloba", a treća od „Dusi, koji rod svoj ljube" i od izvornoga trija. Oblik koračnica stariji je nego inih koračnica onoga doba, a glasovirski je slog vrlo jednostavan.

69. **„Nek se hrusti"** (melodija od Gaja) udesio za muški četveropjev uz glasovir, u *Hes*-duru. — Aut. u Štr. — Od g. 1847.

70. **„Iz Zagorja"** (od Lisinskoga) udesio za muški četveropjev uz glasovir, u *Ef*-duru. — Aut. u Štr. — Od g. 1847.

71. **Pjesma austrijskih Ilira**: „Mi smo, braćo, ilirskog„ (melodija od Hajke), udesio za muški četveropjev uz glasovir, u *Ef*-duru. — Aut. u Štr. — Od god. 1847.

Digitized by Google

72. **„Ja sam Srbin srbski sin“** (pučki napjev), udesio za muški četveropjev uz glasovir, u *A*-duru. — Aut. u Štr. — Od god. 1847.

73. **Liepa Maca: „Srbske kćeri crnooke“** (potpuri pučkih melodija), udesio za muški četveropjev uz glasovir (Glasovirska je pratnja izgubljena.), u *A*-duru. — Aut. u Štr. — Od god. 1847.

Tko je ovu popievku, što sastoji od nekoliko pučkih napjeva, sastavio, ne znam izvjestno, no meni se čini, da potječe od pančevačkoga srpskoga paroka Vasila Živkovića, jer je on i drugi slični potpuri, naime popievku: „Rado ide Srbin u vojnike“ sastavio. Popievka „Liepa Maca“ bit će od god. 1844., jer se god. 1845. pjevala kao novitet na drugom slavjanskom balu u Beču. L. je ovu popievku ukajdio u Pančevu po pjevu trgovca Tamburića, te ju udesio za muški četveropjev i sa svojim pjevačima uvježbao, i to u kući Tamburića, koji je naše pjevače i Lisinskoga vrlo ljubezno primio.

74. **„Rado ide Srbin u vojnike“** (potpuri pučkih melodija), udesio za muški četveropjev uz glasovir. — Od g. 1847.

I ovu je udezbu imao Štriga, ali netko ju je odnio na nepovrat.

75. **„Dika plava na srcu mi spava“** (pučka popievka), za muški četveropjev, u *Ce*-duru. — Aut. u K. — Od g. 1847.

76. **„More, diko, di si za toliko“** (pučka popievka) za muški četveropjev, u *Ce*-duru. — Aut. u K. — Od god. 1847.

Posljednjih osam popievaka osim popievke: „Liepa Maca“ udesio e L. prije svoga putovanja u Biograd i u Sriem.

77. **Sedamnaest hrvatskih i srpskih popievaka** što pučkih, što varoških ukajdio je L. po pjevanju nekih naturalističkih pjevača, ako ne namah na početku svoga glazbenoga rada, a to svakako prije god. 1847.

Ovih je 17 popievaka pisano na kajdnom arku Lisinskovom rukom s početkom teksta, a i bez teksta. Na rubu arka piše Lisinski: „Napěvi s križom (†) naznačeni, jesu iz novijeg vremena“ (t. j. varoški), „no zadosta poznati narodu, ostali su stare melodije“ (t. j. pučke). Na tom su arku bilježene kajdama ove melodije:

Digitized by Google

1. „Jeste li videli moga sinka Janka?“ 2. (Bez teksta.) (Melodija pripada pučkoj pjesmi iz Banata: „Ja sam mlada kô zelena trava“). 3. (Bez teksta. Bit će sriemska melodija.) 4. „Doletiše ptice kukavice“ †, napěv od Budickoga. (Nisam mogao saznati, koliko god sam se propitkivao, koji je to Budicki bio, da li glazbenik ili pjevač naturalista!) 5. „Nek se hrusti šaka mala“ † (napěv od Gaja). 6. „Ajdmo kući, zora je“, napitnica iz Slavonije. 7. „Popuhnul je vjetar“. 8. „Narodil se kralj nebeski“. 9. „Jen starac u štali“, božićnica. 10. „Rado ide Srbin u vojnike“ †. 11. „Zločesti su ljudi naši susedi“. 12. „Iz Zagorja“ †, napěv od Lisinskoga. 13. „Ajde, bratjo, ajd junaci“. 14. „Ja sam Srbin srbski sin“. 15. „Mi smo, braćo, ilirskog“ †, napěv od Hajka. 16. (Slavonska, bez teksta olovkom pisana. Pripada pjesmi: „Madjarica pile peče“.) 17. „Dikice“ olovkom pisana bez teksta (pripada sriemskoj pjesmi „U Vrbasu trgovci na glasu“).

Ovaj se kajdni arak, autograf Lisinskoga, nalazi u arkivu hrv. pjev. društva „Kola“ u Zagrebu, no nisam mogao saznati, da li je taj autograf dao „Kolu“ Štriga, ili tko drugi. Od tih popievaka neke je udesio L. i za muški četveropjev (gl. popievke pod br. 71, 72 i 74). — Za popievku „Doletiše ptice kukavice“ rekao mi je zagrebački kanonik preč. gosp. Budicki, da je tu Gajevu pjesmu po svoj prilici pjevao u društvu njegov brat Ivan, bačvarski majstor, a melodiju da je naučio od koga drugoga (možda od samoga Gaja), pa tako da je netko Lisinskomu rekao, da je tu popievku pjevao Budicki.

78. **Šest popievaka pučkih** ukajdio je L. po svoj prilici na putu u Biograd, ili vraćajući se iz Biograda (g. 1847.). Pisane su na kajdnom četvrtarku rukom Lisinskoga. Autograf (takodjer u arkivu „Kola“) sadržaje ove popievke: 1. „Kol'ko ti rekoh, děvojko“. 2. „Savila se bela loza“. 3. „Razboli se Marica děvojka“. 4. „Vidiš, diko, tu zelenu travu“. 5. „Da je kome pogledati bilo“. 6. „Mlado pastirče umiljeno“.

Digitized by Google

II.

Glazbotvori Lisinskoga od mjeseca listopada god. 1847. do njegove smrti 31. svibnja 1854.

1. **Horvatsko kolo** u šest likova (Naklon, Vienac, Lanac, Zviezda, Burme, Narodni grb) za glasovir po dvie ruke; u *Ge*-duru u $^3/_4$ mjeri. — Aut. u Štr. — U Pragu dne 23. listopada 1847.

Neki tvrde, da je to kolo prvi put izvela dne 6. studenoga 1847. na slavjanskom balu u Beču banda pukovnije grofa Nugenta. Meni se ta viest čini toliko nevjerojatnom, što je L. novo ovo kolo glazbotvorio istom 23. listopada u Pragu, ali je Štriga mislio, da je L. valjda ovo svoje kolo u Beč poslao već udešeno za orkestar.

Ovo kolo mnogo više vriedi nego ono hrvatsko kolo od g. 1842., jer ne samo da je melodijozno, već i u harmoniji bogato. Isto je tako i pratnja bolja, jer je udešena po načinu pučkih naših glazbara, koji hvataju na teški dio takta cieli sazvuk mjesto jednoga glasa. Tanka glazbena ćut i razboritost Lisinskoga osjećala je i uvidjela, i ako je vičan bio drugoj umjetničkoj praksi, da naš narod u tom pogledu pravo pogadja, jer pravi glazbeni naglasak ne stoji u većoj jačini prvoga glasa, već u punoći i u duljem trajanju teškoga diela takta. Uz to je L. i tempo točno naznačio (M. M. ♪ = 190), što je za nas zato važno, što danas nitko više ne zna, kako se brzo ima rečeno kolo glazbovati i plesati, budući da se „hrvatsko kolo“ već davno u nas ne pleše, nego samo „slavonsko kolo“, koje sada imenuju „hrvatskim“ i „dvoranskim“ kolom.

2. **„Pušku na klin“**; spjevao Drag. Rakovac; za četiri muška grla uz glasovir. — Aut. u Štr. — U Pragu 1. siečnja 1848. — Četveropjev bez glasovirske pratnje tiskan je god. 1874. u „Bisernici“.

Tekst je glazbom izvrstno karakterizovan; jer ako je glazba i junačkoga izražaja, to ipak ne zvoni onako, kao one popievke, kojima se narod poziva na rat i otpor, već čisto tako, kako pjesma kaže, t. j. na umni rad i junačku ustrajnost. Slied intervala odgovara posve pučkoj našoj glazbenoj tradiciji, samo se u modulaćiji opaža utjecaj praške njemškutarske škole. Starijemu običaju, da se prate vokalni zborovi kojim glazbalom, zadovoljio je L.

Digitized by Google

3. **Ouvertura br. 1. u Hes-duru**: a) Za glasovir po dvie ruke (glasovirska skizza). — Aut. u Štr. — U Pragu dne 30. siečnja 1848. — b) Za veliki orkestar. — Aut. u Štr. — U Zagrebu 1. siečnja 1850.

Meni se čini, kao da je L. dobio zadaću od svoga učitelja Kittla, da izradi ovu ouverturu po propisanoj temi i po stanovitoj formi. Tema je i oblik starinski; melodija jako sjeća na Haydenove i Mozartove sonate, alfa i omega tadašnjega konservatorija u Pragu. — Kašnje je L. orkestrirao školsku ovu ouverturu, pa nije loša, niti nosi na sebi biljeg početnika, već je to djelo okretno i vješto izradjeno.

4. **Jeka ilirskih napjeva, potpuri**: a) Za glasovir po dvie ruke; „posvećen domorodcem u Pančevu, Novom Sadu i Mitrovici". — Aut. u K. — U Pragu dne 11. veljače 1848. — b) Za orkestar. — Aut. u Štr. — U Pragu dne 14. veljače 1848. Izveden u Zagrebu god. 1893. na svečanom koncertu („Večer Lisinskova") „Kola".

Potpuri ovaj tako je liep i bogat, da ne će nikada zastarjeti, nikada prestati doimati se Hrvatâ i Srbâ. U posredujućim stavkama ima liepih originalnih misli, a nadješ tuj i Gajevu popievku „Doletiše ptice kukavice" iz igrokaza: „Das schwarze Kreuz auf Medvedgrad", koja se isto onako poči na, kao i trio Zajčeve popievke: „U boj".

5. **Die Nacht**: „Es ist still geworden"; spjevao **V. Lisinski**; za muški četveropjev u *As*-duru. — Aut. u Štr. — U Pragu dne 11. ožujka 1848. — Pohrvatio (god. 1886.) Ivan Trnski.

Smisao pjesme vrlo je dobro glazbeno izražen i živo karakterisan. Tajinstvenost tihe i gluhe noći istaknuo je glazbotvorac tako, kao da te na to upozoruje kakva čarobnica. Za pjevače je mali ovaj samcati četveropjev (Soloquartett) nešto tegoban, kao što svi Lisinskovi zborovi. a tomu je uzrok to, što je L. sliedio u toku dionica (Stimmenführung) način naših pučkih pjevača. Ovi naime pjevaju prilažuć (sekundirajuć) u skupnom pjevanju najradje blize intervale, dok njemački pučki pjevač tako prilaže, da traži sad gore, sad dolje glas, koji bi se s melodijom slagao, t. j. pjeva daleko ležeće intervale. Da je blize intervale teže pogoditi nego daleke, i da za to treba oštar sluh i sigurnost u intonaciji, znade svaki pjevač; ali znat će i to, da sekundiranje s dalekim intervalima zvuči vrlo prostački i trivijalno. Ako dakle koji hrvatski glazbo-

Digitized by Google

tvorac udesi svoj zbor tako, da u dionici prilagatelja dolaze sami skokovi, to se taj ne drži niti naše pučke glazbene tradicije, niti predmnieva, da hrvatski pjevači imadu dobar glazben sluh i da su donekle umjetnički izvježbani.

6. **Český konstituční pochod**, marš za glasovir po dvie ruke; u *Es*-duru. — Aut. u Štr. — U Pragu dne 22. ožujka 1848.

Ova je koračnica pravi marš: ozbiljan i dostojanstven, a ne kao sadašnje, koje su većinom puka skakutala i cupkala, sastavljena od plesovnih melodija.

7. **„Nad Berounkoum pod Tetínem“**; češka pjesma spjevana od N. N-a; za jedno grlo uz glasovir; u *Ef*-duru. — Aut. u Štr. — U Pragu dne 24. ožujka 1848.

Mala i liepa popievka u češkom pučkom stilu.

8. **Ouvertura br. 2. u Ef-duru**: a) Za glasovir po dvie ruke. — (Glasovirska skizza.) Aut. u Štr. — U Pragu dne 28. ožujka 1848. — b) Za glasovir na četiri ruke; nedovršena. — Aut. u Štr. — c) Za veliki orkestar. Posvećena gosp. Josipu Plešneru u Pragu. — Aut. u Štr. — U Zagrebu dne 12. siečnja 1850.

Što sam o ouverturi br. 1 (u *Hes*-duru) rekao, vriedi i za ovu.

9. **Grande Polonaise u Ce-duru**: a) Za glasovir po dvie ruke. — Aut. u Štr. — U Pragu dne 28. svibnja 1848. — b) Za veliki orkestar. — Aut. u Štr. (Nije predao „Kolu“.) — U Pragu dne 28. svibnja 1848. — Prvi put izveden u Pragu, a drugi put u Zagrebu u dobrovoljačkom koncertu 6. siečnja 1850.

Oveći i dosta tegotan komad od velikoga efekta i trajne vriednosti. Gradacija je izvanredno liepa; ritam obilan i skroz slavenski, i to ne samo poljsko-slavenski, već opće slavenski. Mora se reći, da je ritamski i harmonijski sadržaj jači od melodijskoga. U našoj i u franceskoj pučkoj glazbi prevladjuje ponešto melodija, ali je ipak i ritam i sazvučje bogato, dok u talijanskoj glazbi imade cielu moć melodija uz nebogati ritam i siromašnu harmoniju, u njemačkoj je pak melodija neznatna, ritam nestašan, a sazvučje preko mjere obilno. Novalis kaže: „Tko ima ritam u vlasti, ima sviet u vlasti. Svaki čovjek ima svoj posebni ritam. Ritamski smisao je genij“.

Glasovirski dio nije pravi glasovirski slog, već samo skica, po kojoj je L. izradio orkestralnu partituru.

*

Digitized by Google

10. **Marien-Walzer**; za glasovir po dvie ruke. — Aut. u Štr. — U Pragu, dne 8. lipnja 1848.

Melodije nisu raskalašene (ili, kako Niemac veli: „juckerisch"), već karakterišu njemački puk, kakav jest. Ipak je harmonija u petom liku obilnija, nego u starijim njemačkim plesovima.

11. **Ouvertura br. 3. u E-duru**: a) Za glasovir po dvie ruke (skica). — (Aut. u Štr.) — U Pragu dne 16. srpnja 1848. — b) Za veliki orkestar. — Aut. u Štr. — U Pragu, dne 18. srpnja 1848. Prvi put izvedena dne 7. ožujka 1850. u jednom koncertu, davanom u gradskom kazalištu. (Vlastnost Kr. Stankovića).

Ova je ouvertura izradjena po t. zv. klasičnoj formi, koja je već davno postala neklasičnom, t. j. neuzornom. Skala ima u toj ouverturi i previše, a mršavu temu iscrpao je glazbotvorac tako postojano i valjano, da je njegov učitelj, ravnatelj praškoga konservatorija, s tom radnjom bio bez sumnje jako zadovoljan. Zaključak je ouverture impozantan i duhovit, orkestracija pak upravo uzorna.

12. **Ribar**: **„Ribice lude, hodite amo"**; spjevao P. Preradović, za sitni tenor uz glasovir; u *Ce*-duru. — Aut. u Štr. — U Pragu, 21. srpnja 1858. — Tiskana u „Sbirci razl. hrv. napjeva glazb. zavoda god. 1862.

Gledom na karakteristiku ova je popievka ne samo u hrvatskoj, već u cieloj muzikografiji pravi amanet. L. nije samo pjesnika potpuno shvatio, već ga je natkrilio, komentirajuć pjesmu glazbom tako genijalno, da to ne bi nitko riečima bolje umio. — Uvodom je hotio glazbotvorac opisati, kako ribar baci udicu u rieku i kako po tom nastaju mali valovi; pratnjom na početku napjeva htio je pak izraziti, kako su ribice znatiželjne i presenećene, kad na jednom u vodi nešto vide, čega prije nije bilo. S toga plivaju nešto bliže, ali se umah naglo potisnu natrag. No malo po malo ribice se umire, videći, da se žica i udica s vabilom mirno amo tamo koleba, te počnu, i ako vrlo oprezno, kusati vabilo. Ribar opaziv, da na udici riba pecka, potegne udicu naglo iz vode, — ali prerano. (Prvi interludijum.) Sada ju baci na novo u vodu, a ribice se približuju nešto smjelije. Ribar nastavi pjevanje svoje prikritim, ironičkim glasom. Na jednom: pec! pec!, ribar potegne udicu, a na njoj visi ribica. Ribar počne svoj posao na novo pjevajući staru kajdu, da će ribicama mnogo bolje biti u njega, nego „tamo", ako ga

Digitized by Google

poslušaju; ali pjeva bez zanosa, bez vatre, već nekako suhoparno, diplomatski i hladno. A kad je puno ribica nalovio, ne hvali se, kako ih je nadmudrio i prevario ne potrošiv ni mnogo vabila, već se povuče tiho natrag. Konac popievke glasi onako, kao da bi tko rekao: I ovu sam stvar sretno dovršio; dobro sam za se skrbio; za druge me nije briga.

13. **Jelačić Ban: „Mračno tam krkawců w hejně“**; česka pjesma „wenovana našim milým bratrům na jihu“, spjevao N. N.; za muški četveropjev; u *Ef*-duru. — Aut. u Štr. — U Pragu dne 4. kolovoza 1848.

Mali četveropjev od 20 taktova u ritmu i tempu mazurke. Česi zovu melodije takvoga ritma „susjedske pjesme“. Ni tekst, ni napjev ne odaje znatnijega uzleta. Kako to? Ej, Homer je u Odysseji svojoj rekao: „Nisu pjesnici krivi, već jedini Zeus, koji oduševljava majstore umjetnosti po svojoj volji“. — Čudnovat je slučaj, da iza „Ribice lude“ sliedi „Jelačić Ban“!

14. **Jugoslavenska ouvertura br. 4. u Ge-molu**: za veliki orkestar, „posvećena gospojam dobrovoljkinjam narodnih kazališnih predstava u Zagrebu“.[1] — Aut. u Štr. — U Pragu

[1] Gospodje, koje su tada sudjelovale, bijahu: Josipa Vancaševa, Pravoila Vrbanićeva, Dragoila Šaufova, Ljubica Novakova, Tereza Jakopovićeva, Ana Mraovićeva, Eleonora Thyrova, Pavla Janušićeva, Marija Tajermajerova, Ljuboslava Videceva, Anka Fröveova, Milica Banova, Jadviga Banova, Branislava Karvančićeva; a gospodjice: Berta Pirkertova, Cilika Janušićeva, Anka Horvatova, Kamila Ostoićeva, Ljubica Globočnikova, Lavoslava Vrbanićeva, Jelisava Brustmanova, Mudroslava Rušnovova, Eliza Špehova i Ivana Jelačićeva, kako je to zabilježeno na jednom posebnom tiskanom listu, u Zagrebu dne 26. ožujka 1850., uz sliedeću posvetu i pjesmu: ‚Gospojam i gospodičnam, koje blagovoljno sudjelovaše kao dobrovoljkinje na narodnom kazalištu godine 1849. i 1850.:

Kako da Vam liepo zahvalimo
I dostojno, domorodke mile?
Kako da Vam ljubav povratimo,
Kojom ste nas slatko zadužile?

Dragovoljno, od srca pripravne
Posvetiste svoje krasne sile
Liepoj svrhi: da i kod nas slavne
Udomę sę umjetnice Vile

Liepoj svrhi, al težkoj jako:
Uz stiene se njojzi staza penje,
A po stazi predsudje opako
Zapriečivo navali kamenje.

Kad tu Vaše žrtve bez razmjera
I sve trude kad rodoljub smatra,
Nagleda se liepoga primjera:
Što sve može domorodna vatra.

Digitized by Google

dne 15. prosinca 1848. — Izvedena (prvi put?) u Zagrebu u dobrovoljačkom koncertu 6. siečnja 1850., drugi put dne 20. kolovoza 1862., treći put dne 17. siečnja 1887. od vojničke bande pukovnije Leopoldovaca pod ravnanjem kapelnika gosp. Dvořáka u koncertu „Kola“, a četvrti i peti put god. 1897.

Ova je ouvertura po obliku reformatorsko djelo. L. se tuj nije držao stare forme ouverture, već se je služio oblikom tada još ne opstojećim, isprepličući (durchgeführt, durchführend) više motiva, no da ipak ouvertura nije postala potpurijem, kao novije talijanske i novije operetne ouverture. Jugoslavenska ouvertura temelji se na samim hrvatskim, i to upravo na zagorskim pučkim melodijama, a i s toga razloga volio bih ju nazvati „hrvatskom“, nego li „jugoslavenskom“ ouverturom. Vele je krasna to radnja, no bez stanovite karakteristike; glazba je liepa, i to hrvatska glazba od velikoga efekta, a izvedba nije tegotna. Kod izvadjanja godine 1850. i god. 1887. dojmila se je općinstva neizmjerno.

15. **Máj: „Slični máj v luh i háj“**; spjevao B. Jablonski; za srednje sitno grlo uz glasovir, u *Es*-duru. — Aut. u Štr. — U Pragu dne 1. siečnja 1849.

16. **Má vlast: „Hle, jako to“**; spjevao A. V. Ružička; za srednje sitno grlo uz glasovir; u *Ge*-duru. — Aut. u Štr. — U Pragu dne 6. siečnja 1849. — Tiskana u „Šestero českých písní s ilirským překladem“ pod br. V.

17. **Otčina: „Kde v kráse nejstkvělejši“**; spjevao I. Chmelenski; za srednje sitno grlo uz glasovir; u *Ef*-duru. — Aut. u Štr. — U Pragu dne 10. siečnja 1849.

Vi shvatiste kô negda Grkinje,
Kada im se takva sgoda pruži,
Kazalište kao hram svetinje.
Gdje se služba narodnosti služi.

Kako dakle da Vam zahvalimo
Po dužnosti, domorodke mile?
Kako da Vam ljubav povratimo,
Kojom ste nas sladko zadužile?

I najveća hvala bila b' manja
Od dužnosti u ovoj prilici,
Zato evo na pismu priznanja,
Da smo Vaši na vieke dužnici.

Zahvalno občinstvo“.

(Spjevao *P. pl. Preradović.*)

Digitized by Google

18. **Na lůnu: „Lùno jasná, družko mila“**; spjevao A. V. Ružička; za srednje sitno grlo uz glasovir; u *As*-duru. — Aut. u Štr. — U Pragu dne 11. siečnja 1849.

19. **Poustevník: „Les utíchnul, bouře přešla“**; spjevao I. Chmelenski, za muževno (bariton) grlo uz glasovir u *Ce*-molu. — Aut. u Štr. — U Pragu dne 12. siečnja 1849. — Tiskana u „Šestero českých písní“ pod br. VI.

20. **Vojenska píseň: „Vzhůru, bratři!“**; spjevao B. Jablonski; a) Za muževno grlo uz glasovir, u *Ha*-molu. — Aut. u Štr. — U Pragu dne 14. siečnja 1849. — Prvi put pjevana u Zagrebu u koncertu od 6. siečnja 1850. — b) Za jednozvučni (unisono) muški zbor uz pratnju orkestra. — Aut. u Štr. — U Pragu dne 1. prosinca 1849.

21. **„Co blaho mé?“**; spjevao B. Villani; za muževno grlo uz glasovir; u *A*-duru. — Aut. u Štr. — U Pragu dne 15. siečnja 1849.

22. **Vyštěhovanec: „Zasviť mi ty, slunko zlaté“**; spjevao B. Villani; za srednje sitno grlo uz glasovir; u *Hes*-duru. — Aut. u Štr. — U Pragu dne 16. siečnja 1849.

23. **Jinochovo přáňí: „Na té panské stráni“**; spjevao B. Jablonski; za jedno grlo uz glasovir; u *Ef*-duru. — Aut. u Štr. — U Pragu dne 18. siečnja 1849.

24. **Budaucí lůžko: „Vím já, vím to dobře“**; spjevao Fr. Wacko; za krupno žensko grlo uz glasovir; u *Ge*-molu. — Aut. u Štr. — U Pragu dne 18. siečnja 1849.

25. **Po boji: „Veselme se, milý bratře!“**; spjevao B. Villani; za muževno grlo uz glasovir; u *Ce*-duru. — Aut. u Štr. — U Pragu dne 19. siečnja 1849. — Tiskana u „Neuvelom cvieću“ pod br. 9. s hrv. tekstom.

26. **Neduvěra: „Kolik' s' dala hubiček“**; spjevao I. Pick; za srednje sitno grlo uz glasovir u *As*-duru. — Aut. u Štr. — U Pragu, 22. siečnja 1849.

Digitized by Google

Popievke od broja 15. do 26. nalaze se (osim br. 20. b) u jednom svesku s naslovom „XII. napěvů českých“ (u Štrige). U ovim je popievkama L. imao nakanu, da se što više drži glazbenoga stila češkoga puka, te da tradicijonalni taj način umjetničkom izradbom oplemeni; a to mu je uz rietku vještinu i veliku sreću i uspjelo. Svaka popievka dokazuje, da je naš glazbotvorac češke pučke popievke na tanko proučio, te da je prirodni češki glas tako pogodio, da je čovjek u dvojbi, ne potječu li neke tih melodija ravno od puka. Tako je n. pr. u pjesmi: „Jinochovo přáří“ oponašao glazbenu onu slobodu, kojom se pučki pjevač služi, a u pjesmi: „Po boji“ opetovao je glavnu glazbenu misao, ali svaki put uz male promjene, kako to pučki improvizator voli. U popievci: „Má vlast“ dirao je u susjedsku: poljsku žicu, a u popievci „Poustevnik“ u strunu naših rapsoda, guslara-sliepaca. U popievci: „Vojenská píseň“ vidiš i čuješ ratobornu husitsku vojsku, te je od takvoga češkoga izražaja, da ne poznam ni jedne češke popievke, u kojoj bi staročeški ton bio bolje pogodjen. No što je osobito istaknuti, jest tanka karakteristika svakoga teksta. Upozorujem primjerice na popievke: „Máj“, „Vyštěhovanec“ i na „Vojenská píseň“. Da bude smisao teksta glazbeno valjano izražen, morao je L. gdjegdje strofički oblik t. j. pučku formu pustiti, te popievku glazbeno ispreplesti; ali i taj je oblik u čednom okviru. Samo u jednoj popievci, u „Vyštěhovancu“, prekoračio je granice pučke popievke.

27. **Vltava: „Vltavo, Vltavo! Řeko Čehů“**; spjevao I. Jar. Pick; za muževno grlo uz glasovir; u *Ef*-molu. — Aut. u Štr. — U Pragu mj. veljače 1849. — Tiskana u „Šestero českých písní“ pod br. I.

Jako žalobna melodija, u kojoj je L. hotimice istaknuo skok na kvintu, u češkoj i slovačkoj pučkoj melodiji vrlo obljubljen interval. Glasovirska je pratnja tako jednostavna, da moram Vrazovu izreku o Lisinskovoj pratnji potpisati.

28. **Slavíček a starost: „Proč pak ten slavíček“**; spjevao N. N.; za srednje tanko grlo uz glasovir; u *Ge*-duru. — U Pragu mj. veljače 1849. — Tiskana u „Šestero českých písní“ pod br. II.

Mala popievka s prirodnim, svježim zvukovima.

29. **Mazur**, za glasovir po dvie ruke; u *A*-molu; pisan u album gospodje Zapove. — Aut. u Štr. — U Pragu dne 14. ožujka 1849.

Digitized by Google

Mali mazur od tri diela. — „Prigodna pjesma, spjevana kojoj ženskoj, uviek se dojmi dotične, ako inače pjesma i malo vriedi“ (Augustinović).

30. **Šest mazura,** za glasovir po dvie ruke; (1. u *Es*-duru; 2. u *Es*-duru; 3. u *Ce*-duru; 4. u *Hes*-duru; 5. u *Es*-duru; 6. u *Ef*-duru); „posvećenih blagorodnomu gospodinu Pavlu Hatzu“. — Aut. u Štr. — U Pragu dne 20. ožujka 1849.

U ono vrieme plesali su se i u nas poljski plesovi, naročito mazur, zato ih je i L. kušao glazbotvoriti. Da je on u tim mazurima poljsku tradiciju izvrstno pogodio, ne treba posebno isticati; ta on je bio u imitaciji pojedinih stila gotovi majstor. Čak i u glasovirskoj udezbi sliedio je poljski način, koji želi, da se plesovna melodija oktavom pojača.

31. **Bellona-ouvertura 5**; u *De*-duru: a) Skica za glasovir. — Aut. u Štr. — U Pragu dne 19. travnja 1849. — b) Za veliki orkestar, „posvećena c. kr. puku kneza Colloreda“. — Aut. u Štr. — U Pragu dne 10. lipnja 1849. — Prvi put izvedena u Zagrebu god. 1851., drugi put 7. veljače 1887. u koncertu dobrovoljačkog orkestra „Sokola“, a treći put na svečanom koncertu „Kola“ (15. prosinca 1893.).

Ovom je ouverturom htio L. da karakteriše bitku na bojnom polju, te ju je zato i nazvao Bellona-ouverturom. Namjera mu podje izvrstno za rukom, a dojam i izradba toga djela odaje njegov vanredni glazbeni talenat. On je glazbeni slikar, ravan prvim glazbotvorcima starije, srednje i najnovije dobe. I sam priemet te ouverture: *De*-dur, dokazuje, da je L. poznavao sve glazbene tančine, jer kako tvrde glazbeni estetici, ne odgovara ni jedan priemet ratnoj glazbi tako dobro, kao *De*-dur. — Djelo je izradjeno po t. zv. klasičnoj formi ouverture, te je dosta tegotno za izvadjanje. U ouverturi upotriebio je L. dva pučka motiva: početak melodije pučke pjesme: „Majka Maru preko mora zvala“ i „Djevojka je ružu brala“, a osim ovih još i nekoliko fraza pučke naše glazbe. Scienim, da je ova ouvertura znamenito djelo. Kritik koncerta od 7. veljače 1887. opisuje u „Viencu“ u br. 7. 1887. sadržaj i smisao ouverture evo ovako: „Uvod predočuje tabor naših vojnika, gdje je sve tiho i mirno. Ne traje dugo, a namještene straže davaju znak, da se neprijatelj počinje micati s one strane. Trubljači i bubnjari zovu na pozor, kojemu se signalu odazivlju redom sve druge straže. Momčad se diže, počne se sakupljati i u red stavljati, no sve to, koliko je moguće, na tiho. U to se čuje bubnjava neprijatelja sve više i više,

Digitized by Google

sve bliže i bliže, dok na jednom ne navali na tabor iznenada (Allegro). Puške pucaju, kruglje lete zviždeći i s visoka padajući kao kiša. No naši se ne miču, već šalju takodjer nešto zrnja u redove neprijateljske. Sada ovaj silom navaljuje, ali naši stoje sveudilj kao klisura, pa kušao neprijatelj s koje strane mu drago provaliti, svagdje nalazi klisure. Šta više, naša momčad mjesto da bi uzmakla, ili odala ma kakav znak straha, zapjevą: „Majka Maru preko mora zvala" (vidi u zbirci „Južnosl. nar. popiev. br. 828 i 837), a umah zatim: „Djevojka je ružu brala" (po hrv. pučkoj redakciji). U to se stave u čas na obadva naša krila naši strielci, kojima nikad ni jedan hitac ne promaši, te strieljaju na neprijatelja, što više i bolje mogu (dvie piccole), glavni voj pak počinje uz takovu zaštitu jurišati uz brieg, te sieče i tjera neprijatelja, koji uzmiče u divljem biegu. Pobjeda je naša. — To je sadržaj te ouverture, koji se opetuje, kako to glazbena konstrukcija starije škole zahtieva".

32. **Vlastimila,** polka za glasovir po dvie ruke; u *Es*-duru. — Aut. u Štr. — U Pragu dne 22. lipnja 1849.

Posvema u češkom smislu; ali budući da je ples polka uplivom tudjega ukusa i mode sve više izgubio značaj slavenski, to se ne će ni ta polka danas dojmiti.

33. **Dobrou noc!: „Dobrou noc, spěte dobře"**; spjevao J. Jar. Pick; za muški četveropjev; u *Ce*-duru. — Aut. u Štr. — U Pragu dne 22. lipnja 1849.

Liepo provedeno i slikovito pielo (Ständchen, serenada), koje se može natjecati s bilo kojom sličnom njemačkom radnjom.

34. **Matce: „Zdaž se ješte pamatuješ?"**; spjevao J. Pick; za srednje sitno grlo (tenor ili alt) uz glasovir; u *Hes*-duru. — Aut. u Štr. — U Pragu dne 17. srpnja 1849. — Tiskana u „Šestero českých písní" pod br. IV.

Češki pučki ton tako je izvrstno pogodjen, da se čovjek ne može otresti misli, nije li L. prvih osam taktova uzeo od puka, a ipak znademo izvjestno, da ih je sam uglazbio.

35. **„Ouvertura Porin"**: a) Za glasovir po dvie ruke; u *A*-duru. — Aut. u Štr. — U Pragu 30. kolovoza 1840.; — b) Za glasovir četveroručki. — Aut. u Štr. — U Pragu (?); — c) Za četverogudje. — Aut. u Štr. — U Pragu dne 20. listopada 1849.; — d) Za veliki orkestar. — Aut. u zemaljskomu arkivu. — U Pragu dne (?).

Digitized by Google

36. **Lebe wohl: „Lebe wohl, mein Lieb“**; spjevao Uhland; za srednji tenor ili bariton uz glasovir; u *As*-duru. — Aut. u K. — U Pragu dne 30. listopada 1849.

37. **An die Tanne: „O Tannenbaum, du edles Reis“**; spjevao N. N. za bariton ili alt uz glasovir; u *Ge*-molu. — Aut. u K. — U Pragu dne 30. studenoga 1849.

38. **Abreise: „So hab' ich nun die Stadt verlassen“**; spjevao Uhland; za bariton uz glasovir; u *De*-duru. — Aut. u K. — U Pragu dne 1. studenoga 1849.

Ove tri popievke, koje se nalaze u jednoj svesci, posvetio je L. svomu prijatelju Kamilu Visneru (Livadiću), a pohrvatio ih je I. vit. Trnski god. 1885. [a) S Bogom sad, s Bogom, zlato, oj! b) „Jelo, zimi, ljeti ti“; c) „Zaputih iz tog grada bielog“.]

Za naš ukus ne vriede puno ni prve dvie kraće popievke, ni treća podulja; ali svejedno njemačka pučka glazbena tradicija tako je dobro pogodjena, da bi to rietko bolje umio njemački koji glazbotvorac.

39. **Závist: „Měsíčku, ty králu hvězděni“**; spjevao J. K.; za srednje sitno grlo uz glasovir; u *E*-duru. — Aut. u Štr. — U Pragu dne 3. studenoga 1849. — Tiskana u „Šestero českýh písní“[1] pod br. III.

Popievka je u češkom pučkom smislu, samo što je duža, nego što običavaju biti pučke popievke. Osim toga naći je u melodiji onih osornih i tvrdih skokova na oktavu, što je karakteristikom njemačke melodije.

40. **Na Krkonošich: „Na horách, na horách!“**; spjevao V. Jar. Pick: a) Za mješoviti peteropjev uz glasovir; u *Ef*-duru. — Aut. u Štr. — U Pragu dne 24. studenoga

---

[1] Popievke ovdje pod brojem 19, 26, 27, 28, 34 i 39. objelodanio je L. u Pragu (mislim god. 1850.) u jednoj svesci pod naslovom: „Šestero českýh písní s ilirským překladem v hudbu uvedl a blahorodnému panu Ambrožovi Vranicanimu, podporovatelovi jihoslovanské osvěty, věnoval V. Lisinski.“ — Kamenotisk od M. A. Wilka v Praze. — Cena 1. zl. stř. 1. Vltava: Vltavo, Vltavo! Rieka Čehah“; 2. Slavulj i briga: „Zašto taj slavuljak u gajku bjeduje?“; 3. Zavist: „Oj, mjeseče, kralju jasne noći“; 4. Majci: „Je li jošte spominješ se“; 5. Moja domovina: „Gle, kakva to zemlja“; 6. Pustinjak: „Šuma utiša, bura prodje“.

Digitized by Google

1849. — b) Za mješoviti peteropjev uz pratnju orkestra; u *Ef*-duru. — Aut. u Štr. — U Pragu dne 26. studenoga 1840.

Češki ton vrlo je dobro pogodjen, a orkestracija jako liepa. Oblik popievke je po starijoj njemačkoj školi, koja je tada u Pragu gospodovala.

41. **Glazba za igrokaz: „Nenadani sastanak Jugoslavena“**; za piev i orkestar. — Orig. prepis u Štr. — U Zagrebu mjeseca siečnja 1850. — Ove partiture nije Štriga predao „Kolu“, možda je komu posudio u nepovrat!

Glumu je izradio (kako je na naslovu partiture naznačeno) Ivan Kukuljević po mislima Alb. Štrige. Glazba sastoji od četiri pučke popievke, upletene u glumu: 1. „U Omera više Sarajeva“ (bosanska), za jedno grlo uz pratnju violinâ, viole, basa, oboe i fagota (u *A*-duru). 2. „Bratci veseli vsi“ (slovenska napitnica), za jedno grlo uz pratnju violinâ, viole, basa, flaute, oboe i fagota (u *Ge*-duru). 3. „Siva maglo, ti ne padaj na me“ (srpska, „graničarska“) za jedno grlo uz pratnju jedne violine, viole i basa (u *Ef*-duru). 4. „Il ovako, il onako“ (hrvatska od F. Rusana), za muški zbor uz pratnju cieloga orkestra (u *Ef*-duru). — Prvi napjev interesantna je inačica onih melodija, koje se nalaze u sbirci Kuhačevoj „Južnosl. nar. popiev.“ u IV. knj. br. 1508—1511. Treći napjev: „Siva maglo“ uzet je iz male one knjižice posvećene gospodjama na slav. balu u Beču god. 1847. U ovoj je melodiji ritmizacija toliko kriva, što prva dva $^2/_4$ takta imadu biti jedan $^3/_4$ takt, pretvoriv polovnu kajdu u četvrtinsku.

Budući da ciela ta glazba sastoji od samih pučkih napjeva, to je Lisinskova samo udezba i instrumentacija, koja je zaista liepa, i ako je jednostavna.

42. **Napjev Robina: „Muka je dievi mnogokrat“** za veselu igru **„Zapisnici djavola“**; za jedno grlo uz pratnju orkestra, u *Ef*-duru. — Aut. u Štr. — Prepis u arkivu zem. nar. glumišta i u arkivu „Kola“. — U Zagrebu 10. siečnja 1850.

Ovaj couplet nije Lisinskomu ni malo za rukom pošao, jer glazba nema niti naravskoga tona, niti je vesela ili humoristična. No treba znati, u kojim je prilikama L. uglazbio tu pjesmu. Bio je naime u to doba i boležljiv i u srcu žalostan. Osim toga prepisivao je tada operu „Porin“, pri kojem je poslu želio imati mira. Ali kako je bio sluga i rob svojih prijatelja, morao je rad oko „Porina“ prekinuti, te se dati na uglazbu ne odveć „umnoga“ coupleta. Da je tu pjesmu uglazbio u zlovolji i samo brže bolje nešto napisao, da se pritiska otrese, razabira se iz same glazbe.

Digitized by Google

43. „**Der Abend**“, **Tongemälde, Idylle**: a) Za veliki orkestar bez udaraljka, u *Ha*-duru. — Aut. u Štr. — U Pragu dne 14. lipnja 1850. — Ova idila izvedena je prvi put u Pragu dne 7. kolovoza 1850. u stališkom kazalištu prigodom ispita absolviranih konservatorijskih učenica Vavrove, Vagnerove i Engstove škole, i to pod ravnanjem ravnatelja praškoga konservatorija I. Fr. Kittla, komu je L. to djelo bio i posvetio. Drugi put bješe izvedena god. 1851. u Zagrebu, a treći put dne 15. prosinca 1893. na svečanom koncertu „Kola“. — b) Za flautu, campanellu, fisharmoniku i glasovir. — Aut. u Štr. — U Pragu dne 23. lipnja 1850. — c) Za glasovir četveroručki. — Aut. u Štr. — (datum?).

Velekrasni glazbotvor, jedno od najljepših djela Lisinskove muze. „Dubravče ovo hoće da karakteriše“ (kako je L. sam pripoviedao g. Škenderu Fabkoviću) „ljetnje podvečerje na selu, kad se pastiri i pastirice vraćaju sa stadom kući. Zvuk zvona s tornja na pozdrav gospe, brencanje, cinkanje i zvencanje zvončića stada i večernje žuborkanje ptica u gniezdima svojim bilo mi je pri toj idili osobito na umu i u duši“. — Instrumentacija je uzorna, no toliko tegotna, što oba fagotista moraju biti vrlo vješti. I udezba za glasovir i fisharmoniku liepa je i od dobra efekta. O izvedbi i dojmu toga glazbotvora izdade grof Albert Nostiz, predsjednik praškoga konservatorija, Lisinskomu na njegov zahtjev dne 12. kolovoza 1850. svjedočbu (njem.) od „ravnateljstva društva za njegovanje glazbe u Češkoj“, da je mnogobrojno općinstvo kod spomenutoga ispita odlučnim odobravanjem primilo njegovu idilu „Der Abend“. (Orig. svjedočba u Štr.)

44. **Osamljen**: „**Jedno ti je srce u junaka**“; spjevao V. Vežić; za krupno muško grlo uz glasovir; u *A*-molu. — Aut. u Štr. — U Pragu dne 3. srpnja 1850.

Karakteristična popievka, ali je hrvatska žica slabo pogodjena. Za pjevača je ta popievka toliko zahvalna, što može liepo istaknuti opseg svoga grla.

45. „**Porin**“, **junačka opera u pet čina**, tekst od dra. Dim. Demetra. Vrieme čina od god. 823—830.

a) Za piev i veliki orkestar, posvećena pobratimu Albertu Štrigi. Izvorna partitura nalazi se u hrv. zem. arkivu. — Ou-

Digitized by Google

vertura („Overtura za operu „Porin“ posvećena pobratimu Albertu Štrigi“). „Instrumentaciju dogotovio u Pragu dne 28. kolovoza 1849.“ Ouvertura sastoji od 41 strane. Čistopis I. čina na 177 strana svršio je L. u Zagrebu dne 16. veljače 1850.; čistopis II. čina na 199 strana svršio je u Pragu dne 1. lipnja 1850.; čistopis III. čina na 128 strana svršio je u Pragu dne 26. kolovoza, „na imendan mile svoje majke“, 1850.; čistopis IV. čina na 118 strana svršio je u Zagrebu dne 31. listopada 1850.; čistopis V. čina na 116 strana svršio je „božjom pomoću“ u Zagrebu dne 11 siečnja 1851. — Ne znam, tko je neistinitu viest razglasio. da se u prva tri čina partiture nalazi nekoliko bilježaka od učitelja mu Kittla na uspomenu, koju je viest uvrstio Kukuljević u svom znamenitom djelu: „Slovnik umjetnikah jugoslavenskih“ na str. 225., a po njem i „Vienac“ u 34. br. god. 1884. Ja sam partituru točno pregledao, te se osvjedočio, da ispravci pisani crvenom tintom potječu od ruke Lisinskove. Ni znakovi + × —, koji se nalaze u partituri, a pisani su crvenosmedjom olovkom, nisu Kittlove bilješke, već znakovi kojega dirigenta u svrhu, da mu oznaka tempa i pojedina mjesta bolje u oči udare. U partituri ouverture napisao je netko pod crvenim kajdicama prostom olovkom: „Müller $^{16}/_{6}$ 1862.“, ne bi li se tobož mislilo, da su crvene kajde Müllerova ispravka, ali i to je varka, jer kako već rekoh, pisala je i crne i crvene kajde ruka Lisinskova.

b) Od iste opere prva četiri čina uz glasovirsku pratnju. (Peti čin nije L. za glasovir udesio.) — Aut. u Štr.

c) Ouverturu „Porin“ za glasovir po četiri ruke. — Aut. u Štr. — (Nije predao „Kolu“).

d) Cielu operu i ouverturu udesio je za glasovir uz dodani tekst kapelnik zagreb. zem. kazališta gosp. Srećko Albini (rodom iz Slavonije), te je tu udezbu štampao na svoj trošak Miladin pl. Štriga (sin Alberta) god. 1901.

* * *

Digitized by Google

Po samoj partituri nisam se usudio izreći meritorna suda o ovoj operi u 1. izdanju ove knjige, jer onda ne bijah još opere ni čuo ni vidio. Kod svakoga djela, odredjena za dramski prikaz, nije dosta poznati samo sadržaj djela, već treba da ga i vidiš i čuješ u cielosti njegovoj, jer tu često odlučuje scenerija, kostum, vještina i individualnost glumčeva, ili pjevačeva. Čitao sam po koju klasičnu dramu, koja me je pri čitanju upravo uzniela, a kad sam ju vidio predstavljenu, ostavila me je hladna; nasuprot opet nije me se koja gluma pri čitanju ni malo dojmila, a kad sam ju vidio predstavljenu, ushitila me je. Isto je tako s glazbenom partiturom koje opere. Tu može čovjek, čita li ju, ili izvadja li ju na glasoviru, doduše razabrati i spoznati korektnost i glazbene ljepote proračunane na puki glasovni efekt, ali nikako glasovni efekt pojedinoga pjevačkoga grla, ili pojedinoga glazbala, kamo li cjelokupni dramatski utisak. Glasovirska udezba orkestralne partiture nije slika s bojama, već samo drvorez ili fotografija dotične slike. Po drvorezu ili fotografiji koje slikane slike moći će vještak istinabog prosuditi kompoziciju, koncepciju i korektnost nacrta koje slike, ali nipošto izvedbu bojama niti utisak te izvedbe.

No i onda, dok još ne bijah čuo ni vidio opere, mogao sam (čitajući partituru) o njoj reći, da je upravo potpuni izraz glazbenoga bogatstva Lisinskova genija; da nije stil popularni ili lokalni, već viši umjetnički sveslavenski glazbeni stil; da je glazba bujna, bogata i skroz izvorna; da u njoj nema nikakvih prizvuka, i da je karakteristična čak i u najmanjim sitnicama; da je izradba i instrumentacija umjetnički savršena, dakle klasična, i da je glazba od neodoljiva efekta. Ipak mi se tada činilo, da nije druga polovica opere ravna prvoj, i to toliko, što su prva dva čina tako izrazita i glazbeno kvantitativna, da gotovo nije moguće gradacijom efekta natkriliti glazbu prvih dvaju čina. Pri tom dakako ne znadjah, je li L. hotimice za tim išao, da zadovolji modernomu zahtjevu, koji traži, da bude prva polovica opere najvrstnija, jer ovu obično slušaju članovi previšnjega dvora i dostojanstvenici, dok rietko prisustvuju drugoj polovici opere, ili mu je nedostalo vremena, i sile mu malaksale, da i drugu polovicu izradi onim marom i žarom, kojim je izradio prvu. Meni se čini, da će biti jedno i drugo. Ono prvo zato, da i on ne udari putem stare škole, koja je stavljala vrhunac efekta u posljednji čin opere, a ono drugo zato, što je prisiljen bio operu svršiti, bilo i u žurbi, da ispuni obećanje svoje, premda je u to vrieme malone uviek bolovao te nekako i nadu izgubio, da će u domovini što postići glazbenim svojim radom.

Nadalje mogah reći, da je glazbotvorac ove opere stavio tako velike zahtjeve na pjevačice, pjevače i glazbare, a mislim i na sceneriju,

Digitized by Google

da je „Porin“ rek bi koncertantna opera. Svakako je na uštrb samoga djela, što opera „Porin“ nije javno pjevana bila, dok je L. bio živ, jer će svaki svjestan glazbotvorac što tu i tamo promieniti iza pokusne predstave, budući da i on ne može unapried znati, kako i koliko će scenerija promieniti situaciju, koja mu je kod glazbotvorenja pred očima lebdjela.

Učitelj L-oga, ravnatelj Kittl, pregledavao je pozorno svaki takt prve polovice partiture, a kad je ovomu ili onomu mjestu što primietio, pitao ga je L., nije li tu možda kakva glazbeno-pravopisna pogrješka? „Bože sačuvaj“, odvrati Kittl, „stvar je posve korektna, ali po mojem ukusu, izgladjenom klasičnom (njemačkom) glazbom, zvučilo bi bolje, kako ja mislim“. — „To priznajem rado“, uze L. jako skromno, „ali tada ne će ono biti po slavenski.“ Na to će Kittl nekako uplašen: „Ako držite, da onako više odgovara slavenskomu karakteru, to za Boga ostavite onako, kako ste pisali, jer u slavenštini vi ste autoritet, a ne ja“.

Drugi tudji umjetnici izjavili su se o operi „Porin“ ovako:

Vilim Jahn,[1] bivši kapelnik njemačke opere u Zagrebu g. 1855., a g. 1887. ravnatelj bečke dvorske opere i jedan od najizvrstnijih dirigenta u sadašnjosti, došao je prije svoga odlaska iz Zagreba Štrigi, moleći ga, da mu dozvoli pregledati partituru opere „Porin“, o kojoj je čuo mnogo liepa. Štriga mu donese partituru, a Jahn sjedne glasoviru te ishitri s mjesta glasovirsku udezbu. Glasovirajući broj po broju uskliknuo je često: „vorzüglich, wundervoll, genial, meisterhaft“, a svršiv operu reće Štrigi, da „Porin“ nije samo od vanredne hrvatske vriednosti, već da je to djelo klasično i uzorno, koje se može usporediti i mjeriti s bilo kojom tadašnjom glasovitom operom.

Pošav Štriga god. 1858. preko Budim-Pešte u Rusiju, odnio je partituru „Porina“ i ravnatelju nar. magjarske opere u Pešti, Franji Erkelu. Ovaj se nije izrazio s tolikim zanosom, kolikim Jahn, ali ipak je priznao, da je opera s „nacijonalnoga“ gledišta izvrstno djelo, prikladno za izvanredne svečanosti.

Umjetnici ruski, na čelu im glazbotvorac Dragomirski, hvalili su operu „Porin“ s najvećim oduševljenjem, te su žalili, što je nije mogao pregledati glasoviti ruski glazbotvorac Glinka (Glinka je naime g. 1857. umro naglom smrću), jer da bi on bez sumnje nastojao, da se ovo remek-djelo u Moskvi, ili u Petrogradu izvede. Zanos odličnih Rusa (medju

---

[1] O tom W. Jahnu piše Mendl, Musik. Conv.-Lex. (Ergänzgsbd. 1883), da je bio angažovan u Temešvaru, Pešti, Zagrebu (1855.), Amsterdamu, Pragu i Wiesbadenu, a god. 1881. pozvan je k dvorskoj operi u Beč. „On spada medju najbolje dirigente sadašnjosti“.

Digitized by Google

njima knezovi Dolgoruki, Dundakov-Korsakov) za operu „Porin“ bio je tolik, da su Štrigu nagovarali, neka partituru tiskom objelodani, te mu u tu svrhu kao pripomoć uručili nekoliko tisuća rubalja, što je medjutim ipak premalo bilo, da pokrije tiskarske troškove.

Pjesnik libreta opere „Porin“, vrlo učeni muž dr. Demeter, pisao je 4. kolovoza 1857. I. Kukuljeviću Sakcinskomu poduži list o ovoj operi. Izvorni list našao sam u Lisinskovoj ostavštini.

Iz toga lista vadim samo ono, što se tiče glazbe opere „Porina“. Demeter piše:

G. Vilhelma Müllera — kazališnoga kapelnika, koji je bez sumnje temeljit poznavalac muzikalne kompozicije — slušao sam višeputa, kako to djelo upravo izvanredno hvali, a tako i slavno poznatoga g. Vil. Jahna. Oni se nisu mogli dosta načuditi pravilnosti sloga, koji s početka sve do kraja toga ogromnoga djela vlada u rietkoj čistoći, zatim muzikalnim kombinacijama, na izvoran način prepletenim, razvijenim i razriešenim uprav majstorski, što svjedoči o dubokoj vještini kompozitorovoj, i napokon neobičnoj živahnosti i sili novih muzikalnih efekta, kao i punoj, jedroj instrumentaciji i neporočnom estetičkom ukusu, koji prodire kako iz cielosti, tako iz svake pojedinosti toga po njihovu mnienju uprav veličanstvenoga djela, koje bez laskanja zaslužuje, kao što se oba ova izkusna meštra jednoglasno izraziše, da se usporedi s najboljim proizvodima ove vrste novijega vremena.

To čuvši i znajući izvan toga, da su najglasovitiji praški glazbenici, a medju njima i direktor praškoga konzervatorija, g. Kittl, još onda, kad je pok. L., baveći se muzikalnom naukom, prebivao u Pragu, njegovu muzikalnu sposobnost visoko štovali, i da su dvie njegove pjesme jednoglasno primljene bile u muzikalni album posvećen Nj. Veličanstvu našoj carici, s toga sam nestrpljivo želio, da mogu kako doći u priliku, da na vlastito uho čujem štogod iz toga djela.

Nisam sumnjao poslie takovih i tolikih svjedočanstva, da će to djelo, što se tiče muzikalne tehnike, biti u istinu izvrstno, no htio sam da se osvjedočim, je li u narodnom slovjenskom duhu shvaćeno, da li ima poetičkoga uzleta i je li kompozitor podpuno dokučio namjere pjesnika, koji je svojim tekstom temelj stavio njegovu djelu?

Ti znaš, da sam ja vazda više držao do duha, nego li do forme, i da se s toga koji put ne slažem sa sudom ni najglasovitijih muzikalnih vještaka, jer je njima muzikalna forma većinom sve, i kad nadju, da je koje djelo po pravilima njihove umjetnosti strogo pisano i k tomu ih isto zateče kojom neobičnom, vješto izvedenom kombinacijom muzikalnom ili impozantnom instrumentacijom, odmah su pripravni progla-

Digitized by Google

siti ga umotvorom, ne gledajući na to, da li u njem tinja ona božanstvena iskra, bez koje i najpravilnije djelo nije nego mrtvo truplo liepa oblika, koje može zanimati samo anatome. Kojemu djelu manjka ta iskra, koje ne odgovara namjerama pjesnika, na tekstu od kojega se osniva, koje nije kadro i nemuzikalnoga slušaoca uzplamtit, uzhitit, prenieti ga posredstvom razgrijane fantazije u vrhzemne krugove i opojit ga rajskom razkoši, takvo djelo, bilo baš i uzor muzikalne školastike, koja — budući djelo ljudskoga umovanja i tako ne može biti neoboriva — nije nikad imalo mog odobrenja; što više, vazda sam mu predstavljao baš i djela s očevidnim muzikalnim nedostatcima, dà manama, ako su samo disala poezijom, ako je iz njih sievao samo onaj božanstveni plamen, koji je jedini kadar ogrijati srce slušaoca i učiniti, da mu se duh na časove otrese tjelesnih spona, koje ga vuku u prah prostote i živinstva.

Budući dakle da tako mislim o izvrstnosti muzikalnih djela, naravna je stvar, da nisam mogao imati podpunoga povjerenja u izreku imenovanih vještaka, i to tim manje, što su obadvojica inoplemenici, koji ne umiju ni našega jezika, a kamo li da bi bili u stanju dohitit osobinu našega narodnoga duha! Premda mi je dakle veoma laskalo toli pohvalno mnienje, što su ga dali o jednom hrvatskom djelu, ipak držao sam za potrebno, da se sam osvjedočim o njegovoj nutarnjoj vriednosti.

Gosp. Štriga i njegova gospodja supruga (takodjer vrstna pjevačica) u družtvu još nekolicine pjevanju vještih dobrovoljaca izvedoše više pojedinih arija, povećih recitativa, ansambla i zborova uz popratu fortepiana, izmedju kojih nije bilo baš nijednoga komada, koji ne bi bio električno i porazno djelovao na svekolike slušatelje. Svi smo bili ganuti, svi uzhićeni... Potanka karakteristika, narodan, uprav slavenski izraz i divan poetični uzlet, sve to našao sam u tolikoj mjeri, da se upravo ponosim, što mi je sreća pala u dio, da sam mojim stihovima dao povoda tolikom umotvoru!

Da ti je bilo čuti zbor divljačnih, obiestnih Franaka, što ti se ori, rek bi, kao da se gore ruše, a kolika žudnja, koliko čeznuće leži u tužećim zvukovima Hrvata za slobodom, kolika strahovita sila krije se opet proti svojim mučiteljima! Što da ti kažem o veličanstvenoj Porinovoj ariji: „O, sladka slobodo!“ ili o arijama Irmengarde i Zorke? — — To se opisat ne može, to se mora čuti! A sve ti se čini tako poznato, kao da si te čarobne glasove čuo još u kolievci, ili prohadjajući se po hrvatskim gorama... no tu je samo sve ljepše, sve uznositije, sve potencirano, sve očišćeno, nekim nedokučivim vilinskim čarom odjeveno, kojemu ti ne može srce odoljeti. To je prava glasba, glasba hrvatska, glasba slavenska.

Digitized by Google

Ako je ova muzika na nas učinila tolik utisak već uz pratnju jednostručnoga fortepiana bez svake pripomoći teatralne zasjene, kako bi morala stopram djelovati, da se izvede u kazalištu sudjelovanjem velikog orkestra, mnogoglasnih zborova, čarobije mimične predstave, velikoliepnosti dekoracijâ, slikovnosti naših narodnih odjeća i pozorištne razsvjete... To bi morao biti neopisiv utisak i kolikom silom mogao bi djelovati na živahnu razmnivu slavenskih slušalaca! No da li će nam ikad pasti u dio sreća vidjeti na pozorištu shodno predstavljeno to prekrasno muzikalno djelo? Ta misao zabavlja i muči me neprestano, odkad sam pokusio neobične slasti te divne kompozicije.

A da insceniranje djela, što bi najmanje svojih 2000 fr. stajalo, bude čim bolje, neobhodno je potrebno, da ga g. Štriga sam stavi u scenu i upravlja probama, budući da je on osobeni duh istoga djela već tako tanano proučio, da mu je tako poznat, kao da mu je on sâm proizvoditelj. Strašan bi to udarac bio za svakoga prijatelja slavenske umjetnosti, kad se ne bi ova opera pjevala i predstavljala, jer budi uvjeren, da to ne bi bila samo šteta za našu malenu Hrvatsku, već za sve Slavenstvo, jer ne mislim, da ima isto što izvrstnijega u toj struci". itd.

A sada da čujemo ine kritike poslie prve predstave opere „Porina" u našem zem. kazalištu.

Što nismo mogli god. 1887. (u prvom izdanju ove knjige) izreći meritoran sud o operi „Porin", to možemo sada, pošto smo čuli i vidjeli god. 1897. predstavu „Porina" u cielosti. Poslie prve predstave dne 2. listopada 1897., ili malo kasnije, izjavili su se svi naši domaći kritičari veoma pohvalno o tom remek-djelu. Iz opširnih tih kritika i razmatranja navest ću ovdje samo najmarkantnija mjesta.

Gosp. M. Grlović piše u „Narodnim Novinama" od 4. listopada medju ostalim i ovo:

„I prije smo Lisinskoga ljubili i njemu se divili, no od 2. listopada sve to izčezava naprema onom slavlju i onoj pobjedi (s operom „Ljubav i zloba"), što je slavio hrvatski Mozart sa svojim „Porinom" u hrv. narod. kazalištu". — „Pod prvim utiskom prve predstave „Porina" pisati i isti izvještaj, a kamo li kritiku, analizu o tom djelu, gotovo je nemoguća stvar, jer smo duboko potreseni i proniknuti osjećajima i idejama, za koje uzalud tražimo u prvom momentu zgodne rieči". — „Iza klasične ouverture, koja svojom melodikom i instrumentacijom sjeća na cviet klasične romantike u glazbi, što se opaža u dobi iza Beethovena, digao se je zastor, a što je sada jedno za drugim sliedilo, bio je triumf za triumfom. — Neopisivo oduševljenje, koje je zavladalo

Digitized by Google

občinstvom poslije drugoga čina (glazbeno najljepšeg) izjavljivalo se je burnim klicanjem: „Slava Lisinskomu! Slava!“ Suze ganuća i suze radosti zacaklile su se ne samo na očima onog jedinog pobratima i saučenika Lisinskoga (Trnskoga?), koji je pobožno slušao melodije svoga druga kao ilirske pozdrave iz drugoga svieta, — već i na očima mnogih drugih. A razumijemo posve i usklik drugoga prisutnika: „Da je Štriga doživio današnji dan, on bi bio od radosti i zanosa umro“. — „Porin“ je prava herojska opera u velikom stilu, puna efekta i dramatskoga života. Naša operna literatura ne ima ništa, što bi se dalo s „Porinom“ uzporediti. Čovjek se mora upravo diviti, gdje je Lisinski uzeo svu tu snagu, da onako mlad i u glazbenoj nauci kao i u izkustvu nejak, napiše ovakovo djelo, koje svojom instrumentacijom najfinije karakteriše situaciju, svojom ritmikom pogadja u srce narodno, a bogatstvom svojih motiva i pravilnošću svojih glazbenih forma — daleko nadkriljuje bezbroj suvremenih stranih opernih radnja, pa i danas, kad je opera pošla novim pravcem, zadržava svoju vriednost“. — „Osobito se ponosimo time, da je Lisinski napisao „Porina“ u vrieme, kad je Wagner bio samo nepoznati njemački kapelnik — inače bi se možda kazalo, da se je poveo za njim, premda medju njima nema sličnosti. Srodni su samo po dramatičkom stilu, dok je izradak vrlo različan, te Lisinski ostaje i u najdramatičnijim momentima pretežno lirik. Samo genijalan čovjek, u kojem je plamtio velik ideal, mogao je u ono vrieme ovako pisati, da mi to i danas možemo smatrati pravim objavljenjem“.

Prigodom druge predstave „Porina“ pisao je Grlović u istim „N. N.“ od 6. listopada: „Što smo za prve predstave osjetili, jučer, s nova se potvrdilo, pa smo vidjeli, kako frenetički udaraju u pljesak i takovi glazbeni gourmandi, koji inače prisižu samo na Walküre i Parsifale“.

Anonimi kritik piše u „Obzoru“ od 4. listopada:

„Koliko je Lisinski napredovao poslie prvog pokušaja sa svojom operom „Ljubav i zloba“, to nas mora u „Porina“ u velike iznenaditi. A što bi on istom poslie „Porina“ stvorio, da je mogao čuti to djelo, kad je bilo gotovo?! Lisinski bi kod izvedbe bio mnogo toga praktično naučio, a uz to bi ga umjetnički i vanjski uspjeh osokolio na daljnji rad. Ako je glazba njegove opere poslie petdeset godina tako neodoljivo djelovala na sadašnje občinstvo, kako bi tek suvremenici Lisinskoga tu operu primili, gdje je ona u njekom pogledu ipak diete ondašnjega občega ukusa!“ — „Ako je glazba zaisto liepa, ipak je od potrebe, da se njekoja mjesta skrate i predugih orkestralnih uvoda, preludija i interludija po mogućnosti umanji“. — „Ouvertura opisuje u velikim crtama ideju opere, te je sadržajem i formom umjetnički izradjena. Temata su razumljiva i liepa, kontrapunkt naravan, instrumen-

Digitized by Google

tacija elegantna, pa se cieli orkestralni komad vrlo ugodno doima". — „Komadi prvoga čina prekrasno su uspjeli i puni su milozvučja. Drugi čin počinje sa ženskim zborom, koji je sasvim u narodnom duhu i pun duboka čuvstva. Tercet sa zborom prelazi u grandioznu himnu slobodi. Silni dojam toga finala ne može se opisati. Tu nije bilo srca, koje ne bi zadrhtalo; vidio sam, gdje su i starim ljudima provirale suze na oči. Povladjivanju nije bilo kraja ni konca; obćinstvo je bilo vanredno uzhićeno". — „Ensemble posljednjega (petoga) čina krasno je izradjen, te kruni cielo djelo svojom ljepotom. Svaki pjevač (solista) ima svoju posebnu melodiju, dok zbor i orkestar tvore temelj, na kojem se ovaj glazbeni komad kao gotski toranj sazidava". — „Da je Štriga bar taj sjajni uspjeh prve izvedbe „Porina" mogao doživjeti, da ponese svom velikom pobratimu na onaj sviet glas o toj slavi, i da mu radostan kaže, kako je iznova oživio u zahvalnom srcu onoga naroda, kojemu je toliko darovao, i koji tek sada sa žalošću opaža, što je s njime izgubio!"

Dr. Franko Potočnjak piše u listu „Hrvatska Domovina" od 4. listopada 1897. „Opera „Porin" najveća je i najveličanstvenija tvorevina na glazbenom našem narodnom polju. Mi iztičemo rieč „narodna", jer opera „Porin" služeći se duhom i izražajem narodne glazbe, prikazuje veličajnu tvorevinu silnoga genija Lisinskoga. U svom „Porinu" služi se Lisinski govorom i duhom narodne popievke i glazbe, ali ne tako, da ih prepisuje, da od njih pravi potpourri, već tako, da govori i stvara ono, što je svojinom njegova duha i njegove misli, a izrazuje to genijalno upotrebljenim jezikom i duhom narodne naše glazbe. Genij Lisinski govori narodnim jezikom. Lisinski je stvorio u glazbi ono, što je Mažuranić stvorio u jeziku, u pjesmi. I Čengić aga govori jezikom narodnim, jezikom uzvišenim" ... — „Svaki narod, dok ga ne poklope tudjinski utjecaji, razvija se u svakom pogledu sam iz sebe i po svojem duhu, pa njegov napredak narodni ne stoji u tom, da poprima tudju kulturu, tudju misao, tudju rieč, tudji ukus" ... „Glavni je naš zadatak da odvažno suzbijemo tudjinske navale. Tudjinac niti nas štiti, niti miluje, niti štuje, niti ljubi, — on nas mrzi, prezire i — izrabljuje. U svojoj kući, u ljutoj borbi nama je red medjusobno se vezati, podpomagati, da nam se barem u buduće ne dogadja sramota i ruglo, te radnici na narodnoj njivi pogibaju od gladi, kako je pogibao skladatelj „Porina", dok se svaki tudji vrag — doklaćen u našu zemlju — diže u njoj nad nas za gospodara i gazdu".

U „Hrvatskoj Domovini" od 4. i 6. listopada 1897. piše urednik V. Fleišer: „Porin je dosljedno pisan u visokom opernom stilu, te ako se Lisinski i ne ukazuje kao Krezo u melodijama (?!), a ono je veličanstveno njegovo djelo izvorna tvorevina njegova sjajnoga duha." —

Digitized by Google

„Ouvertura je pomno izradjena karakterna slika, te što se tiče smjelosti ritmike i instrumentacije, može se uvrstiti medju najbolja djela te vrsti.“ — „Prisega u I. činu već odaje velikog majstora, kojim je Lisinski bio. Ona ima u sebi dramatičke snage.“ — „Drugi čin to je biser čitave opere. U ženskom zboru „Sva se bieli opet gora“ slušamo čistu hrvatsku glazbu u pučkoj jednostavnosti. Konac ovoga čina jest muzikalno remek-djelo prve vrsti. Tako veličanstveno zasnovani finale nije nam poznat. „U boj za slobodu!“ tim riečima daje glazbotvorac svoj tumač. Tu je svečanog daha, dok nas na koncu ne obuzme sjajna ritmika, te se opojimo onim čuvstvom, koje dolazi kod zavjere: „Da, sloboda, ili grob, mrtav bolje, nego rob!“ — „Treći čin odlikuje se čuvstvenom glazbom u duetu izmedju Klodviga i sestre mu, te svršava liepim pobjedničkim zborom Hrvatica.“ — „U petom činu zaslužuje pažnju septet svojom tehnikom.“ — „Ženijalna sposobnost Lisinskoga ukazuje se u finalu II. čina. Sva sila ljudi je na okupu, treba krenuti u boj. Nema dakle već radnje. A šta je Lisinski iz te situacije napravio! Moć njegova genija ovdje se je manifestirala na način, koji izazivlje naše udivljenje. Ne znamo, čemu da se više divimo, da li arhitektonici te gradjevine, toga pod nebo se dižućeg tornja, ili orkestralnoj obradnji ili izmjeni ritmike.“

U „Agramer Zeitung“ od 4. listopada 1897. piše gosp. Ernst Schulz uznositu kritiku, iz koje vadim u hrvatskom prievodu ovo: „Svatko, tko je prisustvovao prekjučerašnjoj predstavi opere „Porin“, stalno je o tom osvjedočen, da je tuj stradao talenat, koji bi mogao uz dovoljnu potporu ne samo stvarati veličajna djela za svoj narod, nego i za cieli sviet. Tko bi znao reći, kako bi danas bilo s narodnom umjetničkom glazbom južnih Slavena, da je talenat Lisinskoga našao promicatelja? Svakako se ne bi glazbeni razvoj u Hrvatskoj posvema podredio utjecaju talijanskih opera, nego bi se uz Lisinskoga dovinuo do samostalnosti u glazbenom ćućenju i mišljenju, što bi nam već prije i danas donielo krasnih i zrelih plodova.“ — „Što nam se prikazuje kao najveću prednost toga Lisinskova djela, to je njegova posvemašnja samostalnost, nastala u dobi, kada su u Pragu (gdje je Lisinski učio) gospodovale starije talijanske i Meyerbeerove opere. Ipak one nisu djelovale na Lisinskoga. On je unatoč tih opera pošao svojom stazom, koju mu je pokazivao njegov talenat, ne prihvativši ni kakvih reminiscenca. Nije on gramzio za vanjskim efektom, niti je mario za raffinement Meyerbeerovih opera, a upravo stoga usčuvao je glazbenu svoju čistoću. Kako liepo djeluje primjerice ženski zbor na početku drugoga čina „Sva se bieli opet gora“, ili molitva Sveslava „Strogi oče, na nebesi!“ praćena violončelima i violama i Porinova popievka

Digitized by Google

„Zorko moja, Zorko mila“, nadalje grandiozni finale i još mnogo drugo. To su glazbene ljepote, koje jasno odaju veliki talenat Lisinskoga.“ — U broju od 25. listopada piše isti kritik: „Predstava Lisinskove opere u bogatoj svojoj opremi i briljantnoj izvedbi izazvala je tako gromovito povladjivanje, da se to opisati ne može („die aller Beschreibung spottet“).“

Gosp. B.... kritik „Agramer Tgblatt-a“ piše u broju od 4. listopada (u njemačkom jeziku) medju ostalim i ovo: „Dojam opere „Porin“ bio je dubok i trajan. U frenetičko pljeskanje — koje je bilo namienjeno dielom spomenu prerano preminuloga komponiste, dielom izvrstnoj izvedbi — umiešalo se i tiho čuvstvo žalosti i ganuća. Kakva bi remek-djela mogao stvoriti taj bogom nadareni genij za hrvatski narod, dà, za cieli sviet, da mu je sudjeno bilo razviti svoje bogato umieće, i da mu je moguće bilo obazrieti se na modernu struju na polju glazbe! Jer ne valja zaboraviti, da je on bio više mladić, nego zrio čovjek, kada ga je nesmiljena smrt ugrabila“ (Pisac te kritike imao bi reći: kada je Lisinski počeo uglazbljivati tekst opere „Porin“, a ne kada je umro, jer tada mu je bilo 35 godina, a u toj je dobi čovjek već zrio. Op. prev.), „a ipak je ta opera mogla i poslie pedeset godina uznieti i zadovoljiti moderno občinstvo, a i ne gledeć na to, da su u tom razdoblju nastali novi smjerovi ukusa, nove glazbene struje i razna gesla“ (Schlagworte). — „Upravo je čovjek presenećen, kada vidi, da je „Porin“ u cielosti po svojoj osnòvi i po instrumentaciji posvema moderan, jer orkestar nema u sebi ništa, što bi pokazivalo na staru već preživjelu školu. Ništa bolje ne posvjedočuje nego upravo to veliku i pronicavu dušu Lisinskoga. U njega je bogata glazbena tvorna sila, znamenita dramatička moć, te očito slavensko narodno, hrvatsko čuvstvovanje. Osobito su liepo izradjeni zborovi. Pojedini odjeli opere, primjerice: arija Irmengarde „Krv nedužna“ u I. činu, finale II. čina, Porinova arija „Zdravo, moje osamljene stiene“, turobna i čuvstvena tuga Porinova za Zorkom, veliki tropjev u tamnici i — još mnogo drugo pravi su glazbeni biseri, koji su hrvatskoj glazbi najdragocjeniji ures.“

Važna je kritika, koju je napisao sveuč. profesor Vjek. Klaić u br. 42. „Vienca“ od 16. listopada 1897. Ja bih najvolio cielu tu kritiku ovdje preštampati, no kako nam to prostor ne dozvoljava, izniet ću ovdje samo najvažnija mjesta iz te kritike. Prof. Klaić piše medju ostalim: „Neoborivo je dokazano već po drugim djelima Lisinskoga, da je bio živi vrutak melodijà, da je u njega bila neiscrpiva invencija. To se očituje i u „Porinu“, gdje imade toliko melodija, da bi moderni skladatelj mogao od njih stvoriti dvie ili tri opere. A što je Lisinski bio tako

Digitized by Google

plodan melodijama, imao je zahvaliti ne samo svomu prirodjenomu daru, nego i savjesnomu proučavanju narodne, pučke glazbe! Zato se i mnoge njegove melodije i čine poznate — ali ipak ne zna nitko kazati, koje su te pučke pjesme". — „Romanca, što ju pjeva Irmengarda u I. činu skroz je slovjenska, narodna". — „Za ženski zbor žetelicâ u II. činu „Sva se bieli opet gora" čini ti se, da si ga već sto puta čuo od seljačkih naših djevojaka, kad si iz gradske vreve zašao u seoski tihi mir i prisluškivao pjevanje žetelica". — „Hrvatskijega napjeva od „Zorko moja" (u III. činu) ne možemo si pomisliti. S gledišta hrvatske glazbe jamačno je taj napjev najljepši komad u operi". — „Prosudjujući glazbenu tehniku „Porina" vratiti nam se je pol stoljeća natrag. U ono doba cvala je velika opera, gospodovala je tako zvana koncertna opera. Kompozitoru je u prvom redu bilo do toga, da njegovi pjevači briljiraju kao pjevači. Na situaciju na pozornici pazilo se manje, njima nije bilo toliko do deklamacije prema situaciji, koliko do toga, da se pjevač istakne zaobljenom, do kraja dotjeranom kantilenom. Odatle je postalo, da su pjevači pjevali beskrajne arije, koje su se redovito opetovale; odatle koloraturne arije na pretek, odatle silne predigre i zaigre. Neka čin miruje na pozornici, dok solista ispjeva do kraja svoju partiju. I „Porin" Lisinskoga po stilu je takova koncertna opera". — „Što se tiče harmonizacije i kontrapunktičke obradbe, u svakom se taktu razabire, da je Lisinski bio učenik stroge i savjesne praške škole. Nema tu nikakvih sloboština ni ekstravagancija, nema tu iznenadjujućih, slabo opravdanih modulacija, kao u novijih kompozitora". — „A instrumentacija? U današje doba dakako, gdje je nekima orkestar u operi sve i sva, a pjevač na pozornici tek recitator i glumac, u današnje doba, kad gospoduje polifonija i ondje, gdje joj ne bi bilo mjesta, u današnje doba jamačno bi Lisinski drugačije gospodovao orkestrom, nego što je činio pred pedeset godina. Pa ipak koliko je napredan prema mnogim suvremenicima, naročito Talijanima pače i prema Verdiju u starijim njegovim operama! Pa ako i nije instrumentacija Lisinskoga onako sjajna, kako ju poznaje moderni orkestar, ona je ipak uviek karakteristična, zgodna, liepa, a nikada prazna i monotona. Samo da istaknem jedno osobito značajno mjesto. Krasnu molitvu Sveslava „Strogi oče!" (u IV. činu) prate samo viole i violoncelli. Ali kako! Sama pratnja po sebi to je strog dvoglasni stavak, koji bi se mogao izvoditi i bez pieva, a ipak bi bila za se cjelina".

„Kad je ravnatelj opere pred dva, tri mjeseca meni saopćio, da uči ozbiljno operu „Porin", ja sam slegao ramenima. No Faller se dosjetio jadu, te je skratio operu, ispustiv suvišni nakit i repeticije, nadahnuo sudjelujuće umjetnike oduševljenjem i ljubavlju za hrvatsku

Digitized by Google

umjetninu, i eto čuda: Faller sa „zastarjelom“ operom iznio sjajnu pobjedu, sjajnu kao i sam junak Porin pred tisuć godina nad Francima“. — „Možda je i bolje, da je Porin pedeset godina u arkivima počivao. Možda nama više treba onoga zanosa, onoga žarkoga patriotizma nego suvremenicima Lisinskoga. Time, što je Porin tek danas došao na pozornicu, dokazano je, da dobra djela nikad ne propadaju, da ih ne mogu sve tmine i paklene sile svladati: dobra djela kada tada izlaze na javu i stječu priznanja od zahvalnih epigona.“ — „Hvala Bogu, da smo se jednom svi Hrvati barem u jednom složili: da je naime opera „Porin“ krasna i na čast Lisinskomu i našemu ubogomu narodu“.

Ja, pisac ove knjige, pisao sam namah poslie prve i druge predstave „Porina“ (3. i 5. listopada 1897.) opširnu kritiku, no nisam je namah predao javnosti, i to s toga, što je dr. Potočnjak pisao u spom. članku ovo: „Stvarna kritika reći će svoju. Mi specijalno očekujemo sud najkompetentnijega sudije, g. prof. Kuhača“. Premda su ove rieči bile za me veoma častne, ipak sam se bojao, da se ne kaže: „Zacielo ne bi opća kritika o „Porinu“ tako povoljno i nekako jednako glasila, da nije Kuhač svojim sudom učinio presiju na druge kritike“. S toga sam svoju kritiku objelodanio istom 1. i 15. studenoga u „Prosvjeti“, pošto su već svi naši kritici svoje rekli. Iz te svoje opširne kritike vadim sliedeća mjesta:

„Kada i ne bismo znali, kako i nismo, da je L., bivši u Pragu, proučavao djela velikoga reformatora opere Kristofa Vilibalda Glucka (rodj. 1714., a umro 1787.), i to: Alcestu, Parisa i Helenu, Iphigeniju i Aulis . . . opazili bismo to iz same glazbe u „Porinu“. A to i jest razlog, što mnogi nazrievaju sličnost u „Porinu“ s Wagnerovim operama, jer je i Wagner crpao iz istoga vrela. Ali ne gledeći na to, što je L. naše diete, a Wagner oholi tudjinac, mogu posve objektivno sudeći reći, da je L. Glucka bolje shvatio i reforme njegove sretnije upotrebio, nego Wagner; jer ovaj nemajući u sebi tako bujnoga vrutka melodije, kao L., pretjeravao je od Glucka željenu karakteristiku predmeta. I gledom na karakteristiku je tako, jer ako je Lisinski i Wagner izvrstno karakterisao osobe i situacije, izveo je to Lisinski s melodijskim sredstvima, Wagner pak samo govorenom glazbom“. L. nije sliedio ni predjašnjih opernih komponista, ni Wagnera, jer se Wagnerov „Tannhäuser“ i „Lohengrin“ nije jošte ni god. 1853. u Pragu pjevao, a drugdje Lisinskoga nije bilo. S toga smijemo reći, da si je Lisinski sam označio put, da je iz vlastite snage svoga genija stao reformirati ono, što je tada opstojalo.

„U „Porinu“ nema onih talijanskih verkel-melodija, koje se rietko kad slažu sa smislom teksta, ali zato je ipak ciela opera gradjena na melodijskom principu, a svaka melodija jednako čuvstvuje s tekstom, izra-

Digitized by Google

zuje isto ono, što kažu i rieči. Ni jedna melodija nije trivijalna, svaka je puna poezije, plemenita i u izražaju fina.

Da je L. upotrebio u pjevačkim partijama koloraturu i druge ljepote pjevačkoga umieća, to se meni u opće čini za operu opravdano. Jer gdje će pjevač i pjevačica bolje i shodnije istaknuti vrlinu, gipkost i vještinu svoga grla i svoga umieća, nego u operi? Samo posvjedočiti u operi — u djelu za pjevače i glazbare — da imaš jaka pluća i jako i ustrajno grlo, to nije prava umjetnost, kao što ne bi ni to bila prava umjetnost, kada bi u orkestru primjerice violončelista samo to posvjedočio, kako on umije čvrsto zaguditi i glas dugo držati".

„Tu i tamo nije se L. dakako mogao oteti praškoj školi, kojoj je tada još uviek uzorom služio Mozart, ali u odlučnim momentima „Porina" ipak je instrumentacija gotovo sjajna. Praška škola odaje se medju ostalim u dominantnoj porabi frule i u suvišnom preludiranju. Da je tada bila klarineta uzdignuta u orkestru do one važnosti, do koje su ju uzdigli Berlioz, a kasnije Wagner, izmienio bi L. zacielo jednu s drugom. Ali svaki čovjek, bio on ma kakav genij, ipak je više manje diete svojega vremena, te zato nije ni Lisinskomu zamjeriti, ako je ispunio volju svojih učitelja, koji se nikada nisu mogli dosta napreludirati. Zato i svjetujem, da se sve suvišne preludije brišu, a to je naš vrli ravnatelj opere g. Nikola pl. Faller iz vlastite uvidjavnosti i učinio, a učinio bi bez dvojbe i sam L., ma da bi i Štriga tomu prigovarao, jer danas zahtieva općinstvo, da se čin u operi brzo razvija i odvija, i da ne bude zaustavljen kojekakvim ritornelima".

„Porin" je komponovan u onom specifičnom višem hrvatskom duhu, što ga je stvorio ilirski pokret i polet. Kada su naši Ilirci govorili puku, ili htjeli oponašati pučki govor, pogodili bi oni vazda pravu žicu; no kada su govorili tadašnjim mladim ili novim književnim jezikom, opažalo se je, da taj jezik nije još tako pročišćen, da još nije tako proveden na temelju pučkoga govora, da bi i u elegantnoj i uzvišenoj formi ravan bio čistoći pučkoga jezika. Ipak je narod smatrao taj jezik višim hrvatskim jezikom, te se je znao usplamtiti uz takav pisani ili govoreni govor.

Isto je tako i s „Porinom". Ondje, gdje je L. oponašao hrvatski puk, pjevao taj puk u bezazlenom ženskom, ili u junačkom muškom zboru, tamo je vjerno pogodio glazbenu tradiciju hrvatsku, ne uzevši možda melodije od puka, nego stvorivši nove; ali gdje stupaju u akciju hrvatska gospoda, tamo je govorio tadašnjim književnim jezikom, koji je — kako sam već rekao — takodjer bio hrvatski. U „Porinu" nigdje nema njemačkih, talijanskih, ili drugih tudjih prizvuka, sve je hrvatski, a sve je originalno. A da je L. danas još živ, još bi on drugačije hrvatski

Digitized by Google

govorio, nego onda. A ja velim: mi bismo se mogli sretnima scieniti, da sadašnji naši komponiste govore bar tako hrvatski, kako je L. govorio prije pedeset godina, no opravdano bi bilo, da oni danas govore još i bolje. Ali k tomu treba i studija, i treba da si takav Hrvat, kakav je bio L., te da imaš onaj dar i onaj polet, kojega je on imao." — „A da je sreća htjela, da se „Porin" izvadjao u Pragu god. 1851., tada bi glazbeni sviet Lisinskoga uvrstio — o tom sam tvrdo uvjeren — medju prve tadašnje komponiste Evrope, jer L. nije bio obični glazbeni talenat, patuljak medju opernim komponistima, nego gigant".

— Ouvertura k „Porinu" veličajno je djelo, izradjeno po pravilima one glazbene forme, koju je Beethoven ustanovio u svojim ouverturama Fidelio, Egmont i Coriolan, te koja forma i danas jošte služi uzorom. Osim spomenutih Beethovenovih ouvertura držim najznamenitijom u cieloj glazbenoj literaturi ouverturu k Vilimu Tellu od Rosinija, ouverturu k „Tannhäuseru" od Rich. Wagnera i ouverturu k „Porinu" od Lisinskoga.

S glazbeno-tehničkoga gledišta, t. j. u prepletaju, u sinfonijskoj provedbi, u polifoniji i u instrumentaciji izradjena je ouvertura za „Porina" tako umjetnički i grandiozno, da je dostojna najslavnijih majstora. S glazbeno-estetskoga pogleda pak ne znam joj premca".

— „Romanca „Zaplavi mi krasna zora", koju pjeva Irmengarda u I. činu, u višem je hrvatsko-ilirskom stilu, te od velepoetičnoga i otmjenoga izražaja. Orkestralna pratnja sa svojim predrazima (appogiatura) odaje veliku uzrujanost Irmengardinu".

„Popievka ženskoga zbora „Sva se bieli opet gora" vanredno je mila i nježna i tako hrvatska, da bi čovjek mislio, da ju je L. od puka uzajmio; no ona je izvorna, te komponovana po tradiciji melodijskih zakona hrvatskoga naroda. To je pak ono, što već tako dugo prodičem: melodije treba da su i nove i hrvatske".

„Kada zaori zbor Hrvata u II. činu: „U boj, u boj za slobodu!" probudili bi se i mrtvaci, a kamo ne, da se živi late mača. Jest, ovako se zove u boj. Uz taj poziv uzavrije ti krv, jer sama glazba kaže, da to pjevaju hrvatski junaci".

Finale ovoga čina, u kojem pjevaju u tropjevu: Zorka, Porin i Sveslav i veliki zbor, grandiozna je kompozicija, od gotovo poraznoga efekta, a instrumentacija je takodjer grandiozna. Takvih finala malo je naći, dapače ni u najmodernijim operama. Ritam toga finala doduše je poljski (Tempo di Mazurka), ali koncepcija je hrvatska, ilirsko-hrvatska. Već to, što u tropjevu pjeva s prvine jedan pjevač, a tada istom drugi i treći, a napokon svi skupa, pokazuje na pučku našu tradiciju, kada puk u skupu pjeva".

Digitized by Google

„U III. činu pjeva Porin divnu romancu: „Zorko moja, Zorko mila“ uz ženski i muški zbor. Popievka ova žalobna je doduše, ali ne sentimentalno nenaravna, skroz u hrvatskom duhu, od velikoga efekta, a po gradnji remek-djelo, ne oponašajući ni jednoga živoga ni neživoga komponistu.

„Kad se zastor diže u IV. činu, vidimo Sveslava i Zorku u tamnici s lancima na rukama. Sveslav motreći Zorku, gdje spava, pjeva: „Strogi oče, na nebesih“. Molitva ova od velike je glazbene ljepote, a prati ju viola i violoncello. Misao, da bas-partiju prate samo spomenute dvie gudaljke, unikum je u glazbenoj literaturi, te dira čovjeka duboko u srce. Opaža se na samoj kompoziciji, da to nije umišljeno, nego istinsko čuvstvo. L. se je umio u svakoj zgodi udubiti u položaj pjevača, pa zato je i svagdje našao pravi izraz i prava glazbena sredstva“.

„Peti se čin započinje s koračnicom „Davorije nek zaore“, koju pjeva zbor slavodobitnih Hrvata uz veselu i junačku pratnju orkestra. Da je i ova koračnica u hrvatskom duhu, smije se već s toga predmnievati, što je tuj hrvatski narod (puk) u akciji, a u takvom slučaju pogodio je L. vazda pravu hrvatsku žicu“.

„Na koncu čina sakupiše se svi pjevački solisti u sedmeropjev, a hrvatska gospoda, hrvatski puk i zarobljeni Franci u grandiozan mješoviti zbor. Ensemble taj piramidalna je glazbena gradjevina, izradjena u kontrapunktskom pogledu majstorski. Instrumentacija je sjajna, a cieli finale od neodoljiva efekta. Svatko, tko je taj ensemble čuo i vidio, morao je osjetiti, bio Hrvat, ili ne bio, da mu duša titra od veličajnosti i dramske snage te glazbe.“

„Lisinski bio je rodjeni genij, a opera „Porin“ monumentalno je djelo, za Hrvate od vječne historijske i od vječne glazbene vriednosti“.[1]

Iz ovih u izvatku navedenih kritika izlazi, da je svaki kritik priznao:

1. da je Lisinski bio rodjeni glazbeni genij, i da ne bi samo mogao stvarati veličajno za svoj hrvatski narod, nego i za druge narode svieta, — da su ga (osobito njegovi zemljaci) bolje podupirali, te mu mogućnost pružili, da uzmogne uz bezbrižnu materijalnu eksistenciju komponirati velika glazbena djela;

2. da je Lisinski bio bogat melodijama;

---

[1] O predstavama opere „Porin“ god. 1897. pisao je liepi i opširni izvještaj, a donekle i ocjenu djela Lisinskoga tadašnji intendant zemalj. kazališta g. dr. Stjepan pl. Miletić u svojoj knjizi „Hrvatsko glumište (Dramatski zapisci) god. 1894—1899.“ Knjiga prva; tiskana nakladom knjižare Gjure Trpinca u Zagrebu god. 1904.

Digitized by Google

3. da je „Porin“ skroz originalna radnja, da nema u njoj ni kakvih tudjih prizvuka;

4. da je Lisinski proučavao pučke naše melodije, i da je upravo s toga tako divno pogodio hrvatsku žicu;

5. da je u „Porinu“ tekst libreta i situacije vazda izvrstno glazbeno karakterizovao;

6. da se Lisinski nije držao ni starijih ni novijih opernih komponista (Mozarta, Meyerbeera, Verdija, Wagnera), nego da je pošao samostalnim putem, a taj put da je bio tako napredan i reformatorski, da je opera „Porin“ zadovoljila čak i moderno općinstvo;

7. da bi opera „Porin“ još više bila hrvatska i još više reformatorska, da nisu na njega djelovali praški njegovi učitelji, koji su inače bili vješti stručnjaci, ali uz to ipak natražnjaci preokupirani od strane njemačke škole;

8. da je „Porin“ i da su i druge njegove glazbotvorine u svakom pogledu korektne, te odavaju glazbeno naobraženoga stručnjaka;

9. da bi Lisinski bio u kasnijim svojim operama zacielo još više dotjerao instrumentaciju, te iz „Porina“ izostavio suvišne pretpremice i zapremice i drugo što, da je sam mogao slušati svoju operu, recimo, na glavnim pokusima;

10. da bi Lisinski, taj „bogodušan glazbotvorac“, bio bez dvojbe stvarao poslie „Porina“ još veličajnija djela, da ga nije ugrabila rana smrt.

U čem se nisu naši kritičari slagali, jest ovo: a) Fleišer je rekao, da Lisinski nije bio Krezo u melodijama, dok su svi ostali naši kritičari tvrdili, da je Lisinski bio živi vrutak melodija; b) Prof. Klaić mislio je, da je dobro po nas i po našu glazbu, što je opera „Porin“ spavala u našim arkivima pedeset godina, dok ja mislim, da bi opera „Porin“, da je bila predstavljana prije pedeset godina, još više uzdigla glas i slavu Lisinskoga, i da bi naš glazbeni razvitak dobio posve drugi pravac, hrvatski pravac. Jer da je tada moglo naše općinstvo slušati tu operu, djelovala bi ta glazba na ukus općinstva, naši pak domaći glazbotvorci mogli bi tu glazbu proučavati i držati ju uzorom, pa se i inače okoristiti glazbom opere „Porina“. c) Svi su naši kritičari tvrdili, da glazbeni efekt „Porina“ sve više raste, dok sam ja god. 1887. izrekao mnienje, da su Lisinskomu u drugoj polovici opere sile malaksale. Sada, kad sam čuo i vidio tu operu, opozivljem to svoje mnienje, jer sam se osvjedočio, da potencija u toj operi sve više raste, te da zato ne može biti govora o malaksanju tvorne snage. Ipak imam još primietiti, da sam u svojoj kritici od god. 1887. — ne čuvši tada jošte „Porina“ nego samo čitajući partituru — prosudio to Lisinskovo djelo tako, da ne moram ništa od onoga opozvati, što sam tada pisao, izuzevši ovo jedno o malaksanju tvorne snage u drugoj polovici opere.

Digitized by Google

46. **Tuga djevojke: „Kak' su tiesne prsi moje“**; spjevao Ivan Kukuljević; za srednje žensko grlo uz glasovir; u *Ge*-molu. — Aut. u Kukuljevića i u Štr. — U Zagrebu 20. svibnja 1850. Tiskana god. 1889. u „Neuvelom cvieću“ pod br. 5.

Vrlo žalobna melodija, izrazujući bol srca tužne djevojke. U ovoj je popievci L. često upotrebio u našoj pučkoj melodiji toli obljubljenu kvartu, te je ritam i naglasak pjesme ispravio. Popievka je karakteristična, ali ne dosiže Preradovićeve pjesme „Tuga“, koju je L. uglazbio dne 25. prosinca 1851.

47. **Laku noć: „Sunce zadje, mrak proteže“**; spjevao Petar pl. Preradović, za mješoviti peteropjev (dva soprana, dva tenora i jedan bas) uz glasovir; u *Ef*-duru. — Aut. u Str. — U Zagrebu dne 6. listopada 1850. Pjevan uz pratnju orkestra, koju je udesio Nik. pl. Faller, dne 15. prosinca god. 1893. na svečanom koncertu „Kola“.

L. je tu popievku pisao za pitomce glazbenoga zavoda, što valja znati, kada tko hoće da tu popievku pravedno ocieni i javno pjeva. Frazu „Laku noć“ jako je dobro glazbeno izrazio. U obliku držao se je njemačkoga načela, po kojem se tekst do dosade opetuje. Takva šta je dakako i kod latinskih misa u običaju, ali „Kyrie“ i svjetska pjesma nije isto.

U „Bisernici“ se nalazi muški četveropjev „Laku noć“ tobož uglazbljen od L. Ali ovaj je četveropjev Lisinskomu podmetnut, te ne ima ni jedne kajde od gornjega peteropjeva u sebi, jadna je skrpotina, dà upravo glazbena krparija. Radi ove popievke pravdao sam se sa Štrigom, i to zato, jer je on tvrdio, da je „Laku noć“ od L., a ja opet, da nije moguće, da je on takvo bezumlje napisao, kakvo je četveropjev u „Bisernici“. Napokon potraži Štriga Lisinskov rukopis, te pokazav mi ga, reče pobjedonosno: „No, je li je „Laku noć“ od L., ili nije?“ Ja prispodobim brže bolje obje popievke, te osvjedočiv se o počinjenoj varci, rekoh mu: „E, sada ćete mi valjda vjerovati, da ja stil Lisinskov dobro poznam“, te mu razložih cielu stvar.

48. **Moja ladja: „Plovi, plovi moja ladjo“**; spjevao P. pl. Preradović; mornarski napjev za tenor-solo i muški četveropjev uz glasovir; u *A*-duru. — Aut. u Štr. — U Zagrebu dne 2. stud. 1850.

Digitized by Google

Mala, lako izvedljiva, no velekrasna i karakteristična popievka u hrvatskom duhu, dragocjeni biser iz glazbenoga blaga Lisinskoga.

Isti ovaj tekst podmetnuo je netko melodiji njemačke pjesme „Freiheit, die ich meine", te je lažljivo napisao, da je taj četveropjev uglazbio L. (Gl. „Bisernicu" na 22. str.) Njemački tekst spjevao je g. 1813. Max von Schenkendorf, a uglazbio ga je za muški četveropjev Carl Gross. (Gl. njem. pjevanku: „Auswahl deutscher Lieder", tiskanu god. 1836. u Lipskom, ili „Allgemeines Reichs-Commersbuch" von Müller von der Wera, u Lipskom 1876.) Popievke „Moja ladja" i „Laku noć" podmetnuo je bez sumnje isti „pustolov", hoteći da u svom koncertu izvede nešto od Lisinskoga, da program svoj zanimivim učini, a nemajući izvornika, zlorabio je Lisinskovo ime. Da se saznade ime toga varalice, trebalo bi ispitati, kad se je jedna i druga popievka prvi put u Zagrebu javno pjevala.

49. **Udaljenoj: „U daljini tudjeg svieta"**; spjevao Nik. Lenau, pohrvatio P. pl. Preradović; za srednji tenor ili sitni bariton uz glasovir: u *Es*-duru. — Aut. u Štr. — Prepis od tudje ruke u K. — U Zagrebu godine 1850. — Tiskana u „Neuvelom cvieću" pod br. 1.

Predivna popievka s izvrstnom karakteristikom. Takvih popievaka ne ima mnogo ni koji narod, te se možemo njom upravo ponositi. Ne ima u njoj nikakvih poteškoća, niti je na široko ispredena, ali iz jedne je nîti, pravilna i čvrsta u stilu, hrvatska i naravna, te od pronicava utiska, osobito ako ju pjevač onako pjeva, kako ju je umio pjevati Štriga. Pjevala ju gdjica Emy Kornitzer dne 15. prosinca god. 1893. na svečanom koncertu „Kola".

50. **Slavonsko kolo** (dvoransko u šest lica) za veliki orkestar, glazbotvoreno za slavjanski bal (obdržavan u Beču dne 17. veljače 1851. u dvorani Sofijina kupališta). — Orig. partitura nalazi se u Beču kod Ivana Straussa ml.

Ovo je kolo L. glazbotvorio na molbu Stjepana Pejakovića, c. k. ministerijalnoga koncipiste u Beču, koji u listu od 15. siečnja 1851. upravljenom na L. medju ostalim piše: „Šaljite nam za ovaj bal kompozicija, kakvih vam drago, samo ne valcera, već kadrilu, polku, osobito pak kolo i polonaise narodnoga značaja". — Štriga je tvrdio, da je ovo kolo sve druge Lisinskove nadmašilo. Meni to kolo nije poznato.

Digitized by Google

51. **Le Souvenir.** Melodie pour Violons avec accomp. de Piano composée par J. Steveniers op. 4. Tiskan u Mainzu kod Schotta.

Ovaj je komad guslao prof. A. Schwarz u jednom koncertu u Zagrebu g. 1851., no budući da je glasovirsku pratnju izgubio bio, zamoli L-oga, da mu napiše prikladnu glasovirsku pratnju. L napisa željeno 22. veljače 1851. Aut. Lisinskove glasovirske pratnje nalazi se u mene. Vriedno bi bilo nabaviti si Steveniersovu glasovirsku pratnju, te ju prispodobiti s Lisinskovom.

52. **Pet čaša: „Tvojih loza, domovino“**; spjevao P pl. Preradović; za srednji tenor uz glasovir; u *Ge*-duru. — Posvećena presv. gosp. Dragutinu pl. Klobučariću. — Aut. u Štr. — U Zagrebu dne 29. ožujka 1851.

Strofski napjev od samo deset taktova u pučkom zagorskom stilu. Ne vriedi mnogo. Ritam pjesme nije dao iz napjeva „iztesati ni svetca ni vraga“.

53. **Otče naš: „Otče naš, koj' jesi“**; spjevao Ivan Trnski (tekst prvi put tiskan u 39. br. „Danice Ilirske“ god. 1843.): a) Za jedno grlo uz orgulje. — b) Za muški četveropjev: u *Es*-duru. Posvećena „društvu skladnoglasja u sjemeništu zagrebskom“. — a) Prepis u K. — b) Aut. u Štr. — U Zagrebu dne 3. travnja 1851. Taj se četveropjev često pjevao u raznim produkcijama, pa tako i na svečanom koncertu „Kola“.

Ozbiljna, uzvišena, veličanstvena crkvena popievka.

54. **„Fantazija vrhu slavjanskih napjeva“**; za glasovir po dvie ruke; u *Ce*-molu. Posvećena gospodični Klotildi Vranicanovoj. — Aut. u Štr. — U Zagrebu dne 7. svibnja god. 1851.

Prvi je motiv ruska himna, drugi maloruski, a treći slovački napjev. Ova fantazija, pa i ostali Lisinskovi glazbotvori za sami glasovir nisu pravi glasovirski komadi, jer je L. uviek i svagda mislio ili vokalno ili orkestralno. Njegov glasovirski udešaj vriedi nješto samo tada, kad je za četiri ruke, jer je tada mogao glasovirom nadomjestiti orkestar. Inače mu je glasovirski slog mršav i prazan, a često i u protuslovlju s glasovirskom tehnikom novijega vremena. Iz toga je zaključiti, da L. nije učio glasovirati od majstora, te da je malo kultivirao

Digitized by Google

pravu glasovirsku literaturu. U ostalom nije to bila za nj nesreća, već prije sreća, jer da je mnogo glasovirao Beethovenove, Chopinove, Thalbergove, Lisztove glazbotvore, lako bi mogao izgubiti originalnost svoju reproducirajući rečene majstore; znademo pak, da je imao izvrstni imitatorni talenat, te umio oponašati svaku pučku glazbu.

55. **Pěsan Slovačka: „O Bistrica premilena“**; spjevao „na uspomenu na Bistricu u Horvatskoj“ dr. Gustav Zechenter; za srednji tenor uz glasovir, u *Ge*-duru. — U Mariji Bistrici, g. 1851. — Popievka je bila još iste godine tiskana u Zagrebu.

U melodiji je slovačka žica jako dobro pogodjena. Skokovi na kvintu, koji su u slovačkoj glazbenoj tradiciji vrlo obljubljeni, prevladjuju u melodiji. Ta činjenica pruža nam novi dokaz, da je L. pučke melodije analizovao, jer je pučki piev Slovaka imao malo zgode slušati, pa zato nije pretpostaviti, da je slovački glas pogodio oponašajući pučki piev.

56. **Djevojkina proljeća: „Po livadi zelenoj“**; spjevao P. pl. Preradović; za srednji tenor uz glasovir; u *As*-duru. — Aut. u Štr. — U Zagrebu dne 27. srpnja 1851.

Oveća ispredena (durchgeführt) popievka, neka glazbena pripovietka, ali ne u obliku recitativa, već u obliku arije. U melodiji malo uzleta, a neprestano zvučenje berdeta (Orgelpunkt) u glasovirskoj pratnji, čini popievku tvrdom i samovoljnom.

57. **Proljetna pjesma: „Proljeće evo nama se javlja“**; spjevao P. pl. Preradović; za muški četveropjev (bez glasovira), u *A*-duru. — Aut. u Štr. — „U pô noći od 28. na 29. srpnja 1851.“ (u Zagrebu).

U ovoj je popievci L. izvrstno pogodio hrvatsku žicu. Motiv i ritam melodije posudio je od dječje pjesme: „Umre, umre, Rajole, Rajole“, ili možda od onih popievaka, koje se nalaze u zbirci „Južnosl. nar. popievaka“ pod br. 270. i 279. Popievka ova imala bi svakomu hrvatskomu glazbotvorcu služiti uzorom, jer iz nje može naučiti, kako se imadu pučke naše melodije upotrebljivati i umjetnički izradjivati. — Prvi je put pjevalo taj ponešto teški četveropiev hrv. pjev. društvo „Zora“ u Karlovcu dne 30. travnja 1904. s velikim uspjehom.

58. **Ouvertura br. 6**, u *De*-duru. — a) Za glasovir po dvie ruke (skizza). — Aut. u Štr. (Nije predao „Kolu“.) — U Zagrebu dne 7. kolovoza 1851. — b) Za veliki orkestar. —

Digitized by Google

Aut. u Štr. — „Dovršena u pô noći od 7. na 8. kolovoza 1851. (u Zagrebu).

U vanjskom obliku oslanja se ta ouvertura na sinfonijski slog, koji zahtieva, da se jedna tema do kraja ispreplete i iscrpe; po nutarnjosti je ouvertura srpska narodna. Napjev pjesme: „Sini, žarko od iztoka sunce“ ispreden je vrlo vješto i ukusno. Instrumentacija je majstorska i od velika efekta.

59. **Ouvertura** u *De*-duru (?), olovkom skicirana, nedovršena. — Aut. u Štr. — Od god. 1851.

60. **An mein Herz: „Du tobst, mein armes Herz“**; spjevao Viktor Bolfek; za sopran uz glasovir. — Aut. u Ivana pl. Zajca. — U Zagrebu dne 13. kolovoza 1851.

61. **An Marien: „Willst du, dass ich länger zage“**; spjevao Viktor Bolfek; za tenor uz glasovir. — Aut. u Ivana pl. Zajca. — U Zagrebu dne 25. kolovoza 1851.

62. **Das Heimathland: „Das Meer geht ruhig“**; spjevao J. N. Vogl; za srednji sopran (alt) ili bariton uz glasovir; u *Hes*-duru. — Aut. u Štr. — U Zagrebu dne 23. kolovoza 1851.

Oveća popievka po njemačkoj glazbenoj tradiciji. Tekst je izvrstno karakterizovan, i to vrlo jednostavnim glazbenim sredstvima. Glazba hoće da izrazi, kako mornari, vozeći se po moru uz mirno vrieme, žudno čekaju, da dodju u domovinu, koje dugo ne vidješe. Kad su već blizu cilju, eto more se strašno uzburka, ladja im se prevali, a mornari poginu do jednoga.

63. **Mati i sin: „Kud ćeš, sinko, u daljinu“**; spjevao Vlad. Nikolić; dvopjev za sopran i tenor uz glasovir; u *Ef*-duru. — Aut. u Gavre Grünhuta. — U Zagrebu 17. rujna 1851. — Tiskana u ilustr. časopisu „Hrvatska Vila“ u 38. br. g. 1884.

Krasan oveći dvopjev za koncert u stilu dalmatinskih Hrvata ili pomorskih Slovenaca. Za pjevače jako zahvalna popievka.

64. **Der Liebe Stern: „Das Blümlein schläft“**; **spjevao V. Lisinski**; za jedno grlo uz glasovir; u *Ge*-duru. — Aut. u Štr. — U Zagrebu dne 23. rujna 1851.

Digitized by Google

Liepa lirska popievka u njemačkom duhu. U melodiji naći je skok na oktavu, na kvintu, i mezimče njemačke melodije tako zvani tritonus (c-fis; d-gis) tri puta. Sve je ovo proti našoj glazbenoj tradiciji; ali kako rekoh, L. je htio da u ovoj popievci sliedi njemačku, a ne hrvatsku glazbenu tradiciju.

65. **Hoffnung: „Hoffnung, Hoffnung! höchster Trost im Leben"; spjevao V. Lisinski** (tako je tvrdio Štriga); za sopran ili tenor uz glasovir i jedne violine; u *Es*-duru. — Aut. u Štr. — Od god. 1851.

I u ovoj ovećoj popievci držao se je L. vjerno njemačke tradicije. Popievka je za pjevača vrlo zahvalna.

66. **Sultana,** glasovirski komad u *A*-molu od Metzgera za orkestar udesio V. L. — Aut. u Štr. — U Zagrebu dne 6. listopada 1851.

Tužna tužaljka u obliku romance. Njemačku tu sentimentalnost krste sami Niemci izrazom „Katzenthränen", koji se izraz možda proteže na Linnéovu opasku o mačkama: „Clamando rixandoque misere amant".

67. **Transcription sur l' Adieu de Schubert,** arrangée pour la Physharmonica et pour le Piano par V. L.; u *Es*-duru. — Aut. u Štr.

Lasna ali dobra udezba. Komad je vriedan, da ga primimo u program naših koncerta i jourfixa.

68. **Ljubice,** četvorka (kadrila) „iz čeških narodnih napjeva". — a) Za glasovir po dvie ruke, posvećena gospodični Otiliji Vancaševoj; tiskana u Beču kod A. O. Waitzendorfa. Vlastitost skladatelja. — Od god. 1851. — b) Za mali orkestar od šestnaest glazbala. — Aut. u Štr. — U Zagrebu dne 21. listopada 1851.

Obična kadrila. U trećem liku upotrebio je L. napjev češke pjesme „Husitska", koji je i Balfe upotrebio u operi (i u ouverturi) „Ciganka".

69. **Car Dušan:** „U polnoćno jednoč doba", spjevao P. pl. Preradović god. 1851.; za bas-grlo uz pratnju glasovira u *Hes*-molu. — Aut. u arkivu zem. glazb. zavoda. — U Zagrebu dne 20. studenoga 1851.

*

Digitized by Google

Ova je popievka veoma karakteristična i od velikoga efekta, no za pjevača je dosta tegotna, jer se u njoj često upotrebljava sitni ef, pri kraju pak krupni ef. Ima dakle najveći opseg običnoga zbornoga basa (Basso ripenio), naime dvie osmorke.

70. **Tuga: „Od kad, dušo, ti mi ode“**; spjevao P. pl. Preradović; za sitni bariton uz glasovir. — a) U *Ef*-molu. — Aut. u Štr. — U Zagrebu dne 25. prosinca 1851. — Tiskana prvi put u časopisu „Niz bisera“ u I. tečaju kao prilog, tada u spom. „Sbirci razl. hrv. pjesama“ glazbenoga zavoda, a napokon u „Milovanu“ u I. knj. 2. svez. (izd. hrv. pjev. društvo „Kolo“ god. 1863.). — U „zbirci razl. hrv. pjesama“ tiskana je ta popievka takodjer u *Ef*-molu, ali melodije ne pjeva bariton, već bas, i to različno od melodije baritona. Meni se čini, da će to biti prva stilizacija, koju je L. kasnije sam zabacio, jer na autografu, što se nalazio u Štrige, napisao je L.: „Promienio u Zagrebu $^{25}/_{12}$ 1851.“ — U „Milovanu“ tiskana je „Tuga“ u *E*-molu uz znatne promjene u glasovirskoj pratnji. Mudrijaš (Lžičař), koji je „Milovana“ uredjivao, utvarao si je, da se on u glazbu bolje razumije, nego L., pa da zato i neko pravo imade Lisinskove glazbotvorine popravljati.

b) Istu popievku udesio je L. i uz pratnju gudnice (violoncella) i glasovira, te je tu udezbu, koja se nalazi u K., posvetio „Presv. gosp. Dragutinu Klobučariću c. kr. zagrebskog zemskog suda predsjedniku, 25. prosinca 1851.“

Popievka je od velike ljepote, karakteristična i od trajne glazbene vriednosti, za pjevača pak vrlo zahvalna. U njoj se zrcali tužno srce Lisinskovo, koje je već tada osjećalo, da će ga odnošaji prisiliti odreći se vile umjetnice.

71. **Večernja pjesma za mladež**: „Bože dobri na nebesih“; spjevao Ivan Filipović; za dječji zbor uz mali orkestar u *As*-duru. — Aut. u Štr. — U Zagrebu dne 17. siečnja 1852. — Prvi put pjevana u koncertu, davanu u nar. kazalištu u korist kazališnoga fonda, god. 1852. (Vidi „Neven“ br. 35.).

Dobra je bila misao Lisinskoga, da prati orkestrom lasnu, pa bilo i oveću popievku za dječji zbor; jer ako i nije popievka namie-

Digitized by Google

njena bila za učenice i učenike izvježbane u umjetničkom pjevanju, već za školsku mladež, to moramo jednostavni taj piev ipak prispodobiti s kitom poljskoga cvieća, stavljenom u vazu na stol u otmjenoj kući.

72. **Pjesan potlam nauke**: „Hajde, da se veselimo“; spjevao Ivan Filipović; za dva soprana uz mali orkestar; u *Ge*-duru. — Aut. u Štr. — U Zagrebu dne 26. siečnja 1852.

Melodija je čisto hrvatskoga smisla: vesela, srdačna i naivna. Ciela popievka u svakom je pogledu vrstna.

73. **Veselje mladosti**: „Veselo sada, veselo svi“; spjevao P. pl. Preradović; za dva soprana i jedan alt (zbor) uz mali orkestar; u *Ef*-duru. — Aut. u Štr. — U Zagrebu dne 1. veljače 1852.

Jako liepa popievka u mladenačkom duhu, istinita i krepka. Pisac ovoga vjekopisa, koji je tu pjesmu oko god. 1860. takodjer uglazbio, u velike se je obradovao, kad je Lisinskovu popievku prvi put vidio (a to bijaše 1886.), i opazio, da je ritamski motiv Lisinskove i njegove melodije jedan te isti, dok je Padovec metrum te Preradovićeve pjesme posvema drukčije shvatio.

74. **U oči blagdana**: „O, blag je večer to!“, spjevao P. pl. Preradović; za muški četveropjev (bez pratnje) u *Ha*-duru. — Originalni prepis u K. — Od god. 1852.

Popievka je čisto crkvena, mirna i pobožna. Koligod je i glazba liepa, ipak mi se čini, da L. ovaj put nije pogodio pjesnikove namisli. Ja sudim naime, da je Preradović ovu pjesmu namienio kućnoj porabi, gdje ukućani slave pjevajući (iza svršenih priprava za sutrašnji blagdan) s nekim pobožnim zanosom došašće blagdana. Ako je tomu tako, tada bi imao biti napjev više ushitan, te udešen za jedno grlo, ili najviše za dvopjevni zbor, a ne za muški četveropjev, koji uviek pretpostavlja javno pjevanje. Ili je možda L. želio, da se ta popievka u crkvi pjeva? U tom bi slučaju popievka bila na svome mjestu; samo se pita, kad da se pjeva?

75. **Život**: „**Národy nehasnou, dokud jazyk žije**“; spjevao V. Hanka; za bariton uz glasovir; u *Ce*-molu. Posvećena pjesniku. — Aut. u Štr. — U Zagrebu dne 16. ožujka god. 1852.

To je treća ona popievka, koja je imala doći u album „Perly české“. — Popievka je jezgrovita i silna, ali od takvoga tajnoga sadržaja,

Digitized by Google

da ju je teško pravo shvatiti; zato se i ne čudim, što je uredništvo spomenutoga albuma izabralo dvie druge Lisinskove popievke, a ne ovu.

76. **Mazur za glasovir** po dvie ruke, u *De*-duru, „posvećen preuzvišenoj gospoji banici Sofiji Jelačićevoj rodjenoj grofici od Stokaua". Tiskan u Zagrebu god. 1852. kod Platzera.

Mazur je liep i elegantan u izražaju, ali duh nije poljski, niti je glasovirski slog pobolji.

77. **„Napjevi za misu, prodiku i druge svečanosti"**; za jedno grlo uz orgulje. Svezak je ovaj posvećen preuzv. gosp. Jos. Jurju Strossmayeru.

Koliko sam mogao do sada saznati, pitajući više puta ljude u Djakovu, izgubile su se te popievke. Vječna šteta.

78. **Segen-Lied:** „Segne, Jesu deine Heerde"; spjevao N. N., za dječački tropjev uz orgulje; u *De*-duru. — Aut. u Štr. — U pô noći od 27. na 28. ožujka 1852.

Liepa, kratka popievka u crkvenom smislu.

79. **Slovenske pučke pjesme.** („Popotnik pridem čez goré"; „Tam na placi v jedni gasi"; „Pridi, Gorenc"; „Od straže Hrvaške gor solnce mi pride"; „Fanti se zbirajo"; „Z jutra se stanem, ker sonce gor' gre".) Ukajdio po pievu gospodje Julije Štrigine i udesio s glasovirskom pratnjom. — Aut. u Štr. — Od god. 1852.

Popievke: „Popotnik", „Pridi, Gorenc" i „Od straže Hrvaške"; tiskane su u „Slovenskoj Grlici" u I. svezku (V Ljubljani 1850.). Napjevi ukajdjeni od Lisinskoga posvema se slažu s onima u „Slov. Grlici", samo napjev pjesme: „Pridi Gorenc" nešto malo je drugačije, ali glasovirska pratnja Lisinskova svakako je bolja od one u „Grlici". Popievke: „Tam na placi", „Fanti se zbirajo" i „Z jutra se stanem" ne nalaze se ni u „Grlici", ni u zbirci „Južnosl. nar. popievaka".

80. **Růže:** „Kvete růže, kvete"; spjevao V. Hanka; za srednji tenor uz glasovir; u *Hes*-duru. — Aut. u Štr. — U Zagrebu dne 5. travnja 1852. — Tiskana u albumu „Perly české".

Nježna, čuvstvena popievka, u kojoj se češkim glazbenicima toli omiljeli „Orgelpunkt" po miloj volji upotrebljuje.

Digitized by Google

81. **Pohřeb skřivánka**: „K hrobu nesem miláčka“; spjevao V. Hanka; za dječji sopran uz glasovir; u *De*-molu. — Aut. u Štr. — U Zagrebu dne 9. travnja 1852. — Tiskana u albumu „Perly české“.

Češka glazbena pučka tradicija jako je dobro pogodjena; tako primjerice: plahi i brzi prelazi, izmjena istoimenoga dur- i mol priemeta itd.

82. **Jutro** (ili jutrnja pjesma): „Noćna tmina s neba ode“; spjevao P. Zoričić. — a) Za dječji zbor od dva soprana i jedan alt uz glasovir; u *De*-duru. — Aut. u Štr. — U Zagrebu dne 8. lipnja 1852. — b) Za sopran-solo uz mješoviti sedmeropjevni zbor i glasovir u *De*-duru. — Prepis bez datuma nalazi se u arkivu glazb. zavoda u Zagrebu. — Prvi put pjevana dne 25. srpnja 1852. na ispitnom koncertu glazbenoga zavoda. Sopran-solo pjevala je tada Valerija Hudjekova (gl. 31. br. „Nevena“ god. 1852.) — Drugi put pjevala se uz orkestralnu pratnju, koju je udesio Ivan pl. Zajc, na svečanom koncertu „Kola“. Sopran-solo pjevala je gdjica Agata Stahuljak.

Divan zbor od velikoga efekta. Smisao teksta izvrstno je glazbeno karakterizovan, ali glasovirska pratnja odviše je jednostavna i mršava. Moj prijatelj dr. Ivan Zahar, hrvatski pjesnik, koji je šestdesetih godina takodjer u zboru pjevao, kad se je ta popievka na novo izvodila, uvjeravao me je, da dojma te popievke nikada zaboraviti ne će, pa da mu se svakiput čini, kad motri i uživa blago proljetno jutro, kao da čuje tu glazbu u samoj naravi.

83. **Dvie ptice**: **„Zabludila morska ptica“**; spjevao P. pl. Preradović; za sopran ili tenor uz glasovir u *As*-duru. — Aut. u Štr. — U Zagrebu dne 17. lipnja 1852. — Prvi ju put pjevala Paulina Jakhelova dne 25. srpnja 1852. na ispitnom koncertu glazbenoga zavoda. — Tiskana u „Neuvelom cvieću“ pod br. 2.

Popievka u sebi nije osobito liepa, ali pruža pjevaču ili pjevačici priliku, da istakne ljepotu grla i pjevačku vještinu svoju. Po tom ovisi dakle efekt popievke jedino o pjevaču.

Digitized by Google

84. **Nadgrobnica**: „Šuti, šuti, jadna vječna tugo“; **spjevao V. Lisinski**; za muški četveropjev; u *As*-duru. — Prepis u K. — U Zagrebu dne 10. srpnja 1852.

Jedina pjesma, koju imademo od L. spjevanu u hrvatskom jeziku. Pjesma je spjevana za spomendan palih žrtava dne 29. srpnja 1845. U tekstu se kaže: „Vriedno je, da se njima dade kano junacima lovor-vienac a ne plač“, a ovu misao izrazuje i glazba, koja nije žalobna poput nadgrobnih popievaka, već dostojanstvena i uzvišena poput hvalospjeva.

85. **Koncertna ouvertura** (br. 7), za veliki orkestar u *De*-duru glazbotvorena za svečanost u narodnom kazalištu prigodom dolaska Njih. Veličanstva kralja Franje Josipa I. i kraljice Jelisave u Zagreb god. 1852. — Aut. u arkivu glazb. zavoda. — U Zagrebu dne 3. kolovoza 1852.

Ova je ouvertura u njemačkom smislu gledom na sadržaj i na oblik. Izvedba traje trinaest minuta, kako je na partituri naznačeno. L. je htio ovim glazbotvorom zadovoljiti ukusu i navici previsokih gostiju. Instrumentacija je pomno izradjena.

86. **Der Veteran,** Triumph-Marsch, u *Es*-duru. — a) Za glasovir po dvie ruke. — Aut. u Štr. — U Zagrebu dne 17. rujna 1852. — b) Za glasovir po četiri ruke. — Aut. u Štr. — U Zagrebu dne 18. rujna 1852.

U prvoj koncepciji (a) pisao je L. ovu koračnicu u $^4/_4$ mjeri; u drugoj (b) promienio je mjeru u $^2/_4$, koja i jest prava mjera, ali tada bi se imale pretvoriti četvrtinske kajde u polovne, osminske u četvrtinske itd., te staviti mjesto $^2/_4$ ili $^1/_2$ ili ₵ oznaku. — Koračnica je ozbiljna, kao što su bili u ono doba svi maršovi.

87. **Marsch** (bez naslova), za glasovir po dvie ruke; u *De*-duru ($^6/_8$). — Aut. u Štr. — U Zagrebu dne 23. rujna 1852.

U stilu šeste figure kadrile, ali od slabe vriednosti.

88. **Pjesma za nevinu mladež**: „Oj naravi mlada, u 'teb' radost vlada“; spjevao N. N.; za dječji sopran uz glasovir u *Ce*-duru. — Aut. u Štr. (Olovkom pisana). — Od god. 1852.

Malo vriedi.

Digitized by Google

89. **Offertorium**: „Cum invocarem, exaudivit me". — a) Za srednji sopran (solo) i mješoviti četveropjev uz glasovir; u *Es*-duru. — Autr. u Štr. — U Zagrebu dne 3. listopada 1852. — b) Za srednji sopran (solo) i mješoviti četveropjev uz pratnju flaute, dviju klarineta, dvaju fagota, dvaju rogova, posaune, talambasa, dviju violina, viole, violončela i kontrabasa. — Aut. u Štr. — U Zagrebu dne 3. studenoga 1852. Ove udezbe nije Štriga „Kolu" predao.

Uglazbio je za svečanu misu Sv. Cecilije, te je taj ofertorij posvetio: „Dem Agramer Musikverein". Ofertorij su 23. studenoga god. 1852. u prvostolnoj crkvi izveli pitomci glazb. zavoda, ali posvetu ofertorija povukao je L. natrag i izbrisao srditom rukom posvetu na naslovnom listu ofertorija.

Predivna kompozicija od uzvišena religioznoga čuvstva. Da u njoj nema kromatike, mislio bi čovjek, da potječe od Palestrine. Glasovirsku pratnju pisao je L. samo onomu za volju, koji imade taj ofertorij uvježbati s mladjahnim pjevačima koje pjevačke škole. Bolje bi dakako učinio, da je pisao orguljsku pratnju mjesto glasovirske pratnje, jer tada bi se mogao taj orfertorij pjevati i bez orkestra, ali svaki zborovodja, ili organista lako će glasovirsku pratnju prilagoditi orguljama.

90. **Pogrebnica**: „Tu počiva diete milo"; spjevao P. pl. Preradović, za muški četveropjev; u *Ce*-molu. — Aut. (olovkom pisan) u Štr. — Godina nije naznačena, ali čini se, da je 1852. — Uglazbio za pogreb gospodične Barbare Kiseljakove.

Vrlo krasna, duboko u srce dirajuća popievka. Gradacija pri koncu neizrecivo je liepa.

91. **Opielo**: „Jeder Mensch muss sterben". **spjevao V. Lisinski**; za muški četveropjev. Do sada nisam mogao naći ni izvornika, ni prepisa te popievke.

Spjevao i uglazbio na samrtnoj postelji god. 1854. s izričnom željom, da se pjeva pri njegovu pogrebu. Ova mu želja bude ispunjena. Original opiela dugo je čuvao prof. Ant. Schwarz, ali posudivši ga na prepis, nije ga više dobio u povrat.

* * *

Digitized by Google

Kako nam jedan i drugi pregled dokazuje, uglazbio, glazbotvorio, udesio i ukajdio je Lisinski sto šestdeset i sedam (76—91) većih i manjih komada u jedanaest godina svoga glazbenoga rada, t. j. od god. 1841. do konca god. 1852. No pošto izvjestno znademo, da imademo osim ovdje nabrojenih Lisinskovih glazbotvora još više raštrkanih koje kuda, koji su možda mnogi već i propali, to smijemo broj Lisinskovih kompozicija povisiti na dvie stotine.

Dodatak. Na str. 31. treba iza trećega odsjeka dodati ovo:

Dne 26. kolovoza god. 1843. pisao je grof Nugent dr-u Gaju, i to ćirilicom, ovo:

„Poslo sam priliku po Lisinskia, jer sam nakanio narodne bosiljevačke pjesme da bi on popiso i na note stavio — pak ću ji (ih) onda dat' tiskati. Нужан."

Bez sumnje je Lisinski ukajdio nekoliko bosiljevačkih pučkih popievaka. Nama nisu poznate te pučke popievke, što bi ih Lisinski ukajdio, ali je moguće, da se danas sutra i ove gdjegodj nadju; a da se znade, od koga potječu te bosiljevačke pučke popievke, uvrstio sam ovamo ovu bilješku, za koju sam doznao dobrotom sveuč. profesora dr-a Šurmina, koji ju je našao u Gajevoj ostavštini (sada u kr. sveučilištnoj biblioteci).

Digitized by Google

Digitized by Google